

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समिती

(२०१७-१८)

(तेरावी महाराष्ट्र विधानसभा)

मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा तसेच बाल सुधारगृह, मानखुर्द येथे दिलेल्या भेटीबाबतचा

दहावा अहवाल

(सदर अहवाल विधानसभेस/विधानपरिषदेस दिनांक ३० नोव्हेंबर, २०१८ रोजी सादर करण्यात आला.)

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

विधान भवन, मुंबई

२०१८

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समिती

(२०१७-१८)

(तेरावी महाराष्ट्र विधानसभा)

मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, तसेच बाल सुधारगृह, मानखुर्द येथे दिलेल्या भेटीबाबतचा

दहावा अहवाल

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समिती**सन २०१७-२०१८****समिती प्रमुख :**

(१) डॉ.भारती लव्हेकर, वि.स.स.

समिती सदस्य

- (२) श्रीमती मंदा म्हात्रे, वि.स.स.
(३) प्रा.मेधा कुलकर्णी, वि.स.स.
(४) श्रीमती सीमा हिरे, वि.स.स.
(५) श्रीमती स्नेहलता कोल्हे, वि.स.स.
(६) श्रीमती तृप्ती सावंत, वि.स.स.
(७) श्री. अशोक पाटील, वि.स.स.
(८) श्री. नारायण पाटील, वि.स.स.
(९) श्रीमती अमिता चव्हाण, वि.स.स.
(१०) श्रीमती दिपिका चव्हाण, वि.स.स.
(११) श्रीमती सुमन पाटील, वि.स.स.
(१२) श्रीमती स्मिता वाघ, वि.प.स.
(१३) श्रीमती विद्या चव्हाण, वि.प.स.
(१४) अॅड.हुस्नबानू खलिफे, वि.प.स.
(१५) श्री. दत्तात्रय सावंत, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

डॉ.अनंत कळसे, प्रधान सचिव,
श्री. विलास आठवले, उप सचिव,
श्रीमती सायली कांबळी, अवर सचिव,
श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर, कक्ष अधिकारी

महिलांचे हक्क व कल्याण समिती
सन २०१६-२०१७

समिती प्रमुख

- (१) श्रीमती मनिषा चौधरी, वि.स.स.

समिती सदस्य

- (२) श्रीमती मंदा म्हात्रे, वि.स.स.
(३) श्रीमती मोनिका राजळे, वि.स.स.
(४) श्रीमती सीमा हिरे, वि.स.स.
(५) डॉ. भारती लव्हेकर, वि.स.स.
(६) श्रीमती स्नेहलता कोल्हे, वि.स.स.
(७) श्री. प्रतापराव पाटील-चिखलीकर, वि.स.स.
(८) श्री. योगेश घोलप, वि.स.स.
(९) कु.प्रणिती शिंदे, वि.स.स.
(१०) श्रीमती संध्यादेवी कुपेकर, वि.स.स.
(११) श्रीमती दिपीका चव्हाण, वि.स.स.
(१२) श्रीमती स्मिता वाघ, वि.प.स.
(१३) श्रीमती विद्या चव्हाण, वि.प.स.
(१४) श्री. सतिश चव्हाण, वि.प.स.
(१५) अॅड.हुस्नबानू खलिफे, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

डॉ. अनंत कळसे, प्रधान सचिव,
श्री. विलास आठवले, उप सचिव,
श्रीमती सायली कांबळी, अवर सचिव,
श्रीमती माधवी सुर्वे, कक्ष अधिकारी

अनुक्रमणिका

अ.क्र. (१)	विषय (२)	पृष्ठ क्रमांक (३)
(१)	प्रस्तावना	५
(२)	अहवाल	७
(३)	मुंबई विद्यापीठ (प्रकरण १)	८
	१.१ मुंबई विद्यापीठातील रिक्त पदांचा अनुशेष भरण्याबाबत.	५
	१.२ मुंबई विद्यापीठाचे अंदाजपत्रक व महिलांच्या कल्याणकारी योजना.	१७
	१.३ लैंगिक शोषण	३८
	१.४ वसतिगृहे	८७
(४)	मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये (प्रकरण २)	
	२.१ मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये यांच्याकडून भेटीच्या वेळी प्राप्त झालेली लेखी माहिती.	९९
	२.२ मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये यांच्याकडून विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी प्राप्त झालेली लेखी माहिती.	१५०
(५)	मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा (प्रकरण ३)	
	३.१ मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा यांच्याकडून भेटीच्या वेळी प्राप्त झालेली माहिती.	१९८
	३.२ मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा यांच्याकडून विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी प्राप्त झालेली माहिती.	२१८

(६)	बाल सुधारगृह, मानखुर्द (प्रकरण ४)	
	४.१ बाल सुधारगृह, मानखुर्द यांच्याकडून भेटीच्या वेळी प्राप्त झालेली माहिती.	२३७
	४.२ बाल सुधारगृह, मानखुर्द यांच्याकडून विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी प्राप्त झालेली माहिती.	२४९
	परिशिष्ट-"अ" विभागाची माहिती	२५९
	परिशिष्ट "ब" शासन निर्णय	३११
	परिशिष्ट-"क" - बैठकीचे संक्षिप्त कार्यवृत्त	३२७

प्रस्तावना

मी महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समितीची समिती प्रमुख, समितीने आपल्या वतीने अधिकार दिल्यावरून समितीचा हा दहावा अहवाल सभागृहास सादर करित आहे.

"मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असेलेले रुग्णालये, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, तसेच बालसुधारगृह, मानखुर्द येथे दिलेल्या भेटीसंबंधी" समितीने माहिती जाणून घेण्याचे ठरविले. त्यानुसार मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असेलेले रुग्णालये, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, तसेच बालसुधारगृह, मानखुर्द येथे दिलेल्या भेटी संदर्भातील माहिती मागविण्यात आली. प्राप्त झालेल्या माहितीच्या आधारे समितीने दिनांक १ फेब्रुवारी, २०१६ रोजी मुंबई विद्यापीठ, दिनांक ३० व ३१ जानेवारी, २०१८ रोजी मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असेलेले रुग्णालये तसेच दिनांक २२ मे, २०१८ रोजी मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा तसेच दिनांक २३ मे, २०१८ रोजी बाल सुधारगृह, मानखुर्द येथे भेट दिली. मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असेलेले रुग्णालये, व मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, तसेच बाल सुधारगृह, मानखुर्द यांच्याकडून प्राप्त झालेली माहिती व समितीने दिलेल्या भेटीच्या वेळी प्राप्त झालेल्या माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सचिव, महिला व बालविकास विभाग, सचिव, नगरविकास विभाग, सचिव, ग्रामविकास विभाग, सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, सचिव, सहकार व पणन विभाग, सचिव, परिवहन विभाग, सचिव, सार्वजनिक बांधकाम विभाग, सचिव, सामाजिक न्याय विभाग, सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग, सचिव, गृह विभाग, सचिव, गृह विभाग, सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, यांची दिनांक ३ मे, २०१८, ७ ऑगस्ट, २०१८, १४ ऑगस्ट, २०१८ व ४ सप्टेंबर, २०१८ रोजी साक्ष घेतली. साक्षीच्या वेळी उपलब्ध झालेल्या माहितीचा सर्वकष विचार करून समितीने त्यासंदर्भात आपले अभिप्राय व शिफारशी या अहवालात समाविष्ट केल्या आहेत.

प्रश्नावलीनुसार मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, तसेच बालसुधारगृह, मानखुर्द यांचेकडून प्राप्त झालेली माहिती व विभागीय सचिवांच्या साक्षीसाठी तयार केलेल्या प्रश्नावलीच्या अनुषंगाने प्राप्त झालेली माहिती, शासन निर्णय तसेच समितीच्या बैठकीचे कार्यवृत्त दिलेले आहे.

समितीच्या दिनांक २८ नोव्हेंबर २०१८ रोजी झालेल्या बैठकीत प्रारूप अहवालावर विचार करून तो संमत करण्यात आला.

साक्षीच्या वेळी सचिव, महिला व बालविकास विभाग, सचिव, नगरविकास विभाग, सचिव, ग्रामविकास विभाग, सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, सचिव, सहकार व पणन विभाग, सचिव, परिवहन विभाग, सचिव, सार्वजनिक बांधकाम विभाग, सचिव, सामाजिक न्याय विभाग, सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग, सचिव, गृह विभाग, सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग तसेच मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, तसेच बाल सुधारगृह, मानखुर्द संबंधित अधिकाऱ्यांनी समितीसमोर उपस्थित राहून समितीला आवश्यक ती माहिती देऊन सहाय्य केल्याबाबत समिती त्यांची आभारी आहे.

विधान भवन, मुंबई
दिनांक : २८ नोव्हेंबर,
२०१८

डॉ. भारती लव्हेकर,
समिती प्रमुख,
महिला व बालकांचे हक्क
आणि कल्याण समिती

अहवाल

" मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, तसेच बाल सुधारगृह, मानखुर्द "

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समितीने "मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, तसेच बाल सुधारगृह, मानखुर्द यासंबंधी माहिती जाणून घेण्याचे ठरविले त्यानुसार मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, तसेच बाल सुधारगृह, मानखुर्द यांच्याकडून प्रश्नावली संदर्भात माहिती मागविण्यात आली. प्राप्त झालेल्या माहितीच्या आधारे समितीने दिनांक १ फेब्रुवारी, २०१६ रोजी मुंबई विद्यापीठ, दिनांक ३० व ३१ जानेवारी, २०१८ रोजी मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये तसेच दिनांक २२ मे, २०१८ रोजी मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा तसेच दिनांक २३ मे, २०१८ रोजी बाल सुधारगृह, मानखुर्द येथे भेटी दिल्या, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, तसेच बाल सुधारगृह, मानखुर्द यांच्याकडून प्राप्त झालेली माहिती व समितीने दिलेल्या भेटीच्यावेळी कुलगुरु मुंबई विद्यापीठ, अधिष्ठाता मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये, पोलिस महानिरीक्षक, मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा, अधीक्षक, बाल सुधारगृह, मानखुर्द यांनी उपस्थित राहून समितीस माहिती दिली.

समितीने दिलेल्या भेटीच्या वेळी प्राप्त झालेल्या माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सचिव, महिला व बालविकास विभाग, सचिव, नगरविकास विभाग, सचिव, ग्रामविकास विभाग, सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, सचिव, सहकार व पणन विभाग, सचिव, परिवहन विभाग, सचिव, सार्वजनिक बांधकाम विभाग, सचिव, सामाजिक न्याय विभाग, सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग, सचिव, गृह विभाग, सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग यांची दिनांक ३ मे, २०१८, ७ ऑगस्ट, २०१८, १४ ऑगस्ट, २०१८ व २६ सप्टेंबर, २०१८ रोजी साक्ष घेतली. उक्त साक्षीत उपस्थित झालेल्या चर्चेच्या अनुषंगाने तयार करण्यात आलेला अहवाल पुढीलप्रमाणे आहे.

१. मुंबई विद्यापीठ

१.१ मुंबई विद्यापीठातील रिक्त पदांचा अनुशेष भरण्याबाबत :-

सोमवार, दिनांक १ फेब्रुवारी, २०१६ रोजी महिलांचे हक्क आणि कल्याण समितीने दिलेल्या भेटीच्या वेळी मुंबई विद्यापीठ यांच्याकडून खालीलप्रमाणे लेखी माहिती मागविण्यात आली होती.

मुंबई विद्यापीठातील शासकीय निमशासकीय व शासन अनुदानित संस्थामधील सेवेतील भरतीसाठी महिलांकरीता ३०% जागा आरक्षित ठेवण्याच्या धोरणाची अंमलबजावणी महानगरपालिकांच्या सेवेमध्ये भरती करतांना करण्यात येते काय ?

त्यापैकी सन २०१४-२०१५ अखेर किती पदे भरण्यात आली आहेत ? महिला उमेदवारांसाठी राखीव असलेली पदे भरण्यासाठी गत तीन वर्षात (२०१२-१३, २०१३-१४, व २०१४-१५) वर्ष निहाय किती वेळा व कोणकाणत्या पदांसाठी जाहिराती देण्यात आल्या होत्या ? महानगरपालिकेतील विविध पदांवर महिला उमेदवारांच्या नियुक्ता करण्याबाबत महानगरपालिकेने सेवाप्रवेश नियमावली तयार केली आहे काय ? महिला उमेदवारांसाठी राखून ठेवण्यात आलेल्या पदासाठी स्वतंत्र नोंदवही (रोस्टर) ठेवण्यात आली आहे काय ? अशी समितीने विचारणा केली.

उपरोक्त प्रकरणी विद्यापीठ मुंबई यांच्याकडून खालीलप्रमाणे माहिती प्राप्त झाली आहे.

मुंबई विद्यापीठाची स्थापना झाल्यापासून आजमितीस पालिकेत सेवेत असलेले अधिकारी व कर्मचारी व त्यापैकी महिला अधिकारी व कर्मचारी यांची संख्या पुढील प्रमाणे आहे.

मुंबई विद्यापीठ पदनिहाय आकृतीबंध शासन निर्णय दिनांक २६ एप्रिल, २०१० अन्वये शिक्षकेतर पदांसाठी मंजूर करण्यात आला असून एकुण १३१९ इतकी शिक्षकेतर

पदे मंजूर करण्यात आली आहेत व शासन निर्णय दिनांक ०५/०३/२०११ अन्वये शिक्षकाय ३६५ पदे मंजूर करण्यात आली आहेत.

	मंजूर पदे	कार्यरत पदे	रिक्त पदे	पुरुष (कार्यरत)		महिला (कार्यरत)		एकूण अधिकारी (कार्यरत)
				अधिकारी	कर्मचारी	अधिकारी	कर्मचारी	
शिक्षकेत्तर	१३१९	१०४८	२७१	४६	६९३	३२	२७७	७८
शिक्षकीय	३६५	१९४	१७१	११३	*	८१	*	१९४
एकूण (शिक्षकेत्तर व शिक्षकीय)	१७६४	१२४२	४४२	१५९	६९३	११३	२७७	२७२
				१२.८०	६६.१२	०९.०९	२६.४३	२१.९०

सर्व शिक्षक वर्गीय पदे ही अधिकारी वर्गातील आहेत.

महिला अधिकाऱ्यांची संख्या (शिक्षकेत्तर) टक्केवारी (४६+३२ = ७८) - ४१.०२%

महिला अधिकाऱ्यांची संख्या (शिक्षकीय) टक्केवारी (१०४८-७८=९७०)
=२८.५५%-

(२) शासन निर्णयानुसार शासकीय, निमशासकीय व शासनानुदानीत

विवरण	एकूण कार्यरत कर्मचारी	एकूण महिला अधिकारी	टक्केवारी
महिला अधिकारी / कर्मचाऱ्यांची संख्या (शिक्षकेत्तर)	१०४८	३०९	२९.४८
महिला अधिकारी / कर्मचाऱ्यांची संख्या (शिक्षकीय)	१९४	८१	४१.७५
विद्यापीठात एकूण कार्यरत महिला अधिकारी व कर्मचारी	१२४२	३९०	३१.४०

शासन निर्णयानुसार शासकीय, निमशासकीय व शासनानुदानीत संस्थांमधील सेवेतील भरतीसाठी महिलाकरिता ३०% जागा आरक्षित ठेवण्याच्या धोरणांची अंमलबजावणी विद्यापीठाच्या सेवेमध्ये भरती करताना करण्यात येते.

सरळसेवेची पदे भरताना शासन निर्णयानुसार महिलांकरिता जाहिरातीमध्ये समांतर आरक्षण दर्शवून पदभरती करण्यात येते. त्यासाठी शासनाने अवलंबिलेली पद्धत वापरण्यात येते. शासन निर्णयानुसार जाहिरात देऊन त्यामध्ये महिलांसाठी आरक्षित ३०% जागा समांतर आरक्षणानुसार दर्शविण्यात येतात. त्यानंतर लेखी परिक्षेत गुणानुक्रमाने निवडसूची तयार करून नियुक्ती केली जाते.

महाराष्ट्र शासन, महिला व बालविकास विभाग, शासन निर्णय क्र. ८२/२००१/मसेआ-२०००/ प्र.क्र. ४१५/का-२, दिनांक २५ मे २००१ चा काटेकोरपणे अवलंब केला जातो.

गत ३ वर्षांत महिलांना ३०% आरक्षण देण्याच्या धोरणानुसार पदे भरलेली नाही. अशा प्रकरणांची माहिती खालील प्रमाणे आहे :-

अ. क्र.	शैक्षणिक वर्ष	३०% आरक्षण धोरणानुसार न भरलेली शिक्षकेतर पदे	३०% आरक्षण धोरणानुसार न भरलेली शिक्षकीय पदे
१	२०१३-१४	०६	निरंक
२	२०१४-१५	-	निरंक
३	२०१५-१६	-	निरंक

विद्यापीठातील मंजूर प्राध्यापक, सहयोगी प्राध्यापक आणि सहायक प्राध्यापक यांची सन २०१४-१५ अखेर भरण्यात आलेली व रिक्त पदांची माहिती खालील प्रमाणे देण्यात येत आहे.

शिक्षकीय पदे	मंजूर पदे	भरलेली पदे	रिक्त पदे	टक्केवारी
प्राध्यापक	८६	३५	५१	५९.३०
सहयोगी प्राध्यापक	१२१	६४	५७	४७.१०
सहायक प्राध्यापक	१५८	१०५	५३	३३.५४
एकुण	३६५	२०४	१६१	४४.१०

विद्यापीठामधील शासन मान्य शिक्षकेत्तर पदांची वर्गनिहाय माहिती खालीलप्रमाणे आहे :-

अ. क्र.	वर्ग	मंजूर पदे	भरलेली पदे	रिक्त पदे	टक्केवारी
१	वर्ग १	९२	६४	२८	३०.४४
२	वर्ग २	७९	२७	५२	६५.८३
३	वर्ग ३	७२५	५६०	१६५	२२.७६
४	वर्ग ४	४२३	३९७	२६	६.१५
	एकुण	१३१९	१०४८	२७१	२०.५४

शिक्षकीय पदाच्या बाबतीत शासन निर्णय दिनांक २४/०८/२०१५ अन्वये विद्यापीठास संवर्ग विषयनिहाय आरक्षण लागू करण्यात आले आहे. परंतू पदभरती ही विभागनिहाय जाहिरात देऊन करण्यात येते. परंतू प्रत्येक विभागासाठी शिक्षकाची मंजूर पद संख्या कमी असल्याने संवर्गनिहाय पद भरती करताना ३०% आरक्षण लागू होत नाही.

महिलांच्या आरक्षण धोरणानुसार महिलांच्या वाट्याला पदे आलेली नसून भरण्यात आलेली नाहीत असे घडलेले नाहीत.

शिक्षकेत्तर पदाच्या बाबतीत शासन निर्णयानुसार भरती करण्यात आली असून सरळसेवेने भरती पक्रीयेमध्ये सन २०१३ च्या जाहिरातीच्या अनुषंगाने अर्ज केलेल्या व लेखी परीक्षेअंती गुणानुक्रमानुसार तयार करण्यात आलेल्या निवडसुचीस अनुसरून नियुक्त करण्यात आलेल्या उमेदवारांमध्ये समांतर आरक्षणानुसार एकुण ४८ महिला उमेदवार सन २०१३-१४ या वर्षी नियुक्त करण्यात आले आहे. महिलांसाठी एकुण ५४ पदांसाठी जाहिरात प्रसिद्ध करण्यात आली होती त्यापैकी ६ पदे रिक्त राहिली. रिक्त पदांमध्ये कनिष्ठ टंकलिपिक ०३ पदे व कनिष्ठ लघुलेखक ०३ पदे रिक्त राहिली.

सरळसेवा भरती करताना शासन निर्णय क्र. ८२/२००१/मसेआ-२०००/प्र.क्र. ४१५/का-२, दिनांक २५ मे २००१ नुसार महिला आरक्षणानुसार पदे भरण्याचे निर्देश देण्यात आलेले आहेत. तसेच सदर शासन निर्णयामध्ये महिला पात्र उमेदवार उपलब्ध न झाल्यास सदर महिला आरक्षणाची पदे पुरुष उमेदवारांमधून भरण्यात यावीत असे

निर्देश देण्यात आलेले आहेत. वेळोवेळी सरळसेवा भरती करताना महिला आरक्षणाची पदे उपरोक्त नमूद शासन निर्णयानुसार भरण्यात आलेली आहेत. सरळसेवेने पदे भरताना महिलांकरिता ३०% राखीव जागांची भरती केलेली आहे.

आकृतीबंधानुसार रिक्त पदांचा आढावा घेऊन प्रशासकीय मान्यतेअंती वृत्तपत्र व इतर प्रसार माध्यमातून जाहिरात प्रसिद्ध करण्यात येते. जाहिरातीमध्ये ३०% महिला आरक्षण दर्शविण्यात येते.

जाहिरातीच्या अनुषंगाने प्राप्त अर्जांची छानणी करून पात्र उमेदवारांची लेखी परीक्षा घेऊन गुणानुक्रमाने निवडसूची तयार करण्यात येते.

शासन निर्णय क्र. ८२/ २००१ / मसेआ-२०००/ प्र. क्र. ४१५/का-२, दिनांक २५ मे २००१ मधील आरक्षणाची व्याप्ती, अटी व शर्ती विचारात घेऊन महिला आरक्षणाची पदे सरळसेवेने भरण्याची कार्यवाही करण्यात येते.

सन २०१० च्या आकृतीबंधानुसार सन २०१० ते २०१४-१५ अखेर पर्यंत महिला आरक्षणाअंतर्गत भरण्यात आलेल्या वर्ग निहाय पदांचा तपशील खालील प्रमाणे :-

अ. क्र.	वर्ग	भरलेली पदे
१	वर्ग १	००
२	वर्ग २	००
३	वर्ग ३	४८
४	वर्ग ४	००

फेब्रुवारी २०१३ या वर्षामध्ये पदभरती मोहिम राबविण्यासाठी जाहिरात देण्यात आली. जाहिरातीच्या अनुषंगाने महिला आरक्षण फक्त कुशल परिचर, कनिष्ठ टंकलिपिक व कनिष्ठ लघुलेखक या पदांसाठीच होते. कुशल परिचर या संवर्गामध्ये १ पद भरण्यात आले. कनिष्ठ टंकलिपिक संवर्ग एकूण १६५ मंजूर पदांवर ३०% आरक्षणानुसार सामान्य प्रशासन व वित्त व लेखा विभागासाठी ५० पदे जाहिरात करण्यात आली होती. त्यापैकी ४७ पदे भरण्यात आली. जाहिरातीनुसार महिला आरक्षण अंतर्गत भरावयाच्या पदांपैकी कनिष्ठ टंकलिपिक ०३ पदे व कनिष्ठ लघुलेखक ०३ पदे रिक्त राहिली.

सन २०१२-१३ या भरती वर्षामध्ये जाहिरातीच्या अनुषंगाने फक्त वर्ग-३ मध्ये एकूण २३ महिला कर्मचाऱ्यांची नियुक्ती करण्यात आली असून संवर्गनिहाय माहिती खालील प्रमाणे आहे :-

अ. क्र.	संवर्ग	भरती करण्यात आलेली पदे
१.	कनिष्ठ टंकलिपिक	४७
२.	कुशल परिचर	०१

शासन निर्णय क्र.८२/२००१/मसेआ-२०००/प्र.क्र.४१५/का-२, दिनांक २५ मे, २००१ नुसार उपरोक्त नमूद एकूण ४८ महिला उमेदवारांची भरती करण्यात आली आहे. सन २०१२-१३ च्या जाहिरातीच्या अनुषंगाने महिला आरक्षणांतर्गत ०६ पदे रिक्त राहिली.

शासन निर्णय क्र. ८२/ २००१ / मसेआ-२०००/ प्र.क्र. ४१५/का-२, दिनांक २५ मे २००१ नुसार सरळसेवा भरतीमध्ये महिलांकरिता समांतर आरक्षणानुसार ३०% महिलांची पदे भरण्याचे निर्देश दिलेले आहेत परंतु कंत्राटी भरतीमध्ये समांतर आरक्षणानुसार ३०% पदे भरण्याबाबत कोणत्याही प्रकारचे शासनाचे निर्देश देण्यात आले नाही.

विद्यापीठाचे सन २०१२-१३ ते सन २०१४-१५ या वर्षामध्ये फक्त सन २०१३ या वर्षी सरळसेवा (शिक्षकेत्तर) भरती प्रक्रिया राबविली असून त्यासाठी खालील वर्तमानपत्रांमध्ये जाहिराती दिली होती.

अ. क्र.	वर्तमानपत्राचे नाव	जाहिरात सन २०१२-१३	जाहिरात सन २०१३-१४	जाहिरात सन २०१४-१५	महिलांसाठी आरक्षित पदे
१	लोकसत्ता	१४/०२/२०१३	निरंक	निरंक	कनिष्ठ
२	महाराष्ट्र टाईम्स	१४/०२/२०१३	निरंक	निरंक	लघुलेखक
३	सकाळ	०६/०२/२०१३	निरंक	निरंक	०३ पदे
४	सकाळ	२७/०३/२०१३	निरंक	निरंक	कनिष्ठ
५	महाराष्ट्र टाईम्स	२८/०३/२०१३	निरंक	निरंक	टंकलिपिक

६	टाईम्स ऑफ इंडिया	२८/०३/२०१३	निरंक	निरंक	५० कुशल परिचर ०१
७	इंडियन एक्सप्रेस	२८/०३/२०१३	निरंक	निरंक	
८	लोकसत्ता	२८/०३/२०१३	निरंक	निरंक	
९	सकाळ	२८/०३/२०१३	निरंक	निरंक	

वर्तमानपत्राचे कात्रण सोबत जोडलेले आहे.

(शिक्षकीय) भरती प्रक्रिया राबवील असून त्यासाठी खालील वर्तमानपत्रांमध्ये जाहिराती दिली होती.

क्र.अ	वर्तमानपत्राचे नाव	जाहिरात वर्ष २०१२-१३	जाहिरात वर्ष २०१३-१४	जाहिरात वर्ष २०१४-१५	महिलांसठी आरक्षित पदे
१	लोकसत्ता, टाईम्स ऑफ इंडिया	टीएयु/एडीवीटी /१५/२०१२ दिनांक ४/४/२०१२	जाहिरात देण्यात आली नाही.	जाहिरात देण्यात आली नाही.	००
२	लोकसत्ता, इंडियन एक्सप्रेस	टीएयु/एडीवीटी /३७/२०१२ दिनांक २/५/२०१२	जाहिरात देण्यात आली नाही.	जाहिरात देण्यात आली नाही.	००
३	टाईम्स ऑफ इंडिच	जाहिरात देण्यात आली नाही.	टीएयु/एडीवीटी /आयसीएम/११ /२०१३ दिनांक २/१/२०१३	जाहिरात देण्यात आली नाही.	००
४	महाराष्ट्र टाईम्स, इंडियन एक्सप्रेस	जाहिरात देण्यात आली नाही	टीएयु/एडीवीटी /३४/७/२०१३ दिनांक १०/१२/२०१३	जाहिरात देण्यात आली नाही.	००

वर्तमानपत्राचे कात्रण सोबत जोडले आहे.) जाहिरात देण्यात आलेल्या पदांच्या पदे निरंक येत असल्याने महिला आरक्षणानुसार शिक्षकीय पद भरती शक्य नाही.

उपरोक्त जाहिरातीच्या अनुषंगाने ४८ एवढी पदे महिला आरक्षणानुसार भरण्यात आलेली आहेत. तपशील खालील प्रमाणे :-

अ. क्र.	संवर्ग	भरती करण्यात आलेली पदे
१	कनिष्ठ टंकलिपिक	४७
२	कुशल परिचर	०१

शासन निर्णय क्र. बीसीसी-१०९७/ प्र.क्र. २/९७/१६ - ब, दिनांक २९ मार्च १९९७ मधील तरतूदीनुसार नोंदवही (रोस्टर) ठेवण्यात आलेले आहे. सदर शासन निर्णयामध्ये महिला उमेदवारांसाठी स्वतंत्र नोंदवही (रोस्टर) ठेवण्याबाबतचे कोणत्याही प्रकारचे निर्देश नसल्यामुळे महिला उमेदवारांसाठी स्वतंत्र नोंदवही ठेवण्यात आलेली नाही.

महिला उमेदवारांसाठी राखीव असलेल्या रिक्त पदांबाबत व पदे भरल्याबाबतचा अहवाल गत तीन वर्षात (सन २०१२ ते २०१५) सचिव, महिला व बाल विकास विभाग तसेच सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग यांना पाठविण्यात आलेला नाही, परंतू, संचालक, उच्च शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य यांना वर्गनिहाय रिक्त पदांचा आढावा तिमाही पाठविण्यात येत आहे. शासन निर्णय क्रमांक बीसीसी-२००८/प्र.क्र. ८९/०८/१६ ब दिनांक २४ जुन २००९ नुसार मागासवर्गीयांचा सरळसेवा भरती तसेच पदोन्नतीमधील अनुशेष भरून काढण्याबाबत आदेशीत करून त्याबाबतचा अहवाल शासनास पाठविण्याचे निर्देशित केले आहे.

महिला प्राध्यापक / सहप्राध्यापक यांची भरती व सेवाविषयक बाबी हाताळण्यासाठी विद्यापीठामध्ये विशेष कक्ष स्वतंत्ररित्या स्थापन करण्यात आलेला नाही. मात्र महिला विकास कक्ष (Women Development Cell) अशी स्वतंत्र यंत्रणा विद्यापीठाकडे आहे.

अभिप्राय व शिफारस :

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समितीने दिनांक १ फेब्रुवारी, २०१६ रोजी मुंबई विद्यापीठाचे आयुक्त यांची साक्ष घेतली. उक्त साक्षीत मुंबई विद्यापीठ, शासकीय, निमशासकीय व शासकीय अनुदानित संस्थांमधील सेवेतील भरतीसाठी महिलांकरिता ३० टक्के जागा आरक्षित ठेवण्याच्या धोरणाची अंमलबजावणी करण्यात येते किंवा कसे याबाबत माहिती जाणून घेतली.

सन २०१३ ते २०१६ या ३ वर्षांच्या कालावधीत सन २०१४-१५, २०१५-१६ या कालावधीत मुंबई विद्यापीठाने ३० टक्के आरक्षण धोरणानुसार काही शिक्षकांची पदे भरलेली नाहीत. या विद्यापीठात वर्ग १ व वर्ग २ ची पदे भरण्यात आली असून त्यामध्ये ३० टक्के आरक्षण महिलांकरिता ठेवण्यात आले असल्याचे दिसून आले आहे. तथापि, वर्ग ३ मध्ये महिलांचा अनुशेष मोठ्या प्रमाणावर असून केवळ २२.७६ टक्के आरक्षण महिलांना देण्यात आले असणे व एकूण १६५ पदे रिक्त असून त्यातील सुमारे ५० पदांचे आरक्षण महिलांसाठी होऊ शकते मात्र ती पदे देखील रिक्त असल्याचे समितीला लेखी पाठविलेल्या माहितीत आढळून येते त्याचप्रमाणे वर्ग ४ मधील महिलांची टक्केवारी ६.१५ असल्याचे दिसून येते. यामध्ये महिला कर्मचाऱ्यांची खूपच कमी भरती केली असून ३० टक्के आरक्षणाचे धोरण विद्यापीठाकडून राबविले नाही असे दिसून येते. सन २०१३-१४ या वर्षी एकूण ४८ महिला उमेदवार नियुक्त करण्यात आले आहेत. महिलांसाठी एकूण ५४ पदांसाठी जाहिरात प्रसिध्द करण्यात आली होती त्यापैकी ६ पदे रिक्त ठेवण्यात आली होती ती रिक्त पदांपैकी कनिष्ठ लिपिक ३ व लघुलेखक ३ अशी एकूण ६ महिलांची रिक्त पदे भरण्यात आलेली नाहीत. वर्ग ४ च्या संवर्गातील महिलांसाठी ३० टक्के असलेले आरक्षण मुंबई विद्यापीठाने काढलेले नाही व या वर्ग ४ च्या संवर्गातील महिला कर्मचाऱ्यांना मोठ्या प्रमाणावर अनुशेष असल्याचे दिसून येते. या पुढील काळात मुंबई विद्यापीठाने वर्ग ४ ची भरती करताना महिलांचे असलेला अनुशेष पूर्णतः भरून काढावा व त्या दृष्टीने भरती प्रक्रिया राबवून शासन निर्णयानुसार ३० टक्के आरक्षण महिला उमेदवारांना देण्यात यावे अशी समितीची शिफारस आहे. याबाबत केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला २ महिन्यात पाठविण्यात यावा.

१.२ मुंबई विद्यापीठाचे गत ३ वर्षातील वर्षनिहाय अंदाजपत्रक :-

मुंबई विद्यापीठाचे गत तीन वर्षातील वर्षनिहाय (सन २०१२-१३, २०१३-१४ व २०१४-१५) मधील वार्षिक अंदाजपत्रक (आस्थापना खर्च वगळून) किती रक्कमेचे आहे ? विद्यापीठामार्फत महिलांचे सबलीकरण करण्याकरिता तसेच आर्थिकदृष्ट्या मागास असलेल्या महिलांना सक्षम करण्याकरिता देण्यात येणाऱ्या सोई-सवलती इ.योजनांबाबत माहिती देण्यात यावी ? विद्यापीठांचे गत तीन वर्षातील वर्षनिहाय (सन २०१२-१३, २०१३-१४ व २०१४-१५) मधील वार्षिक अंदाजपत्रक (आस्थापना खर्च वगळून) किती रक्कमेचा आहे. विद्यापीठाच्या एकुण उत्पनाच्या किती टक्के रक्कम महिलांसाठी कल्याणकारी योजना राबविण्याबाबत खर्च करण्यात येते? विद्यापीठामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या महिलांच्या कल्याणकारी योजना व सोई सवलती यासाठी त्यांना प्रोत्साहित करण्यासाठी स्वतंत्र अशी यंत्रणा विद्यापीठाकडे आहे काय, असल्यास, तिचे स्वरूप काय आहे व या यंत्रणेने आतापर्यंत कशा प्रकारे कार्य केले आहे.? विद्यापीठामध्ये महिलांसाठी असलेला योजनांचे मुल्यमापन करण्यात आले आहे काय ? त्यांचे निष्कर्ष काय आहे ? महिलांच्या कल्याणाकरिता राबविण्यात येणाऱ्या योजना व त्यांना देण्यात येणाऱ्या सोई सवलती इ.बाबत विद्यापीठाला केंद्र शासनाकडून/राज्य शासनाकडून वेगळे अनुदान मिळते काय, असल्यास उक्त अनुदानातून सन (२०१२-१३, २०१३-१४ व २०१४-१५) या तीन वर्षात वर्षनिहाय कोणकोणत्या बाबीवर खर्च करण्यात आला आहे ? विद्यापीठामध्ये कोणकोणत्या समित्या अस्तित्वात आहेत ? त्यामध्ये महिलांचे प्रमाण किती आहे ? महिलांना प्रतिनिधीत्व नसल्यास त्याबाबत प्रशासनाची भूमिका काय आहे ? विद्यापीठामध्ये महिला कर्मचाऱ्यांसाठी वेगळा कक्ष (बालसंगोपन पाळणाघर इ.) राखून ठेवण्यात आला आहे काय ? अशी विचारणा करण्यात आली.

(अ) मुंबई विद्यापीठाचे गत ३ वर्षातील वर्षनिहाय अंदाजपत्रक खालील प्रमाणे आहे :

(रुपये लाखात)

अनु.क्र.	वित्तीय वर्ष	खर्च (आस्थापना खर्च वगळून)
१.	२०१२-२०१३	१४,७७२.३०
२.	२०१३-२०१४	१४,७६९.२२
३.	२०१४-२०१५	१८,०८६.७३

विद्यापीठाने महिलांच्या समस्या सोडविण्यासाठी महिला कक्ष स्थापन केला आहे. त्या कक्षासाठी मागील तीन वित्तीय वर्षी खालीलप्रमाणे तरतूद केली आहे.

(रुपये लाखात)

अनु.क्र.	वित्तीय वर्ष	खर्च (आस्थापना खर्च वगळून)
१.	२०१२-२०१३	१२.३५
२.	२०१३-२०१४	१०.१०
३.	२०१४-२०१५	१४.३८

वर्ष २०१२-१३, २०१३-१४ व २०१४-१५ साठी वार्षिक अंदाजपत्रक खालील नमुद केलेल्या रक्कमेचे आहे.

(रुपये लाखात)

अनु.क्र.	वित्तीय वर्ष	खर्च (आस्थापना खर्च वगळून)
१.	२०१२-२०१३	१४,७७२.३०
२.	२०१३-२०१४	१४,७६९.२२
३.	२०१४-२०१५	१८,०८६.७३

विद्यापीठाने महिलांच्या समस्या सोडविण्यासाठी महिला कक्ष स्थापन केला आहे. त्या कक्षासाठी मागील तीन वित्तीय वर्षी खालीलप्रमाणे तरतूद केली आहे.

(रुपये लाखात)

अनु.क्र.	वित्तीय वर्ष	खर्च (आस्थापना खर्च वगळून)
१.	२०१२-२०१३	१२.३५
२.	२०१३-२०१४	१०.१०
३.	२०१४-२०१५	१४.३८

(अ) मुंबई विद्यापीठामध्ये महिला विकास कक्ष स्थापन करण्यात आला आहे. तसेच विद्यार्थीनींच्या स्वरक्षणासाठी प्रशिक्षण कार्यक्रम घेण्यात येतो, त्यासाठी अर्थसंकल्पामध्ये खालील वर्षनिहाय तरतूद व टक्केवारी दर्शविली आहे.

(रुपये लाखात)

अनु.क्र.	वित्तीय वर्ष	वार्षिक अंदाजपत्रक (आस्थापना खर्च वगळून)	महिला कक्षाची तरतूद	विद्यार्थीनींच्या प्रशिक्षणासाठी तरतूद	टक्केवारी
१.	२०१२-२०१३	१४,७७२.३०	१२.३५	०.०८
२.	२०१३-२०१४	१४,७६९.२२	१०.१०	५.००	०.१०
३.	२०१४-२०१५	१८,०८६.७३	१४.३८	३.००	०.१०

वर्षनिहाय तरतूदी खर्चासह खालीलप्रमाणे आहेत.

(रुपये लाखात)

अनु.क्र.	वित्तीय वर्ष	तरतूद	खर्च
१.	२०१२-२०१३	३७.२७	१२.३५
२.	२०१३-२०१४	४१.७४	१०.१०
३.	२०१४-२०१५	४६.८१	१४.३८

विद्यापीठामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या महिलांच्या कल्याणकारी योजना व सोई सवलती यासाठी त्यांना प्रोत्साहित करण्यासाठी स्वतंत्र अशी यंत्रणा विद्यापीठाकडे नाही. मात्र महिला विकास कक्ष (Women Development cell) अशी स्वतंत्र यंत्रणा विद्यापीठाकडे आहे.

विद्यापीठामध्ये महिलांसाठी असलेल्या योजनांचे मुल्यमापन करण्यात आले नाही. महिलांच्या कल्याणाकरिता राबविण्यात येणाऱ्या योजना व त्यांना देण्यात येणाऱ्या सोई सवलती इ.बाबत विद्यापीठाला केंद्र/राज्य शासनाकडून वेगळे अनुदान मिळत नाही.

महाराष्ट्र शासन राजपत्र असाधारण भाग चार वर्षे, १ अंक ३१(५), दिनांक १७ ऑगस्ट, २०१५ चा अधिनियम क्र.२९ आणि अवर सचिव, प्रकाश रा.कदम यांचे पत्र क्र.मविस-२०१५/(११२/१५) /विशि-४, दिनांक २५ ऑगस्ट, २०१५ नुसार विद्यापीठाच्या विविध प्राधिकरणांच्या निडणूका दिनांक ३१ ऑगस्ट, २०१६ पर्यंतपुढे ढकलण्यात

आल्या असल्याने महाराष्ट्र विद्यापीठ अधिनियम १९९४ मधील कलमांतर्गत विविध प्राधिकरणे व समित्यांचे गठण करता आलेले नाही.

मात्र विद्यार्थ्यांचे नुकसान होऊ नये यासाठी दिनांक १९ नोव्हेंबर, २०१५ रोजी झालेल्या विद्वत परिषदेमध्ये बाब क्र.९.६ अन्वये या विषयावर चर्चा होऊन विशेष कार्यगट (Special Task Force) गठीत करण्याबाबत ठराव पारीत करण्यात आला. त्या अनुषंगाने महाराष्ट्र विद्यापीठ अधिनियम १९९४ च्या कलम १४(७) नुसार मा.कुलगुरूंना प्रधान केलेल्या अधिकारांतर्गत खालील प्राधिकरणे व समितीने विशेष कार्यगट (Special Task Force) गठीत करण्यात आले आहेत.

अ.क्र.	प्राधिकरण व समित्या	एकूण सदस्य संख्या	पुरुष सदस्य संख्या	महिला सदस्य संख्या	महिलांचे प्रमाण टक्केवारी
१	अधिसभा	१६	१३	०३	१८.७५
२.	व्यवस्थापन परिषद	०५	०५	--	--
३.	विद्वत परिषद	११३	८२	३१	२७.४३
४.	अभ्यास मंडळे (तदर्थ)	४३८	३०८	१३०	२९.६८
५.	संशोधन व मान्यता समिती (तदर्थ)	४७२	४०४	६८	१४.४०
६.	परिक्षा मंडळ (तदर्थ)	०७	०६	०१	१४.२८
७.	विद्यार्थी तक्रार निवारण समिती (तदर्थ)	२०	१३	०७	३५.००
८.	विद्याशाखा	१६१	१३५	२६	१६.१४
	एकूण	१२३२	९६६	२६६	२१.५९

विद्यापीठामध्ये महिला कर्मचाऱ्यांसाठी वेगळा कक्ष (बालसंगोपन पाळणाघर इ.) राखून ठेवण्यात आलेला नाही.

विद्यापीठामार्फत वेळोवेळी हेल्थ चेक कॅम्प आयोजित केले जातात, विद्यानगरी परिसरात विद्यापीठाचे हेल्थ सेंटर कार्यरत असून मार्गदर्शन व समुपदेशन कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते.

मुंबई विद्यापीठामार्फत पदवीका/पदवी यांचे एकूण ३६८ तसेच पदव्युत्तर पदवीका अभ्यासक्रम यांचे एकूण १८२ अभ्यासक्रम राबवले जाते. (तसेच परिपत्रक क्र. पीजी१/४२१/२००० दि. ८ डिसेंबर, २००० नुसार पदव्युत्तर अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थींना मरीट स्कॉलरशिप फ्री स्टुडंटशिप दिली जाते. (परिपत्रक संलग्न) मात्र महिलांसाठी विशेष असा अभ्यासक्रम राबविण्यात येत नाही.

खाजगी महाविद्यालयामध्ये मुंबई विद्यापीठातील वरील सर्व नियमांचे पालन करण्यात येते.

मुंबई विद्यापीठाच्या कुलगुरु यांची साक्ष :-

मुंबई विद्यापीठाला सोमवार, दिनांक २९ सप्टेंबर, २०१६ रोजी दिलेल्या भेटीच्या वेळी आयुक्त यांची साक्ष घेण्यात आली. साक्षीच्या वेळी समितीने विद्यापीठाने आपल्या बजेटमध्ये महिलांच्या सोयी सुविधा व त्यांच्यासाठी राबविण्यात येणाऱ्या कल्याणकारी योजनांसाठी किती तरतूद केली आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुलसचिव यांनी महिलांना सोयी सुविधा उपलब्ध करून देण्यासंदर्भात जसजसे प्रस्ताव येतात त्यानुसार निधी वितरित करण्यात येतो. महिलांच्या विविध योजनांवर दरवर्षी साधारणतः २० लाख रुपये खर्च केले जातात. असे समितीस सांगितले.

समितीने विद्यापीठाने सन २०१२-१३ मध्ये १४,७७२.३० लाख रुपये, २०१३-१४ मध्ये १४,७६९.२२ लाख रुपये आणि २०१४-१५ मध्ये १८,०८६.७३ लाख रुपये अंदाजपत्रक असल्याचे नमूद केले आहे. जिल्हा परिषदेमध्ये एकूण बजेटचा भांडवली खर्च वजा जाता १० टक्के रक्कम महिलांच्या कल्याणासाठी योजनांसाठी राखून ठेवण्यात येते. तसेच नगरपालिका व महानगरपालिकांमध्ये एकूण बजेटच्या ५ टक्के रक्कम महिलांसाठी राखून ठेवली जाते. परंतु विद्यापीठामध्ये महिलांच्या कल्याणकारी योजनांसाठी बजेटच्या रकमेची तरतूद केल्याचे दिसत नाही. समिती जाणून घेऊ इच्छिते

की, विद्यापीठाकडून महिलांच्या कल्याणकारी योजनांसाठी ठराविक रकमेची तरतूद करण्यासाठी विभागाकडे शिफारस करण्यात येईल काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी यासाठी विद्यापीठाच्या माध्यमातून शिफारस करता येईल. असे समितीस सांगितले.

समितीने विद्यापीठामध्ये विद्यार्थीनी , महिला अधिकारी व कर्मचाऱ्यांची संख्या मोठ्या प्रमाणावर आहे. त्यामुळे त्यांचासाठी निधी राखून ठेवणे गरजेचे आहे. असे विचारले.

संचालक यांनी आतापर्यंत महिलांसाठी वेगळे निधी ठेवत नव्हते. परंतु यापुढे महिलांसाठी बजेटमध्ये निधीची तरतूद करण्याबाबत कार्यवाही करण्यात येईल. असे समितीस सांगितले.

समितीने विद्यापीठामध्ये महिला अधिकारी/ कर्मचाऱ्यांचा लहान मुलांसाठी पाळणाघर आहे. विद्यापीठाच्या बजेट मधून महिलांसाठी विश्रांती कक्ष, पाळणाघर करू शकता. दुसरा मुद्दा म्हणजेच शाळांमध्ये विद्यार्थीनींसाठी सॅनेटरी नॅपकीनची व्यवस्था करयात आलेली आहे. त्यामुळे विद्यार्थीनी आणि महिलांच्या दृष्टीने सर्व महाविद्यालयांमध्ये आणि विद्यापीठामध्ये सॅनेटरी नॅपकीनचे एटीएम असलेच पाहिजे. या सर्व गोष्टी बजेटमध्ये महिलांसाठी राखून ठेवलेल रकमेतून करू शकता. अशी विचारणा केली.

संचालक यांनी पाळणाघरांसाठी २० लाख रुपयांची तरतूद केली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने विद्यापीठामध्ये महिलांसाठी विविध योजना राविण्यासाठी बजेटमध्ये ५ टक्के रकमेची तरतूद करण्यासाठी विभागीय साक्षीच्या वेळी विचारणा करण्यात येईल.

समितीने विद्यापीठामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या महिलांच्या कल्याणकारी योजना व सोयी सवलती यांसाठी त्यांना प्रोत्साहित करण्यासाठी स्वतंत्र अशी यंत्रणा विद्यापीठाकडे आहे काय, असल्यास, तिचे स्वरूप काय आहे व या यंत्रणेने आतापर्यंत कशाप्रकारे कार्य केले आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुलसचिव यांनी विद्यापीठामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या महिलांच्या कल्याणकारी योजना व सोयी सवलती यासाठी त्यांना प्रोत्साहित करण्यासाठी स्वतंत्र

अशी यंत्रणा विद्यापीठाकडे नाही. मात्र महिला विकास कक्षाच्या माध्यमातून विद्यापीठाकडे स्वतंत्र यंत्रणा कार्यरत आहे. असे समितीस सांगितले.

त्यावर अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी २०० महिलांचा ग्रुप करून त्यांना प्रबोधन वेगवेगळे विषय देऊन विविध स्पर्धा घेतल्या जातात. गेल्या १० वर्षांपासून अशा प्रकारच्या स्पर्धा आयोजित करीत आहोत. तसेच महिलांना त्यांचा आवाका किती आहे याची जाणीव होण्यासाठी त्यांना लघुपट दाखविला जातो. पिक या सिनेमामध्ये विद्यार्थीनी/महिलांच्या समस्यांचे वर्णन दाखविलेले आहे. त्यामुळे विद्यार्थीनी/महिलांना तो सिनेमा सुद्धा दाखविला आहे. विद्यापीठाशी संलग्नित ७-८ एन.जी.ओ. आहेत. महाविद्यालयांना एन.जी.ओ. ची यादी देतो. महाविद्यालयांना सूचना दिल्या जातात की, एन.जी.ओ.शी संपर्क साधून त्यांचाकडून प्रबोधनात्मक काम करून घ्यावी एन.जी.ओ. च्या माध्यमातून महाविद्यालयात वेगवेगळे उपक्रम सुरू असतात. असे समितीस सांगितले.

समितीने विद्यार्थीनींमध्ये अनेक प्रकारचे कलागुण असतात. काही विद्यार्थीनी चांगल्या कविता, लेख, आर्टिकल लिहितात. काही चांगला अभिनय करतात. कलागुण असणाऱ्या विद्यार्थीनींना वाव देण्यासाठी अभ्यासक्रमाव्यतिरिक्त विविध उपक्रम राबविणे पाहिजे. किंबहुना त्यांना प्रोत्साहन दिले पाहिजे. असे निदेश दिले.

त्यावर संचालक यांनी विद्यार्थीनींसाठी मेहंदी स्पर्धापासून ते कशिदा काम करण्यापर्यंतच्या स्पर्धा घेतल्या जातात. विद्यापीठाच्या माध्यमातून अभ्यासक्रमाव्यतिरिक्त अशा प्रकारच्या स्पर्धा आयोजित करून विविध उपक्रम राबविले जातात. विविध महाविद्यालयांच्या माध्यमातून असे नाविन्यपूर्ण उपक्रम राबविले जातात आणि त्या बाबतचे अहवाल विद्यापीठ स्तरावर येत असतात. महाविद्यालयांमध्ये फूड उपक्रम राबविले जातात. असे समितीस सांगितले.

समितीने या उपक्रमांबरोबर विद्यार्थीनींसाठी प्रबोधनाचे उपक्रम सुद्धा राबविले पाहिजे. आता मुलांमध्ये लव्ह मॅरेजचे फॅड आले आहे. कोपर्डी, नवी मुंबई येथे घडलेल्या घटनांची माहिती आहे. त्यामुळे विद्यार्थीनींचे सायकॉलॉजीकली कशाप्रकारे समुपदेशन करणे गरजेचे आहे. अशी विचारणा केली.

त्यावर अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी विविध कार्यक्रमांतर्गत विद्यार्थीनींचे प्रबोधन करित असतो. प्राध्यापकांनी विद्यार्थीनींचे प्रबोधन कसे करावे या बाबत त्यांना मार्गदर्शन करित असतो. विद्यापीठाने महाविद्यालयांमध्ये 'मुलगी का नको' ही स्पर्धा आयोजित केली होती. यामध्ये जवळजवळ ३ हजार मुलींनी सहभाग घेतला होता. या स्पर्धेमध्ये प्रत्येक महाविद्यायातील अंतिम २४ मुलींची निवड करून त्यांना परितोषिक दिले. प्रबोधनाच्या दृष्टीने नाटक सुध्दा बसविले होत. विद्यार्थी/विद्यार्थीनींनी/ परिसरात प्रबोधनावर आधारित असलेल्या नाटकाचे २५-३० प्रयोग केले आहेत. विद्यापीठाने जेंडर सेन्सीडायझेशन हा ऑनलाईन कोर्स सर्व महाविद्यालयांमध्ये सुरू केला आहे. हा जनजागृतीचाच एक भाग आहे. या अभ्यासक्रमासाठी प्राध्यापकांचा चांगला प्रतिसाद मिळाला आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने बऱ्याच विद्यार्थीना वसई येथे पाठविले आहे. मिठीबाई कॉलेजमध्ये शिकणारे विद्यार्थी आणि विद्यार्थीनी आणि विद्यार्थीनी जास्तीत जास्त ड्रग्स एडिक्ट आहेत. मिठीबाई कॉलेज आणि त्या कॅम्पसमध्ये दक्षता पथक तयार करावे लागतील आणि ते माहिती देतील की याचे सोर्स कोठे आहेत. विद्यार्थी कॉलेजमध्ये अॅडमिशन घेतो, क्लासमध्ये जातो. एका मुलाने जुलै महिन्यात क्लासला अॅडमिशन घेतली. त्या मुलाने क्लासची फी ६९ हजार रुपये आहे असे सांगून संगणकावर क्लासच्या पेमेंटची स्लीप तयार केली. त्या मुलाने वडिलांना ती दाखवून वडिलांकडून ६९ हजार रुपये घेतले. परंतु, एक दिवस तो मुलगा घरी आला नाही म्हणून त्याच्या वडिलांना काळजी वाटू लागली. त्यांनी सांगितल्यानंतर पोलीस स्टेशनमध्ये गेले. त्यावेळी त्याच्या आईने सांगितले की, माझ्या मुलाला सिगारेट किंवा इतर कोणतेही व्यसन नाही. नंतर कळले की, तो मुलगा ड्रग्स घेत होता. मिठीबाई कॉलेज आणि त्या परिसरात हे प्रमाण जास्त आहे. यामध्ये काही मुली देखील आहेत. एकदा समतानगर पोलीस स्टेशनमध्ये गेला होतो. त्यावेळी एका मुलीने तिच्या आई वडिलांना सांगितले की, जो माणूस मला ड्रग्स देतो, एम.डी. देतो त्याला जर अटक केली तर हाताची नस कापून घेईन. याबाबत सुध्दा विद्यापीठाने महाविद्यालयांवर बंधने घातली पाहिजेत. तसेच, मध्यंतरी एक तक्रार केली होती. मिठीबाई कॉलेजमधील एका विद्यार्थीनीला टी. बी. झाला होता. ती मुलगी हॉस्पिटलमध्ये अॅडमिट होती. ती औषधापचार घेत होती. परंतु त्या मुलीची कॉलेजमध्ये

उपस्थिती नसल्यामुळे त्या मुलीला परिक्षेला बसता आले नाही. त्या मुलीचे वर्ष वाया गेलेले आहे. अशा केसेस बाबत विद्यापीठाने कॉलेजला योग्य त्या सुचना दिल्या पाहिजेत. त्या मुलीचे आईवडील- विद्यापीठामध्ये देखील आले होते. अशा प्रकारच्या सुचना केल्या

त्यावर कुलसचिव यांनी नियमानुसार कॉलेजमध्ये ५० टक्के उपस्थिती असणे आवश्यक आहे. मेडीकल ग्राऊंडवर ५० टक्केपेक्षा कमी उपस्थिती असली तरी संबंधित विद्यार्थी किंवा विद्यार्थिनीला परीक्षेस बसता येईल, अशी नियमात सुधारणा करावी लागेल. असे समितीस सांगितले.

समितीने महिला कर्मचाऱ्यांना काम करताना काही अडचणी येत असतील, सोईसुविधा- मिळत नसतील किंवा काही तक्रारी असतील तर त्याबाबत समितीला थोडक्यात माहिती द्यावी.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी समितीने मुंबई विद्यापीठाला भेट देऊन संबंधित अधिकाऱ्यांची साक्ष घेतलेली आहे. तक्रार निवारण समितीकडे ज्या तक्रारी प्राप्त झालेल्या आहेत त्याबाबत देखील समितीने माहिती जाणून घेतलेली आहे. समितीला सांगू इच्छिते की, सध्या ग्रिडन्सेस काहीच नाहीत. महिला विकास समिती आणि जो नवीन कायदा आलेला आहे. त्यामुळे तक्रारींचे प्रमाण कमी झालेले आहे. विद्यापीठापेक्षा महाविद्यालयांमध्ये जास्त प्रॉब्लेम्स आहेत. महाविद्यालयांमध्ये अशा समित्या स्थापन केल्या तर ते जास्त उपयुक्त होईल, असे वाटते.

समितीने सर्व महाविद्यालयांमध्ये समित्या आहे. परंतु, त्या समित्या कार्यरत नाहीत. असे समितीच्या निदर्शनास आले.

विभागीय अधिकारी यांनी समितीकडे तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर ठराविक कालमर्यादेत त्यावर निर्णय घेतला गेला पाहिजे. माहितीच्या अधिकार कायद्यात ३० दिवसात माहिती देण्याची तरतूद आहे. त्याप्रमाणे झाले तरी यावर आणखी वचक बसू शकेल. महिलांसाठी ज्या बेसिक सुविधा आवश्यक असतात त्या विद्यापीठात निश्चितपणे आहेत. परिस्थिती हाताळण्यासाठी आपण कॅम्पेबल असतो. मात्र आजही केवळ कॉलेजमधील मुलीच नव्हे तर कार्यालयीन महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये सुद्धा भीती

असते. त्यामुळे त्या तक्रार करण्यास पुढे येत नाहीत. कॉलेजमध्ये मुलींच्या बाबतीत हे प्रमाण जास्त आहे.परंतु, सुदैवाने विद्यापीठामध्ये अतीप्रमाणात तसे निदर्शनास आलेले नाही. ज्या केसेस आहेत त्या महिला समितीकडे रेफर केल्या जातात.

विभागीय अधिकारी यांनी इतर विद्यापीठ किंवा आस्थापनांच्या तुलनेत महिलांसाठी ज्या सुविधा असावयास पाहिजेत त्या विद्यापीठात नाहीत. विद्यापीठात महिलांसाठी वॉश रुम्स आहेत. परंतु, महिला कर्मचाऱ्यांना सॅनेटरी नॅपकीन दिले जात नाहीत. सर्व आस्थापनांमध्ये पाळणाघर नाहीत. महिलांसाठी रेस्ट रुम आवश्यक आहेत. कारण, महिलांना महिन्यातून चार दिवस तरी थकवा जाणवतो. परंतु, सर्व आस्थापनांमध्ये महिलांसाठी रेस्ट रुम नाहीत. अशी मागणी केली.

त्यावर उपकुलसचिव यांनी फोर्ट आणि कलीना कॅम्पसमध्ये ही सुविधा आहे. तसेच, सॅनेटरी नॅपकीन बाबत ऑलरेडी कार्यवाही झालेली आहे. आमच्याकडे कोटेजन्स देखील आलेले आहेत. ती प्रोसेस पूर्णत्वाच्या टप्प्यात आहे. असे समितीस सांगितले.

विभागीय अधिकारी यांनी इतर प्रगत संस्थांमध्ये महिलांना पुरुषांच्या बरोबरीने वागविले जाते परंतु, विद्यापीठात तसे होताना दिसत नाही. म्हणून महिलांना बरोबरीने वागविण्यासाठी खऱ्या अर्थाने पुरुषांना प्रशिक्षण देण्याची गरज आहे. समित्या स्थापन केल्या जातात. परंतु, त्या समितीत्यांचे कार्य काय आहे, समितीने कोणते काम केले पाहिजे, याबाबत देखील स्टाफला माहिती दिली पाहिजे की, जी महिला समितीकडे तक्रार करून आपले म्हणणे मांडते ते एवढे खाजगी असले पाहिजे की, त्याची दुसरीकडे चर्चा होता कामा नये. श्री. फुले सर असताना महिला विकास समितीचे बॅंगलोर येथे सेमिनार झाले होते. त्यावेळी विद्यापीठाने तेथे पाठविले होते. बाहेर महिलांवरील अन्यायाचे प्रमाण जास्त आहे. मुंबई विद्यापीठात ते प्रमाण एक टक्का सुद्धा नाही. कारण, आता थोडासा धाक निर्माण झालेला आहे, वचक निर्माण झालेला आहे. मुंबई विद्यापीठाने परिपत्रक काढून सर्व महाविद्यालयांना तक्रार निवारण समिती, महिला विकास समिती स्थापन करण्याबाबत कळविले आहे. त्या समित्यांकडे ज्या तक्रारी येतात त्याचा आढावा घेतला पाहिजे. तसेच, ज्याप्रमाणे विविध कार्यालयांमध्ये आर.टी.आय. चे बोर्ड दर्शनी भागावर लावलेले असतात त्याप्रमाणे महाविद्यालयात

दर्शनी भागावर समितीचा बोर्ड लावला पाहिजे. अशा विविध मागण्या समितीस सांगितल्या.

त्यावर उपकुल सचिव यांनी समिती अस्तित्वात असल्याचा बोर्ड आणि समिती सदस्यांच्या नावाचा बोर्ड काही कॉलेजेसमध्ये लावलेला आहे. असे समितीस सांगितले.

विभागीय अधिकारी यांनी समितीकडे तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर जी सुनावणी होते त्याचे रिकॉर्डिंग केले पाहिजे. समजा इन्चार्ज आहे. मी केसबाबत माहिती ऐकून घेणार आणि त्याचा अहवाल तयार करणार आहे. म्हणून क्रॉस व्हेरिफिकेशन होणे हे देखील महत्वाचे आहे. महिला विकास समिती कशी असावी, समितीने कोणते काम केले पाहिजे याबाबत रिपोर्ट तयार केला होता. कारण, मी बॅंगलोर येथे सेमिनारसाठी गेलो होतो. व्हाईस चॅन्सलर यांनी सांगितले होते की, सेमिनार अटेंड केलेले असल्यामुळे त्या संदर्भात रिपोर्ट सादर करावा. त्यानुसार रिपोर्ट सादर केला होता. डॉवेळूकर. विशाखा समितीने एक चित्रपट दाखविला होता. ज्या व्यक्तीवर अन्याय झाला ती व्यक्ती १२-१३ वर्षाची आहे. त्या मुलीची भेट घेतली होती. ती अशिक्षित महिला असताना सुद्धा तिने सांगितले की, माझ्या हक्कासाठी मांडत नाही, तर पुढे बाबतीत जे घडले ते इतर महिलांबरोबर घडता कामा नये. त्यामुळे प्रत्येक महिलेने एकत्र येऊन काम केले तर काही तरी होऊ शकते. अशी मागणी केली.

त्यावर उपकुल सचिव यांनी मागास प्रवर्गासाठी विशिष्ट टक्केवारीमध्ये आरक्षण आहे. एडेड आणि अनएडेड अल्पसंख्याक महाविद्यालयांमध्ये महिलांना सुद्धा भरती प्रक्रियेत ३० टक्के आरक्षण देण्याची आवश्यकता आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने समांतर आरक्षण देण्यासंदर्भातील शासन निर्णय अस्तित्वात आहे. शिवाय महिलांना आरक्षणात सुद्धा आरक्षण आहेच. महिलांना ३० टक्के आरक्षण आहे. अशी विचारणा केली.

त्यावर उपकुल सचिव यांनी या बाबी केवळ परिपत्रकामध्ये समाविष्ट आहेत. परंतु प्रत्यक्षात त्याची अंमलबजावणी होत नाही. असे समितीस सांगितले.

मोघम स्वरुपाची माहिती न देता स्पेसिफिक उदाहरणासह निदर्शनास आणून द्यावे. संबंधित महाविद्यालयाने आरक्षणाचे निकष पाळले नसतील तर त्यांच्यावर समितीच्या माध्यमातून कारवाई प्रस्तावित करता येईल. असे समितीने सांगितले.

महिला अधिकारी यांनी काही महाविद्यालये विद्यापीठाकडून जाहिरात मंजूर करून घेत नाहीत. उदाहरणार्थ अल्पसंख्याक महाविद्यालयाकडून सांगण्यात येते की, आम्ही मायनॉरिटीजमध्ये येत असल्यामुळे विद्यापीठाकडून जाहिरात मंजूर करून घेण्याची आवश्यकता नाही. असे समितीस सांगितले.

सहाय्यक नोंदणी अधिकारी यांनी मी वर्ग- १ अधिकारी आहे. या ठिकाणी महिलांना आपले मत मांडताना त्यांना अडचणी नसल्याचे सांगितले. परंतु, मी निदर्शनास आणून देते की, विद्यापीठामध्ये महिलांना कोणत्याही सुविधा मिळत नाहीत. मी या ठिकाणी जे मुद्दे मांडेन त्याचे काय पडसाद उमटतील हे मी सांगू शकत नाही. मला वाटते समितीने माझे म्हणणे मांडण्यासाठी मला वेळ द्यावी. त्यावेळी मी माझे म्हणणे मांडेन. मी आता काही बाबी नमूद करण्यापूर्वी माझी विनंती आहे की, तक्रार निवारण समितीच्या अध्यक्षा डॉ. क्रांती जेजुरकर यांना सुध्दा येथे बोलावले. माझी अपेक्षा होती की, माझ्या सहकारी महिलांनी डॉ. जेजुरकर मंडम यांच्या कारभारविषयी काही तरी बोलावे. माझ्या बाबतीत जे प्रकरण घडले त्याचे परिणाम माझ्या जीवनावर झालेले आहेत. मी केलेली तक्रार ही तक्रार निवारण समितीच्या अध्यक्षा डॉ. जेजुरकर यांच्याकडे आहे. परंतु अद्यापयपर्यंत माझ्या तक्रारीच्या अनुषंगाने त्यांच्याकडून काहीही कार्यवाही झाली नाही. गेल्या १५० वर्षांपासून ज्या ठिकाणी पुरुषच काम करीत होते त्या ठिकाणी सहाय्यक रजिस्ट्रार म्हणून माझी प्रथमच नेमणूक झाली. मी त्या ठिकाणी चांगले काम केले आहे. त्या ठिकाणी काम करीत असताना युनियनचे मॅबर्स हे कामामध्ये हस्तक्षेप करीत होते. मला होत असलेल्या त्रासाबाबत मी तत्कालीन कुलगुरू डॉ. राजन वेळुकर आणि आताचे रजिस्ट्रार सरांना निवेदन दिले होते. त्या निवेदनाच्या माध्यमातून मला होत असलेला त्रास मी निदर्शनास आणून दिला होता. विद्यापीठातील युनियन मॅबर्सच्या माध्यामातून माझी सेक्स्युअल हॅरसमेंट झाली आहे. या बाबत मी रितसर तक्रार केलेली आहे. परंतु नंतर युनियनच्या लोकांनी माझ्या विरोधात विद्यापीठातील परिसरात नोटीस बोर्डवर पत्रके लावली. ती पत्रके सतत १५ दिवस तशीच लावलेली होती. यातून माझी बदनामी झाली आहे. या बाबत वर्तमानपत्रात सुध्दा बातमी आली होती. परंतु माझ्या सहकारी महिला या विषयावर बोलल्या नाहीत. अशी समितीस माहिती दिली.

समितीने तक्रार नेमकी कोणाविरुद्ध आहे ? मला वाटते दिलेल्या तक्रारीची प्रत समितीकडे द्यावी. दिलेल्या तक्रारीच्या उल्लेख आलच्या माहितीमध्ये नमूद का केला नाही ? अशी विचारणा केली.

त्यावर त्यावर सहाय्यक नोंदणी अधिकारी यांनी अध्यक्षांनी सांगितले की, मी युनियच्या तीन सदस्यांविरोधात तक्रार दिली आहे. परंतु या प्रकरणी समितीच्या माध्यमातून काहीच कार्यवाही झाली नाही. मला विद्यापीठाच्या ऑर्थोरिटीकडून सांगितले गेले की, मी माझी तक्रार मागे घ्यावी.

त्यावर सहाय्यक नोंदणी अधिकारी यांनी सन २०१४-१५ मध्ये नमूद केलेल्या प्रकरणातील अनुक्रमांक ५- वर माझे प्रकरण नमूद केलेल आहे. बैठकीला तक्रार समितीचे सदस्य हजर नसताना सुध्दा मिनिट्समध्ये ते उपस्थित असल्यासंदर्भातील सहा होत्या. मी आजारी असताना माझा खूप मानसिक छळ झाला. मी या विषयी आजपर्यंत कुठेच बोलले नाही. मला वाटले होते की, मला कुठे तरी न्याय मिळेल. मी ऑक्टोबर २०१४- मध्ये तक्रार दिली होती. मी माझ्या कामात कधीच कसूर केला नाही. मी आता पुन्हा त्याच विभागात काम करीत आहे. परंतु आता मी पूर्वीच्या तुलनेत खूप कणखर झाली आहे. मला होणाऱ्या त्रासाला मी आता कणखरपणे तोंड देऊ शकते. परंतु मला त्रास देणारी माणसे आता माझ्यापुढे येऊन राहू शकत नाही. उलट तक्रार निवारण समितीकडे ज्या तक्रारी प्राप्त झाल्या त्या बाबतीत कठोर कारवाई करण्यात आली नाही. उलट तक्रार करणाऱ्या महिला कर्मचाऱ्यांवर कारवाई केली आहे. उलट मी या प्रकरणात व्हिक्टीम ठरले.असे समितीस सांगितले.

समितीनेच निष्कर्ष काढला की, तक्रार निवारण समितीच्या अध्यक्षा कॅपेबल नाहीत, त्यामुळे समितीने त्यांना बदलण्यास सांगितले आहे.असे समितीने सुचित केले आहे.

त्यावर सहाय्यक नोंदणी अधिकारी यांनी माझ्या बाजूला बसलेल्या श्रीमती सुवर्णा महाडिक या सुध्दा व्हिक्टीम ठरल्या आहेत. परंतु त्या काहीही बोलत नाहीत. असे समितीस सांगितले.

समितीने तुम्ही गप्प बसल्याने तुम्हाला न्याय मिळणार नाही. आपण आपले म्हणणे या समितीसमोर मांडले नाही तर महिलांवर अन्यायअत्याचार/ करणार निर्ढावतील. आपण समितीसमोर म्हणणे मांडले नाही तर न्याय मिळणार नाही. असे समितीचे म्हणणे आहे.

त्यावर सहाय्यक नोंदणी अधिकारी यांनी सामान्य प्रशासन विभागात कार्यरत असल्यामुळे आजच्या बैठकीची सर्व व्यवस्था मी केलेली आहे. मला एवढेच निदर्शनास आणून द्यावयाचे आहे की, मला जो न्याय मिळावयास पाहिजे तो मिळाला नाही. युनियनच्या तीन सदस्यांनी माझे संपूर्ण आयुष्य उध्वस्त केले आहे. माझ्या प्रकरणाच्या बाबतीत समितीने डॉ. जेजुरकर मॅडम यांच्याकडे विचारणा करावी. मी त्यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीला सांगितले होते की, माझे पती उपस्थित असताना माझे म्हणणे रेकॉर्ड करावे, परंतु जे सदस्य बैठकीला उपस्थित नव्हते त्यांच्या सहा मिनिट्सवर घेतल्या आहेत. असे समितीस सांगितले.

महिला अधिकारी यांनी अनुसूचित जाती प्रवर्गातील आहे. मी मागे मराठी विभागात काम करीत होते. वास्तविक पाहता महिला अधिकारी व कर्मचारी या कामामध्ये सिन्सीयर असतात. विद्यापीठात अरुण कांबळे नावाचे प्राध्यापक होते. ते मला प्रश्न विचारायचे किंवा बोलायचे. जाणीपूर्वक माझ्याशी द्विअर्थी भाषेत बोलायचे. मी वारंवार त्यांच्याकडे दुर्लक्ष करीत होते. एका विद्यार्थ्याचे नाव प्रवेश मिळालेल्या विद्यार्थ्यांच्या यादीमध्ये होते. परंतु त्यांनी मला त्या विद्यार्थ्यांची अॅडमिशन रद्द करण्यास सांगितले. मी त्यांना सांगितले की, या विद्यार्थ्यांचे नाव नोटीस बोर्डवर आले नसल्यामुळे मी त्याचा प्रवेश रद्द करू शकत नाही. तसेच माझ्या सहकारी श्रीमती वर्षा पुराणिक यांना सुध्दा एक दिवशी त्यांनी विनाकारण सायंकाळी थांबवून ठेवले. माझ्या सहकाऱ्यांना थांबवून ठेवल्याबद्दल मला संशय आल्यामुळे मी सुध्दा तिच्या सोबतीला थांबले होते. परंतु मी थांबल्यामुळे अरुण कांबळे यांना राग आला. त्यांनी मला जाण्यास सांगितले. परंतु माझे पती आल्यानंतर आम्ही सर्वजण तेथून निघून गेलो. कालांतराने अरुण कांबळे यांचे निधन झाले. तक्रार निवारण समितीकडे तक्रार करून सुध्दा मला न्याय मिळाला नाही. परंतु देवाने मला न्याय दिला. असे समितीस सांगितले.

समिती एखाद्या महिलेवर अन्याय झाला तर त्या महिलेने गप्प राहून चालणार नाही. आपण समितीसमोर आपल्या अडचणी मांडल्या पाहिजेत. सफाई

कर्मचाऱ्यांपासून महिला अधिकाऱ्यांपर्यंत कोणतीही महिला समितीकडे तक्रार करू शकते. आपण पिडीत महिलेला समितीकडे तक्रार करण्यास प्रवृत्त केले पाहिजे. असे विचार समितीने मांडले.

महिला अधिकारी यांनी आम्ही रेकॉर्डिंगची प्रत मागितली असता मॅडमने आम्हाला ती प्रत उपलब्ध करून दिली नाही. ज्यावेळी त्या माणसाचा मृत्यू झाला त्यावेळी त्याची बाँडी दोन दिवस तेथेच पडलेली होती. अशी समितीस माहिती दिली.

समितीने डॉ. जेजूरकर समितीच्या प्रमुख आहेत. त्या पिडीत महिलांना न्याय देतात. असे त्यांचे म्हणणे आहे. असे विचार मांडले.

महिला अधिकारी यांनी महिला दिनानिमित्त कार्यक्रम आयोजित केला जातो. परंतु, आम्ही महिला दिनाच्या कार्यक्रमाला कधीही गेलो नाही. कारण, महिला दिनाच्या कार्यक्रमांमध्ये २-४ भाषणे आणि एखादा चित्रपट दाखविणे या पलीकडे काहीच नसते.

सहायक नोंदणी यांनी मी मानवी हक्क आयोगाकडे जाणार होते. परंतु, मला असे वाटते की, आता आपल्याकडे यावे. माझी सन २०१४-१५ मधील अ.क्र. ५ वरील "सहायक कुलसचिव विरुद्ध विद्यापीठ कर्मचारी संघटनेचे पदाधिकारी" अशी केस आहे. केलेल्या कार्यवाहीमध्ये नमूद केलेले आहे की, "ही तक्रार लैंगिक छळाच्या कक्षेत येत नाही तरी देखील पदाधिकाऱ्यांना समज द्यावी अशी शिफारस तक्रार निवारण समितीने मुंबई विद्यापीठाच्या प्रशासनाला केली." त्यांना एफ.आय.आर. दाखल करण्यास सांगितले होते. परंतु, त्यांनी एफ.आय.आर. दाखला केला नाही. त्यांनी मला फक्त एकदाच समिती समोर बोलाविले होते. असे समितीस सांगितले.

विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी कुलगुरु, मुंबई विद्यापीठ यांनी खालीलप्रमाणे लेखी माहिती दिली :-

सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षासाठी विद्यापीठामध्ये महिलांच्या कल्याणकारी योजनासाठी बजेटमध्ये एकुण रु २१,१५,०००/ इतकी तरतुद करण्यात आलेली आहे. त्याचे विवरण खालीलप्रमाणे आहे .

- १) महिला विकास कक्ष ,आवर्ती व अनावर्ती खर्च यामध्ये रु १९,७०,०००/-
- २) सावित्रीबाई फुले आदर्श शिक्षिका पुरस्कार करिता रु २०,०००/-

३) विद्यार्थी कल्याण विभागामार्फत मुलीच्या स्वयंसंरक्षण प्रशिक्षणसाठी रु १,२५,०००/-

विद्यार्थ्यांचे वैयक्तिक समुपदेशन ,मानसिक स्वास्थ्य समुपदेशन व व्यावसायिक समुपदेशन विद्यापीठाच्या उपयोजित मानसशास्त्र विभागातर्फे प्रचलित पध्दतीने चालवण्यात येते .

विद्यार्थ्यांस परिक्षेस प्रविष्ट होण्यासाठी मुंबई विद्यापीठ अध्यादेश -६०८६ अन्वये ७५ टक्के उपस्थिती आवश्यक आहे. सदर अध्यादेशामध्ये Medical Ground वर शिथिलता दिलेली आहे, विद्यार्थ्यांना Medical Ground वर शिथिलता संबंधित महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांना देण्यात आलेला आहे.

संबंधित महाविद्यालयातील प्राचार्य **Medical Ground** च्या विद्यार्थ्यांची प्रकरणे तपासून याबाबत निर्णय घेण्यास सक्षम आहेत. त्यामुळे विद्यार्थ्यांस /विद्यार्थीनीस **Medical Ground** वर ५० टक्के पेक्षा कमी असेल तर उच्च न्यायलयाने याबाबत आदेश पारीत केले आहेत त्या संबंधितांना समज देण्यात यावी अशी पत्र क्र. **EST/CD/2015-16/1139 date 6th October 2015** अन्वये संबंधित समज देण्यात आली आहे.

महिला तक्रार निवारण समितीने सदर तक्रारी संदर्भात तत्कालीन मा.कुलगुरुना अहवाल सादर केला होता .सदर अहवालात संबंधितांना समज देण्यात यावी अशी शिफारस प्रशासनला केली होती .त्यानुसार पत्र . **EST/CD/2015-16/1139 date 6th October 2015** अन्वये संबंधितांना समज देण्यात आली आहे.

विभागीय सचिवांची साक्ष :-

मुंबई विद्यापीठाला दिलेल्या भेटीच्या वेळी प्राप्त झालेल्या माहितीच्या अनुषंगाने दिनांक २६ सप्टेंबर, २०१८ रोजी विभागीय सचिवांची साक्ष घेण्यात आली. साक्षीच्या वेळी समितीने विद्यापीठामध्ये महिलांच्या कल्याणकारी योजनांसाठी एकूण बजेटच्या किती टक्के रक्कत राखून ठेवण्यात येते आणि या बाबतचा प्रस्ताव विभागाकडे कधी पाठविला होता ? केवळ याच वर्षासाठी नव्हे तर दरवर्षी किती निधी महिलांच्या कल्याणकारी योजनांसाठी राखीव ठेवला जातो ? जिल्हा परिषदेमध्ये आणि महानगरपालिकेमध्ये अनुक्रमे १० टक्के आणि ५ टक्के निधी महिलांच्या कल्याणकारी

योजनांसाठी राखीव ठेवला जातो. अशा प्रकारे विद्यापीठात दरवर्षी किती टक्के निधी राखून ठेवला जातो ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी महिलांच्या कल्याणकारी योजनांसाठी टक्के राखून ठेवण्याबाबत ठरलेले नाही. परंतु २०१८-१९ यास शैक्षणिक वर्षासाठी महिलांच्या कल्याणकारी योजनांसाठी बजेटमध्ये रुपये २१ लाख १५ हजार इतकी तरतूद केली आहे. महिला विकास कक्ष, आवर्ती व अनावर्ती खर्चासाठी रुपये १९ लाख ७० हजार रुपये, सावित्रीबाई फुले आदर्श शिक्षिका पुरस्कार योजनेकरिता रुपये २० हजार आणि विद्यार्थी कल्याण विभागामार्फत मुलींच्या स्वयंसंरक्षण प्रशिक्षणासाठी रुपये १ लाख २५ हजार ची तरतूद करण्यात आलेली आहे. या व्यतिरिक्त विद्यापीठाच्या बजेटमधून अन्य कोणत्या योजना राबवावयास पाहिजे या बाबतीत सुध्दा विचार करण्यात येईल. असे समितीस सांगितले.

समितीने राज्यातील संपूर्ण विद्यापीठासाठी महिलांच्या विकासासाठी, स्वसंरक्षणासाठी, अवेरनेसाठी, सॅनेटरी नॅपकीन वॅडींग मशीन, सॅनेटरी नॅपकीन डिस्पोजल मशीन इत्यादी योजनांसाठी ठराविक निधी राखून ठेवावयास पाहिजे. जेणेकरून त्या कामांवर केलेली तरतूद खर्च करता येईल. तसेच या निधीतून अन्य काही योजना सुध्दा राबविता येतील. समितीची अपेक्षा आहे की, विद्यापीठाच्या एकूण बजेटच्या किंवा उत्पन्नाच्या ५ टक्के रक्कम मुली व महिलांच्या कल्याणकारी योजनांसाठी राखून ठेवावयास पाहिजे. या निधीतून वसतिगृह किंवा महाविद्यालयातील विद्यार्थीनींसाठी विविध प्रकारच्या सुविधा उपलब्ध करून देता येतील. तसेच आवश्यक त्या ठिकाणी सीसीटीव्ही, मुलींसाठी स्वतंत्र शौचालय इत्यादी कामे सुध्दा उक्त राखीव निधीतून करता येतील. या बरोबरच प्रत्येक महाविद्यालयात विद्यार्थीनींसाठी सॅनेटरी नॅपकीन मशीन आणि सॅनेटरी नॅपकीन डिस्पोजल मशीन सुध्दा लावणे शक्य होईल. असे समितीने सांगितले.

समितीने विद्यापीठाला भेट दिली असता असे सांगण्यात आले होते की, विद्यापीठात काम करणाऱ्या महिलांच्या लहान मुलांसाठी पाळणाघराची तरतूद केली आहे. सध्या ते पाळणाघर सुरु आहे काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी त्या वर्षी पाळणाघरासाठी तरतूद केली होती. असे समितीस सांगितले.

समितीने विद्यापीठाने मुलींच्या व महिलांच्या कल्याणकारी योजनांसाठी ५ टक्के निधी राखून ठेवावा अशी समितीची शिफारस आहे. या संदर्भात समिती अहवालात शिफारस करेल. तसेच सदरहू निधी कोणकोणत्या बाबींवर खर्च करणे बंधनकारक आहे हे सुध्दा ठरवून घ्यावयास पाहिजे. या बरोबरच विद्यापीठाने त्यांच्या अंतर्गत येत असलेल्या सर्व महाविद्यालयांकडून विद्यार्थीनींसाठी कोणत्या योजना किंवा कामे करणे आवश्यक आहे या बाबतची माहिती मागवून घ्यावी आणि त्यानंतर कोणत्या सुविधा उपलब्ध करून देणे गरजेचे आहे हे ठरवावे. या बरोबरच विद्यार्थीनींकडून सुध्दा त्यांच्यासाठी कोणती कामे करणे आवश्यक आहे या बाबतची माहिती मागवून घ्यावी. सदरहू तरतूद खर्च करण्याबाबतचे निकष ठरविणे आवश्यक आहे असे समितीला वाटते.

विभागीय अधिकारी विद्यापीठात सायकॉलॉजिकल काऊन्सिलिंग करण्यासाठी कोणकोणते उपक्रम राबविले जातात ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी विद्यार्थ्यांचे वैयक्तिक समुपदेशन, मानसिक स्वास्थ्य समुपदेशन व व्यावसायिक समुपदेशन विद्यापीठाच्या उपयोजित मानसशास्त्र विभागामार्फत प्रचलित पध्दतीने चालविण्यात येते. अशी माहिती दिली.

समितीने मुलामुलींना- मानसिक त्रास होत असेल अशा वेळी त्यांना विद्यापीठाच्या काऊन्सिलिंग सेलकडे गेले पाहिजे व त्यांच्या माध्यमातून त्या विद्यार्थ्यांचे समुपदेशन करणे आवश्यक आहे. अनेकदा विद्यार्थी डिप्रेसनमध्ये गेल्यानंतर आत्महत्या करतात. कधी कधी कौटुंबिक परिस्थितीमुळे त्यांना मानसिक त्रास होतो. अशा विद्यार्थ्यांना डिप्रेसनमधून बाहेर काढण्यासाठी त्यांचे समुपदेशन करून त्यांना आत्महत्या किंवा चुकीच्या घटनांपासून परावृत्त करणे गरजेचे आहे. अशी विचारणा केली असता,

त्यावर कुल सचिव यांनी विद्यापीठाच्या माध्यमातून पर्सनल करीअर काऊन्सिलिंग करण्यात येते. सुसाईड प्रीव्हेंन्सन संदर्भात सुध्दा काही वर्ग आयोजित केले जातात. असे समितीस सांगण्यात आले.

समितीने डिप्रेसनमध्ये गेलेल्या विद्यार्थी / विद्यार्थीनींना त्यातून बाहेर काढण्यासाठी त्यांचे काऊन्सिलिंग करणे आवश्यक आहे. समितीला वाटते विभागाने प्रत्येक

विद्यापीठामध्ये काऊन्सीलिंग सेल स्थापन करण्याबाबतचा धोरणात्मक निर्णय घ्यावयास पाहिजे. असे समितीने सुचविले.

त्यावर विभागीय अधिकाऱ्याने तसेच दुसरी बाब अशी की, मेडीकल ग्राऊंडवर विद्यार्थी / विद्यार्थिनींची उपस्थिती ५० टक्के पेक्षा पेक्षा कमी असेल तर त्यांना परीक्षेला बसण्याची परवानगी दिली जात नाही. यातून मार्ग काढण्यासाठी विद्यापीठाने शासनाकडे अहवाल सादर केला आहे काय ? अशी विचारण केली असता.

त्यावर कुल सचिव यांनी विद्यार्थ्यांना परिक्षेस प्रविष्ट होण्यासाठी मुंबई विद्यापीठ अध्यादेशात तरतूद आहे की, परिक्षेला बसण्यासाठी ७५ टक्क्याच्या खाली आणि ५० टक्क्यापर्यंत उपस्थिती असेल तर वैद्यकीय प्रमाणपत्राच्या आधारावर परिक्षेसाठी बसण्याची तरतूद आहे. परंतु ही उपस्थिती ५० टक्क्याच्या खाली जाऊ शकत नाही. माननीय उच्च न्यायालयाने लॉ कोर्सेसच्या बाबतीत आदेश दिले आहेत. महाविद्यालय स्तरावर निर्णय होऊ शकला नाही तर विद्यापीठ स्तरावर या बाबतचा निर्णय घेण्याची तरतूद आहे. अशी माहिती देण्यात आली.

समितीने आपल्या सर्वांनाच कल्पना आहे की, मुलींना दरमहा पाळी येते. त्या दोनचार दिवसांच्या कालावधीत त्यांना खूप शारीरिक त्रास होतो. त्यांनी मासिक पाळीमध्ये मोठ्या प्रमाणात शारीरिक त्रास होत असल्याचे वैद्यकीय प्रमाणपत्र सादर केले तर अशा प्रकरणात वेगळ्या दृष्टिकोनातून बघून सकारात्मक विचार केला पाहिजे.

त्यावर विभागीय अधिकारी जर एखाद्या विद्यार्थिनीची वृत्ती वारंवार सुट्ट्या घेण्याची असेल आणि पुन्हा ती सुट्ट्या घेण्याच्या उद्देशाने मासिक पाळीत त्रास होत असल्याबाबतचे वैद्यकीय प्रमाणपत्र सादर केले असेल तर त्या धर्तीवर त्यांची उपस्थिती ग्राह्य धरून त्यांना परीक्षेस बसण्याची परवानगी द्यावयास पाहिजे, अशी माहिती दिली.

समितीने बऱ्याच मुलींना मासिक पाळीमध्ये शारीरिक त्रास होतो. हा त्रास होऊ नये म्हणून काही मुली गोळ्या घेतात. परंतु त्याचे साईड इफेक्ट होतात. अशा मुलींनी वैद्यकीय प्रमाणपत्र सादर केल्यास त्या आधारावर त्यांची उपस्थिती ग्राह्य धरावयास पाहिजे, अशी समितीची सूचना आहे. या अनुषंगाने विद्यापीठाने योग्य ती कार्यवाही करावी.

त्यावर कुल सचिव यांनी होय असे समितीस सांगितले.

अभिप्राय व शिफारशी :-

मुंबई विद्यापीठामध्ये मुंबई विद्यापीठाचे स्वतंत्र अंदाजपत्रक असून विद्यापीठातील एकूण उत्पन्नाच्या (आस्थापना खर्च वगळून) खर्च खूपच कमी केला असल्याचे समितीला आढळून आले आहे. सन २०१२-१३ चे अंदाजपत्रक १४७७४.३० लाख रुपये असताना त्यासाठी केवळ १२.३५ लाख रुपये खर्च करण्यात आला आहे. सन २०१३-१४ या वर्षात एकूण वार्षिक अंदाजपत्रक १४७६९.२२ लक्ष रुपये या पैकी महिला कक्षासाठी केवळ १०.१० लाख रुपये व विद्यार्थी प्रशासनासाठी केवळ ५ लक्ष रुपये इतकी तरतूद या विद्यापीठाने केली आहे. सन २०१४-१५ या वर्षात १८,०८६.७३ लक्ष इतकी वार्षिक अंदाजपत्रक असून त्यापैकी महिला कक्षासाठी १४.६८ लक्ष इतकी तरतूद केली असून विद्यार्थ्यांच्या प्रशासनास केवळ ३ लक्ष इतकी तरतूद केलेली आहे. सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षासाठी विद्यापीठाने महिलांच्या कल्याणकारी योजनांसाठी अंदाजपत्रकात २१,१५,०००/- इतकी तरतूद करण्यात आली होती त्यातून महिला विकास कक्षासाठी १९,७०,०००/-रुपये खर्च करण्यात आला असून, सावित्रीबाई फुले आदर्श शिक्षिका पुरस्काराकरिता २०,०००/- रुपये, विद्यार्थी कल्याण मूर्तीच्या स्वयंसंरक्षण प्रशिक्षणासाठी १,२५,०००/- इतकी तरतूद करण्यात आली होती.

उपरोक्त तरतूद व खर्च पाहता महिलांच्या योजना राबविण्यासाठी मुंबई विद्यापीठ उदासीन असल्याचे दिसून येते. प्रचंड मोठ्या प्रमाणात अंदाजपत्रक असूनसुद्धा मुंबई विद्यापीठ महिलांच्या बाबतीत दुर्लक्ष करित असल्याचे दिसून येते या पुढील काळात अंदाजपत्रकीय तरतुदीतून खर्च करताना महिलांच्या विविध समस्यांना तसेच महिलांसाठी विविध योजना राबवून त्यांच्या समस्या सोडविण्याबाबत मुंबई विद्यापीठाने एक कृती कार्यक्रम आखून त्यांची अंमलबजावणी करण्यासंदर्भात उपाययोजना कराव्यात अशी समितीची शिफारस आहे.

मुंबई विद्यापीठाचा अर्थसंकल्प पाहता तो मोठ्या प्रमाणावर आहे परंतु विद्यार्थ्यांसाठी योजनांची कमतरता समितीला आढळून आली आहे. समितीने राज्यातील संपूर्ण विद्यापीठासाठी महिलांच्या विकासासाठी, स्वयंसंरक्षणासाठी, जनजागृतीसाठी, सॅनेटरी नॅपकिन मशिन, सॅनेटरी नॅपकिन डिस्पोसेबल मशिन इत्यादींसाठी विद्यापीठाने निधी राखून ठेवणे, त्यावर खर्च करणे अत्यंत आवश्यक आहे असे समितीचे मत आहे. त्यानुसार विद्यापीठाच्या एकूण बचतीच्या किंवा उत्पन्नाच्या ५

टक्के रक्कम मुली व महिलांच्या कल्याणकारी योजनेस राखून ठेवली पाहिजे. या निधीतून वसतीगृह किंवा महाविद्यालयीन विद्यार्थीनींकरिता विविध प्रकारच्या सुविधा उपलब्ध करून देणे, मुली रहात असलेल्या ठिकाणी सीसीटीव्ही लावून मुलींसाठी सुलभ शौचालयांची उभारणी करणे इत्यादी कामे या राखीव निधीतून करणे शक्य होईल. या बरोबरच प्रत्येक महाविद्यालयात विद्यार्थीनींसाठी सॅनेटरी नॅपकिन मशिन, सॅनेटरी नॅपकिन डिस्पोसेबल मशिन लावणेदेखील आवश्यक आहे. सबब, **समिती याद्वारे विद्यापीठाच्या एकूण अर्थसंकल्पीय तरतुदीच्या (भांडवली महसुली खर्च वजा जाता) ५ टक्के तरतूद विद्यार्थीनींच्या विविध योजना राबविण्यासाठी राखून ठेवावी.** यात मुली रहात असलेल्या वसतीगृहे अथवा महाविद्यालयात सीसीटीव्ही ची उभारणी स्वयंसंरक्षणासाठी प्रशिक्षण व जनजागृतीसाठी प्रशिक्षण, सॅनेटरी नॅपकिन मशिन, सॅनेटरी नॅपकिन डिस्पोसेबल मशिन बसविणे इत्यादी योजनेची अंमलबजावणी करण्यासाठी विद्यापीठाने तातडीने पावले उचलावीत व त्या दृष्टीने कारवाई करावी अशी समितीची शिफारस आहे. याबाबत केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला दोन महिन्यात पाठविण्यात यावा.

१.३ लैंगिक शोषण

सोमवार, दिनांक १ फेब्रुवारी, २०१६ रोजी महिलांचे हक्क आणि कल्याण समितीने दिलेल्या भेटीच्या वेळी मुंबई विद्यापीठ यांच्याकडून खालीलप्रमाणे लेखी माहिती मागविण्यात आली होती.

महिला कक्षाची स्वरूप व कार्यवाही - विशाखा धोरणानुसार व सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार मुंबई विद्यापीठामध्ये महिला विकास कक्षाची स्थापना करण्यात आली. कामाच्या ठिकाणी महिलांचे होणारे लैंगिक छळ रोखण्यासाठी स्त्री पुरुष समानतेकडे जाण्यासाठी व इतर प्रश्नांना/समस्यांप्रती जागृती निर्माण करण्यासाठी हे कक्ष कार्यरत आहे. कक्षाच्या माध्यमातून विविध कार्यशाळा चर्चासत्र परिसंवाद व समुपदेशन असे विविध उपक्रम राबवून जागृती निर्माण केली जाते. महिला विकास कक्षाची व्याप्ती सर्व संलग्नीत महाविद्यालयामध्ये महिला विकास कक्ष स्थापन करण्यात यावा. तसेच संलग्नीत महाविद्यालयातील, विद्यापीठ विभागातील महिला विषयक तक्रारीचे या कक्षामार्फत निवारण केले जाते. साधारणपणे कक्षाकडे तक्रार प्राप्त होताच, ज्या संस्थेविरुद्ध/व्यक्तीविरुद्ध तक्रार असेल त्याच्याकडून लेखी खुलासा मागण्यात येतो व संबंधीत तक्रारदाराला उपलब्ध करून देण्यात येतो. या अभिप्रायावरून/खुलास्यावरून तक्रारदाराचे समाधान न झाल्यास कक्षामार्फत समिती व बैठकीच्या स्वरूपातून शिफारस करून तक्रारीचे निवारण केले जाते. या महिला विकास कक्ष ५० टक्के महिला असाव्यात तसेच कक्षाचे प्रमुख या महिला असाव्यात तसेच यामध्ये एक प्रतिनिधी एन.जी.ओ. चा असावा असे निर्देश आहेत. त्यानुसार एकूण ५ जणांची समिती कार्यरत आहे.

महिला प्राध्यापक, सहप्राध्यापक, विद्यार्थिनी व महिलाकर्मचारी यांचाही समावेश आहे.

वर्ष	प्राध्यापक/सहप्राध्यापक	विद्यार्थिनी	महिला कर्मचारी	एकूण तक्रारी	टिप
२०१२-१३	३	३	३	८	एक संयुक्तीत तक्रार, १ प्राध्यापक आणि २ कर्मचारी यांची
२०१३-१४	५	६	३	१४	
२०१४-१५	४	२	४	१०	

तक्रार निवारण समिती, मुंबई विद्यापीठ

- (१) डॉ. क्रांती जेजुरकर-अध्यक्ष
- (२) डॉ. अनिल पाटील -सदस्य
- (३) प्रा. अंजली कानिटकर -अशासकिय सदस्य (NGO Member)
- (४) प्रा. के. वाय. राजपूत -सदस्य
- (५) श्रीमती सुरेखा कोल्लेसो - सदस्य
- (६) डॉ. रेखा महाडेश्वर - सदस्य सचिव

काळ २०१२-१३ एकूण तक्रारी : ९			
अ.क्र.	कोणाविरुद्ध तक्रार	तक्रारीचे स्वरूप	करण्यात आलेली कारवाई
२	महिला प्राध्यापक व दोन महिला कर्मचारी विरुद्ध प्राध्यापक	विभागातील एक पुरुष प्राध्यापक महिलांना स्नमानपूर्वक वागवत नाहीत.	संबंधित प्राध्यापकाला लेखी ताकीद देण्यात आली.
३	मुंबई विद्यापीठात संलग्नीत महाविद्यालयातील एका विद्यार्थिनीची पुरुष प्राध्यापकाविरुद्ध तक्रार	पुरुष प्राध्यापकाचे नेहमीचेच मुलींबरोबर गैरवर्तन. तक्रारदार विद्यार्थिनीला परिक्षा हॉल मधून तिच्या जवळ ज्याचा नंबर आहे अशा विद्यार्थ्यांबरोबर जबरदस्तीने बाहेर काढणे. अशा तऱ्हेची परिक्षेच्या काळात तीन दिवस सतत तशी वागणूक. मुलींना हिरोईन, आयटम असे संबोधने आणि मुलींशी बोलताना अश्लील भाषा वापरणे.	महाविद्यालयाच्या व्यवस्थापनाने सक्तीचा राजीनामा घेतला.
४	महिला प्राध्यापक (पत्नी) विरुद्ध पुरुष प्राध्यापक	तक्रारीचे स्वरूप कौटुंबिक हिंसाचारामध्ये येते. यामध्ये	महिला प्राध्यापिका पत्नी यांच्या विनंतीप्रमाणे त्यांची

	(पती)	पत्नीचर इच्छा होती की पतीला देशाच्या बाहेर कुठल्याही कारणासाठी जाऊ देऊ नये.	तक्रार निर्णय स्वरुपात जोपर्यंत संपत नाही. तोपर्यंत पुरुष प्राध्यापकाला सेमिनार किंवा कोणत्याही गोष्टीसाठी देश सोडून जाण्याची परवानगी देण्यात आली नाही. घटस्फोट होऊन तक्रार निकाली काढण्यात आली.
५	विद्यापीठ महिला कर्मचारी (पत्नी) विरुद्ध विद्यापीठ पुरुष कर्मचारी (पती)	कौटुंबिक हिंसाचार	तक्रार कौटुंबिक हिंसाचाराची असल्यामुळे पोलिस अथवा न्यायालयात जाण्याचा सल्ला दिला.
६	विद्यापीठ संलग्नीत महाविद्यालयातील विद्यार्थिनी विरुद्ध प्राध्यापक	विद्यार्थिनींचा विनयभंग करणे मुख्यतः परिक्षेच्या वेळी संगणक लॅब मध्ये मुलींचा विनयभंग करणे, लंपटपणा करणे.	महाविद्यालयाच्या व्यवस्थापनाने हे प्राध्यापक ज्या दिवशी निवृत्त होतात त्या दिवशी त्यांना सेवेतून काढून टाकले. त्याचा परिणाम त्यांच्या पेंशन व निवृत्तीच्या वेळी मिळणाऱ्या फायद्यावर झाला.
७	विद्यापीठ संलग्नीत महाविद्यालयाची महिला प्राचार्य विरुद्ध महाविद्यालयाच्या व्यवस्थापनाचे सभासद	महाविद्यालयाच्या व्यवस्थापनाचे सभासद वारंवार प्राचार्यांच्या कामामध्ये अडथळे निर्माण करतात जेणेकरून त्यांना काम करता येणार नाही, रोजच्या कामात	महिला विकास कक्ष, मुंबई विद्यापीठ यांनी वारंवार व्यवस्थापनातील सभासदांना पत्र लिहून तक्रारीचा जाब विचारला. त्याचा परिणाम म्हणून

		गोंधळ निर्माण होवून मानसिक त्रास	तक्रारदार महिलेला कुठलीही अट न घालता तिला व्यवस्थापनाकडून मिळवयाचे सर्व रक्कम दिली आणि तिला निवृत्त होवू दिली.
काळ २०१३-१४ एकूण तक्रारी : १३			
अ.क्र.	कोणाविरुद्ध तक्रार	तक्रारीचे स्वरूप	करण्यात आलेली कारवाई
१.	विद्यार्थिनी, शारिरीक शिक्षण विभाग, मुंबई विद्यापीठ विरुद्ध प्राध्यापक	प्राध्यापकाने वर्षभर तिला मानसिक त्रास दिला. एका आंतरराष्ट्रीय परिषदेला जाताना रेल्वे विश्रांती गृहात तिच्याशी गैरवर्तणूक केली.	तक्रार निवारण समितीला आढळून आले की पूर्ण तक्रार ही खोटी आहे. तिने सांगितलेला प्रसंग घडलेलाच नाही आणि खोटी तक्रार देण्याबद्दल तिला ताकीद देण्यात आली.
२.	संलग्नीत महाविद्यालयातील महिला प्राध्यापक (पत्नी) विरुद्ध मुंबई विद्यापीठाची विधिसभा (Senate) चे सदस्य (पती)	कौटुंबिक छळ - तक्रारदार महिलेला घरातून बाहेर काढले.	तक्रारदार प्राध्यापिकेला कौटुंबिक छळ कायदा २००५ प्रमाणे तक्रार दाखल करावयास मदत केली आणि तिला न्याय मिळवून दिला.
३.	महिला प्राध्यापक विरुद्ध पुरुष प्राध्यापक	विद्यापीठातील परिक्षा विभागात घडलेली घटना. पाठलाग करणे, फोन करणे आणि मानसिक त्रास देणे.	तक्रारदार महिला प्राध्यापक आणि ज्याच्या विरोधात तक्रार आहे तो प्राध्यापक दोघेही वेगवेगळ्या

			महाविद्यालयात होते व त्यांची नेमणूक तात्पुरत्या स्वरूपाची असल्यामुळे महिला प्राध्यापीकेला पोलिसात तक्रार करावयास सांगितले.
८.	संलग्नीत महाविद्यालयातील विद्यार्थिनी विरुद्ध पुरुष प्राध्यापक	पुरुष प्राध्यापक वर्गात मुलींकडे निर्देश करून अशोभनीय भाषा वापरत, घाणेरड्या शब्दांचा वापर करत, विद्यार्थिनींना स्पर्श करण्याचा प्रयत्न करत, बोलण्यामध्ये असभ्य लैंगिक रंग असणारे शब्द वापरणे.	याची पूर्ण चौकशी करून त्यांची दोन पगार वाढी ५ वर्षाकरीता थांबविण्यात आली व तशी नोंद त्या प्राध्यापकाच्या सर्विस बुक मध्ये करण्यात आली.
९.	संलग्नीत महाविद्यालयातील विद्यार्थिनी विरुद्ध पुरुष प्राध्यापक	विद्यार्थिनीशी प्राध्यापकाने गैरवर्तणूक केली आणि लैंगित संबंधाची मागणी केली. जर तसे झाले नाही तर परिक्षेत त्याचे परिणाम होतील अशी धमकी दिली.	तक्रार पुढील चौकशीसाठी महाविद्यालयाकडे पाठविण्यात आली. दरम्यान तक्रारदार विद्यार्थिनीने पोलिसांच्याकडे जावून तक्रार केली. या दरम्यान महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांना निलंबित करण्यात आले. या नंतर ह्या विद्यार्थिनीने आपली तक्रार पुढे चालू ठेवली नाही आणि तक्रार निवारण समितीला सहकार्य केले नाही.

११.	संलग्नीत महाविद्यालयातील महिला प्राचार्य विरुद्ध व्यवस्थापन	प्राचार्यांच्या नावावर दुसऱ्या कोणी तरी तक्रार केली होती. प्राचार्यांना हे लक्षात देण्यात आणून दिले.	प्राचार्यांनी तक्रार मागे घेतली.
१२.	विद्यापीठातील एका विद्यार्थी आणि विद्यार्थीनी विरुद्ध पुरुष प्राध्यापक	पुरुष प्राध्यापक विद्यार्थीनींच्या कडे टक लावून बघतात, त्यांचे शरीर एकसारखे निहाळतात, ज्यामुळे विद्यार्थीनींना वर्गात बसणे अशक्य होते. प्राध्यापक विद्यार्थीनींना त्यांच्या कॅबिनमध्ये बोलावतात, त्यांना फोन करावयास सांगतात.	पुरुष निवारण समिती, मुंबई विद्यापीठ यांना तक्रारीत तथ्य आढळून आले. तक्रार निवारण समितीने विद्यापीठेच्या व्यवस्थापनेला पुरुष प्राध्यापकाला लेखी ताकीद देण्याचे निर्देश दिले. तसेच या प्राध्यापकाला ५ वर्षाकरीता विद्यापीठाच्या कुठल्याही समितीवर घेवू नये अशी शिफारस केली. या शिफारसी सध्या मुंबई विद्यापीठाच्या संबंधित अधिका-याकडे कार्यवाहीसाठी ठेवलेले आहेत.
१३.	संलग्नीत महाविद्यालयातील महिला प्राध्यापक विरुद्ध प्राचार्य आणि व्यवस्थापन	बाळंतपणाची रजा नाकरणे तसेच त्याचे कोणतेही फायदे न देणे	विद्यापीठ तक्रार निवारण समितीने प्राचार्यांना बाळंतपणाचे सर्व फायदे संबंधित महिलेला द्यावेत असे निर्देश दिले.

काळ २०१४-१५ एकूण तक्रारी : ९			
अ.क्र.	कोणाविरुद्ध तक्रार	तक्रारीचे स्वरूप	करण्यात आलेली कारवाई
१.	सहाय्य कुलसचिव विरुद्ध विद्यापीठ कर्मचारी संघटनेचे पदाधिकारी	प्र. कुलगुरु, कुलसचिव आणि कर्मचारी संघटनेचे प्रतिनिधी यांच्याबरोबर झालेल्या बैठकीत सहाय्यक कुलसचिव महिला अधिकारी यांच्याबद्दल अपशब्द वापरणे, त्यांचा अपमान करणे आणि त्यांच्याशी गैरवर्तणुक करणे.	ही तक्रार लैंगिक छळाच्या कक्षेत येत नाही तरी देखिल कर्मचारी संघटनेच्या पदाधिकाऱ्यांना समज द्यावी अशी शिफारस तक्रार निवारण समितीने मुंबई विद्यापीठाच्या प्रशासनाला केली.
२.	एका विभागाच्या प्रमुख प्राध्यापिका विरुद्ध सहाय्यक प्राध्यापक	तक्रारदार महिलेवर हिंसक, लबाडीचा आणि शाब्दिक हल्ला करणे, धमक्या देणे.	चौकशी सुरु झाल्यावर तक्रारदार प्राध्यापिकेने तक्रार मागे घेतली, त्यामुळे पुढे चौकशी करता आली नाही.
३.	संलग्नीत महाविद्यालयातील एका विभागाची महिला प्रमुख विरुद्ध पुरुष प्राध्यापक	अश्लील हावभाव, लज्जास्पद भाषा आणि वागणे, विभाग प्रमुखाचे आदेश न पाळणे, इ.	पुरुष प्राध्यापकाला लेखी माफिनामा देण्याचे निर्देश महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांना केले, तसेच विभागप्रमुख महिला प्राध्यापक सर्वांना विश्वासात घेवुन काम करावे असे निर्देश दिले.१

मुंबई विद्यापीठ कुलगुरू यांची साक्ष :-

मुंबई विद्यापीठाला गुरूवार, दिनांक २९ सप्टेंबर, २०१६ रोजी दिलेल्या भेटीच्या वेळी कुलगुरू यांची साक्ष घेण्यात आली व साक्षीच्या वेळी मुंबई विद्यापीठामध्ये विशाखा समिती स्थापना आहे का अशी विचारणा केली.

सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार शासकीय व निमशासकीय कार्यालयांमध्ये विशाखा समिती गठीत केली पाहिजे. विशाखा धोरणानुसार व सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार मुंबई विद्यापीठामध्ये महिला विकास कक्षाची स्थापना करण्यात आली आहे, असे लेखी उत्तरात नमूद केलेले आहे. मुंबई विद्यापीठात महिलांवर होणाऱ्या अन्यायाच्या तक्रारींचे प्रमाण कमी आहे. सन २०१२-१३ मध्ये ९ तक्रारी, सन २०१३-१४ मध्ये १३ तक्रारी आणि सन २०१४-१५ मध्ये ९ तक्रारी प्राप्त झालेल्या आहेत. समितीकडे तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर चौकशी करून तक्रारी निकाली काढण्यात आलेल्या आहेत. काही प्रकरणांमध्ये संबंधित दोषी व्यक्तीला ताकीद दिलेली आहे तर काही प्रकरणांमध्ये राजीनामा घेतलेला आहे.

तसेच सन २०१२-१३ मध्ये ९ तक्रारी प्राप्त झाल्याचे लेखी माहितीमध्ये नमूद केलेले आहे. महिलांवर होणाऱ्या अन्यायाच्या तक्रारींचे प्रमाण कमी आहे. परंतु, विद्यार्थीदशेतील मुली त्यांच्यावर अन्याय झाला तर तक्रार करण्यास पुढे येत नाहीत, त्या तक्रार करण्यास घाबरतात. वसतिगृहामध्ये अॅडमिशन मिळालेली आहे. तक्रार केली तर करिअर बरबाद होईल. म्हणून मुली तक्रार करीत नाहीत. जास्तीत जास्त तक्रारी प्राचार्य यांच्याविरुद्ध आहेत. फक्त एकाच मुलीने पोलीस स्टेशनमध्ये एफआयआर दाखल केलेला आहे. काही प्रकरणांमध्ये संबंधित व्यक्तीला समज दिलेली आहे, काही प्रकरणांमध्ये वेतनवाढ थांबविण्यात आलेली आहे. प्रोफेसरने मुलींना इशारे करणे किंवा गैरवर्तणूक केली तर काही प्रकरणांमध्ये त्यांना नोकरीतून कमी देखील केलेले आहे. केवळ समज देण्याची कारवाई करणे पुरेशी नाही. वर्गात प्राचार्य आणि मुलींचा संबंध येत असल्यामुळे अनेक मुली घाबरून तक्रार करण्यास पुढे येत नाहीत. संबंधित व्यक्तीची केवळ वेतनवाढ थांबविणे, त्यांना समज देणे अशी कारवाई न करता कठोर कारवाई केली पाहिजे. मुलींना विश्वासात घेऊन विचारणा केली पाहिजे. मुलींचे वय कमी असते आणि छेडछाड झाली तर काय करावयास पाहिजे, याची त्यांना माहिती नसते. विद्यापीठाने मुलींना स्वसंरक्षणचे प्रशिक्षण दिले पाहिजे. मुली घडलेल्या

घटनेबाबत घरातील लोकांना किंवा मित्र मैत्रिणींना सुध्दा माहिती देत नाहीत आणि शेवटी हे सर्व असह्य झाल्यानंतर काही मुली आत्महत्या करतात. प्रोफेसर असे प्रकार करीत असतील तर मुलींनी घाबरता कामा नये, मुलींनी मोकळेपणाने त्यांच्या विरुद्ध बोलले पाहिजे. म्हणून असे वाटते की, मुलींना स्वसंरक्षणाचे प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे. अशी विचारणा केली.

समितीने सेल्फ डीफेन्स संदर्भात जो मुद्दा मांडलेला आहे. त्यासंदर्भात सांगू इच्छितो की, यावर्षी मुंबई विद्यापीठात फिजिकल फिटनेससाठी विशेष उपक्रम सुरु केलेले आहेत. मागील ३४ वर्षांपासून कलीना कॅम्पसमध्ये गरवारे इन्स्टीट्यूट स्किल डेव्हलपमेंट याविषयात कार्य करीत आहे. त्या संस्थेच्या माध्यमातून हे सर्व अभ्यासक्रम सुरु केलेले आहेत. ज्याच्या मदतीने हे अभ्यासक्रम चालवितो त्यांनी मागील आठवडयात विशेषतः मुलींसाठी सेल्फ डीफेन्स मेकॅनिझम डेव्हलप करण्यासाठी दोन अभ्यासक्रम सुचविले आहेत. ऑक्टोबर महिन्यापासून ते अभ्यासक्रम सुरु करीत आहोत. मुलींना स्वतःचे संरक्षण कसे करावे आणि मार्शल आर्ट याबाबत प्रशिक्षण देणार आहोत. ज्या मुलींवर ऑसिड हल्ला किंवा अशा प्रकारे काही प्रकार झालेले आहेत त्यांच्याकडून एकही पैसा न घेता त्यांना प्रशिक्षण देणार आहोत. त्याचबरोबर ज्या मुलींना आर्थिकदृष्ट्या प्रशिक्षण घेणे जमणार नाही. त्यांना ५० टक्के सवलत देणार आहोत. मागील आठवडयात अशा प्रकारचा एक प्रस्ताव आलेला आहे. मेडिकल डॉक्टर प्रशिक्षण देणार असुन ते स्वतः मेडीकल डॉक्टर आहेत. ते कळवा येथील शिवाजी रुग्णालयामध्ये नोकरी करीत होते. ते स्वतः वकील आहेत. आणि बॉडीबिल्डर देखील आहेत. ते नॅशनल पातळीवर काम करतात.

समितीने सन २०१३-१४ मध्ये अ.क्र. ४ वर संलग्न महाविद्यालयातील विद्यार्थीनी विरुद्ध विद्यार्थी मुलगा अशी तक्रार आहे. लेखी उत्तरात नमूद केलेले आहे की, महिला विकास कक्षाने संबंधित महाविद्यालयाच्या संचालकाला पोलीस तक्रार करावयास सांगितले आणि पोलीसांनी तेथे शिक्षण संपेपर्यंत एक वर्ष पोलीसांचे संरक्षण मिळेल, अशी तरतूद केली. हा प्रश्न विद्यार्थी आणि विद्यार्थीनीचा आहे. संबंधित विद्यार्थ्यांवर कोणती कारवाई करण्यात आली. याबाबत लेखी उत्तरात उल्लेख करण्यात आलेला नाही. तसेच मुलींची छेडछाड होऊ नये. यासाठी विद्यापीठाशी संलग्न असलेल्या सर्व महाविद्यालयामध्ये कोणती उपाययोजना करण्यात आलेली आहे. प्रत्येक विद्यालयात

कमी-जास्त प्रमाणात असे प्रकार घडतात. त्या विद्यार्थ्यांला जरब बसेल, अशी कारवाई करण्यात यावी, यासाठी आपल्याला प्रत्येक महाविद्यालयाला कळविता येईल. ग्रामीण भागातील मुली शिक्षण घेण्यासाठी शहरात येतात. त्या मुली अशा प्रकारामुळे घाबरून कॉलेज सोडण्याचा विचार करतात. म्हणून आपल्याला मुलीची छेडछाड होऊ नये, यासंदर्भात विद्यापीठाशी संलग्न असलेल्या प्रत्येक महाविद्यालयांना काही सूचना घेता येतील काय? अशी विचारणा केली.

कार्याध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी मुंबई विद्यापीठाने जो उपक्रम सुरु केलेला आहे तो कोणत्याही महाविद्यालयात इतक्या मेहनतीने किंवा गांभीर्याने करण्यात येत नाही. सांगू इच्छिते की, सुप्रीम कोर्टाने सन १९९७ आणि १९९९ मध्ये दोन निर्णय दिलेले आहेत. विशाखा समिती स्थापन करण्याबाबत गाईड लाईन्स आहेत. त्यावेळी आम्ही काही महिलांनी तत्कालीन व्हाईस चॅन्सलर डॉ. भालचंद्र मुणगेकर यांना विद्यापीठात अशी समिती स्थापन करावी, अशी विनंती केली होती. त्यावेळी त्यांनी तक्रार निवारण समिती आणि महिलांच्या इतर ज्या अडचणी आहेत त्यावर देखील अवेअरनेस असावा यासाठी महिला विकास कक्षाची स्थापन करून त्याच स्ट्रक्चर तयार केले. ते स्ट्रक्चर सन २००८ मध्ये व्हाईस चॅन्सलर्स डिरेक्टिव्हज म्हणून प्रसिध्द करण्यात आले. त्यापूर्वी सुध्दा काम करीत होते. आपल्याला तक्रारींचे प्रमाण कमी दिसत आहे. त्याचे कारण असे आहे की, प्रत्येक कॉलेजमध्ये तक्रार निवारण समिती असली पाहिजे आणि त्याचे स्ट्रक्चर कसे असले पाहिजे, हे आम्ही डिरेक्टिव्हजमध्ये नमूद केलेले आहे. त्याप्रमाणे तक्रार निवारण कक्षाने आलेल्या तक्रारींचे निवारण करावयाचे असते. समितीकडे प्राप्त झालेल्या तक्रारींचे निवारण कस करावे, यासाठी आम्ही मागील १० वर्षांपासून झोन वार्डज कार्यशाळा आयोजित करतो. यामुळे यामध्ये फार प्रगती होते असे नाही. साधारणतः असे होते की, एचओडी, व्हाईस प्रिंसिपल, प्रिंसिपल यांच्याविरुद्ध तक्रार असेल तर ती तेथल्या तेथे दाबली जाते. बऱ्याच वेळा मुलींना सांगितले जाते की, यामुळे तुझी लाज जाईल, तुझे नुकसान होईल. त्यामुळे मुली तक्रार करण्यास पुढे येत नाहीत. परंतु, आम्ही जो अवेअरनेस प्रोग्राम सुरु केलेला आहे त्यामुळे आता काही मुली तक्रार करण्यास पुढे येतात. कॉलेजमध्ये तक्रारीची दखल घेतली जात नाही असे लक्षात आल्यानंतर मुली आमच्याकडे देखील येतात. मी समितीला सांगू इच्छिते की, बांद्रा कॉलेजमध्ये एनएसएसचा १० दिवसांचा कॅम्प आयोजित करण्यात आला होत. त्यावेळी

एका मुलीने तक्रार केली की, मुले आमच्याजवळ येतात आणि आमच्या पायावर पाय देतात. त्या कॅम्पमध्ये एकही महिला शिक्षिका नव्हती. कारण, त्या कॉलेजमध्ये एकच महिला शिक्षिका आहे. त्यामुळे त्या शिक्षिकेला प्रत्येक कॅम्पसाठी जावे लागत होते. परंतु, त्यावेळी त्या शिक्षिकेची मुलगी आजारी असल्यामुळे त्या कॅम्पला गेल्या नाहीत. त्या मुलीने महिला शिक्षिकेकडे तक्रार केल्यानंतर कॉलेजमध्ये त्या तक्रारीची दखल घेतली गेली नाही. म्हणून त्या माझ्याकडे आल्या. आमचे वर्कशॉप होत असल्यामुळे ती शिक्षिका त्या भागात काम करीत होती. त्यांनी आमच्याकडे तक्रार आणून दिली. मी त्यांना विचारले की, तुम्ही आमच्याकडे का तक्रार करीत आहात ? कारण, ही तक्रार प्राध्यापकाच्या विरुद्ध असल्यामुळे ती आमच्या कक्षेत येत नाही. त्यांनी मला सांगितले की, हे त्या भागातील छोटे कॉलेज आहे, त्यामुळे आम्हाला तेथे न्याय मिळणार नाही आणि असे प्रकार वर्षानुवर्षे सुरु आहेत. मग मी त्या शिक्षिकेला सांगितले की, आपण तसे लेखी द्यावे. त्या शिक्षिकेने लेखी पत्र दिले. त्या संदर्भात चौकशी झाली. तीन समित्या झालेल्या आहेत. सन्माननीय सदस्या डॉनीलम. गोन्हे यांनी देखील याबाबत सभागृहात प्रश्न उपस्थित केला होता. त्यावेळी जॉईंट डायरेक्टर यांनी एक समिती स्थापन केली होती. त्या समितीने आपला अहवाल दिलेला आहे. विद्यापीठाने त्यावेळी एक सदस्य समिती स्थापन करून मला तेथे पाठविले. त्यावेळी माझ्या बरोबर तेथील काही प्राध्यापिका होत्या. त्यांनी दिलेला निर्णय आणि कॉलेज कमिटीने दिलेला निर्णय त्या प्राध्यापकाच्या विरुद्ध गेलेला आहे. त्या मुलीने सांगितले की, माझ्याकडून जबरदस्तीने लिहून घेतलेले आहे. त्या मुलींनी समितीसमोर सर्व माहिती दिलेली आहे. नंतर त्या मुलीला एवढा त्रास दिला गेला की, ती मुलगी कॉलेज सोडून गेली. आजही तो शिक्षक तेथेच कार्यरत आहे आणि ज्या शिक्षिकेने आमच्याकडे तक्रार आणून दिली होती तिची वेतनवाढ थांबविण्यात आलेली आहे. जॉईंट डायरेक्टर यांनी या संदर्भात रिपोर्ट दिलेला आहे. ही घटना २००९-१० मधील आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने सुचविल्यानुसार आपण या प्रकरणाशी संबंधित असलेली सर्व कागदपत्रे समितीकडे सादर करावीत, ज्या प्राध्यापिकेने विद्यार्थीनीवर ओढवलेल्या प्रकाराच्या बाबतीत पुढाकार घेऊन संबंधित प्राध्यापकाच्या विरोधात तक्रार केली, त्या प्राध्यापिकेला मदत करण्याऐवजी महिला प्राध्यापिकेचीच वेतनवाढ का रोखण्यात

आली? तसेच संबंधित विद्यार्थीनीला आपले गाव का सोडावे लागले? अशी विचारणा केली.

समितीने ज्या महाविद्यालय हा प्रकार घडला ते महाविद्यालय विद्यापीठाशी संलग्नित आहे. यामध्ये विद्यापीठाचा रोल काय आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुलसचिव यांनी महिला विकास कक्षाच्या ज्या शिफारशी होत्या त्या संबंधित महाविद्यालयाला पाठविलेल्या आहेत. त्या शिफारशीनुसार कार्यवाही करण्यास सांगितले होते. तसेच सहसंचालक यांच्याकडे सुद्धा त्या ठिकाणी त्या शिफारशी पाठविण्यात आल्या आहेत. वास्तविक पाहता त्यांच्या स्तरावरून या प्रकरणी कारवाई होणे अपेक्षित आहे. असे समितीस सांगितले.

तसेच संचालक यांनी या प्रकरणाची तक्रार विद्यापीठाच्या तक्रार निवारण समितीकडे आली होती. डॉ. जेजुरकर यांच्या अध्यक्षतेखालील समिती, तसेच सह संचालक यांनी गठीत केलेली समिती तसेच अन्य एका समितीने त्या महाविद्यालयात जाऊन याप्रकरणाची चौकशी केली होती. सह संचालकांच्या समितीने संबंधित प्राध्यापकाचा पगार थांबविण्याचे आणि त्यांना निलंबित करण्याचे आदेश मंडळाला दिले होते. त्यानुसार त्यांना बाजूला सारून त्यांचा पगार थांबविण्यात आला होता. परंतु कालांतराने त्यांना पुन्हा सेवेत घेण्यात आले. सन्माननीय सदस्यांनी सांगितल्यानुसार त्या प्राध्यापकास सेवेत घेतल्यामुळे त्या महिला प्राध्यापकास अडचणीचा सामना करावा लागला. सदरहू प्राध्यापिका कॅम्पला गेल्या नव्हत्या या कारणास्तव त्यांची वेतनवाढ थांबविण्यात आली. असे समितीस सांगितले.

त्यावर तक्रार निवारण समितीचे अध्यक्षानी अशी माहिती दिली की, टिचिंग पोस्टसना विद्यापीठाकडून अॅप्रूव्हल देण्यात येते. परंतु, त्यांचे पगार सहसंचालक कार्यालयाकडून काढण्यात येतात. समितीच्या शिफारशीनुसार विद्यापीठाने सहसंचालकांना प्राध्यापकावर केलेल्या कारवाईबाबत कळविले होते. त्यामुळे सहसंचालकांनी समिती पाठविली व त्यानंतर पगार थांबविण्याची कारवाई केली. विद्यापीठाकडून टिचिंग पोस्टसना अॅप्रूव्हल दिले जाते. त्यामुळे विद्यापीठाने सहसंचालकांना सांगितले की, विद्यापीठाने अॅप्रूव्हल दिलेल्या अमुक पदावरील व्यक्तीच्या बाबतीत तक्रार आहे. ही समितीच्या निदर्शनास आणून देते की, अशा पदांच्या बाबतीत विद्यापीठ थेट कारवाई करू शकत नाही. विद्यापीठाकडून

महाविद्यालयाच्या व्यवस्थापनाला कळविण्यात आले होते की, अमुक व्यक्तीविरुद्ध अमुक प्रकारची तक्रार करण्यात आली होती व त्यांच्यावर गुन्हा सिध्द झाल्यामुळे कारवाई करण्यात यावी. कारण ज्या पदावर नियुक्ती करण्याचे अधिकारी आणि इतर अधिकार हे मॅनेजमेंटला असतात. त्यानुसार मॅनेजमेंटकडून कारवाई करण्यात यावी, असे विद्यापीठाच्या रजिस्ट्रारकडून कळविण्यात आले होते.

समितीने यामध्ये विद्यापीठाचा रोल काय आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी बऱ्याच प्राध्यापक व प्राचार्यांविरुद्ध अशा प्रकारच्या तक्रारी आहेत. विद्यापीठामध्ये विशाखा गाईडलाईननुसार तक्रार निवारण समिती आहे. विद्यापीठाशी संलग्नित एकूण ७५० महाविद्यालये आहेत. या महाविद्यालयाचे प्राचार्य, प्राध्यापक किंवा व्यवस्थापनाच्या सदस्यांविरुद्धच्या ज्या तक्रारी असतात त्याच तक्रारी विद्यापीठाच्या तक्रार निवारण समितीकडे येतात. त्यामुळे तक्रारींच आकडा कमी दिसतो. महाविद्यालय स्तरावर सुध्दा यापेक्षा जास्त तक्रारी असतील, परंतु त्यापुढे येत नसाव्यात. या व्यतिरीक्त काही विद्यार्थीनींनी आम्हाला असे सांगितले की, आमच्या बाबतील अमुक प्रकार घडला, परंतु महाविद्यालयान आमची तक्रार नोंदवून घेतली नाही. त्यामुळे अशा विद्यार्थीनींच्या तक्रारी दाखल करुन घेण्यासाठी आम्ही त्या कोणत्याही टेक्नीकल गोष्टींमध्ये अडकविल्या नाहीत. असे समितीस सांगितले.

समितीने विशाखा समिती गठीत केली आहे काय, त्या समितीच्या अध्यक्ष कोण आहेत ? अशी विचारणा केली.

अध्यक्षा तक्रार निवारण समिती यांनी होय, सदरहू समिती २०१३ मध्ये स्थापन करण्यात आली आहे. या समितीच्या अध्यक्षा डॉसुराणा. मॅडम आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने विद्यापीठाने स्थापन केलेल्या विशाखा समितीच्या अध्यक्षा कोण आहेत आणि त्यामध्ये किती सदस्य आहेत ? अशी विचारणा केली.

संचालक यांनी विशाखा धोरणानुसार व माननीय सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार मुंबई विद्यापीठामध्ये महिला विकास कक्ष आणि तक्रार निवारण समितीची स्थापना करण्यात आलेली आहे. तक्रार निवारण समिती ही त्यांच्याकडे आलेल्या

तक्रारीची दखल घेऊन चौकशी करते. तसेच विद्यापीठातील महिलांच्या समस्यांबाबत तसेच अवेरनेस कार्यक्रम आयोजित करण्याबाबत महिला विकास कक्षाच्या माध्यमातून काम केले जाते. या समितीच्या अध्यक्षा डॉ. क्रांती जेजुरकर या आहेत. आता सेक्स्युअल हॅरसमेंट ॲक्ट, २०१३ नुसार विद्यापीठाकडून नवीन इंटर्नल कम्प्लेंट कमिटी स्थापन करण्यात येत आहे. त्या समितीची रचना वेगळी केली आहे. तसेच महिला विकास कक्ष सुध्दा वेगळा केला आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने सर्वोच्च न्यायालयाच्या गार्डलाईन प्रमाणे विशाखा समिती गठीत केली आहे काय आणि त्या समितीमध्ये किती सदस्यांचा समावेश आहे ? अशी विचारणा केली.

संचालक यांनी होय, ही समिती २१ सदस्यांची आहे. तक्रार निवारण समितीतील ५ सदस्य हे त्या समितीवर काम करीत होते. परंतु आता महिला विकास कक्ष आणि तक्रार निवारण समिती अशा वेगवेगळ्या समित्या आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने समितीला विशाखा समिती अपेक्षित आहे. विशाखा समितीचे प्रमुख आणि सदस्य कोण आहेत? अशी विचारणा केली.

कुलसचिव यांनी सध्या महिला विकास कक्षाच्या प्रमुख डॉ. क्रांती जेजुरकर मॅडम आहेत. म्हणूनच त्यांना बैठकीसाठी बोलविले आहे. त्या समितीवर पाच सदस्य आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने महिलांच्या लैंगिक शोषणाविरुद्ध ज्या तक्रारी येतात त्या तक्रारींचे निराकरण करण्यासाठी गठीत केलेल्या समितीच्या अध्यक्षा कोण आहेत आणि त्या समितीमध्ये किती सदस्य आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुलसचिव यांनी डॉ. क्रांती जेजुरकर या अध्यक्षा असून त्या समितीवर ५ सदस्य आहेत तक्रार निवारण समितीच्या अध्यक्षा डॉ. क्रांती जेजुरकर आहेत. तसेच या समितीवर डॉ. अनिल पाटील, प्राराजपूत.वाय.के., श्रीमती सुरेखा कोलॅसो हे सदस्य असून प्राअंजली. कानिटकर अशासकीय सदस्य आणि डॉ. रेखा महाडेश्वर या सदस्य सचिव आहेत. असे समितीस सांगितले.

विशाखा समितीचा फलक दर्शनी भागात लावलेला आहे काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी याबाबतचा फलक लावलेला आहे. आपण दुपारी कॅम्पसमध्ये बघू शकता.असे समितीस सांगितले.

समितीने विद्यापीठामध्ये १३१९ शिक्षकेत्तर पदे मंजूर करण्यात आलेली आहेत. शिवाय विद्यापीठामध्ये विविध विभाग आहेत. परंतु आपल्याकडे केवळ ६ सदस्यांची समिती आहे. विद्यापीठातील कर्मचाऱ्यांची संख्या बघता, आपणांस तक्रार निवारण समिती किंवा विशाखा समितीची कार्यकक्षा वाढविण्याची आवश्यकता वाटत नाही काय ? अशी विचारणा केली.

संचालक यांनी माननीय सर्वोच्च न्यायालयाच्या गाईडलाईननुसार समितीची कार्यकक्षा विहित केलेली आहे. त्यामुळे समितीच्या कार्यक्षेत्र वाढ करण्याची आवश्यकता नाही. तसेच मी अगोदर कमिटी गठीत करण्याबाबतचे फॉर्मेशन अॅक्टमध्ये नमूद केले आहे. त्यानुसार ती समिती गठीत केली असून, ती सुध्दा लवकरच अस्तित्वात येणार आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने प्रश्न क्रमांक १५ च्या लेखी उत्तरामध्ये सन २०१२-१३ ते २०१४-१५ या कालावधीत प्राप्त झालेल्या तक्रारींचे स्वरूप व तक्रार निवारण समितीकडून करण्यात आलेल्या कारवाई बाबतचा तपशील नमूद केलेला आहे. उक्त समितीने प्राप्त झालेल्या तक्रारीच्या अनुषंगाने दोन्ही बाजूचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर संबंधितांवर केलेली कारवाई पुरेशी असल्याचे विद्यापीठास वाटते काय ? अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी प्राप्त झालेल्या तक्रारींचे जे स्वरूप आहे त्या प्रपोर्शनेटमध्येच समितीने कारवाई किंवा शिक्षा प्रस्तावित केलेली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने सन २०१३-१४ मध्ये अनुक्रमांक ११ वर नमूद केले आहे की, विद्यापीठाच्या संलग्नित महाविद्यालयातील महिला प्राचार्यांनी महाविद्यालयाच्या व्यवस्थापनाविरुद्ध तक्रार दिली होती. परंतु समितीकडून करण्यात आलेल्या कारवाईच्या रकान्यामध्ये "प्राचार्यांनी तक्रार मागे घेतली " असे नमूद केले आहे. समिती जाणून घेऊ इच्छिते की, आपली तक्रार मागे घेण्यासाठी तक्रारकर्त्या महिला प्राचार्यांवर दबाव आला होता काय किंवा याबाबत आपण शहानिशा केली काय ? अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी या प्रकरणात स्थानिक राजकारण असल्याचे पुढे आले. यासंदर्भात माझ्याकडे लेखी तक्रार प्राप्त झाली होती. मी ती संपूर्ण तक्रार वाचली. महिला प्राचार्यांनी महाविद्यालयाच्या मॅनेजमेंट विरुद्ध तक्रार दिलेली होती. परंतु सदरहू तक्रारीत जे आरोप करण्यात आले होते त्यावरून मला थोडासा संशय आला. सदरहू तक्रारीची शहानिशा करण्यासाठी मी संबंधित महिला प्राचार्यांकडे विचारणा केली. परंतु त्यांनी माझ्या निदर्शनास आणून दिले की, मी अशा प्रकारची कोणतीही तक्रार केलेली नाही. त्या महिला प्राचार्य माझ्याकडे आल्यानंतर मी त्यांना तक्रार दाखविली. त्यांनी सांगितले की, सदरहू तक्रार मी केलेली नाही. कोणीतरी माझे लेटरहेड वापरून अशा प्रकारची बनावट तक्रार केलेली आहे. त्यांनी समितीला लिहून दिले की, माझी महाविद्यालयाच्या व्यवस्थापनाविरुद्ध कोणतीही तक्रार नाही. असे समितीस सांगितले.

समितीने तक्रार निवारण समितीच्या अंतर्गत मुंबई विद्यापीठाशी संलग्नित असलेली अनेक महाविद्यालये येतात. प्रत्येक महाविद्यालयातील मुली किंवा महिलांना त्रास झाला तर त्या संदर्भात विद्यापीठाच्या तक्रार निवारण समितीकडे तक्रार करता येते याबाबतची माहिती त्यांना आहे की नाही ? महिला अधिकारीकर्मचारी/ किंवा विद्यार्थींनी यांनी त्यांच्यावर झालेल्या अन्यायअत्याचाराबाबत/ उक्त समितीकडे तक्रार दाखल करण्यासंदर्भात विद्यापीठाकडून त्यांना काही मार्गदर्शन करण्यात येते का ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुलसचिव यांनी विद्यापीठाशी संलग्नित असलेल्या सर्व महाविद्यालयांमध्ये महिलांसाठी तक्रार निवारण समिती स्थापन करण्याच्या सूचना विद्यापीठाने परिपत्रक निर्गमित करून दिलेल्या आहेत. प्रत्येक महाविद्यालयात अशा प्रकारची समिती अस्तित्वात आहे.

संचालक यांनीही समितीस असे सांगितले की, या संदर्भातील मॉनिटरिंग आम्ही करीत आहोत. या ठिकाणी अवेरनेसबाबतचा मुद्दा उपस्थित झाला होता. मी निदर्शनास आणून देतो की, विद्यापीठाच्या माध्यमातून महिलांचे वर्कशॉप घेण्यात येत. त्या वर्कशॉपमध्ये विशाखा गाईडलाईननुसार कशा प्रकारचे कार्यक्रम असावेत याचे मार्गदर्शन केले जाते. महिलांच्या बाबतील अॅक्ट काय आहे, त्यातील तरतुदी काय आहेत, महिलांच्या संदर्भात कायद्यामध्ये काय नमूद करण्यात आलेले आहे इत्यादी

बाबतची माहिती वर्कशॉपच्या माध्यमातून देण्यात येते. शिवाय महिलांना स्वसंरक्षणाचे धडे सुद्धा देण्यात येणार आहेत. सर्वसाधारणतः अनुभव असा आहे की, महिला किंवा विद्यार्थीनी तक्रार करण्यासाठी पुढे येत नाहीत. त्यांच्या काही तक्रारी असतील आणि त्या प्रत्यक्ष येऊन तक्रार करण्यास घाबरत असतील तर त्यांच्यासाठी "सखी बॉक्स" ही संकल्पना राबविली आहे. त्यांनी आपली तक्रार त्या बॉक्समध्ये टाकावी. तक्रार निवारण समितीकडून दर आठवड्याला तो बॉक्स उघडून प्राप्त झालेल्या तक्रारींवर पुढील योग्य ती कार्यवाही करण्यात येते. अशा प्रकारची प्रक्रिया निरंतर सुरु असते. अनेकदा मुली घाबरून किंवा त्रास होईल म्हणून तक्रारी करत नाहीत. त्यांनी आपली तक्रार मैत्रीण किंवा महिला प्राध्यापकांच्या माध्यमातून निदर्शनास आणून दिली तरी सुद्धा त्यावर कारवाई करण्यात येते. एकंदरीत अशा प्रकारचे कार्यक्रम महाविद्यालय स्तरावर सुरु आहेत. अशा प्रकारे महाविद्यालयात कारुन्सिलिंग, मेंटोरींग आणि अवेरनेसाच्या दृष्टीने काम करीत आहोत. विद्यापीठांतर्गत ७५० महाविद्यालये येतात. त्या सर्वच्या सर्व ठिकाणी नव्हे, परंतु किमान ९५ टक्के येथे चांगल्या प्रकारच्या अॅक्टिव्हिटी सुरु आहेत. मी पुनश्च सांगतो की, विद्यापीठाने निर्गमित केलेल्या परिपत्रकाच्या आधारे सर्व महाविद्यालयांनी तक्रार निवारणा समिती गठीत केलेली आहे तसेच प्रत्येक वर्षी विद्यापीठाची लोकल इन्क्वॉयरी कमिटी महाविद्यालयांमध्ये एक्स्टेंशन देण्यासाठी जाते. त्यावेळी उक्त कमिटीच्या माध्यमातून या बाबतचा आढावा घेतला जातो.

समितीने मी निदर्शनास आणून देते की, मुंबईतील एका खाजगी महाविद्यालयात एक मुलगी एमबीए च्या अभ्यासक्रमाला होती. तिला महाविद्यालयातील एक विद्यार्थी त्रास द्यायचा. त्या मुलीचे आईवडील- माझ्याकडे आले आणि त्यांनी मला सर्व वस्तुस्थिती सांगितली. त्यांनी सांगितले की, महाविद्यालयातील एक विद्यार्थी त्रास देत असल्यामुळे माझी मुलगी महाविद्यालयात जात नाही. त्या मुलीने ही बाब महाविद्यालयातील एक विद्यार्थी त्रास देत असल्यामुळे माझी मुलगी महाविद्यालयात जात नाही. त्या मुलीने ही बाब महाविद्यालयाच्या समितीच्या निदर्शनास आणून दिली. परंतु महाविद्यालयाच्या प्रशासनाने त्या मुलीला सांगितले की, तुझे एमबीए चे शेवटचे वर्ष आहे, तू कशाला या भानगडीत पडते. मी त्या मुलीच्या आईवडिलांना- पोलीस स्टेशनमध्ये घेऊन गेले आणि डी.पी.सी. यांच्या निदर्शनास सर्व प्रकार आणून दिला. त्या

मुलाने पाठविलेले मेसेजेस सुध्दा त्यांना दाखविले. तो मुलगा त्या मुलीला रात्रीअपरात्री-फोन करायचा. त्या मुलाचे आयुष्य उध्वस्त होता कामा नये म्हणून मी डीसीपी यांना सुचविले की, त्या मुलाला पोलीस स्टेशनमध्ये बोलवून त्याला समजून सांगावे. त्यानुसार डीपी.सी. यांनी मुलीच्या आईवडिलांना- आणि त्या मुलाला बोलावून घेतले आणि त्याला समजविण्याचा प्रयत्न केला. परंतु तो मुलगा ऐकण्याचा मनस्थितीत: नव्हता. त्याने डीसीपी यांच्यासमोर सांगितले की, त्या मुलीने माझ्यासोबत लग्न केले नाही तर मी तिचा खून करेन. हे ऐकून मुलीचे आईवडील- घाबरले. त्यानंतर त्यांनी मुलीला महाविद्यालयात पाठविले नाही. परिणामी त्या मुलीची उपस्थिती कमी भरली. विद्यापीठाने त्या मुलीला परीक्षेस बसू देण्यास नकार दिला. वास्तविक पाहता विद्यापीठाने सुध्दा हे जाणून घ्यावयास पाहिजे की, अशा प्रकरणांत मुलींना नेमका काय त्रास होत आहे. मी फक्त उदाहरणादाखल हे एक प्रकरण सांगितले. अशी अनेक प्रकरणे आहेत. मी त्या मुलाच्या वडिलांना सांगितले की, मी तुमच्या मुलावर गुन्हा नोंद करीत नाही. तुम्हाला दोन महिन्यांची मुदत देते. तुम्ही तुमच्या मुलाला समजून सांगा. दरम्यानच्या काळात आम्ही त्या मुलीला प्रोटेक्शन देऊन तिला महाविद्यालयात पाठविण्यास सुरुवात केली. त्या मुलाच्या आईवडिलांनी- एक खाजगी संस्थेच्या माध्यमातून आपल्या मुलाचे काऊन्सिलिंग केले. त्यानंतर त्या मुलामध्ये फार फरक पडला. तो मुलगा या स्टेजपर्यंत आला की, माझ्याकडून चूक झाली. त्यामुळे अशा प्रकरणांच्या बाबतीत महाविद्यालयाच्या माध्यमातून काऊन्सिलिंग करण्यात आले तर अशा प्रकारांना प्रतिबंध घालण्यास खुप मदत होईल. परंतु अनेकदा तक्रार करण्यासाठी गेलेल्या विद्यार्थींनी किंवा महिला कर्मचाऱ्यांना सांगण्यात येते की, तुम्ही तक्रारीच्या भानगडीत पडू नका. यामुळेच बऱ्याच महिला वा विद्यार्थींनी घाबरून तक्रार करण्यास पुढे येत नाहीत. मला वाटते महाविद्यालयाचे वर्षातून एकदा जसे स्नेह संमेलन आयोजित केले जाते तशाच प्रकारे निरनिराळ्या एन.ओ.जी. यांना बोलावून विद्यार्थींनीचे काऊन्सिलिंग केले तर फार चांगले परिणाम दिसून येतील. अशा प्रकारच्या सुचना समितीने दिल्या त्यानंतर समितीने एक उदाहरण निदर्शनास आणून देते. माझ्या मतदारसंघात रोटॅट क्लबच्या माध्यमातून "टच मी अॅन्ड नॉन टच" ही कार्टूनच्या माध्यमातून बनविलेली फिल्म प्रत्येक शाळांमध्ये दाखविली गेली. त्या फिल्मचा चांगला परिणाम झाला. ज्या मुलीच्या बाबतत प्रकार घडला ती मुलगी रुस्तमजी स्कूलमध्ये इयत्ता चौथीमध्ये शिकत होती. आई बाजूच्या घरी चावी ठेवत होती. त्या मुलीने

कार्टूनमधील सर्व बघितले होते. इयत्ता चौथीच्या मुलीला ६५ वर्षांचा वृद्ध बाथरूममध्ये घेऊन गेला आणि त्याने त्या मुलीवर अतिप्रसंग करण्याचा प्रयत्न केला. त्या मुलीने जोरात किंचाळी मारली आणि त्या व्यक्तीला प्रतिकार करुन ती मुलगी पळत बाहेर आली. तिने बाजूच्या महिलेकडून फोन घेतला आणि १०३ क्रमांक डायल केला. पोलीस आल्यानंतर या प्रकरणी संबंधितावर पोलीस केस दाखल झाली. एका नगरसेविकेने सांगितले की, शालेय अभ्यासक्रमाबरोबर लैंगिक शिक्षणाबाबत देखील माहिती देणे आवश्यक आहे.

समितीने सन २०१३-१४ मधील अ११.क्र. वर नमूद केलेल्या तक्रारीबाबत माहिती दिली. अ१२.क्र. वर "विद्यापीठातील एक विद्यार्थी आणि विद्यार्थिनी विरुद्ध पुरूप प्राध्यापक" अशी तक्रार नमूद केलेली आहे. या तक्रारीबाबत समितीला थोडक्यात माहिती द्यावी. अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी प्राध्यापकाने जो अपराध केला होता त्यासाठी तक्रार निवारण समितीने त्यांना लेखी ताकीद देण्याचे निर्देश दिले होते. तसेच, त्यांना ५ वर्षाकरिता विद्यापीठाच्या कोणत्याही समितीवर घेऊ नये, अशी शिफारस केलेली आहे. आम्ही संबंधित प्राध्यापकाचे प्रमोशन थांबविले आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने या प्रकरणी जी कारवाई केलेली आहे ती आपल्याला योग्य वाटते काय ? अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी आम्हाला कारवाई योग्य वाटली म्हणूनच आम्ही तशी शिफारस केलेली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने ही तक्रार गंभीर आहे. मग संबंधित प्राध्यापकाला केवळ ताकिद देण, ५ वर्षाकरिता विद्यापीठाच्या कोणत्याही समितीवर घेऊ नये , ही शिक्षा पुरेशी आहे काय ? अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी तक्रार निवारण समितीने लेखी ताकीद देण्याचे निर्देश दिलेले आहेत. आपण त्यांच्या सेवा पुस्तकात तशी नोंद घेतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने प्राध्यापकाने विद्यार्थिनी बरोबर गैर प्रकार केलेला आहे. विद्यार्थी आणि विद्यार्थिनीचे काही असेल तर मी समजू शकतो. संबंधित प्राध्यापकाला ताकिद देऊन ५

वर्षाकरिता विद्यापीठाच्या कोणत्याही समितीवर घेऊ नये, अशी शिक्षा दिलेली आहे. जी शिक्षा दिलेली आहे ती पुरेशी आहे काय ? त्या प्राध्यापकाची नोकरी कायम आहे. आपण दोषी व्यक्तीला कठोर शिक्षा केली नाही तर अशा प्रकारांना आळा बसणार नाही. अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी तो कोणत्या विषयाचा प्राध्यापक आहे, कॅटगरी कोणती आहे हे देखील महत्वाचे असते, असे मला वाटते. असे समितीस सांगितले.

समितीने त्या प्राध्यापकावर कारवाई करू नये, असा कोणाचा दबाव होता काय ? अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी आपण अशा प्रकारची शिक्षा करावयास पाहिजे असे त्यावेळी समितीला वाटले. हा सर्वांचा संयुक्तिक निर्णय आहे. अशी प्रकरणे गांभीर्याने घेऊन कठोर शिक्षा केली पाहिजे, असे समितीचे मत आहे. आम्ही त्याची नोंद घेतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने आपण समितीची शिफारस मॅनेजमेंट समोर ठेवलेली आहे काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी एक सदस्य समिती ही फक्त रिकमेंडरी बॉडी आहे. ती समिती व्यवस्थापनाकडे शिफारस करते. त्यानंतर व्यवस्थापन त्यावर अंतिम निर्णय घेते. याबाबतीत जी शिफारस केलेली आहे तोच अंतिम निर्णय आहे. यामध्ये कोणतेही डायल्युशन झालेले नाही. परंतु, आपण म्हणालात त्याप्रमाणे ही शिक्षा कमी तीव्रतेची वाटते. त्यामुळे त्या प्राध्यापकाला जरब बसणार नाही. असे समितीस सांगितले.

समितीने समिती अशा प्रकारे निर्णय देणार असेल तर महिला कर्मचारी त्यांच्यावर झालेल्या अन्यायाबाबत तक्रार करण्यासाठी अशी काय पुढे येतील ? त्या मुलीच्या जागी तुमची मुलगी असती तर तुम्ही त्या प्राध्यापकाला कोणती शिक्षा दिली असती ? आपल्यावर कोणाचा दबाव होता काय ? अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी समिती कोणाच्याही दबावाखाली काम करीत नाही. असे समितीस सांगितले.

समितीने आपण हे प्रकरण गांभीर्याने घेऊन या प्रकरणाची फेर चौकशी करावी, अशी समितीची सूचना आहे.

समितीने समितीचा स्थापना केव्हा झालेली आहे आणि प्रत्येक वर्षी समितीमध्ये बदल केला जातो काय ? अशी विचारणा केली.

संचालक यांनी समिती ३ वर्षांसाठी नियुक्त केली जाते. असे समितीस सांगितले.

समितीने सन २०१३-१४ मधील अ४क्र. वरील तक्रारी संदर्भात समितीला माहिती द्यावी. तो विद्यार्थी आपल्याच कॉलेज मध्ये आहे काय ? अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी तो संलग्न कॉलेजमधील विद्यार्थी आहे. कोणती शिक्षा कशासाठी द्यायची, हे नमूद नवीन अॅक्टमध्ये केलेले आहे. आपण सांगितले की, अधिक गांभीर शिक्षा केली पाहिजे. त्याची नोंद घेतली जाईल. समितीची मुदत ३ वर्षे होती. ती मुदत संपल्यानंतर समितीला मुदतवाढ देण्यात आली होती. असे समितीस सांगितले.

समितीने "संलग्नीत महाविद्यालयातील महिला प्राध्यापक विरुद्ध प्राचार्य आणि व्यवस्थापन" अशी तक्रार नमूद केलेली आहे. लेखी उत्तरात नमूद केलेले आहे की, " विद्यापीठ तक्रार निवारण समितीने प्राचार्यांना बाळंतपणाचे सर्व फायदे संबंधित महिलेला द्यावेत असे निर्देश दिले "तसेच नियमानुसार संबंधित महिलेला बाळंतपणासाठी रजा द्यावयास पाहिजे. परंतु संबंधित प्राचार्यांनी त्या महिलेला रजा देण्यास नकार दिल्यामुळे आपण त्यांच्यावर कोणती कारवाई केली ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी प्राचार्य यांनी त्या महिलेला बाळंतपणासाठी रजा देण्यास नकार दिला होता. कायद्यात नियमात अशा प्रकारची तरतुद असल्यामुळे मला रजा दिली पाहिजे. असे त्या महिलेने निदर्शनास आणून दिले होते. त्यामुळे आपण प्राचार्य यांना निर्देश दिले होते की, नियमानुसार बाळंतपणासाठी रजा देय आहे ती त्यांना देण्यात यावी. असे समितीस सांगितले.

समितीने नियमानुसार संबंधित महिलेला बाळंतपणासाठी रजा द्यावयास पाहिजे. परंतु संबंधित प्राचार्यांनी त्या महिलेला रजा देण्यास नकार दिल्यामुळे आपण त्यांच्यावर कोणती कारवाई केली ?

समितीने आपण सन २०१३ -१४ मधील तक्रारीबाबत चर्चा करित आहोत. विद्यापीठाने कोर्टाच्या निर्देशानुसार विशाखा समिती स्थापन केली आहे. आपल्याकडे तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर आपण त्यावर कारवाई कराल, हे सर्व बरोबर आहे. परंतु, मला असे वाटते की, समितीमध्ये एका पोलीस अधिकाऱ्याची देखील नियुक्ती केली पाहिजे. समितीमध्ये पोलीस अधिकाऱ्याची नियुक्ती केली तर गुन्हाचे स्वरूप काय आहे हे ते ठरवतील. संबंधित पोलीस अधिकाऱ्याने केसचे स्वरूप काय आहे याचा आढावा घेतला पाहिजे. कारण, गुन्हाचे स्वरूप ठरविण्याचे काम त्यांचे आहे. अशा गुन्हेगारांना पोलिसांचा दट्ट्या बसल्याशिवाय ते सरळ होणार नाहीत. समितीमध्ये लिगल अॅडव्हायझर असणे बंधनकारक आहे. तसेच, आपण ज्यावेळी स्टाफ बरोबर बैठक घेता त्यावेळी त्यांना विशाखा समितीचे काम काय आहे, त्या समितीचे अध्यक्ष कोण आहेत, सदस्य कोणते आहेत, तुम्हाला कोणी त्रास दिला तर तुम्ही समितीकडे तक्रार करू शकता याबाबत माहिती दिली पाहिजे. असे केले तरच महिला तक्रार करण्यासाठी पुढे येतील, नाही तर महिला तक्रार करण्यासाठी पुढे येणार नाहीत. अशा सुचना समितीने दिल्या.

समितीने महिला व बाल विकास विभागाने दिनांक १९ सप्टेंबर, २००६ रोजी "शासकीय निमशासकीय/ सेवेतील महिला कर्मचाऱ्यांच्या लैंगिक छळाच्या समस्यांची तपासणी करण्यासाठी शासनाने नियुक्त केलेल्या समितीच्या शिफारशीची अंमलबजावणी आणि त्या अनुषंगाने सर्व कार्यालयातसंस्थेत/ समित्या स्थापन करावयाच्या महिला समितीच्या संदर्भातील सर्वसमावेशक आदेश" निर्गमित केलेला आहे. विशाखा जजमेंटच्या मार्गदर्शक सुचनांमध्ये राज्य शासनाने सर्व खाजगीशासकीय/सार्वजनिक/ संस्थेच्या सेवा नियमांमध्ये सुधारणा करणे, शिक्षेची तरतूद करणे, शासकीय संस्थेमधील कर्मचाऱ्याविरुद्ध अपील नियमाखाली शिस्तभंगाची कार्यवाही करणे, आवश्यक वाटल्यास त्या कर्मचाऱ्याची अधिकाऱ्यांची/ बदली करणे, पिडीत महिलांच्या तक्रारी नोंदवून घेऊन त्यावर कार्यवाही करण्यासाठी तक्रार निवारण समितीची स्थापना करणे, शासकीयनिमशासकीय/ कार्यालयात कामाच्या ठिकाणी लैंगिक छळाचा प्रतिबंध करण्याची जबाबदारी मालकाची किंवा संस्था प्रमुखाची असणे, कामाच्या ठिकाणी पोषक वातावरण तयार करणे, कर्मचारी संघटनांनाही अशा प्रसंगी प्रश्न उपस्थित करण्याची मुभा देणे, महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये

त्यांच्या हक्काबाबत जाणीवजागृतह/ (अवेरनेस(निर्माण करणे अशा एकूण ९ बाबींचा समावेश केलेला आहे. लैंगिक छळवादामध्ये "शारिरिक संपर्क आणि कामोद्दीपक प्रणयचेष्टा, लैंगिक सौख्याची मागणी अथवा विनंती, लैंगिक वासना प्रेरित करणारे शेरे, कोणत्याही स्वरूपातील संभोगवर्णनअश्लील/संभोगदर्शन/ साहित्याचे प्रदर्शन, कोणत्याही अन्या अशोभनीय शारिरिक तोंडी अथवा सांकेतिक आचरण" असे नमूद केलेले आहे. त्या महिलेला बाळंपणसाठी रजा नाकारल्यामुळे संबंधित प्राचार्य शिस्त भंगाच्या शिक्षेस पात्र आहे. बाळंपणसाठी रजा नाकारणे हा त्यातील एक भाग आहे. महिलेला बाळंतपणासाठी रजा द्यावी लागते हे कोणत्या सुशिक्षित माणसाला माहिती नाही ? अशी विचारणा केली.

संचालक यांनी समितीचे आदेश असतील तर आम्ही ती केस रिओपन करू. असे समितीस सांगितले.

समितीने नोकरी करणाऱ्या महिलांसाठी पाळणाघर आहे काय ? अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी तसा प्रस्ताव प्रोसेसमध्ये आहे.असे समितीस सांगितले.

समितीने महिलांसाठी स्वतंत्र कक्ष आहे काय ? अशी विचारणा केली.

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी सन २०११ मधील एक केस आहे. रहेजा स्कूल ऑफ आर्किटेक्चर येथील एका अकाउंटंटची तक्रार होती की, तो माणूस मला त्रास देतो. त्याची नोंद संबंधित प्रिन्सिपलने घेतली. असे समितीस सांगितले.

समितीने आपण ज्या केसाबत माहिती देत आहात त्या केसचा लेखी माहितीमध्ये उल्लेख दिसत नाही. अशी विचारणा केली.

त्यावर अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी केस अजून सुरु आहे. आपल्याकडे एडेड कॉलेज आणि अनएडेड कॉलेज आहेत. एडेड कॉलेजमध्ये पगार देण इत्यादींसाठी कन्ट्रोलिंग अधिकारी असतो आणि त्यांच्यावर अशा प्रकारची कारवाई केली तर त्याचा इम्पॅक्ट होतो. परंतु, एनएडेड कॉलेजचा थोडासा रिस्पॉन्स चुकीचा असतो. कारण, त्यांच्यावर थेट कन्ट्रोलिंग नसल्यामुळे ते रिस्पॉन्स देत नाहीत. अशा प्रकारची एक केस झालेली आहे त्याबाबत मॅउम समितीला माहिती देत होत्या. समितीने आजच्या

बैठकीच्या अनुषंगाने केलेल्या सर्व सूचनांची नोंद विद्यापीठाने घेतली असून, त्या सूचनांची अंमलबजावणी करण्यात येईल. या तक्रारीच्या अनुषंगाने महाविद्यालयाने कारवाई केलेली आहे. सदरहू संस्था विद्यापीठाने मान्यता दिलेली संस्था आहे. सदरहू तक्रारीच्या संदर्भात चौकशी करून महाविद्यालयाने अॅक्शन घेतली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने अनुक्रमांक७ - वरील तक्रार एका विभागाच्या प्रमुख प्राध्यापिकेने सहाय्यक, प्राध्यापकाविरुद्ध केलेली आहे. उक्त प्रमुख प्राध्यापिकेले सहाय्यक प्राध्यापिका विरुद्ध हिंसक लबाडीचा आणि शाब्दिक हल्ला करणे, धमक्या देणे अशा प्रकारची तक्रार केली होती. सदरहू तक्रारीच्या अनुषंगाने केलेल्या कारवाईमध्ये "चौकशी सुरु झाल्यावर तक्रारदार प्राध्यापिकेने तक्रार मागे घेतली, त्यामुळे पुढे चौकशी करता आली नाही." असे नमूद केले आहे. समितल जाणून घेऊ इच्छिते की, तक्रारदार प्राध्यापिकेने कोणाच्या दबावाखाली तक्रार मागे घेतली ? समितीला उक्त प्राध्यापिकेने केलेल्या लेखी तक्रारीचे प्रोसेडिंग बघता येईल काय ? अशी विचारणा केली

अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी होय. या तक्रारीची फाईल समितीला दाखविण्यात येईल. महोदया, सदरहू प्राध्यापिकेने आपल्या सहकारी प्राध्यापकाविरुद्ध तक्रार केल्यानंतर समितीने त्यांचे नेमके क म्हणणे आहे या बाबत त्यांच्याकडे रितसर विचारणा केली. त्यांचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर चौकशीस सुरुवात करण्यात येईल, असे त्या प्राध्यापिकेला सांगितले होते. तक्रारदार प्राध्यापिकेने आम्हाला सांगितले की, या प्रकरणाची चौकशी करता कामा नये. तसेच तक्रारदार प्राध्यापिकेने आपली तक्रार मागे घेतली. तक्रारदार महिला चारपाच- महिन्यात निवृत्त होणार होती. तक्रारकर्त्या महिलेने स्वेच्छेने तक्रार मागे घेतल्यानंतर आम्ही काही करू शकत नाही. अनेकदा तक्रारकर्त्या महिलांना आम्ही बळ देत असतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने या प्रकरणाच्या चौकशीमध्ये समितीला काय आढळून आले ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती यांनी प्राप्त झालेल्या तक्रारीच्या अनुषंगाने चौकशी करण्यापूर्वीच तक्रारदार महिलेने आपली तक्रार मागे घेत असल्याचे पत्र दिले. त्यामुळे पुढे चौकशी करण्यात आली नाही. असे समितीस सांगितले.

समितीने या ठिकाणी वरिष्ठ किंवा कनिष्ठ महिला प्राध्यापक हा विषय नाही. वर्ग-४ ची महिला असली तरी त्या महिलेला इतर महिलांप्रमाणे सन्मान मिळाला पाहिजे. समितीच्या मते तक्रार निवारण समितीचे कामकाज समाधानकारक वाटत नाही. प्राप्त झालेल्या तक्रारीच्या अनुषंगाने समितीने दिलेल्या निर्णयात विसंगती दिसते. त्यामुळे तक्रार निवारण समितीने दिलेल्या निर्णयांचा पुनर्विचार: करावा. तक्रार निवारण समितीच्या माध्यमातून प्राप्त झालेल्या तक्रारींच्या अनुषंगाने थातूरमातूर मातूर कारवाई केली जात असेल तर कोणीही महिला तक्रार करण्यासाठी पुढे येणार नाही. दोषींवर कारवाई म्हणून त्यांची केवळ वेतनवाढ थांबविणे किंवा ताकीद देणे ही शिक्षा होऊ शकत नाही. अपराध्याला शिक्षा होण्यासाठी समितीकडून प्रयत्न होत नसेल तर ते चुकीचे आहे. आमच्या समितीकडून विद्यापीठातील अधिकारीकर्मचाऱ्यांबरोबर/ चर्चा करण्यात येईल. त्यावेळी त्यांना येत असलेल्या अडचणींबाबत माहिती घेण्यात येईल किंवा त्यांच्या सूचना घेता येतील. महिला अधिकारीकर्मचाऱ्यांबरोबरच/ समितीने तक्रारदार महिलांना सुध्दा बोलावून त्यांच्यासोबत चर्चा करणे योग्य होईल. महिलांवर अन्यायअत्याचार/ करणाऱ्या किंवा त्यांच्यावर दबाव आणणाऱ्या लोकांवर समितीच्या माध्यमातून किरकोळ स्वरूपाची शिक्षा किंवा कारवाई केली जात असेल तर असे प्रकार करणाऱ्यांवर वचक बसणार नाही. महिलेने तक्रार दिल्यानंतर समिती केवळ म्हणणे ऐकून घेऊन, दोषींवर केवळ वेतनवाढ रोखण्याची कारवाई करीत असेल तर ते कदापि योग्य नाही. या व्यक्तींना यापेक्षा मोठी शिक्षा होऊ शकत नाही का या समितीने दिलेल्या निर्णयावर दाद मागण्यासाठी पुढे अपील करण्याची सवलत दिली पाहिजे. समितीकडून करण्यात येणाऱ्या शिक्षेचे स्वरूप कठोर पाहिजे. पुरुष प्राध्यापक वर्षानुवर्षे या ठिकाणी काम करीत असतात. महाविद्यालयात शिक्षणासाठी येणाऱ्या विद्यार्थींनी नवीन नवीन असतात. प्राध्यापकांना वाटते की, आपण विद्यार्थींनी किंवा महिलांना त्रास दिला तरी आपले कोणी काही करू शकत नाही. अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी विद्यापीठाने सेक्सुअल हॅरसमेंट ॲक्ट अंतर्गत रिव्हाईज कमिटी गठीत केली आहे. या ॲक्ट अंतर्गत दोषींना शिक्षा करण्याची तरतूद आहे. लैंगिक छळाच्या बाबतीत उक्त समितीकडून कठोर कारवाई करण्यात येईल. तसेच अगोदरच्या समितीने ज्या प्रकरणात किरकोळ स्वरूपाची कारवाई केलेली आहे त्या

प्रकरणी माहिती घेऊन कारवाईबाबत नोंद घेतली जाईल. रिव्हाईज कमिटीमध्ये विधी अधिकारी यांचा सुध्दा समावेश केला आहे. असे समितीस सांगितले.

विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी कुलसचिव यांनी खालीलप्रमाणे लेखी माहिती दिली :-

स्वयंसरक्षाचे प्रशिक्षण विद्यापीठ विकास विभागातर्फे दरवर्षी जिल्हानिहाय एका केंद्रामध्ये दिले जाते.) २०१७ : मुंबई, पालघर , रायगड रत्नागिरी (आणि) २०१८ : मुंबई ,पालघर रायगड , रत्नागिरी आजीवन अध्ययन आणि विस्तार विभागातर्फे ,खालिल विषयांवर महिलांमध्ये जनजागृती निर्माण करण्यात येते. प्रत्येक वर्षी या उपक्रमात अंदाजे ७.०००ते ८.००० विद्यार्थी सहभागी होतात.

- महिला कल्याणासाठी धोरणे ठरविणे.
- महिलासाठी अधिनियम
- महिलासंबंधित योजना.
- महिलाविरुद्ध हिंसा
- महिना सक्षमीकरण.
- जागरूकता निर्माती व आधारासाठी योजना .
- महिलांसाठी अंतरराष्ट्रीय करार.
- कौटुंबिक हिंसाचारापासून स्त्रियांचे संरक्षण व अधिनियम२००५.
- हुंडा बंदी अधिनियम १९६१.
- महिलांचे असभ्य दर्शनिकरण .
- सती प्रथा रोखणाचे नियम व अधिनियम .
- महिलांसाठी राष्ट्रीय आयोग.
- धोरणे व क्लुप्ता मध्ये महिलावषियी अंतर्भाव करणे.
- कुटुंब ,लगन आणि जबाबदार पालकतत्व जेन्डर संबंधित बाबी.
- महिलांचे सक्षमीकरण आणि महिलांसाठी कायदेशीर तरतूदी.

सन २००९-२०१० मध्ये रावसाहेब गोगटे व श्रीमती सरस्वतीबाई वाळके महविद्यालय. बांदा,सांवतवाडी यांनी राष्ट्रीय सेवा योजनेचे १० दिवसांचे शिबिर आयोजित केले होते. सदर शिबिरमध्ये काही विद्यार्थी व विद्यार्थिनी सहभागी होणार

असल्याने प्रा.आर.एस.एस.गावडे विद्यार्थीनीची काळजी घेण्यासाठी महिला शिक्षिका श्रीमती के.एस.कुणकेरकर) एकमेव महिला शिक्षिका (त्यांना जबाबदारी सोपविण्यात आली होती.श्रीमती कुणकेरकर यांची कन्या आजारी असल्याने त्यांना सदर शिबिरासाठी जाता आले नाही. शिबिरामध्ये कु.एकता दळवी या विद्यार्थीनीने प्रा.गावडे यांच्या गैरवर्तन विषयी प्राचार्याकडे दि.१/२/२०११ रोजी तक्रार केली होती. या तक्रारी बाबत करण्यात आलेल्या कार्यवाहीची माहिती पुढीलप्रमाणे

संबंधित विद्यार्थीनीच्या तक्रारी प्रमाणू चौकशी समितीचे गठन करुन सदर प्रकरणाचा अहवाल सादर करण्यात आला. त्यानुसार या प्रकरणातील संबंधित प्रा.आर.एस.गावडे यांना शिक्षण प्रसारक मंडळ बांदा यांच्या पत्र क्र. शि.प्र.म./०७/२०११-१२ दि.२६/४/२०११ नुसार सदर प्रकरणाची शिक्षा म्हणुन दोन वेतनवाढी ५ वर्षासाठी रोखण्यात आली.

प्रा.श्रीमती के.एस.कुणकेरकर यांना विद्यार्थीनीसोबत जाण्याची जबाबदारी सोपविण्यात आली असता त्यांनी ती पार न पाडल्याने त्या कर्तव्यात कसून केल्याप्रकरणी शिक्षण प्रसारक मंडळ, बांदा यानी कारणे दाखवा नोटिस दिली व पत्र क्र शिप्रम / ७८/२०११दि. ३१/१/२०१२ नुसार त्यांची १ वेतनवाढ ५ वर्षासाठी रोखण्यात आली.

संबंधित विद्यार्थीनीचा महाविद्यालयातील शिक्षणचा कालखंड पूर्ण झाल्यामुळे सदर विद्यार्थीनी तिच्या मूळ गावी परत गेली .

प्रा. गावडे यांना सेवेतुन निलिबित केलेले नव्हते , तर या चौकशीचा अहवाल पूर्ण होईपर्यंत त्यांचे वेतन रोखण्यात आले होते.

सर्व विद्यार्थ्यासाठी तक्रार निवारण पेटी ब-याच महाविद्यालयात योग्य ठिकाणी बसविलेल्या आहेत .सखी बॉक्ससाठी अंतर्गत तक्रार िनिवारण समिती पीठासन अधिकारी कडुन आलेल्या शिफाराशीनुसार पारिपत्रक ३१ ऑगस्ट, २०१८ पर्यंत काढण्यात येईल .

सदर प्रकरणी "विद्यापीठातील एक विद्यार्थी आणि विद्यार्थीनी विरुद्ध पुरुष प्रध्यापक " या संदर्भात सदर प्राध्यापकास महिला विकास कक्ष , मुंबई विद्यापीठ यांनी दिलेल्या निर्देशाप्रमाणे कुलसचिव मुंबई विद्यापीठ यांनी पुढील कारवाई केली .

(१) परत अशा त-हचे वर्तन करणार नाही अशी ताकीद दिली आणि याची नोंद तुमच्या सर्विस बुक मध्ये करण्यात येईल असे सांगितले.

(२) मी परत असे करणार नाही, असे लेखी हमीपत्र ८ दिवसाच्या आत देण्यास सांगितले आणि यापुढे भविष्यात गंभीर गुन्ह्याखाली तुमच्यावर कारवाई करण्यात येईल.

(३) (ऑगस्ट, २०१४ पासून आपली बढती ५ वर्षांपर्यंत थांबविण्यात आलेली आहे.

(४) पुढील पाच वर्ष आपण विद्यापीठाच्या कुठल्याही अधिकार पदावर आपली नेमणुक करण्यात येणार नाही .

संगलन महाविद्यालयाच्या एका प्राचार्याने एका महिला प्राध्यापिकाची बाळंतपणाची रजा नाकारली तसेच त्याचे कोणतेही फायदे देण्यास नकार दिल्याने सदर महिला प्राध्यापिकीने विद्यापीठाच्या तक्रार निवारण

समितीकडे अर्ज केला होता. ही बाब लैंगिक छळ तक्रार निवारण समितीच्या कक्षेत येत नाही . सेवा विषयक तक्रारीसाठी महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६ मधील कलम ७९ (पूर्वीचे महाराष्ट्र विद्यापीठ कायदा १९९४ (नुसार तक्रार निवारण समितीची स्थापना करण्यात येते .त्याप्रमाणे सदर बाब ही समितीसमोर ठेवण्यात आली असता समितीने तक्रारदार हया कंत्राती पदधतीवर नेमण्यात आलेल्या असल्यामुळे त्यांना प्रसुती रजा लागू हेत नाही असे आदेश दिले.

विद्यापीठात जी तक्रार निवारण समिती गाठित केलेली आहे ,त्यात समितीने विधी आधिकारी यांचा समोवेश करण्यास सांगितले होते .त्याप्रमाणे कायद्यातील तरतुदीचा अभ्यासकरून निर्णय घेण्यात येईल UGO Regualtion, Sexual HARASSMENT of Woment ACT २०१३ आणि महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६ प्रमाणे नवीन अध्यादेश तयार करण्यात येत आहे.

विभागीय सचिवांची साक्ष :-

मुंबई विद्यापीठाला दिलेल्या भेटीच्या वेळी प्राप्त झालेल्या माहितीच्या अनुषंगाने दिनांक २६ सप्टेंबर, २०१८ रोजी विभागीय सचिवांची साक्ष घेण्यात आली. साक्षीच्या वेळी समितीने मुली प्रोफेसरांविरुद्ध तक्रार करीत नाहीत, त्या त्यांना घाबरतात, यास्तव

समितीने विद्यापीठाला मुलांना स्वयंशिक्षणाचे प्रशिक्षण देण्यात यावे, असे सुचविले होते. विद्यापीठाने याची दखल घेतली आहे काय ? मुलांना स्वसंरक्षणाचे प्रशिक्षण देणे सुरु केले आहे काय, असल्यास केव्हा पासून सुरु केले आहे ? तसेच समितीने महानगरपालिकेला भेट दिली त्यावेळी समिती समोर तक्रार करण्यात आली होती. त्या अनुषंगाने विद्यापीठाने कोणती कार्यवाही केलेली आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी महाराष्ट्र विद्यापीठ कायदा, २०१६ मधील तरतुदींच्या अनुषंगाने विद्यापीठ विकास विभागातर्फे प्रत्येक वर्षी जिल्हा स्तरावर मुलांच्या आत्मसंरक्षणासाठी कार्यक्रम आयोजित केले जातात. आजीवन अध्ययन आणि विस्तार विभागातर्फे महिलांमध्ये जनजागृती निर्माण व्हावी यासाठी विविध विषयांवर उपक्रम राबविण्यात येतात. पुरुष प्रधान संस्कृती असल्यामुळे समाजाचा स्त्रियांकडे बघण्याचा जो दृष्टिकोन आहे तो बदलला पाहिजे यासाठी विद्यापीठातील वेगवेगळ्या विभागांमार्फत विविध कार्यक्रम आयोजित करण्यात येतात. असे समितीस सांगितले.

समितीने त्या मुलीने प्रोफेसरांविरुद्ध तक्रार केली होती. समितीने त्या संदर्भात स्पेसिफिक प्रश्न विचारलेला आहे. आपल्याकडे भेटीचे कार्यवृत्त आहे काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी होय, चौकशी समितीने याबाबत दिलेल्या अहवालानुसार प्रोफेसरांविरुद्ध कारवाई करण्यात आली आहे. पाच वर्षांसाठी त्यांची वेतनवाढ रोकण्यात आली आहे तसेच वेगवेगळ्या समित्यांच्या कामकाजापासून त्यांना बाजूला ठेवण्यात आलेले आहे. सदर प्रोफेसरांना पुढीलप्रमाणे सांगण्यात आले आहे. "पुन्हा अशा तऱ्हेचे वर्तन करणार नाही, अशी ताकीद दिली. तसेच याची नोंद तुमच्या सर्व्हिस बुकमध्ये करण्यात येईल," असे सांगितले. "मी परत असे करणार नाही असे लेखी हमीपत्र आठ दिवसांच्या आत देण्यास सांगितले व भविष्यात अशा प्रकारची तक्रार आल्यास तुमच्यावर गंभीर गुन्ह्याखाली कारवाई करण्यात येईल," असेही सांगितले. ऑगस्ट., २०१४ पासून पाच वर्षांसाठी त्यांची वढती थांबविण्यात आली आहे. तसेच पुढील पाच वर्षे विद्यापीठाच्या कोणत्याही स्टंटयुटरी बॉडीजवर घेता येणार नाही. असे समितीस सांगितले.

समितीने सदर शिक्षा आमच्या समितीच्या दौऱ्यानंतर देण्यात आलेली आहे का ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी त्याअगोदर देण्यात आली परंतु त्याची अंमलबजावणी नंतर झाली. दिनांक २३ जून, २०१६ रोजी त्यांना आदेश पारित करण्यात आलेले आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने सदर विद्यार्थिनीला या प्रोफेसराने काय त्रास दिला होता ? अशी विचारणा केली.

त्यावर पिठासीन अधिकारी यांनी जे शब्दप्रयोग करायला नको असे शब्दप्रयोग वर्गामध्ये व विद्यार्थिनी एकटी असताना वापरले होते. प्रोसिजर मी थोडक्यात सांगते. एखाद्या मुलीची तक्रार आल्यानंतर सदर तक्रार ज्याच्याविरुद्ध आहे त्या व्यक्तीला पत्र पाठवितो व सात दिवसांच्या आत खुलासा मागवितो. सदर खुलासा मुलीला दाखविला जातो. तिला जर सदर खुलासा मान्य असेल तर ती केस तेथेच बंद होते. अन्यथा, रितसर सुनावण्या घेण्यात येतात. असे समितीस सांगितले.

समितीने हे प्रकरण विशाखा समितीसमोर गेले होते का ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी होय असे सांगितले.

समितीने सन, २०१६ मध्ये भेट दिली त्यावेळी समितीला उपलब्ध झालेली माहिती सांगते. सन २०१३-१४ मध्ये आपल्याकडे एकूण १३ प्रकरणे आली होती. त्यातील पहिली तक्रार ही विद्यार्थिनी, शारीरिक शिक्षण विभाग, मुंबई विद्यापीठ विरुद्ध प्राध्यापक अशी होती. या तक्रारीचे स्वरूप असे होत की, प्राध्यापाकाने तिला वर्षभर मानसिक त्रास दिला. एका आंतरराष्ट्रीय परिषदेला जाताना रेल्वे विश्रांतीगृहामध्ये तिच्याशी गैरवर्तणूक केली. कारवाई करण्याबाबत असे सांगितले की, तक्रार निवारण समितीला आढळून आले की, पूर्ण तक्रार खोटी आहे. तिने सांगितलेला प्रसंग घडलेलाच नाही. खोटी तक्रार देण्याबद्दल तिला ताकिद देण्यात आली. याबाबत समितीने नाराजी व्यक्त केली होती. कारण शिक्षण घेणारी एखादी विद्यार्थिनी प्राध्यापकाविरुद्ध अशी तक्रार देवू शकते का ? समितीने याची शहानिशा करायला सांगितली होती. अशी विचारणा समितीने केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी एका वर्षाच्या कालावधीमध्ये तीन कुलगुरु बदललेले आहेत. मी प्रभारी म्हणून कार्यरत आहे. तसेच कुलगुरु देखील नव्यानेच आलेले आहेत. त्यावेळी आमच्यापैकी कोणीही नव्हते. सदर घटना पूर्वी घडलेल्या आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने सदर प्राध्यापकाने विद्यार्थिनीशी गैरवर्तणूक केली असेल तर कलम ३५४ अंतर्गत गुन्हा दाखल होऊ शकत होता. आपण केवळ पाच वर्षांसाठी वेतनवाढ रोखली आहे.असे सांगितले.

त्यावर कुल सचिव यांनी वेतनवाढ रोखलेले प्रकरण वेगळे आहे.असे समितीस सांगितले.

समितीने अशी एकूण किती प्रकरणे आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी समितीने सन २०१६ मध्ये विद्यापिठाला भेट दिली. प्रश्नवलीमध्ये विचारण्यात आलेल्या प्रश्नांची उत्तरे समितीस सादर केली आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने ज्यावेळी एखाद्या प्रकरणाबाबत काही निर्णय घ्यायचा असतो त्यावेळी साक्ष आयोजित केली जाते व साक्षीसाठी सचिवांना बोलवण्यात येते. प्रत्येक ठिकाणाचा दौरा झाल्यानंतर हीच पध्दत अनुसरली जाते. सदर दौऱ्यादरम्यान मी उपस्थित नव्हते. परंतु कार्यवृत्त वाचून ज्या बाबी माझ्या निदर्शनास आल्या त्याबाबत विचारत आहे. दुसरी घटना कोणती आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर सह सचिव यांनी एक मुद्दा मांडतो. या विषयाबाबत सचिव महोदय, रजिस्ट्रार महोदय व आम्ही काल चर्चा करीत होती. आपली समिती मुंबई विद्यापिठामध्ये भेट देण्यासाठी गेली त्यावेळी या तक्रारीच्या अनुषंगाने बैठक झाली होती व त्यामध्ये निराकरण झाल्यानंतर समितीला ज्या प्रश्नाच्या अनुषंगाने साक्ष घेणे आवश्यक आहे असे वाटले त्या प्रश्नांच्या अनुषंगाने आम्ही तयारी केली आहे. सन २०१२-१३, २०१३-१४ व २०१४-१५ मध्ये प्राप्त तक्रारीबाबत मुंबई विद्यापिठामध्ये घेण्यात आलेल्या बैठकीमध्ये चर्चा झालेली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने सदर प्रकरणी देण्यात आलेल्या शिक्षेबाबत समिती समाधानी नव्हती. हे प्रकरण गंभीर असल्याने शिक्षेचे स्वरूप देखील गंभीर असले पाहिजे असे समितीचे म्हणणे होते. तसेच प्रशिक्षण वर्ग घेऊन मुली तक्रार करू शकतील असे वातावरण तयार करावे, असेही सुचविले. त्या अनुषंगाने स्वयंशिक्षणाचे प्रशिक्षण आयोजित करण्यात

आले. मग नेमके कोणते प्रशिक्षण दिले जेणेकरून मुलांमध्ये भीतीचे वातावरण राहणार नाही, याबाबत समितीला माहिती द्यावी. विशाखा समितीपर्यंत आलेल्या घटनांबाबत आपण काय निर्णय घेतले ते देखील जाणून घेणे समितीसाठी महत्त्वाचे आहे. घटनांचे गांभीर्य पाहता आपण दिलेल्या शिक्षा योग्य नसल्याने समितीचे मत आहे. एखाद्या गंभीर प्रकरणात सौम्य शिक्षा देणे हे अतिशय गंभीर आहे. कारण तो व्यक्ती पुन्हा दुसऱ्या मुलीबरोबर देखील तसे वागू शकतो. त्यामुळे समितीचा असा आग्रह असतो. त्यामुळेच समितीने नाराजी व्यक्त केली. अशा घटनांना अशी शिक्षा दिली पाहिजे की, त्यामुळे वचक राहिला पाहिजे व पुन्हा सदर व्यक्ती असे काही करता कामा नये. केवळ ताकिद देऊन किंवा पदोन्नती रोखून काही होत नाही. बदली करून तर अजिबात परिणाम होत नाही. त्यामुळे परिणाम होईल असे काही तरी झाले पाहिजे. जेणेकरून पुन्हा असे काही करण्यास कोणी धजणार नाही.

समितीने सन २००९-१० मध्ये बांदा कॉलेजमध्ये एन.एस.एस. चा दहा दिवसांचा कॅम्प आयोजित करण्यात आला होता. त्यावेळी एका मुलीने तक्रार केली होती. त्या अनुषंगाने कोणती कारवाई करण्यात आली वा कोणाला दोषी धरण्यात आले याबाबतची सद्यस्थिती समितीला सांगावी. यामध्ये नेमके काय घडले आहे ? याबाबत संबंधितावर काय कारवाई करण्यात आली आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनीआम्ही व्यवस्थापनाला आदेश दिले होते की, याबाबत तात्काळ समिती गठीत करावी. त्याप्रमाणे त्यांनी समिती गठीत केली व समितीने सुचविल्यानुसार सदर प्राध्यापकांच्या ५ वेतनवाढी रोखून धरण्यात आल्या. महिला शिक्षिका जर या शिबिरासाठी गेल्या असत्या तर अशी घटना घडली नसती असे समितीचे म्हणणे आहे. त्यामुळे श्रीमती कुमटेकर यांनी कर्तव्यामध्ये कसूर केल्याप्रकरणी त्यांची एक वेतनवाढ पाच वर्षांसाठी रोखून धरण्यात आली. सदर विद्यार्थिनी अभ्यासक्रम पूर्ण झाल्यामुळे गावी गेली आहे. ती मध्येच सोडून गेलेली नाही, असेही त्यांनी सांगितले आहे. श्री. गावडे यांनी निलंबित करण्यात आले नवहते तर चौकशी पूर्ण होईपर्यंत त्यांचे वेतन रोखून धरण्यात आले होते.असे समितीस सांगितले.

समितीने आपण नेमकी कारवाई कोणावर केली आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी दोघांवरही कारवाई करण्यात आली आहे. श्री. गावडे या प्राध्यापकाच्या दोन वेतनवाढी पाच वर्षांसाठी रोखून ठेवल्या व ज्या महिला प्राध्यापिका

कॅम्पसाठी गेल्या नाहीत त्यांची एक वेतनवाढ ५ वर्षांसाठी रोखून धरण्यात आली. अशा प्रकारच्या शिबिरामध्ये मुले व मुली दोघेही सहभागी होतात. त्यामुळे पुरुष व महिला प्राध्यापक देखील नियुक्त केले जातात. परंतु प्राध्यापिकांची मुलगी आजारी असल्यामुळे त्या शिबिरासाठी हजर राहू शकल्या नाहीत. असे समितीस सांगितले.

समितीने आपण यासाठी पर्यायी व्यवस्था का केली नाही ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी सदर महाविद्यालय बांदा येथे आहे.असे समितीस सांगितले.

समितीने संबंधित महाविद्यालयाने पर्यायी सुविधा करायला पाहिजे होती व सोबत जर कोणी स्त्री प्राध्यापिका नसेल तर मुलींना पाठवायलाच नाही पाहिजे. कारण तसा आपला नियमच आहे.सूचविले असता

त्यावर कुल सचिव यांनी आम्ही सूचना देवू की, जर प्राध्यापिका नसतील तर शिक्षकेतर स्त्री कर्मचारी तरी पाठविल्या पाहिजेत.

समितीने कोणाही प्राध्यापिकेवर अचानकपणे अशी वेळ येवू शकते. त्यामुळे आपण यासाठी पर्यायी व्यवस्था करुन ती अनिवार्य करा. परंतु या प्रकरणात ज्याने हा उद्योग केला आहे त्याच्यावर जास्त कारवाई केलेली नाही. त्याला व महिला प्राध्यापकाला एकाच पारड्यात तोलले आहे. समितीने सुचित केले.

समितीने कुल सचिव यांनी महिला प्राध्यापकांची एक वेतनवाढ रोखण्यात आली तर पुरुष प्राध्यापकाच्या दोन वेतनवाढी रोखण्यात आल्या.असे समितीस सांगितले.

समितीने सदर महिला प्राध्यापिकेची मुलगी खरेच आजारी होती का किंवा इतर काही अडचण होती का, हे न तपासता आपण तिच्यावर कशी कारवाई केली ? तसेच पुरुष प्राध्यापकाच्या केवळ दोन वेतनवाढी रोखण्यात आल्या आहेत. ही आतिशय कमी शिक्षा आहे. अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी महाविद्यालयांमध्ये मॅनेजमेंट हे एम्प्लॉयर असते. विद्यापिठाचा यामधील चौकशीमध्ये जास्त रोल नसतो.असे सांगितले.

समितीने हे प्रकरण पुढे आल्यानंतर आपण विद्यार्थिनीला बोलावून घेतले होते का, तिला घडलेल्या प्रसंगाबाबत विचारणा केला का ? आपण केवळ कागदपत्रे पाहिली आहेत का ? अशी विचारणा केली

त्यावर कुल सचिव यांनी आम्ही त्यावेळी नसल्यामुळे आम्ही कागदपत्रांवरूनच या बाबी सांगू शकतो. समितीकडे सदर प्रकरण प्राध्यापिकांनी आणले होते. मॅनेटमेंटने याबाबत चौकशी समिती गठीत करून त्याबाबत निर्णय घेतला होता. असे समितीस सांगितले.

समितीने अशा प्रकरणांमध्ये केवळ वेतनवाढ रोखणे ही शिक्षा होऊ शकत नाही. याबाबत अगोदर शहानिशा करणे आवश्यक होते. संबंधित दोघांशी बोलून शिक्षेची कार्यवाही करणे अपेक्षित आहे. सांगितले.

त्यावर पिठासीन अधिकारी यांनी माझ्या माहितीप्रमाणे व कागदपत्रांमध्ये असे आढळून येत आहे की, सदर चौकशी महाविद्यालयाने केली होती व त्यांनीच शिक्षा दिलेली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने आपल्याला याबाबत काय अधिकार आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुलगुरू यांनी महाविद्यालयाकडून जर विद्यापिठाच्या तक्रार निवारण समितीकडे प्रकरण आलेतर त्याबाबत आम्ही कार्यवाही करतो. असे समितीस सांगितले.

त्यावर सचिव यांनी अशा प्रकारच्या घटना गांभीर्याने घेतल्या पाहिजेत. अशी प्रकरणे दाबून न टाकता त्यामधील दोषीला जास्तीत जास्त शिक्षा कशी होईल हे आपण पाहिले पाहिजे. आपण जर याबाबत काही गार्डलाईन्स बनविल्या तर महाविद्यालयांना त्याचे पालन करणे बंधनकारक आहे. असे सांगितले.

त्यावर कुल सचिव यांनी सन २०१३ च्या कायद्याप्रमाणे व वरिष्ठांच्या निर्देशानुसार याबाबतच्या तरतुदी अधिक पॉवरफुल करण्याची तयारी आमची जवळपास झाली आहे. ऑगस्ट महिन्याच्या शेवटपर्यंत याबाबतचा ऑर्डिनन्स आम्ही इश्यू करणार आहोत. असे सांगितले.

त्यावर कुलगुरू यांनी ही बाब गांभीर्याने घ्यायला हवी होती. याबाबत कायदानुसार स्टॅट्यूटस् तयार झाल्या आहेत. त्यासंदर्भात डब्लू.बी.सी. बरोबर बैठका सुरु आहेत. आलेल्या तक्रारीच्या अनुषंगाने पुढील स्टॅट्यूटस् तयार होईपर्यंत व्ही.सी.डी. पब्लिश करून महाविद्यालयांना कळविले आहे की, अशा पध्दतीची प्रकरणे गांभीर्याने

हाताळयला हवीत. जी प्रकरणे महाविद्यालयांना स्तरावर हाताळणे शक्य नसेल त्यासाठी विद्यापिठाकडे यावे, त्या अनुषंगाने विद्यापिठ कार्यवाही करेल.

समितीने यासंदर्भात तुमच्या अखत्यारित येणाऱ्या सर्व कॉलेजला नियमावली पाठविण्यात यावी व त्यामध्ये असा नियम करावा की, कॉलेजांकडे येणाऱ्या तक्रारी दाखविणे कॅम्पलसरी करण्यात यावे. याचा परिणाम असा होईल की, कोणकोणत्या एखाद्या कॉलेजमध्ये जास्त तक्रारी येत असतील तर त्या कॉलेजकडे जास्त लक्ष देणे आवश्यक असल्याचेही तुमच्या लक्षात येईल. केवळ कॉलेजला अडचण आली आणि ती बाब तुमच्यापर्यंत पोहोचली तर त्या कॉलेजच्या वातावरणातील बाबी तुम्हाला समजू शकणार नाही, त्यामुळे ही बाब महत्त्वाची आहे. सर्व कॉलेजेसला सूचना देण्यात यावी की, कॉलेजकडे प्राप्त झालेल्या सर्व तक्रारींची माहिती ६ महिन्यातूर एकदा व वर्षातून २ वेळेस विशाखा समितीकडे पाठविण्यात यावी. जेणेकरून तुमचे देखील कॉलेजेस वर नियंत्रण राहील. यासंदर्भातील परिपत्रक पाठविण्यात यावे. निदेश दिले.

या प्रकरणात कॉलेजने सांगितले की, आम्ही काही करू शकत नाही. परंतु कॉलेजकडून तक्रारीची माहिती घेतल्यास अशा प्रकारची निर्वाणीची भाषा केली जाणार नाही. अशी भाषा कॉलेजमधील मुलींवर अन्याय वाढविणारी आहे. कॉलेजकडे प्राप्त झालेल्या सर्व तक्रारींची माहिती ६ महिन्यातून एकदा व वर्षातून २ वेळेस समितीने मागवून घ्याव्या, अशी समितीची सूचना आहे.

दुसरी बाब अशी की, एखादी मुलगी येऊ शकली नसेल तर त्या मागचे कारण काय होते, ते तपासून पहावे. नक्की तिच्यापुढे कोणता गंभीर प्रश्न निर्माण झाला होता, तिला कोणते महत्त्वाचे काम होते. महिलांचे प्रश्न वेगळे असतात. ती नोकरी करीत असली तरी तिच्यावर एखादा मोठा प्रश्न निर्माण झाला असेल किंवा तिला तिच्या आईजवळ हजर रहाणे गरजेचे झाले असेल व त्यामुळे ती येऊ शकली नसेल. वेतनवाढ रोखण्यापूर्वी तुम्ही सदर महिलेची बाजू ऐकून घेणे आवश्यक होते. तिला त्या माणसाच्या तराजूत तोलू नये. त्यामुळे सदरहू महिलेची बाजू पुन्हा एकदा जाणून घ्यावी व तिला योग्य न्याय द्यावा. तसेच या व्यक्तीवर कठोर कारवाई करण्यात यावी. त्याची केवळ एकदोन- वेतनवाढ रोखून थांबू नये. अन्यथा नगण्य कारवाई होत नाही, म्हणून तो पुन्हा तसाच वागेल. त्यामुळे त्याला चांगला जरब बसला पाहिजे, अशी कारवाई करण्यात यावी. जरब बसणारी कारवाई झाली तर पुन्हा असे कृत्य करण्याची कोणाची हिम्मत

होणार नाही. कायद्याने विचार केला तर या बाबी खूप गंभीर आहेत. कोणता गुन्हा केल्यावर काय शिक्षा होऊ शकते किंवा कोणते वाईट कृत्य केल्यावर कायद्यामध्ये कोणत्या शिक्षेच्या तरतुदी आहेत, याबाबतीत सर्व कॉलेजला माहिती देण्यात यावी. याकरिता सर्व कॉलेजेसमध्ये कायद्यातील शिक्षेच्या कलमांच्या माहितीचे फलक लावण्यात यावे, जेणेकरून ते वाचून वाईट वृत्तीचे लोकांच्या मनात धाक निर्माण होईल. अन्याय करणारा व्यक्ती विशाखा समितीला एवढा घाबरणार नाही. परंतु मुलींवर अत्याचार केल्यास सर्व कॉलेजेसमध्ये लावले तर त्याचा मोठा परिणाम होईल.

समितीने समितीच्या सूचनेप्रमाणे कायद्यामधील शिक्षेच्या तरतुदींचे फलक सर्व कॉलेजेसमध्ये लावण्यात यावे, अशा सूचना विद्यापीठांना देण्यात येतील. राज्यातील सर्व कायदे महिलांच्या बाजूचे किंवा महिलांच्या हिताचे आहेत. अपराध केल्यावर कोणती शिक्षा केली जाते, हे वाचून मुलींकडे वाईट नजरेने पाहायला कोणी धजावणार नाही. अशा सूचना दिल्या.

समितीने "सखी बॉक्स" या संकल्पनेबाबत माहिती देण्यात यावी.

त्यावर कुल सचिव यांनी याबाबत डब्ल्यूसीए कडून माहिती घेण्यात आलेली आहे. कामाला सुरुवात केलेली आहे. सखी बॉक्सचे मॉनिटरिंग कशाप्रकारे करायचे. याबाबत रेग्युलेशन्स तयार केले जात आहे. परिपत्रक काढून गार्ड लाईन देणार आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने तक्रार प्राप्त झाल्यावर ग्रॅव्हीटी कळते. नावासह केलेली तक्रार जबाबदारीने सखी बॉक्समध्ये टाकली जाईल व आपल्याला देखील आपली बाजू मांडावी लागते, हे तक्रारदाराच्याही लक्षात येईल. सखी बॉक्स कॅम्पलसरी प्रत्येक कॉलेजेसवर बसविण्यात यावे, अशी समितीची सूचना आहे.

त्यावर सह सचिव यांनी समितीच्या सूचनेप्रमाणे तशा प्रकारच्या सूचना सर्व विद्यापीठांना देण्यात येतील. असे सांगितले.

समितीने २०१३-२०१४ मधील अ.क्र.१२ वर प्रकरण आहे. या प्रकरणामध्ये विद्यापीठातील एक विद्यार्थी आणि विद्यार्थी आणि विद्यार्थीनी विरुद्ध पुरुष प्राध्यापक आहे. याबाबतची सद्यस्थिती: समितीला सांगण्यात यावी.

त्यावर कुल सचिव यांनी या प्रकरणातील दोषीची ५ वर्षांची वेतनवाढ थांबविलेली आहे. तसेच त्याला सर्व स्टॅच्युटरी बॉडीपासून वंचित ठेवलेले आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने पुरुष प्राध्यापक विद्यार्थीनींकडे टक लावून पाहतात, त्यांचे शरीर निहाळतात, त्यांना कॅबीनमध्ये बोलवितात, मुलींना वर्गामध्ये बसणे असह्य होते. अशा तक्रारी प्राप्त झालेल्या आहेत. ही तक्रार अतिशय घाणेरडी आहे. याला काय म्हणावे ? अशा प्राध्यापकांना निलंबित का करीत नाही ? अशा प्राध्यापकांना केवळ विद्यार्थ्यांना शिकविण्यासाठी ठेवावे. तसेच त्यांच्यावर केलेली कार्यवाही देखील अतिशय नगण्य आहे. अती त्रास होत असल्यामुळे त्या मुलीने तक्रार केली असेल. ही बाब अतिशय गंभीर असून तुम्ही संबंधितांवर काहीच कारवाई केलेली नाही. त्या प्राध्यापकावर कोणती कारवाई केलेली आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव प्राध्यापकाने केलेल्या कृत्याची नोंद सेवापुस्तिकेत घेतलेली आहे. तसेच त्यांची ५ वर्षेपर्यंत पदोन्नती थांबविलेली आहे. असा प्रकार पुन्हा करणार नाही, अशी त्यांच्याकडून हमी घेतलेली आहे. आता काढल्या जाणाऱ्या ऑर्डिनन्समध्ये अनेक गंभीर स्वरूपाच्या कारवाई असणार आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने ही गोपनीय समिती असल्यामुळे समितीचे कामकाज बाहेर कोणालाही माहित होत नाही. ही बाब तुमच्यासाठी चांगली आहे. परंतु असे प्रकार थांबणार आहे की, नाही ? तरी देखील आम्ही शिफारस करणार आहोत व अहवालामध्ये या बाबी येणारच आहेत. त्यामुळे संबंधित विद्यापीठाचे व कॉलेजचे नाव खराब होईल.

त्यावर कुल सचिव यांनी यासंदर्भात नवीन समिती स्थापन केलेली आहे. यासंदर्भात अध्यक्षांशी चर्चा केली होती. तेव्हा असे लक्षात आले की, त्या महिला प्राध्यापिका कंत्राटी पध्दतीवर होत्या. त्याबाबतची तक्रार निवारण समितीकडे वर्ग करण्यात आली होती. त्या महिला कंत्राटी पध्दतीवर असल्यामुळे त्या निकषामध्ये बसत नसल्याने त्यांना बाळंतपणाची रजा नाकारण्यात आली होती. असे समितीस सांगितले.

समितीने सदरहू प्राध्यापिकेस किती वर्षासाठी सेवेत घेतले होते किंवा त्यांना किती महिन्यांची ऑर्डर दिली होती किंवा त्यांना लेक्चरवाईज घेतले होते की, कसे बाबत माहिती द्यावी. तसेच त्यांना बाळंतपणाची रजा नाकारली असून रजा कोणत्या

आधारावर नाकारण्यात आली ? याबाबत सविस्तर माहिती विद्यापीठाला देण्यात आली असेल. सदरहू समितीने दिलेले पत्र व त्यांना दिलेली ऑर्डर उपलब्ध आहे काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कुल सचिव यांनी सध्या कागदपत्रे उपलब्ध नसून यासंदर्भातील सर्व कागदपत्रे समितीला सादर करण्यात येईल. असे समितीस सांगितले.

समितीने सदरहू कागदपत्रे तातडीने सादर करण्यात यावी. त्यांची तक्रार विद्यापीठाच्या तक्रार निवारण समितीकडे आल्यावर विद्यापीठाला काळले नाही काय की, सदरहू महिला प्राध्यापिका कंत्राटी पध्दतीवर आहे ? असे असेल तर हा प्रश्न कॉलेज लेव्हलवर मार्गी लागायला पाहिजे होता. तुम्ही समितीला नाहक संभ्रम करणारी उत्तरे देत आहात. तसेच आपल्या उत्तरामध्ये विसंगती दिसून येत नाही.

उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, विद्यापीठे व कॉलेजस अशा प्रकरणांबाबत गंभीर दिसत नाही, असे समितीचे स्पष्ट मत झालेले आहे. आपल्या मानसिकतेत बदल करण्याची नित्यांत आवश्यकता आहे. आईवडील- आपल्या मुलींना जसे सांभाळतात, तसेच कॉलेजमधील मुलींना सांभाळले पाहिजे. त्यांच्यावर अन्याय झाल्यावर त्यांनी कोणाकडे न्याय मागायचा ? समितीकडे तक्रार प्राप्त झाली म्हणून ही बाब उघडकीस आली. परंतु विद्यार्थीनी किंवा महिला प्राध्यापकांवर होणाऱ्या अन्यायाची अनेक प्रकरणे असतील की, जी सामोर आलेली नसतील. कॉलेज प्रशासन व विद्यापीठ प्रशासनाने महिलांना न्याय देण्यासंबंधी कठोर भूमिका घेतली पाहिजे. कॉलेज प्रशासन व विद्यापीठांचा कायदानुसार एवढा वचक असला पाहिजे की, विद्यार्थीनींवर नाहक अन्याय करण्यास कोणाचीही हिंमत होणार नाही. विद्यार्थीनी आपल्या कॉलेजमध्ये किंवा आपल्या विद्यापीठामध्ये केवळ ५ वर्षे शिक्षण घेणार आहे आणि नंतर येथून जणार आहे, असा विचारही संबंधितांना मनात यायला नको. मी शिक्षण घेत असलेल्या कॉलेजमध्ये मी सुरक्षित आहे, असे प्रत्येक मुलीला वाटले पाहिजे.

त्यावर कुल सचिव यांनी विशाखा समितीमध्ये एनजीओ आहेत, लिगल अॅडव्हायजर आहेत तसेच अशा तक्रारी त्या पदापर्यंत जातात काय, त्या पदाला कोणत्या स्वरूपाचे अधिकार आहेत, त्यामध्ये इंटरफिअर केले जाते काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर पिठासीन अधिकारी यांनी तक्रारी त्यांच्यापर्यंत जातात. त्यानंतर ते डब्ल्यूटीसी कडे सादर करतात. त्यामध्ये इंटरफेअर केले जात नाही. त्याबाबत डब्ल्यूटीसी कार्यवाही करते. असे समितीस सांगितले.

समितीने असे असेल तर समिती योग्य निर्णय घेत नाही. आपण केवळ वार्षिक वेतनवाढ रोखणे, नोटीस देणे अशी तुटपुंजी कार्यवाही करता. अशा तक्रारीबाबत कुलगुरुंशी चर्चा केली पाहिजे व त्यानंतर त्या तक्रारी पोलीस स्टेशनकडे वर्ग केल्या पाहिजे. तुटपुंजी शिक्षा करित राहिल्यास त्याचा काहीच परिणाम होणार नाही व मुलींच्या तक्रारी वाढतच जातील. त्यामुळे ही बाब गांभीर्याने घेण्यात यावी. असे सांगितले.

त्यावर कुल सचिव यांनी १९९० मध्ये समिती बदललेली आहे. असे समितीस सांगितले.

समिती बदलली असली तरी समितीच्या कक्षा बदललेल्या नाहीत. समितीच्या कक्षा अजून रुंद झाल्या पाहिजे. छेडछाड झाली किंवा विनयभंग करण्यात आला तर कॉलेज स्तरावर कोणती कारवाई केली पाहिजे, विद्यापीठ स्तरावर व त्या पुढील स्तरावर कोणती शिक्षा झाली पाहिजे, याबाबत अधिकची कार्यवाही करण्याबाबत ठरविले पाहिजे. तुम्ही केवळ वार्षिक वेतनवाढ रोखणे आणि नोटीस देण्याचे काम करू नये. कायद्याची किंवा माननीय सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाची अंमलबजावणी केली जाते. त्याप्रमाणे यासंदर्भात असलेल्या कठोर शिक्षेची अंमलबजावणी केली जाते, त्याप्रमाणे यासंदर्भात असलेल्या कठोर शिक्षेची अंमलबजावणी करण्यात यावी. गंभीर प्रकरणे संबंधित पोलीस स्टेशनकडे हस्तांतरीत करण्याचे अधिकार अधिष्ठाता किंवा संबंधित जाबाबदार व्यक्तीला देण्यात यावे, अशी समितीची सूचना आहे.

त्यावर कुल सचिव यांनी ठीक आहे, कोणत्या गुन्हासाठी कोणती शिक्षा आहे, याबाबत सर्व कॉलेजेसला कळविण्यात येईल. तसेच ही बाब नवीन ऑर्डिनन्समध्ये घेण्यात येईल.

समितीने तुम्ही दिलेल्या एकाही शिक्षेवर समिती समाधानी नाही. मी पूर्वीच्या विषयावर येते. त्या महिलेचे प्रकरण बंद करू नये. ती खरोखर आजारी होती काय, त्यांनी वैद्यकीय प्रमाणपत्र दिली काय, ते पहावे. कोणावर कोणतीही वेळ येऊ शकते. त्यामुळे नक्की काय झाले, ते पाहून त्याबाबत पुन्हा चौकशी करावी. अशी विचारणा केली.

त्यावर कुलगुरु यांनी संबंधित कॉलेजकडून पुन्हा सविस्तर माहिती मागविण्यात येईल, असे मी समितीला आश्वासन देतो .असे समितीस सांगितले.

समितीने अशा प्रकरणांबाबत त्यांच्यावर आवलंबून न राहता चौकशीसाठी तुमच्या समितीतील एका प्रतिनिधिची नियुक्ती करण्यात यावी व या प्रकरणाच्या चौकशीसाठी समितीमधील एक प्रतिनिधी पाठविण्यात यावा. तसेच जी प्रकरणे समितीच्या निदर्शनास आलेली आहेत त्यावरून समितीला प्रश्न पडला आहे की, प्राप्त तक्रारींच्या अनुषंगाने विद्यापीठाची तक्रारण निवारण समिती काही कार्यवाही करते की नाही ? मुळात विद्यापीठाने सर्वप्रथम तक्रार निवारण समितीची चौकट निश्चित करून द्यावयास पाहिजे. तसेच प्राप्त तक्रारींपैकी कोणती प्रकरणे पोलीस विभागाकडे सुपूर्द करावयाची या बाबतचे अधिकार कुलगुरुंकडे द्यावयास पाहिजेत. महाविद्यालयांमध्ये विशाखा समिती स्थापन करून त्या ठिकाणी विहित सदस्य उपलब्ध करून दिले पाहिजेत. त्या समितीमध्ये एनजीओ, वकील इत्यादींना समाविष्ट करून घेतले पाहिजे. विद्यापीठाकडे ज्या तक्रारी प्राप्त होतील त्यांचा चार्ट तयार करून तो कुलगुरुंकडे सादर करावयास पाहिजे. जेणेकरून कुलगुरुंना सुध्दा कोणत्या तक्रारी प्राप्त झालेल्या आहेत हे समजेल. विद्यार्थी व माहिला अधिकारीकर्मचारी/ यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या तक्रारींच्या अनुषंगाने विद्यापीठ कोणती कार्यवाही करीत आहे या बाबतची माहिती समितीला उपलब्ध करून द्यावी. जेणेकरून त्या बाबतचा समावेश समितीच्या अहवालात करता येईल. तसेच प्राप्त झालेल्या तक्रारींच्या अनुषंगाने योग्य चौकशी करून दोषींवर कडक कारवाई करावयास पाहिजे. ही कारवाई करीत असताना एकाच असताना एकाच बाजूचा विचार न करता, दोन्ही बाजूंचा विचार करावयास पाहिजे. विनाकारण दुसऱ्यांवर अन्याय होणार नाही याकडे सुध्दा लक्ष दिले पाहिजे. असे समितीने सुचविले.

विभागीय अधिकारी सन २०१४-१५ अनुक्रमांक ५ 'सहायक कुलसचिव' विवि.कर्मचारी. युनियनचे अधिकारी या प्रकरणात श्रीमती हेमा ओगानिया (सहायक रजिस्टार) यांनी केलेल्या तक्रारी संदर्भात तक्रार निवारण समितीने विद्यापीठाच्या युनियन मॅबर्सच्या तीन सदस्यांवर कोणती कारवाई केली आहे, या प्रकरणाची सद्यस्थिती: काय आहे ?

त्यावर कुल सचिव या प्रकरणातील तक्रादार श्रीमती हेमा ओगानिया यांचे निधन झाले आहे.

समितीने या प्रकरणाच्या बाबतीत शब्दच्छल करण्यात आलेला आहे. या प्रकरणी गैरवर्तन आणि लैंगिक वर्तन यापैकी नेमके काय घडलेले आहे, 'अपशब्द' वापले म्हणजे नेमके कोणते शब्द वारले ? अशी विचारणा केली

समितीने समितीच्या भेटीच्या वेळी श्रीमती हेमा ओगानिया यांनी समितीसमोर सांगितले होते की, त्यांची सेक्स्युअल हॅरसमेंट सुध्दा झाली आहे. त्यांनी समितीसमोर सांगितले होते की, "गेल्या १५० वर्षांपासून ज्या ठिकाणी पुरुषच काम करीत होते त्या ठिकाणी सहाय्यक रजिस्ट्रार म्हणून माझी प्रथमच नेमणूक झाली. मी त्या ठिकाणी चांगले काम केले आहे. त्या ठिकाणी काम करीत असताना युनियनचे मॅबर्स हे कामामध्ये हस्तक्षेप करीत होते. मला होत असलेल्या त्रासाबाबत मी तत्कालीन कुलगुरु डॉराजन. वळुकर आणि आताचे रजिस्ट्रार सरांना निवेदन दिले होते. त्या निवेदनाच्या माध्यमातून मला होत असलेल्या त्रास मी निदर्शनास आणून दिला होता. विद्यापीठातील युनियन मॅबर्सच्या माध्यमातून माझी सेक्स्युअल हॅरसमेंट झाली आहे. या बाबत मी रितसर तक्रार केलेली आहे. परंतु नंतर युनियनच्या लोकांनी माझ्या विरोधात विद्यापीठातील खुनियन मॅबर्सच्या माध्यमातून माझी सेक्स्युअल हॅरसमेंट झाली आहे. या बाबत मी रितसर तक्रार केलेली आहे. परंतु नंतर युनियनच्या लोकांनी माझ्या विरोधात विद्यापीठातील परसिरात नोटीस बोर्डवर पत्रके लावली. ती पत्रके सतत १५ दिवस तशीच लावलेली होती. यातून माझी बदनामी झाली आहे. या विषयावर बोलल्या नाहीत. मी तक्रार निवारण समितीला सांगितले होते की, माझी साक्ष इन कॅमेरा रेकॉर्डिंगच्या माध्यमातून घ्यावी. मला क्षयरोग झाल्यामुळे मी सहा महिने बेडवर होते. मी अजून सुध्दा या आजारावरील औषधे घेते. मी युनियनच्या तीन सदस्यांविरोधात तक्रार दिली आहे. परंतु या प्रकरणी समितीच्या माध्यमातून काहीच कार्यवाही झाली नाही. मला विद्यापीठाच्या अॅथॉरिटीकडून सांगितले गेले की, मी माझी तक्रार मागे घ्यावी," श्रीमती हेमा ओगानिया आज हयात नसल्या तरी त्यांनी केलेली तक्रार ऑन रेकॉर्ड आहे. असे समितीस सांगितले.

त्यावर विभागीय अधिकाऱ्यांनी श्रीमती हेमा ओगानिया यांनी पुढे असेही नमूद केले होते की, "मी आजारी असताना माझा खूप मानसिक छळ झाला. मी या विषयी आजपर्यंत कुठेच बोलले नाही मला वाटले होते की, मला कुठे तरी न्याय मिळेल. मी ऑक्टोबर-२०१४ मध्ये तक्रार दिली होती. मी माझ्या कामात कधीच कसूर केली नाही.

मी आता पुन्हा त्याच विभागात काम करीत आहे. परंतु आता मी पूर्वीच्या तुलनेत खूप कणखर झाली आहे. मला होणाऱ्या त्रासाला मी आता कणखरपणे तोंड देऊ शकते. परंतु मला त्रास देणारी माणसे आता माझ्यापुढे येऊन उभी राहू शकत नाहीत. तक्रार निवारण समितीकडे ज्या पक्रारी प्राप्त झाल्या त्या बाबतीत कठोर कारवाई करण्यात आली नाही". एकंदरीत यावरून असे दिसून येते की, श्रीमती ओगानिया यांनी कुलगुरुपर्यंत तक्रार केलेली असताना सुध्दा युनियनच्या तीन सदस्यांविरुद्ध कारवाई केली जात नाही. असे समितीने सुचविले.

समितीने या महिलेचे आयुष्य उध्वस्त झाले आहे. जरी ही महिला हयात नसली तरी त्या महिलेला त्रास देणाऱ्या युनियनच्या सदस्यांवर कारवाई करावयास पाहिजे होती.

समितीने त्यांच्या अध्यक्षतेखालील सांगितले होते की, माझे पती उपस्थित असताना म्हणणे रेकॉर्ड करण्यात यावे. परंतु जे सदस्य बैठकीला उपस्थित नव्हते त्यांच्या सहा मिनिट्सवर घेतल्या आहेत. ही बाब अतिशय गंभीर आहे. सचिव महोदय हे त्यावेळी घडले आहे. दुसऱ्या एक महिला अशा म्हणाल्या की अनुसचित जाती प्रवर्गातील आहे. मी मागे मराठी विभागात काम करीत होते. वास्तविक पाहता महिला अधिकारीकर्मचारी/ या कामामध्ये सिन्सीयर असतात. विद्यार्थ्यांची अॅडमिशन रद्द करण्यास सांगितले. मी त्यांना सांगितले की, या विद्यार्थ्यांचे नाव नोटीस बोर्डावर आले असल्यामुळे मी त्याचा प्रवेश रद्द करू शकत नाही. तसेच माझ्या सहकारी श्रीमती वर्षा पुराणिक यांना सुध्दा एके दिवशी त्यांनी विनाकारण सायंकाळी थांबवून ठेवले. माझ्या सहकाऱ्यांना थांबवून ठेवल्याबद्दल मला संशय आल्यामुळे मी सुध्दा तिच्या सोबतीला थांबले होते. परंतु मी थांबल्यामुळे अरुण कांबळे यांना राग आला. त्यांनी मला जाण्यास सांगितले. परंतु माझे पती आल्यानंतर आम्ही सर्वजण निघून गेलो. कालांतराने अरुण कांबळे याचे निधन झाले. तक्रार निवारण समितीकडे तक्रार करून सुध्दा मला न्याय मिळाला नाही. परंतु देवाने मला न्याय दिला आहे, असे समितीने सुचविले.

एकंदरीत हे प्रकरण अतिशय गंभीर आहे. म्हणजे आपली महिलांच्या सुरक्षिततेबाबत जी विशखा समिती आहे ती काही काम करीत नाही आणि कार्यवृत्तामध्ये बैठकीला हजर नसलेल्यांच्या स्वाक्षऱ्या होतात. आमच्या समितीचा दौरा जर त्या विद्यापीठामध्ये गेला नसता तर कदाचित त्यांनी आम्हाला हे निवेदन दिले नसते

आणि आम्हाला आपल्या विद्यापीठामध्ये शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठीच नव्हे तर तेथे काम करणाऱ्या महिला अधिकारी व कर्मचाऱ्यांसाठी सुध्दा अत्यंत गंभीर आहे. यामध्ये जे कोणी ३ जण दोषी आहेत आणि त्यांनी महिलांच्या बाबतीत जे धारीष्ट दाखविले आहे कोणी ३ जण दोषी आहेत आणि त्यांनी महिलांच्या बाबतीत जे धारीष्ट दाखविले आहे त्यांच्यावर आपण कडक कार्यवाही करायला पाहिजे. अशी समितीने विचारणा केली.

त्यावर सचिव (उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग) यांनी आता ते चौकशी समितीसमोर गेले आहे. मात्र आता त्यामध्ये महिला नाहीत. कदाचित ते ३ सदस्य असतील.

त्यावर पिठासीन अधिकारी होय. आजही ते ३ सदस्य आहेत.

समोर आले आहे आणि त्यानुसार समितीने प्रशासनाला ज्या काही सूचना दिल्या आहेत त्याप्रमाणे कार्यवाही करणे अपेक्षित आहे. त्या महिला कर्मचारी लोजेखातर आपल्यासमोर काही बाबतीत वेगळे निवेदन करू शकत नाही. मात्र आम्ही त्यांना त्यांच्या समस्या विचारल्यानंतर त्यांनी विधिमंडळाच्या या सांविधानिक समितीसमोर हा विषय उघड केला आहे. महिला गुपचूप राहतात म्हणून आपण त्यांच्यावरील अन्यायाकडे डोळेझाक करता कमा नये. हा विषय जर मिडीयातून बाहेर आला असता तर विद्यापीठाचे नाव धुळीस मिळाले असते आणि विद्यापीठाची पार नाचक्की झाली असती. समिती प्रमुख म्हणून मी जरी त्यावेळी प्रत्यक्ष दौऱ्यामध्ये उपस्थित नसली तरी तेथील माहिती आमच्या इतर सन्माननीय सदस्यांनी मला अवगत केल्यामुळे मला लक्षात आली आहे. त्यामुळे त्या दोषींवर आपल्याला कार्यवाही करावी लागेल आणि आपण केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल या समितीला पाठविण्यात यावा. कारण आपण केलेल्या कार्यवाहीनंतर आणि आम्हाला पाठविलेल्या अहवालानंतर आम्हाला पुढील कार्यवाही करावी लागणार आहे.

त्यावर विभागीय अधिकाऱ्याने संबंधित श्रीमती हेमा ओगानीया या पिडीत महिलेने समितीला त्यावेळी असेही सांगितले होते की त्या मानवी हक्क आयोगाकडे जाणार होत्या. त्यांनी समितीला पुढीलप्रमाणे माहिती दिली.

माझी सन २०१४-१५ मधील अ.क्र.५ वरील "सहायक कुलसचिव विरुद्ध विद्यापीठ कर्मचारी संघटनेचे पदाधिकारी" अशा केस आहे. त्याबाबत केलेल्या कार्यवाहीमध्ये नमूद केलेले आहे की, "ही तक्रार लैंगिक छळाच्या कक्षेत येत नाही. तरी

देखील पदाधिकाऱ्यांना समज द्यावी अशी शिफारस तक्रार निवारण समितीने मुंबई विद्यापीठाच्या प्रशासनाला केली". मी त्यांना एफआयआर दाख करण्यास सांगितले होते. परंतु त्यांनी एफआयआर दाखल केला नाही. त्यांनी मला फक्त एकदाच समितीसमोर बोलविले होते.

समितीने त्यावेळी तेव्हाच्या समिती प्रमुखांनी त्यांना विचारणा केली की मग आपण स्वतःच एफआयआर का दाखल केला नाही. त्यावर त्या म्हणाल्या होत्या की आजच्या बैठकीत किती महिला आपले म्हणणे मांडतात हे मला बघायचे होते. म्हणून मी शेवटी बोलण्याचे ठरविले होते. डॉ. जेजूरकर मॅडम यांनी चांगले काम केलेले नाही. माझ्या केसबाबत मी सर्वासमोर स्पष्ट बोलू शकत नाही. मी माझ्या निवेदनात वस्तुस्थिती नमूद केला आहे. परंतु त्यांनी सांगितले की, असे काहीही झाले नाही. त्यावेळी डॉ. जेजूरकर मॅडम उपस्थित नव्हत्या. त्यामुळे दौऱ्यावरील समिती प्रमुखांनी सन २०१४-१५ मधील अ.क्र.५ वरील केस संदर्भात विभागीय सचिवांची साक्ष घेण्याचे ठरविले होते.

विभागीय सचिव त्यांची जी तक्रार आहे ती आपल्याला नव्याने समितीसमोर ठेवता येईल.

समितीने कारण आता आमच्या समितीने त्यांच्या विषयाबाबत दखल घेऊन तत्परतेने निर्णय घेतला आहे.

विभागीय सचिव मात्र आता ती नवीन समिती गठीत झाली आहे.

त्यावर पीठासीन अधिकारी मॅडम होय. आपली समिती येऊन साधारणपणे एक ते सव्वा वर्ष झाले आहे.

समितीने आम्ही तर आता असे ऐकले आहे की त्या पिडीत महिला कर्मचाऱ्यांचे निधन झाले आहे.

त्यावर पीठासीन अधिकारी मॅडम होय. त्यांचे निधन झाले आहे. त्या टी.बी. या आजाराने पिडीत होत्या.

समितीने एखादी महिला जर तिच्यावरील अन्यायाचा विषय जर असा पोडतिडकीने मांडत असले तर त्याबद्दल संबंधितांविरुद्ध आपल्याला काही तरी कार्यवाही करायलाच हवी. कारण या प्रकरणासंबंधी आपण आमच्या समितीसमोर जी

साक्ष देणार आहात त्याचा अहवाल आम्ही विधिमंडळाच्या विधानसभा सभागृहासमोर ठेवणार आहोत आणि शासनाला या प्रकरणी कडक कार्यवाही करण्यासंबंधी शिफारस करणार आहोत. मात्र आपण हा विषय गांभीर्याने घेतला नाही. असे समितीने सांगितले.

विभागीय सचिव महोदया, या प्रकरणाच्या फॅक्ट्स माझ्यासमोर सध्या नाहीत. त्याबाबत मी चौकशी करतो.

समितीने आपल्यासमोर जरी या प्रकरणाच्या फॅक्ट्स नसल्या तरी आमच्या समितीसमोर त्यांनी त्यांच्या व्यथा मांडल्या आहेत. त्यांनी अन्यायकर्त्यांची नावे सुध्दा आमच्या समितीला दिलेल्या निवेदनात नमूद केली आहेत. मात्र आरोपींवर कोणतीच कार्यवाही केली नाही. त्या महिलांनी आमच्या समितीला सर्व सांगितले आहे. त्यांनी एक चांगले काम केले की हा प्रकार विद्यापीठाच्या बाहेर नेला नाही. त्यांनी आपल्या विद्यापीठाची इज्जत राखली आहे. महिलांसाठी कायदे असून सुध्दा महिला त्यांच्या संरक्षणासाठी पुढे आलेल्या नाहीत. त्या महिलेने त्यांचे म्हणणे आमच्या समितीसमोर मांडले आहे आणि आमच्या समितीने हा अहवाल सभागृहात ठेवल्यानंतर त्याचे पडसाद काय आणि कसे उमटतील हे मी सांगू शकत नाही.

विभागीय सचिव मॅडम, वुई विल गो टू द प्रोसिडींग्स.

समितीने त्या समितीसमोर जे आले असेल ते या समितीसमोर येणार नाही. समितीच्या दौऱ्याच्या कार्यवृत्ताच्या माहितीच्या आधारे कार्यवाही करा. कारण त्या महिलेने आमच्या संविधानिक समितीसमोर साक्ष स्वरूपात माहिती दिली आहे. या प्रकरणी समितीने आपल्याला दिलेल्या निर्देशानुसार आपण कार्यवाही करणे आवश्यक होते. मात्र आपण कार्यवाही केलेली नसल्यामुळे आपण सुध्दा तितकेच दोषी आहात. अशी विचारणा केली

त्यावर उप कुल सचिव महोदया, त्यावेळी आम्ही या पदावर नव्हतो. त्यामुळे आम्हाला या मॅडमची केस माहिती नाही.

समितीने मी सुध्दा त्यावेळी दौऱ्यावर आले नव्हते. मला सुध्दा आताच हे प्रकरण वाचायला मिळाले आहे. आता आम्ही राज्यातील सर्व विद्यापीठांना भेटी देणार आहोत. एकाच विद्यापीठामध्ये आम्हाला एवढी माहिती मिळाली आहे तर इतर विद्यापीठांमध्ये तर आणखी गांभीर्य स्थिती असेल असे मला वाटते. आपण स्वतः या विषयाची दाखल घ्यायला हवी होती. अशी विचारणा केली.

त्यावर कुलगुरु मॅडम आम्ही या विषयासंबंधी गंभीर आहोत.

विभागीय सचिव महोदया, या प्रकरणी मी कुलगुरू यांच्या समवेत बसून चर्चा करतो व त्यानुसार कोणती कार्यवाही करता येईल ते पाहतो.

समितीने आपल्याला महिती आहे की प्रशासकीय यंत्रणेमध्ये याबद्दल गंभीरता नाही. त्यामुळे आरोपींना शिक्षा ही झालीच पाहिजे.

विभागीय सचिव मॅडम आम्ही आपल्याला त्याबाबतचा अहवाल देतो.

समितीने आपण आमच्या समितीकडे अहवाल पाठविताना अशा पध्दतीने पाठवावा की आपण संबंधित दोषीविरुद्ध कार्यवाही केले आहे. त्याचप्रमाणे विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत जर असा प्रसंग घडत असेल तर त्याला पायबंद घालण्यासाठी आपण कोणकोणती नियमावली तयार केली आहे आणि अशी नियमावली तयार केली नसल्यास ती केली पाहिजे. महिलांवर अशा प्रकारे झालेल्या अन्यायाच्या बाबतीत कायदेशीरदृष्ट्या गुन्हा कसा लिहावा याची जनजागृतीत आपण विद्यापीठातील विद्यार्थी आणि महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये पोहोचविणे आवश्यक आहे. विद्यापीठामध्ये पध्दतशीर वळण लागण्यासाठी आणि चांगले वातावरण तयार करण्यासाठी आपल्याला फार मेहनत घ्यावी लागणार आहे. माझे तर असे मत आहे की आपण या अनुषंगाने ५ टक्के निधीच वेगळा ठेवावा. यासंबंधी आपल्याला एक धोरणात्मक निर्णय घ्यावा लागणार आहे. आपण हा विषय अनिवार्य केला तर त्यातून एक चांगला निर्णय होईल. आपल्याला समिती अशा सूचना देत आहे की आपण या सर्व बाबींची पूर्तता पुढील महिन्याच्या म्हणजे सप्टेंबर २०१८ च्या अखेरपर्यंत करून द्यावी. कारण आपण आमच्या समितीसमोर दिलेल्या साक्षीच्या अनुषंगाने अहवाल तयार करावा लागतो. आपला अहवाल जर समितीला वरील मुदतीत प्राप्त झाला नाही तर आम्ही त्यानुसार शासनाला शिफारस करू. आपण आतापर्यंत कोणतीही कार्यवाही केलेली नाही आणि त्या अनुषंगाने कोणतीच पुढे अमंलबजावणी केली नाही तर आपल्या संबंधीचा तसाच अहवाल विधानसभेमध्ये मांडला जाईल. कायम स्वरूपी ५० ते १०० विषय अशा प्रकारचे विधिमंडळाच्या सभागृहासमोर येत असतात. त्यामुळे आपले नाव खराब होऊ नये यासाठी आपण तातडीने बैठक घेऊन संबंधितांविरुद्ध कार्यवाही करावी अशी सूचना ही समिती आपल्याला करीत आहे. विद्यापीठातील वातावरण चांगले रहावे अशी सुध्दा सूचना ही समिती आपल्याला करीत आहे.

त्यावर कुलगुरु महोदया, मघाशी सुध्दा आम्ही समितीला माहिती देताना सांगितले होते की या प्रकरणी चौकशी झालेली आहे.

समितीने बरेचदा आम्ही दौऱ्यावर असताना बाधित व्यक्तीचे म्हणणे ऐकून घेत असतो आणि समितीसमवेत असलेले प्रतिवेदक ते म्हणणे लिहून घेत असतात. त्यानुसार मुंबई विद्यापीठाच्या दौऱ्याच्या वेळी श्रीमती हेमा ओगानीया यांनी सुध्दा त्यांच्या व्यथा समितीसमोर मांडल्या व त्या आमच्या प्रतिवेदकांनी लिहून घेतल्या ओहत. शिवाय त्यांनी स्वतंत्र निवेदन सुध्दा आमच्या समितीला दिलेले आहे. आमचे प्रतिवेदक दौऱ्यामध्ये काहीही बोलत नसले तरी ते सब्र माहिती लिहून घेत असतात. त्यामुळे आता या बैठकीमध्ये त्या अन्यायग्रस्त महिलेच्या बाबतीत समितीमध्ये ची चर्चाझाली किंवा त्यांचे जे निवेदन आहे त्या अनुषंगाने आपण दखल घेतली पाहिजे व त्याप्रमाणे कार्यवाही केली पाहिजे. आपण ही कार्यवाही आधीच केली असती तर फार बरे झाले असते. कारण ही फार मोठी यादी आहे. आम्ही सर्वच यादी विचारात घेत नाही. प्रत्येक वर्षामध्ये हे घडलेले आहे. आम्ही सर्वच यादी विचारात घेत नाही. प्रत्येक वर्षामध्ये हे घडलेले आहे. सन २०१०-११ आणि सन २०११-१२ या वर्षामध्ये सुध्दा अशा अनेक केसेस घडलेल्या आहेत. मुंबई विद्यापीठाच्या दृष्टीने हे भुषणावह नाही. असे सांगितले.

विभागीय सचिव यांनी असे समितीने सांगितले. बरेचदा तक्रारी असतात. पण त्या व्यक्त केल्या जात नाहीत किंवा दाखविण्यात येत नाहीत. त्यामुळे आता आपण विशाखा समिती गठीत केली आहे. त्या समितीसमोर प्रत्येक बाधित व्यक्तीने तक्रार केली पाहिजे. आपण त्यांच्या विषयी चौकशी करून तपासणी करू आणि त्यानुसार कार्यवाही होणे आवश्यक आहे. या प्रकरणी सुध्दा तशीच कार्यवाही होईल.

समितीने आपण या प्रकरणी कार्यवाही अशासाठी करणे आवश्यक आहे की आपण एकदा अशी कार्यवाही केल्यानंतर इतर व्यक्ती अशा प्रकारे कृत्य करण्यास धजणार नाहीत आणि परिणामी अशा तक्रारी भविष्यात येणार नाहीत. असे समितीने सांगितले.

विभागीय सचिव आपले म्हणणे बरोबर आहे.

समितीने त्यामुळे हे प्रकरण विशाखा समितीमडे सोपवू नये. या कामी इतर दुसरी स्वतंत्र समिती गठीत करण्यात यावी.

विभागीय सचिव अशा प्रकरणांमध्ये सर्वसाधारण सूचना करतो.

समितीने आपल्याला यासंबंधी काही तरी ठोस उपाययोजना करण्याच्या दृष्टीने धोरणात्मक निर्णय घ्यावा लागेल.

त्यावर, कुलगुरु यांनी आम्ही आज या समितीच्या साक्षीसाठी आलो ते बरेच झाले. निदान त्यामुळे आम्हाला हा प्रकार तरी समजू शकला.

उप कुल सचिव यांनी आम्हाला जर या बैठकीचे कार्यवृत्त पुढील १५-२० मिनिटात मिळाले तर बरे होईल.

त्यावर विभागीय सचिव आम्ही या प्रकरणी गांभीर्याने लक्ष घालतो.

समितीने या साक्षीसाठी मुंबई विद्यापीठाचे कुलगुरु आणि विभागाचे सचिव स्वतः उपस्थित राहिलेत ही चांगली बाब आहे. दुसऱ्या कोणी तरी अधिकाऱ्याने आपल्याला माहिती सांगितल्यापेक्षा आपण समक्ष या बैठकीमध्ये जे अनुभवले ते अतिशय चांगले झाले आहे. या बैठकीच्या निमित्ताने किमान आपल्या विद्यापीठात काय सुरु आहे. हे निदर्शनास आले हे खूप चांगले झाले. असे समितीस सांगण्यात आले.

अभिप्राय व शिफारशी :-

समितीने मुंबई विद्यापीठास भेट देऊन तेथे महिला कक्षाची स्थापना त्याचप्रमाणे सर्वोच्च न्यायालयाच्या निदेशानुसार मुंबई विद्यापीठावर महिलांच्या लैंगिक शोषणाविरुद्ध विशाखा समिती स्थापन केली आहे किंवा कसे याबाबत विचारणा केली असता या विद्यापीठात विशाखा समिती स्थापन केली असून तिचे गठण झाले असल्याचे सांगण्यात आले आहे. याचबरोबर या समितीच्या सदस्यांनी समितीच्या समोर पाचारण करून त्यांच्याकडून समितीने विविध विषयावर माहिती जाणून घेतली आहे या विद्यापीठात महिला कर्मचयांच्याविरुद्ध लैंगिक शोषणाविरुद्ध मुंबई विद्यापीठात कामाच्या ठिकाणी महिलांना होणाऱ्या लैंगिक छळांच्या तक्रारी मोठ्या प्रमाणावर असल्याचे दिसून आलेले आहे. यामध्ये सन २०१२-१३ मध्ये ८ तक्रारी, सन २०१३-१४ मध्ये १४ तक्रारी, सन २०१४-१५ मध्ये १० तक्रारी प्राप्त झाल्या असल्याचे समितीने पाठविलेल्या लेखी माहितीत दिसून येते या तक्रारीनुसार अनेक प्रकरणांमध्ये कारवाई केली असल्याचे समितीला पाठविलेल्या लेखी माहितीत आढळून आले आहे.

सर्व ९ तक्रारी २०१२-१३ मध्ये असून सन २०१३-१४ मध्ये एकूण १३ तक्रारी प्राप्त झाल्या असून या सर्व तक्रारींमध्ये विद्यापीठात असलेल्या विशाखा समितीने कारवाई केली असल्याचे समितीला दिसून येते. त्याच प्रमाणे सन २०१४-१५ या वर्षातदेखील ९ तक्रारी प्राप्त झाल्या असून त्यावर देखील या सर्वच तक्रारींवर मुंबई विद्यापीठाने विशाखा समितीने कारवाई केली असून सर्व संबंधितांना योग्य ती साक्ष दिली असल्याचे समितीसमोर आढळून आले आहे. याबाबत समिती समाधान व्यक्त करते महाविद्यालयातील अनेक तक्रारी या विद्यार्थीनीनी तद्वतच मुंबई विद्यापीठामध्ये मोठ्या प्रमाणावर कामाच्या ठिकाणी महिलांवर होत असलेल्या लैंगिक छळांच्या घटना विचारात घेता या विद्यापीठामध्ये (विशाखा विरुद्ध राजस्थान सरकार) सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या न्याय निवाड्याची अंमलबजावणी करण्याकरिता मोठ्या प्रमाणावर जनजागृती मोहीम हाती घेऊन विद्यार्थी व प्राध्यापकांमध्ये त्याबाबत जनजागृती करण्यात यावी. मुंबई विद्यापीठाप्रमाणेच राज्यातील अनेक विद्यापीठांमध्ये महिला व मुलींच्या विरोधातील कामाच्या ठिकाणी होणाऱ्या लैंगिक छळाच्या घटना मोठ्या प्रमाणात असण्याची शक्यता ही बाब विचारात घेता राज्य शासनाने महिलांविरुद्ध होणाऱ्या लैंगिक छळांच्या घटना रोखण्यासाठी एक विशेष जनजागृती मोहिम हाती घेऊन त्याद्वारे प्राध्यापक, विद्यार्थी महिला अधिकारी/कर्मचारी, यांच्यामध्ये जनजागृती करावी व लैंगिक छळाच्या घटना रोखण्याची भूमिका पार पाडावी अशी समितीची शिफारस आहे. मुंबई विद्यापीठाच्या अंतर्गत 750 महाविद्यालयांचा समावेश आहे. सर्व महाविद्यालयामध्ये सखी बॉक्सची व्यवस्था करण्यात आली आहे. ही संकल्पना चांगली असली तरी हा बॉक्स विशाखा समितीप्रमाणे प्रभावी नसल्यामुळे सर्व महाविद्यालयामध्ये विशाखा समितीची स्थापना करण्यात यावी व विद्यापीठाच्या प्रमुख विशाखा समितीला अपिलाचे अधिकार देऊन महिला प्राध्यापक कर्मचारी व विद्यार्थीनींना न्याय देण्याची व्यवस्था व्हावी. सर्व महाविद्यालयामध्ये महिलांच्या अधिकाराचे व कायद्याची माहिती देणारे बोर्ड ठळकपणे लावण्यात यावेत याबाबत केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला दोन महिन्यात पाठविण्यात यावा.

१.४ वसतिगृहे :-

सोमवार, दिनांक १ फेब्रुवारी, २०१६ रोजी महिलांचे हक्क आणि कल्याण समितीने दिलेल्या भेटीच्या वेळी मुंबई विद्यापीठ यांच्याकडून खालीलप्रमाणे लेखी माहिती मागविण्यात आली होती.

मुंबई विद्यापीठात विद्यार्थीनींसाठी तीन वसतिगृहे उभारण्यात आली आहेत.

- (१) सावित्रीबाई फुले
 - (२) महर्षी धोंडो केशव कर्वे
 - (३) पंडिता रमाबाई
- अशी माहिती समितीस देण्यात आली.

मुंबई विद्यापीठ कुलगुरू यांची साक्ष :-

मुंबई विद्यापीठाला दिनांक २९ सप्टेंबर, २०१६ रोजी दिलेल्या भेटीच्या वेळी कुलगुरू यांची साक्ष घेण्यात आली. साक्षीच्या वेळी, वसतिगृहातील विद्यार्थी यांनी मी गरवारे इन्स्टिट्यूटमध्ये टुरिझमचा कोर्स करित आहे. पंडिता रमाबाई मुलींच्या वसतिगृहात उंदीर देखील आहेत. त्यामुळे पुस्तके खराब होतात. तसेच, वसतिगृहात डास आहेत. आता जाळया लावलेल्या आहेत. परंतु, त्या जुन्या आहेत. पंडिता रमाबाई मुलींचे वसतिगृह हे छोटे वसतिगृह आहे. वसतिगृहाच्या कन्स्ट्रक्शनचा प्रॉब्लेम आहे. अशी माहिती समितीस दिली.

समितीने वसतिगृहाच्या अधीक्षिका बैठकीस उपस्थित आहेत. त्यांनी याबाबत समितीला माहिती द्यावी.

अधीक्षिका यांनी मी एप्रिल महिन्यात अधीक्षिका पदाचा चार्ज घेतलेला आहे. वसतिगृहाच्या नूतनीकरणाची निविदा काढण्यात आलेली असून ती प्रोसेसमध्ये आहे. असे समितीस सांगितले.

वसतिगृह विद्यार्थीनी यांनी मी महर्षि धोंडो केशव कर्वे वसतिगृहामध्ये राहते. मला पहिल्या वर्षी वसतिगृहात अॅडमिशन मिळाली नव्हती. वसतिगृहात अॅडमिशन घेण्यासाठी विभागनिहाय कोटा आहे. सर्वांना वसतिगृहात अॅडमिशन मिळत नाही. मी मुंबई शहरात राहून ग्रॅज्युएट, इंजिनिअरिंगचे शिक्षण पूर्ण केले. मुंबई बाहेरून आलेल्या विद्यार्थ्यांना मुंबई शहरात आल्यानंतर राहण्याची अडचण असतेविद्यार्थ्यांना. कॉलेजच्या

जवळपास असलेल्या वसतिगृहात अॅडमिशन मिळत नाही. मी मागील २ वर्ष प्रती माह १० हजार रूपये भाडे दिलेले आहे. जे विद्यार्थी बाहेरून येतात आणि ज्यांना वसतिगृहात अॅडमिशन पाहिजे त्यांना वसतिगृहात अॅडमिशन मिळाली पाहिजे. वसतिगृहातील प्रवेशाची कॅंपसिटी वाढली पाहिजे, असे आमचे म्हणणे आहे. अशी माहिती दिली.

त्यावर अधिक्षक यांनी महर्षि धोंडो केशव कर्वे वसतिगृहात एकूण ४५ सिट्स आहेत. परंतु वसतिगृहातील अॅडमिशनसाठी मागणी जास्त असल्यामुळे आम्हाला शेअरिंग करावे लागते. समितीस सांगितले.

वसतिगृह विद्यार्थीनी यांनी एका खोलीमध्ये दोन मुली राहू शकतात. परंतु, खोल्या छोट्या असल्यामुळे एका खोलीत तीन मुली राहू शकत नाहीत. असे समितीस सांगितले.

त्यावर अधिक्षिका यांनी माझ्या दृष्टीने वसतिगृहातील खेल्या तीन मुलींना राहण्यायोग्य नाहीत. असे समितीस सांगितले.

समितीने ग्रामीण किंवा शहरी भागातील मुली मुंबई शहरात शिक्षणासाठी येतात. आपण विद्यार्थ्यांना ऑन लाईन प्रवेश देतो. उदा. नाशिक येथे राहणाऱ्या मुलींना मुंबई शहरातील कॉलेजमध्ये अॅडमिशन मिळते. परंतु, मुंबई शहरात आल्यानंतर त्यांची राहण्याची सोय नसते. कलीना परीसरामध्ये भरपूर जागा आहे. त्यामुळे शासनाने ५ हजार विद्यार्थी लक्षात घेऊन कलीना कॅम्पसमध्ये नवीन वसतिगृह बांधण्याचा प्रस्ताव तयार करावा. असे समितीने सुचविले आहे.

विद्यार्थीनी यांनी मी सावित्रीबाई फुले मुलींचे वसतिगृह, कलिना येथे राहते. कॅम्पसमध्ये स्ट्रीटलाईटची व्यवस्था करण्यात आलेली आहे. परंतु त्यातील काही स्ट्रीटलाईट सुरू नाहीत. विद्यार्थीनी. त्या परिसरात रात्री ९-१० वाजेच्या सुमारास येतात. परंतु काही ठिकाणी स्ट्रीटलाईट सुरू नसल्यामुळे अंधार पडतो. ते विद्यार्थीनींच्या सुरक्षिततेच्या दृष्टीने योग्य नाही. आमची मागणी आहे की, कॅम्पसमधील सर्व स्ट्रीटलाईट सुरू करण्यासाठी समितीने लक्ष घालावे या शिवाय उंदरांचा सुध्दा त्रास होत आहे. त्यांचा सुध्दा बंदोबस्त लावावा. अशी मागणी केली.

समितीने आपण आपली मागणी प्रशासनाकडे केली होती काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर वसतिगृहातील विद्यार्थीनी होय, श्रीमती चित्रा गायकवाड यांच्याकडे मागणी केली होती .असे समितीस सांगितले.

समितीने मला वाटते विद्यापीठाने श्रीमती चित्रा गायकवाड यांच्याकडे विचारणा करावी की, विद्यार्थीनींनी स्ट्रीटलाईट लावण्याबाबत मागणी करून सुध्दा त्यांनी त्या अनुषंगाने कार्यवाही का केली नाही. अशी विचारणा केली.

वसतिगृह विद्यार्थीनी कलिना येथील मुलींच्या वसतिगृहाचे रिन्सूएशन होणार आहे ही चांगली गोष्ट आहे. मी गेल्या सहा महिन्यांपासून तेथे राहत आहे. त्या ठिकाणी चांगल्या सुविधा उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने काम केले पाहिजे असे मला वाटते. आजच्या घडीला त्या ठिकाणी राहणाऱ्या अनेक मुली अडचणीचा सामना करीत आहेत. मला वाटते विद्यार्थीनींना ज्या काही समस्या येत आहेत त्याबाबत त्यांच्याशी चर्चा करून योग्य ती कार्यवाही करावयास पाहिजे. वसतिगृह विद्यार्थीनी यांनी मी सावित्रीबाई फुले वसतिगृहात राहते. त्या वसतिगृहाच्या वॉर्डन श्रीमती पंड्या मॅडम आमच्याशी अतिशय आपुलकीने वागतात. आमच्या अडचणी सांगण्यासाठी आमचे आईवडील- या ठिकाणी नाहीत. परंतु आम्ही आमच्या अडचणी मॅडमच्या निदर्शनास आणून देतो आणि त्या त्यावर कार्यवाही करतात. मी सावित्रीबाई फुले मुलींचे वसतिगृह येथे ४ वर्षांपासून राहते. सावित्रीबाई फुले मुलींच्या वसतिगृहाचे नूतनीकरणाचे काम चांगल्याप्रकारे झालेले आहे. वॉर्डन मॅडम सुध्दा चांगले काम करीत आहेत. मुलींना कोणतीही अडचण आली तरी मॅडम आम्हाला मदत करतात. असे समितीस सांगितले.

समितीने विद्यार्थीनी या केवळ वसतिगृहातील सोयीसुविधांबाबत- आपले म्हणणे मांडत आहेत. मी विद्यार्थीनींना विचारू इच्छिते की, आपणासोबत छेडछाड किंवा अतिप्रसंगाच्या घटना घडतात काय ? अशी विचारणा केली.

वसतिगृह विद्यार्थीनी यांनी आमची मागणी आहे की, आम्हाला लायब्ररीची सुविधा २४ तास किंवा जास्तीत जास्त काळासाठी उपलब्ध झाली तर बरे होईल. लायब्ररी सायंकाळी ६.०० वाजता बंद होते. विद्यार्थीनी दिवसभर महाविद्यालयात असतात. कॅम्पसमध्ये जीमची व्यवस्था होती. परंतु या बाबत आम्हाला माहिती नव्हती. आता आम्ही जिमचा वापर करतो. असे समितीस सांगितले.

ही गोष्ट खरी आहे की, रिसर्च करणाऱ्या विद्यार्थीनींना रेफरन्स शोधण्यासाठी लायब्ररीची अत्यंत आवश्यकता असते. लायब्ररीची वेळ रात्री १२.००-१२.३० वाजेपर्यंत असावयास पहिजे. रिसर्च करणाऱ्या विद्यार्थ्यांनींवर अभ्यासाचा एकप्रकारे स्ट्रेस येतो. त्यामुळे त्यांना आपला स्ट्रेस दूर करण्यासाठी परिसरात ओपन जिमची व्यवस्था असणे आवश्यक आहे. समितीची अपेक्षा आहे की, ज्या ठिकाणी मुलींचे वसतिगृह आहे त्या ठिकाणी ओपन जिमचा प्रस्ताव सादर करण्यास सांगितले जाईल. असे समितीने सांगितले.

त्यावर उपकुल सचिव यांनी वसतिगृहाच्या कॅम्पसमध्ये योगा क्लास सुध्दा सुरू केलेली आहे. होय एजएसएमध्ये योगा वर्कशॉप चालतोविद्यार्थीना.ना माहिती होण्यासाठी वसतिगृहांच्या नोटीस बोर्डवर या संदर्भातील सूचना लावण्यात येईल. वसतिगृहात ज्याप्रकारे योगा क्लास सुध्दा सुरू केलेला आहे त्याच धर्तीवर विद्यापीठ परिसरात सुध्दा योगाक्लास सुरू करावा, अशी आमची मागणी आहे. असे समितीस सांगितले.

वसतिगृह विद्यार्थीनी यांनी मी दिल्ली येथील रहिवासी आहे. मी महर्षी धोंडा केशव कर्वे मुलींचे वसतिगृह येथे राहतेपरंतु. त्या वसतिगृहातील खोल्यांची अतिशय दुरवस्था झालेली आहेया. बाबतीत प्रशासनाकडे तक्रार करून सुध्दा कार्यवाही झाली नाही. दोन आठवड्यापूर्वी वरच्या बाजूने लिकेज होणारे पाणी मी बादलीने बाहेर टाकले. आमची विनंती आहे की, समितीने यामध्ये लक्ष घालावे. अशी मागणी केली.

समितीने विद्यार्थीनीनी दुरवस्थेबाबत तक्रार केल्यानंतर सुध्दा वसतिगृहाच्या प्रशासनाने कार्यवाही का केली नाही ? अशी विचारणा केली.

वसतिगृह अधिक्षक यांनी वसतिगृहाचे नूतनीकरण करण्यात येणार आहेसद्यःस्थितीत. आम्ही या बाबतीत काम करीत आहोत. असे समितीस सांगितले.

समितीने समितीची अपेक्षा आहे क,विद्यार्थीनीच्या ज्या अडचणी आहेत त्या प्रशासनाने वेळीच दूर केल्या पाहिजेत.

त्यावर कुलगुरु यांनी गेल्या महिन्यात विद्यापीठाने अंतर्गत तक्रार निवारण समिती जाहिर केली होतीपरंतु. गेल्या अनेक वर्षांमध्ये यापूर्वी कार्यरत असलेल्या समितीने जे काम केले त्या कामाबद्दल समितीतीला सर्व सदस्य प्रशंसनीय आहेतमानवतेच्या.

दृष्टीकोनातून प्रत्येक गोष्टीकडे पाहणे हा भारतीय संस्कृतीचा भाग आहे. या विद्यापीठाला मार्गदर्शन करणाऱ्या- डॉक्रांती. जेजुरकर या विद्यापीठामध्ये कोणत्याही पदावर नसताना, त्यांनी अतिशय जागरूकपणे आणि अतिशय संवेदनशीलपणे समितीकडे प्राप्त झालेल्या विषयाकडे पाहिले. त्यांच्या कामातील मृदू आणि कणखरपणा अनुभवला आहे. त्यांनी घेतलेले काही निर्णय खूपच प्रशंसनीय आहेतसमितीने. बैठकीच्या माध्यमातून जी निरीक्षणे नोंदविली किंवा ज्या अपेक्षा व्यक्त केल्या त्या पूर्ण करणे आमचे कर्तव्य आहेसमितीच्या. निर्णयामुळे कोणीही कोर्टाची पायरी न चढता, व्यक्तीच्या सामाजिक स्थानाला धक्का न लागता आणि वाईट कृत्य करणारी व्यक्ती पुन्हा ते कृत्य करण्यास धजावणार नाही, अशा प्रकाराचे निर्णय समितीने दिल्याचे मी बघितले आहेया. समितीने घेतलेल्या निर्णयांना मी वंदन करतो. विद्यापीठांतर्गत असलेल्या कॉलेजच्या बाबतीत माननीय न्यायालयाने विद्यापीठाच्या कुलगुरूंना न्यायालयात उपस्थित राहण्यास सांगितले होते. एखाद्या विषयाच्या बाबतीत माननीय न्यायालयाने कुलगुरूंकडे अपेक्षा व्यक्त केली असेल तर त्या ठिकाणी कुलगुरूंनी व्यक्तीशः उपस्थित राहणे आवश्यक आहे,असा मी विचार केलाकुलगुरू. म्हणून माझ्याकडून काही गोष्टी करणे राहिल्या असतील तर त्यांची पूर्तता केली पाहिजे. विद्यापीठाने मध्यंतरी निवारण समितीच्या सदस्यांनी नावे विचारार्थ ठेवली होती. त्या नावांचा आम्ही विचार करीत होतो. शासनाच्या नवीन अध्यादेशाच्या नियमावलीनुसार विद्यापीठाने या दोन्ही समितीची रचना केली आहे. आपल्या समितीच्या परवानगीने आजच परिपत्रक निर्गमित करून ही समिती तातडीने कार्यरत होईल.मुंबई विद्यापीठातमध्ये बहुतांश पदव्युत्तर विभागामध्ये मुलींची संख्या जास्त आहे. बाहेरून आलेल्या मुला-मुलीची राहण्याची व्यवस्था हा मुंबई विद्यापीठाच्या दृष्टीने नेहमीच चिंतेचा विषय राहिलेला आहे. परंतु आम्हाला तेवढ्या प्रमाणात वसतिगृह निर्माण करता आलेली नाहित . मुंबई विद्यापीठात ५५ पदव्युत्तर विभाग आहे. त्यामुळे एका विभागाच्या वाट्याला वसतिगृहातील ३-४ अॅडमिशन देखील येत नाहीत. आम्हाला एम.फिल., पीएचडीच्या १०० विद्यार्थ्यांपैकी चारच विद्यार्थ्यांना वसतिगृहात प्रवेश देता येतो.

मी ज्यावेळी कार्यभार स्वीकारला त्यावेळी विद्यापीठ स्वतःच्या पायावर उभे राहिले पाहिजे असा विचार माझ्या मनात आला. विद्यापीठाने स्वतःच्या पायावर उभे

राहावे यासाठी आम्ही पुढील २-३ महिन्यात २०० कोटी रुपये उभरणार आहोत आणि यासाठी विद्यापीठाच्या कोणताही जमिनीचे कॉम्प्रमाईज करण्यात आलेले नाही. विद्यापीठ स्वतःच्या निधीतून कमीत कमी १५०० मुलांसाठी आणि ५००-६०० मुलींसाठी वसतिगृह बांधू शकेल . विद्यापीठाची २४५ एकर जमीन आहे. विद्यापीठाच्या जवळपास ६० टक्के इमारतीना ओ.सी. मिळालेली नाही . आम्हाला कॅम्पसमधील जागेत वसतिगृहाची इमारत उभारावयाची आहे. तसेच, आम्ही या व्यतिरिक्त आणखी १८३ मुलांच्या वसतिगृहाचे भूमिपूजन करणार आहोत. त्या परिसरातील वसतिगृहात ९३ खोल्या आहेत. तेथील नूतनीकरणाचे काम बाकी आहे. तेथे २०० मुले राहू शकतील. आम्ही ते वसतिगृह मुलींसाठी देणार आहोत. आम्ही मुलींच्या वसतिगृहाच्या दुरूस्तीचे काम लवकरच सुरू करणार आहोत. आम्ही मुलींच्या सुविधांच्या दृष्टीने जास्तीत जास्त प्रयत्न करीत आहोत. मी ज्या समित्या नियुक्त केलेल्या आहेत. मग त्या शिक्षक पातळीवरील समित्या असतील किंवा कर्मचाऱ्यांच्या पातळीवर समित्या असतील, मी रिकमेंड केलेल्या समित्यांमध्ये ५० टक्के महिलांचा समावेश असतो. एनएसएसमध्ये ७० हजार मुले आहेत. त्यामध्ये ५६ टक्के मुलींची संख्या आहे. डॉजेजूरकर, यांनी मुलींसाठी, महिलांसाठी अनेक कार्यशाळा आयोजित केलेल्या आहेत. त्यांनी मुलींसाठी, महिलांसाठी अनेक कार्यक्रम आयोजित केलेले आहेत. विद्यापीठाकडून सहकार्य मिळो अथवा न मिळो, त्यांनी आपले कामकाज केलेले आहे. कोणताही गुन्हा हा गुन्हाच आहे, हे आपले म्हणणे बरोबर आहे. मुलींवर, महिलांवर अन्याय झाला तर त्यांनी अन्यायाला वाचा फोडण्यासाठी पुढे आले पाहिजे. समितीने आम्हाला ज्या सूचना केलेल्या आहेत त्यानुसार चांगले काम करण्याचा प्रयत्न करू. समिती पावसाळी अधिवेशनापूर्वी मुंबई विद्यापीठाला भेट देणार होती. त्यावेळी सावित्रीबाई फुले वसतिगृहाच्या नूतनीकरणाचे काम सुरू होते. आम्ही काय करीत आहोत हे त्यावेळी समितीला दाखविणार होतो. आता सावित्रीबाई फुले वसतिगृहाच्या नूतनीकरणाचे काम पूर्ण झालेले आहे. नवीन इमारत बांधल्याप्रमाणे वसतिगृहाचे नूतनीकरण केलेले आहे. तेथील कोनशिलेवर कुलगुरूंचे नाव नाही. ज्या महिलेने त्या वसतिगृहात २६ वर्षे वॉर्डन म्हणून काम केलेले आहे त्यांचे त्या कोनशिलेवर नाव आहे. समितीला माझ्या कार्यकाळात कोणत्याही कोनशिलेवर माझे नाव दिसणार नाही. दिनांक १८ जुलै, २०१६ रोजी मुंबई विद्यापीठाला १५९ वर्षे पूर्ण झालेली आहेत.

समितीने वसतिगृहाच्या रस्त्यावर स्ट्रीट लाईट नाहीत, अशी मुलींची तक्रार आहे.असे समितीने विचारले.

कुलसचिव यांनी आम्ही रस्त्याचे रिकन्स्ट्रेशन आणि स्ट्रीट लाईट लावण्याचे काम लवकरच हाती घेणार आहोत. आम्ही स्ट्रीट लाईट सोलर सिस्टीमवर सुरू करणार आहोत. वसतिगृहाच्या नूतनीकरणाचे काम लवकरच हाती घेण्यात येणार आहे. ते ८२ लाख रूपयांचे काम आहे. वसतिगृहाच्या नूतनीकरणाच्या कामाचे टेंडर उद्या ओपन होणार आहे. नूतनीकरणाचे काम लवकरच सुरू होईल.असे समितीस सांगितले.

समितीने खरे म्हणजे एखाद्या महिलेची तक्रार असेल तर ती तक्रार त्या महिलेच्या परिवारापर्यंत जाता कामा नये. इन्टरनल कम्प्लेंट्स कमिटीची स्थापन केलेली आहे. डॉ. उत्तरा सहस्रबुध्दे त्या समितीच्या अध्यक्षा आहेत. मी त्यांना शुभेच्छा देते. समितीने कॅम्पसला, कॉलेजला भेट दिली पाहिजे. त्यामुळे विद्यार्थीनी थेट आपल्याशी संपर्क साधू शकतात.असे समितीने मत मांडले.

त्यावर कुलगुरु यांनी आम्ही शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांच्या कलानुसार कॅटगरी निहाय समिती सदस्यांची नेमणूक केलेली आहे. असे समितीस सांगितले.

सावित्रीबाई फुले मुलींचे वसतिगृह

समितीने उपरोक्त वसतिगृहास भेट दिली असता अधिका यांनी माहिती दिली की, या वसतिगृहात एकूण ८० खोल्या असून विद्यार्थीनींसाठी ७३ खोल्या आहेत. वसतिगृहाच्या माध्यमातून मुलींना आवश्यक ते साहित्य पुरविण्यात येते.

यानंतर समितीने वसतिगृहातील खोल्यांची, उपाहार गृह, शौचालय इत्यादीची पाहणी केली. समितीच्या निदर्शनास आले की, विद्यार्थीनी राहत असलेल्या खोल्यांना ग्रील नाहीत. त्यामुळे विद्यार्थीनींच्या सुरक्षिततेच्या दृष्टीने तातडीने ग्रील बसविण्यात याव्यात, मुख्य प्रवेशद्वाराजवळ कोलॅप्स वेल गेट बसावावे, तसेच वसतिगृहाच्या कॅम्पसला सुरक्षिततेच्या दृष्टीने तारेचे कुंपन करावे अशी समितीने सूचना केली. यावर श्रीमती पंड्या यांनी निदर्शनास आणून दिले की, ग्रील लावण्याबाबत ई-निविदेची प्रकिया झाली आहे .येत्या एक-दोन आठवड्यात ग्रील लावण्याचे काम पूर्ण होईल . त्यांनी असेही निदर्शनास आणून दिले की, विद्यार्थीनींच्या सुरक्षिततेच्या दृष्टीने वसतिगृहात ३ शिफ्टमध्ये २४ तास महिला सुरक्षा रक्षक कार्यरत आहेत.

समितीच्या असेही निदर्शनास आले की, वसतिगृहावर नावाचा बोर्ड लावण्यात आलेला नाही. समितीने वसतिगृहावर दर्शनी भागात “सावित्रीबाई फुले मुलींचे वसतिगृह” असा बोर्ड लावण्याबाबत निदेश दिले. तसेच वसतिगृहामध्ये दर्शनी भागात सावित्रीबाई फुले व महात्मा ज्योतिराव फुले यांचा जीवनपट लावावा, जेणेकरून या ठिकाणी शिक्षणासाठी येणाऱ्या विद्यार्थीनींना सावित्रीबाईंच्या कार्याची माहिती होईल. तसेच विशाखा समितीचा सुध्दा बोर्ड लावला पाहिजे. जेणेकरून विद्यार्थीनींना आपल्यावर होणाऱ्या अन्याय/अत्याचाराची तक्रार नेमकी कोणाकडे करावी हे माहीत होईल.

अधिक्षिका यांनी समितीच्या निदर्शनास आणून दिले की, वसतिगृहाच्या इमारतीला नावाचा बोर्ड लावलेला होता. परंतु रिन्युएशनचे काम केल्यामुळे तो पुन्हा लावणे बाकी आहे. या बाबत आम्ही तीन-चार वेळा स्मरणपत्र दिले आहे. समितीच्या सूचनेनुसार या संदर्भात पाठपुरावा करून तातडीने वसतिगृहावर नावाचा बोर्ड लावण्यात येईल. तसेच सावित्रीबाई फुले यांची माहिती असलेला बोर्ड या ठिकाणी आहे. परंतु रिन्युएशन झाल्यानंतर तो लावावयाचा राहून गेला आहे. तो सुध्दा लावण्यात येईल. श्रीमती पंड्या यांनी असेही आश्वस्त केले की, सदरहू भेटीच्या अनुषंगाने समितीने ज्या सूचना केलेल्या आहेत त्यांची पूर्तता केली जाईल.

पंडिता रमाबाई मुलींचे वसतिगृह

समितीने उपरोक्त वसतिगृहास भेट दिली असता अधिक्षिका यांनी अशी माहिती दिली की, सदरहू वसतिगृहात एकूण १० खोल्या आहेत. यापैकी ८ खोल्या विद्यार्थीनींसाठी व प्रत्येकी १ खोली स्टोअर रुम आणि कार्यालयासाठी आहे. ८ खोल्यांमध्ये प्रत्येकी २ विद्यार्थीनीप्रमाणे एकूण १६ विद्यार्थीनी राहतात. या ठिकाणी विद्यार्थीनींची मागणी जास्त असली तरी एका खोलीमध्ये ३ विद्यार्थीनी ठेवणे शक्य होत नसल्यामुळे २ विद्यार्थीनी मिळून एक खोली देण्यात आली आहे.

समितीने वसतिगृहाची पाहणी केली असता मच्छर आत येऊ नयेत म्हणून खिडक्यांना जाळी लावल्याचे निदर्शनास आले. वसतिगृहाची अवस्था दयनीय झाल्यामुळे तातडीने आवश्यक त्या उपाययोजना करण्याबाबत समितीने निदेश दिले.

यावर अधीक्षिका यांनी समितीच्या निदर्शनास आणून दिले की, सदरहू वसतिगृहाच्या नूतनीकरणाचे टेंडर संमत झाले असून, लवकरात लवकर नूतनीकरण करण्यात येईल.

महर्षी धोंडो केशव कर्वे मुलींचे वसतिगृह

समितीने उपरोक्त वसतिगृहास भेट दिली असता अधीक्षिका यांनी अशी माहिती दिली की, या वसतिगृहात एकूण ५० खोल्या आहेत. त्यापैकी वॉर्डन, कार्यालय आणि स्टोअर रुमसाठी प्रत्येकी १ खोली आणि दोन खोल्या पाहुण्यांसाठी राखीव ठेवलेल्या आहेत. उर्वरित ४५ खोल्या विद्यार्थीनींसाठी आहेत. प्रत्येक खोलीमध्ये २ मुलींप्रमाणे ४५ खोल्यांमध्ये ९० मुली राहत आहेत. एका मजल्यावर १० खोल्या आहेत.

समितीने सदरहू वसतिगृहाची दुरवस्था झाल्याचे निदर्शनास आणून देऊन तातडीने आवश्यक त्या उपाययोजना करण्याचे निदेश दिले. त्यावर अधीक्षिका यांनी समितीच्या निदर्शनास आणून दिले की, सदरहू वसतिगृहाच्या इमारतीचे नूतनीकरण करण्यासाठी ८२ लाख रुपये रकमेचा प्रस्ताव मंजूर झाला आहे. सदरहू कामाची ई-निविदा काढली असून येत्या आठवडाभरात सदरहू काम सुरु होईल.

कुलसचिव यांनी निदर्शनास आणून दिले की, वसतिगृहाच्या नूतनीकरणामुळे चर्चगेट येथील वसतिगृहामध्ये विद्यार्थीनींची कॅपॅसिटी २०० च्या संख्येने आणि कलिना येथील वसतिगृहामध्ये विद्यार्थीनींची कॅपॅसिटी २०० च्या संख्येने, अशाप्रकारे ४०० ने कॅपॅसिटी वाढणार आहे.

समितीने असे निदर्शनास आणून दिले की, मुंबईतील जवळजवळ ५ हजार विद्यार्थीनींना वसतिगृहाची आवश्यकता आहे. मुंबई विद्यापीठाचा परिसर खूप मोठा आहे. त्यामुळे विद्यापीठने सदरहू वसतिगृहाचे बांधकाम पाडून त्या जागेवर नवीन बांधकाम प्रस्तावित का केले नाही, अशी समितीने विचारणा केली असता

त्यावर कुलसचिव यांनी निदर्शनास आणून दिले की, वसतिगृहांचे स्ट्रक्चरल ऑडिट करण्यात आले होते. त्या ऑडिटमध्ये असे निदर्शनास आले की, सदरहू वसतिगृहाचे स्ट्रक्चर चांगल्या स्थितीत आहे. त्यामुळे नवीन बांधकाम करण्याची आवश्यकता नाही. स्ट्रक्चरल ऑडिटचा अहवाल विचारात घेऊनच वसतिगृहांचे नूतनीकरण करण्याचा निर्णय घेतला.

यानंतर अधीक्षिका यांनी समितीच्या निदर्शनास आणून दिले की, रिसर्च करण्यासाठी आलेल्या विद्यार्थींनीसाठी स्वतंत्र वसतिगृहाची व्यवस्था करावयास पाहिजे.

विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी कुलगुरु, मुंबई विद्यापीठ यांनी खालीलप्रमाणे लेखी माहिती दिली.

कलीना येथे मुलीचे वसतीगृह बांधण्यासाठी शासनास प्रस्ताव सादर करण्यात आला होता.शासन निर्णय क्र एमयुएम २०१३ /प्र.क्र.७५/ विशि.२ दिनांक २६ ०३.२०१३ व शुध्दीपत्रक क्र. एमयुएम २०१३ नुसार विद्यापीठास रुपये १० कोटी दिले होते. वसतीगृहाचे बांधकाम अंतिम टप्प्यात आहे .

वसतीगृह आणि क्षमता

- १) पंडिता रमाबाई मुलींचे वसतीगृह ,कलिना- १६.
- २) महर्षी धोडां केशव कर्वे ,कलिना- ५५) पुर्णत दुरस्ती करण्याचे काम हाती घेण्यात आले आहे.
- ३) सावित्रीबाई फुले वसतीगृह -७)परतु २०१७-१८ या वर्षी १३० मुलीची राहण्याची सोय येथे शेअरिंग बेसिसवर करण्यात आली होती) २०१८-१९ या वर्षीसाठी एकुण ८२ विद्यार्थिनीची राहण्याची सोय करण्यात आली.
- ४) मादाम कामा मुलींचे वसतीगृह नरिमन पाईट २०३. नव्यानेच बांधकाम करण्यात आले आहे. प्रवेश प्रक्रिया लवकरच सुरु करण्यात येईल .
- ५) कालीना परिसरात नवीन मुलीचे वसतीगृह बांधकाम अंतिम टप्पात आहे- १४६.

विभागीय सचिवांची साक्ष :-

समितीने दिनांक २९ सप्टेंबर, २०१८ रोजी दिलेल्या भेटीच्या अनुषंगाने समितीने कुलगुरु, मुंबई विद्यापीठ यांची साक्ष घेण्यात आली . साक्षीच्या वेळी समितीला खालीलप्रमाणे माहिती दिली.

विभागीय अधिकारी मुलींच्या वसतीगृहासाठी राज्य शासनाने विद्यापिठाला दहा कोटी रुपयांचा निधी दिलेला आहे. परंतु सद्यःस्थितीमध्ये ते वसतीगृह सुरु झालेले नाही.

समितीने यासाठीचा निधी मंजूर झालेला आहे काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी होय, याबाबत राज्य शासनाने पत्र दिलेले आहे. ईबीसीसाठी पंजाबराव देशमुख वसतिगृह योजना सुरू करण्यात येत आहे. त्यामध्ये पाच ठिकाणी सदर योजनेतर्गत वसतिगृह सुरू करण्यात आलेले आहेत. सदर योजनेत मुर्लीसाठी स्वतंत्र वसतिगृह आहेत .ज्या शासकीय जागा वापराशिवाय पडून आहेत त्यांची सार्वजनिक बांधकाम विभागामार्फत डागडुजी करून त्या वापरात आणण्यात येणार आहेत .यासाठी जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती नेमण्यात येणार आहे.

समितीने मुर्लीसाठी असलेल्या प्रत्येक वसतिगृहामध्ये सॅनेटरी विक्री यंत्र आणि डिस्पोजेबल यंत्र लावण्यात यावे, अशी सूचना आपणास करण्यात आली होती. त्याबाबत काय कार्यवाही करण्यात आलेली आहे ? केवळ वसतिगृहातच नाहीतर महाविद्यालयांमध्ये देखील सदर मशिन लावण्याबाबत संबंधितांना सूचना देण्यात याव्यात, असे आपणास कळविण्यात आले होते.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी पाच टक्के निधीची योजना आम्ही राबवित आहोत, त्यावेळी आपली सूचना विचारात घेऊ. पाच टक्के निधी सदर कामासाठी राखून ठेवण्यात यावा, अशा स्वरूपाच्या सूचना आमच्याकडून देण्यात आलेल्या आहेत. शासन स्तरावरून जो निधी उपलब्ध करून दिला जातो त्यामध्ये विशेषकरून महिला विकासासाठी पाच टक्के निधीची तरतूद करण्यात यावी, असा विषय समितीने निदर्शनास आणून दिला होता आणि त्याबाबत सूचना केली होती. त्या अनुषंगाने आम्ही माननीय वित्तमंत्री यांचेकडे मागणी करत आहोत. आपल्या विभागाकडून ज्या काही शिष्यवृत्ती आणि इतर बाबी करण्यात येत आहेत त्यासाठी DBT योजनेचाच वापर करण्यात येत आहे. राजर्षी शाहु महाराज शिष्यवृत्ती योजना ही DBT मार्फतच राबविण्यात येत आहे. नवीन वसतिगृहाचा निधी सुद्धा DBT मार्फत वितरित करण्यात येत आहे. मेळावा वगैरे घेतल्यामुळे जागृती होऊन मागील वर्षीपेक्षा दुप्पट लाभार्थी संख्या होईल कारणतशी तरतूद केलेली आहे. आम्हाला असे वाटते की, शिष्यवृत्तीचा फायदा मुर्लींना मोठ्या प्रमाणात होईल

अभिप्राय व शिफारशी :

समितीने मुंबई विद्यापीठाअंतर्गत पंडिता रमाबाई, सावित्रीबाई फुले मुर्लीचे वसतीगृह, महर्षि धोंडो केशव कर्वे मुर्लीचे वसतीगृह इत्यादी ठिकाणी भेट देऊन

मुलींच्या वसतीगृहाची पाहणी केली या वसतीगृहांत अनेक राज्यातील विविध भागातून व देशातून कानाकोपऱ्यातून आलेल्या मुली शिक्षण घेत असून उपरोक्त नमूद केलेल्या वसतीगृहात रहात आहेत. या वसतीगृहामध्ये डासांचे वास्तव्य, खिडक्यांवर लावलेल्या जाळ्या जुन्या होणे, वसतीगृहांच्या खोल्या आकाराने छोट्या असणे, परिसरात रात्री रस्त्यावर लाईट सुरु नसणे, खोलीमध्ये उंदरांचा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणावर असणे, वसतीगृहातील खोल्यांची अत्यंत दूरवस्था झालेली असणे इत्यादी बाबी आढळून आलेल्या आहेत. सावित्रीबाई फुले वसतीगृहात भेट दिली असता या ठिकाणी मुलींचे वसतीगृहाच्या नुतनीकरणाचे काम चांगल्या प्रकारे झाले असल्याचे तेथील परिविक्षीकेने समितीस सांगितले व त्यास विद्यार्थ्यांनी देखील दुजोरा दिला असल्याचे समितीने मत व्यक्त केले. तथापि, इतर मुलींच्या वसतीगृहामध्ये विद्यार्थीनीना ज्या मुलभूत सोयीसुविधा देणे आवश्यक आहे त्या मिळत नसल्यामुळे अनेक मुलींच्या आरोग्यावर त्याचा दुष्परिणाम होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. त्यामुळे परिसरात होत असलेला डासांचा व उंदरांचा नायनाट करण्याची मोहिम राबविणे व खिडक्यांच्या जुन्या जाळ्या बदलून देण्यात याव्यात व रस्त्यावरील लाईट रात्रीच्या वेळी सुरु ठेवण्याबाबत दक्षता घेण्यात यावी व त्या दृष्टीने योग्य ती कारवाई विद्यापीठ प्रशासनाने करावी अशी समितीची शिफारस आहे. याबाबत केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला २ महिन्यात पाठविण्यात यावा.

२. मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये

२.१ उपरोक्त प्रकरणी मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये यांच्याकडून खालील माहिती प्राप्त झाली आहे :-

दिनांक ३०, ३१ जानेवारी तसेच ०१ फेब्रुवारी, २०१८ रोजी महिलांचे हक्क व कल्याण समितीने मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या अखत्यारीत असलेले रुग्णालये यांच्याकडून खालीलप्रमाणे लेखी माहिती मागविण्यात आली होती.

भगवती रुग्णालयाच्या विस्ताराची संक्षिप्त माहिती :-

भगवती रुग्णालय हे मुंबईच्या उत्तर टोकाकडील ३७३ खाटांचे मोठे सर्वसाधारण रुग्णालय असून गोरेगाव ते पालघर पर्यंतचे रुग्ण रुग्णालयात उपचारासाठी दाखल होत होते. भगवती रुग्णालयात वैद्यकीय विभाग, शल्यचिकित्सा, अस्थिव्यंग, कान नाक घसा, नेत्रशल्य विभाग, स्त्री रोग व प्रसुती विभाग, बालरोग विभाग, प्रसुती कक्ष, शारिरीक अपघात अतिदक्षता विभाग, दंतचिकित्सा विभाग, शालेय चिकित्सा विभाग, भौतिकोपचार व व्यवसायोपचार विभाग, रुग्णवाहीनी व शववाहीनी सेवा इ. उपक्रम सुरू होते.

श्री. हरीलाल भगवती रुग्णालयाचा सन २०१३ चा कार्यांनुरूप अहवाल खालीलप्रमाणे होता.

बाहय रुग्ण विभागात तपासण्यात येत असलेल्या रुग्णांची संख्या-३८५६३९

आंतररुग्ण विभागात दाखल करण्यात येत असलेल्या रुग्णांची संख्या-२८२६४ दैनंदिन पॅथोलॉजी लॅबमध्ये रक्ताची व इतर तपासणी-४७८२९३, दैनंदिन क्ष-किरण तपास-४०५८५, दैनंदिन ईसीजी तपासणी -१६७७६

श्री. हरिलाल भगवती महानगरपालिका सर्वसाधारण रुग्णालय, बोरीवली (प) येथील रुग्णालयाची इमारत धोकादायक ठरल्यामुळे ताबडतोब भगवती रुग्णालयाचे स्थानांतरण सर्व कक्ष, रुग्ण व कामगार/कर्मचारी वर्गासह कांदिवली येथील भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय स्थलांतर करण्याचे आदेश प्राप्त झाले. सदर आदेशान्वये त्वरीत ०४ ऑक्टोबर २०१३ रोजी स्थलांतर करण्यात आले.

भगवती रुग्णालयाच्या पुर्नविकासाच्या पहिल्या टप्प्यातील इमारत ही नर्सिंग ट्रेनिंग सेंटर व वसतिगृहसाठी बांधण्यात आली. स्थानिक लोकप्रतिनीधीची मागणी व रुग्णांची गैरसोय होऊ नये यास्तव ११० रुग्णशय्येच्या NTC इमारतीत प्रथमतः दि १५.०४.२०१६ पासून बाहय रुग्ण विभाग सुरु करण्यात आले. तसेच दिनांक २७.०६.२०१६ पासून वैद्यकीय विभागाचे २ आंतररुग्ण कक्ष (प्रत्येकी २२ रुग्णशय्या क्षमतेचे पुरुष व महिला कक्ष) त्वरीत सुरु करण्यात आले. तसेच सदर इमारतीत नर्सिंग ट्रेनिंग सेंटर व शिकाऊ परिचारीकांचे वसतिगृह सुरु करण्यात आले.

नव्याने सुरु झालेल्या या रुग्णालयात खालील सोयीसुविधा उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या आहेत.

२४ x ७ वैद्यकीय सेवा
बाहय रुग्ण व आंतररुग्ण वैद्यकीय कक्ष
प्रयोगशाळा विभाग (साधारण पाळीत)
क्ष किरण विभाग (२ पाळीत)
ईसीजी विभाग
रुग्णवाहिनी सेवा (२४ तास)
पारिचारीका प्रशिक्षण केंद्र व वसतिगृह

NTC भगवती रुग्णालयाचा जानेवारी २०१७ ते डिसेंबर २०१७ चा कार्यानुरूप अहवाल खालीलप्रमाणे आहे.

बाहय रुग्ण विभागात तपासण्यात येत असलेल्या रुग्णांची संख्या-४०१७०
आंतररुग्ण विभागात दाखल करण्यात येत असलेल्या रुग्णांची संख्या-१८७०
दैनंदिन पॅथोलॉजी लॅबमध्ये रक्ताची व इतर तपासणी-७५८०७

दैनंदिन क्षकिरण- तपास-४१२०

दैनंदिन ईसीजी तपासणी-९७८

भगवती रुग्णालयाच्या आवारातील रक्त पेढी असलेली इमारत धोकादायक ठरल्यामुळे रक्तपेढीचे स्थलांतर भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय, कांदिवली (प) येथे डिसेंबर २०१६ मध्ये झाले.

पुर्नबांधणीच्या दुस-या टप्पात ४९० रुग्णशय्येचे अत्याधुनिक उच्चस्तरीय अतिविशेष रुग्णालय सुरू करण्यासाठी **PRE-BID** सभा घेण्यात आली आहे. सदर कामकाज काही महिन्यात सुरू करण्यात येईल.

**भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर म.न.पा. सर्वसाधारण रुग्णालय,
कांदिवली (प.)**

"भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर म.न.पा. सर्वसाधारण रुग्णालय" हे उपनगरीय रुग्णालय कांदिवली (पश्चिम) येथे सोमवार दिनांक ०२ सप्टेंबर २०१३ पासून कार्यान्वित झाले. तसेच भगवती रुग्णालय सदर रुग्णालयामध्ये स्थानांतरीत झाल्यानंतर व रुग्णांचा ओघ लक्षात घेता सदर रुग्णालयाची रुग्णक्षमता ३२४ वरून ४२७ पर्यंत वाढविण्यात आली. सदर रुग्णालयातर्फे डहाणू ते मालाड येथील नागरीकांना माध्यमिक स्वरूपाच्या आरोग्य सेवा पुरविण्यात येतात.

बाह्य व आंतररुग्ण सुविधा : वैद्यकीय, बालरुग्ण, शल्य चिकित्सा, अस्थिव्यंग, स्त्रीरोग व प्रसूतिशास्त्र, नेत्ररोग, नाक, कान, घसा, मानसोपचार, वृद्धोपचार, त्वचारोग, आर्युवेदिक, होमिओपॅथि, दंत विभाग.

अत्यावश्यक सेवा : २४ तास अपघात विभाग, २४ तास शस्त्रक्रिया विभाग, १० रुग्णशय्येचे वैद्यकीय अतिदक्षता, १० रुग्णशय्येचे शल्यक्रिया अतिदक्षता, १० रुग्णशय्येचे शिशु अतिदक्षता, १० रुग्णशय्येचे बर्न विभाग

निदान सुविधा : २४ तास क्ष-किरण तपासणी, २४ तास रक्त तपासणी, ३२४ तास सोनोग्राफी, २४ तास सी.टी. स्कॅन व दोन पाळीत एम.आर. सुविधा, जीन एक्सपर्ट सुविधा.

इतर सहाय्यक सेवा सुविधा : २४ तास रूग्णवाहिका, २४ तास शवगृह, २४ तास शववाहिनी, २४ तास रक्तपेढी,दिलासा विभाग, शक्ती क्लिनिक, ए.आर.टी.सेंटर. भौतिकोपचार विभाग, आहार तंज, प्राथमिक आरोग्य केंद्र, स्कुल क्लिनिक.

या रूग्णालयामध्ये बालशस्त्रक्रिया, प्लास्टीक शस्त्रक्रिया आणि कार्डिओलॉजी या सुविधा पुरविण्यात येतात.

सार्वजनिक खाजगी सहभागातून सुविधा : डायलिसिस व सी.टी.स्कॅन सुविधा आणि एम.आर.सी.यु.एस.आय.सी.यु.चे डॉक्टर.

शैक्षणिक सुविधा :-

- (१) पदच्युत्तर पदविकेसाठी सी.पी.एस.कोर्सस (बालरोग, स्त्रीरोग, नेत्र, अस्थिव्यंग, त्वचा चिकित्सा, नाक -कान-घसा व वैद्यकीय चिकित्सा) चालू आहेत.
- (२) महाराष्ट्र वैद्यकीय परिषद मान्यता प्राप्त CNE घेण्याचे रूग्णालय.
- (३) महाराष्ट्र परिचारिका परिषद मान्यता प्राप्त CNE घेण्याचे रूग्णालय.

कार्यानुरूप अहवाल एप्रिल २०१५ ते डिसेंबर २०१७

वर्ष	बाह्यरूग्ण विभाग	अपघात विभाग	आतर रूग्ण विभाग	शस्त्र क्रिया	प्रसुती	विद्युत लेखा स्पंदन	प्रयोगशाळा	क्ष- किरण	सोनोग्राफी	एम.आर. आय.
२०१३-१४	१४४३५९	३५९२२	११२५२	२३१९	२११४	५९५६	३१३८४५	२६८३७	१०७४४	१६३१
२०१४-१५	४४१८३६	१००५९२	३३९२९	५१०१	५०९६	१७२३६	७६२३८९	६२५३३	३१४२३	३२३५
२०१५-१६	५४३६७६	११८०००	३५९१९	७४६०	६५७३	१४६६४	९३७५५९	६६२४५	२९९३७	३४३४
२०१६-१७	४८००३५	१३२९१८	३८७१६	८२९५	६३६४	१६१६५	१२२४५२७	६८८२९	३६३८९	३९६३
२०१७ जाने- डिसें	५००१२०	१३७९३०	३६२२७	८३९०	६१९२	१६६३४	१११७८६६	६३३९८	३३९७६	२६६२

ब) हाती असलेले प्रकल्प - राजीव गांधी जीवनदायी आरोग्य योजना आणि ३४४ खाटांचे सुपर स्पेशनिटी रूग्णालय.

क) नविन सुरू करावयाचे प्रकल्प - मिल्क बँक , ब्लड कम्पोनंट, अतिदक्षता विभागासाठी अतिरिक्त १० रूग्णशय्या.

उल्लेखनीय कामगिरी —

- (१) स्वच्छ सर्वेक्षण श्रेणीत भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म.न.पा. सर्वसाधारण रूग्णालयास द्वितीय क्रमांक प्राप्त (एकमेव मनपा रूग्णालय)
- (२) प्रशंसनिय कामगिरी बद्दल भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर म.न.पा. सर्वसाधारण रूग्णालय शक्ती क्लिनीक यांना प्रशस्तिपत्रक प्राप्त.

आढ्याने

- (१) वाढती रूग्णसंख्या प्रामुख्याने प्रसुती व अतिदक्षता विभागातील रूग्ण.
- (२) जागेची कमतरता.
- (३) सेवासुविधा व मनुष्यबळाचे सक्षमिकरण.

भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर रूग्णालय येथे कार्यस्थळी लैंगिक अत्याचार प्रतिबंधक समिती :-

या समिती अंतर्गत महिला सक्षमीकरण व कार्यालयातील ठिकाणी महिलांना सुरक्षित वातावरण मिळावे या गोष्टीकडे लक्ष दिले जाते. भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर रूग्णालयात, कार्यस्थळी लैंगिक अत्याचार प्रतिबंधक समिती असून डॉ. तनुजा बारोट, वरीष्ठ वैद्यकीय अधिकारी या अध्यक्षसह इतर सहा (२ पुरुष व ४ महिला) सभासद या गठीत समिती मध्ये आहेत.सन २०१७ (जाने - डिसें) मध्ये एकुण २ महिलांना सहकार्य व समुपदेशन करण्यात आले.

One Stop Center

भारतरत्न डॉ बाबासाहेब आंबेडकर रूग्णालयात One Stop Center कार्यरत असून या अंतर्गत लैंगिक अत्याचार पिडीत महिला व मुलांना एकाच ठिकाणी त्वरीत औषधोपचार व आवश्यक त्या सर्वसेवा सुविधा पुरविल्या जातात. दिलास केंद्रामार्फत सदर पिडीतांचे समुपदेशन व कायदेशीर मदतही केली जाते.

One Stop Center मार्फत पुरविल्या जाणाऱ्या सुविधा : औषधापचार (महिलांना सुरक्षित वाटेल अशा वातावरणात) पुरावे गोळा करणे, इतर वैद्यकीय सुविधा, पोलिस सुविधा, कायदेशीर मदत, मानसीक उपचार व समुपदेशन.

सर्व २०१७ (जाने - डिसें) या कालावधीमध्ये एकुण १४३ महिलांना सहकार्य, समुपदेशन व इतर मदत दिलासा विभागातर्फे व रूग्णालयामार्फत करण्यात आली आहे.

दिलासा केंद्र :-

बृहमुंबई मनपा व सेहत यांच्या संयुक्त सहभागाने दिनांक २३ मार्च २०१६ पासून भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर रूग्णालय सुरू करण्यात आलेल्या दिलासा केंद्रामार्फत घरगुती अत्याचार पिडित महिलांना औषधोपचार, पिडित महिलेचे त्याच प्रमाणे त्यांच्या कुंटुब सदस्यांचे समुपदेशन, कायदेशीर मदत व निवारा या गोष्टी बाबत सहकार्य केले जाते. या योजने अंतर्गत स्त्री सक्षमी करण होण्यास मदत होते.

सन २०१७ (जाने - डिसें) या कालावधीचे ३४७ पिडित महिलांना दिलासा मार्फत सहकार्य करण्यात आले.

दिलासा केंद्रातर्फे रूग्णालयातीज कर्मचाऱ्यांचे संवेदीकरण (Sensitisation) व प्रशिक्षण केले जाते.

जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम (JSSK) :-

भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब म.न.पा. सर्वसाधारण रूग्णालयातर्फे जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम (JSSK) अंतर्गत गरोदर महिला व नवजात बालकास (१ वर्षाच्या आतील) मोफत सेवा सुविधा पुरविल्या जातात.

महिलासाठी मोफत सेवा व सुविधा :-

प्रसुती, सिझेरीन ऑपरेशन, औषधोपचार, तपासणी, आहार, प्रवास खर्च, रक्त, वाहन सुविधा इत्यादी,

नवजात बालकासाठी मोफत सेवा व सुविधा :-

औषधोपचार, औषधे, तपासणी, रक्त, वाहन सुविधा, प्रवास खर्च इत्यादी.

सन जानेवारी २०१७ ते डिसेंबर २०१७ जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम (JSSK)
अंतर्गत लाभार्थी :-

गरोदर महिला	नवजात बालके	प्रसुती	सिझेरीन	साधारण प्रसुती (instrumental)	एकुण जिवंत बालक जन्म संख्या
३३३९४	६०७३	६१९२	२२५४	३९३८	६०७३

जननी सुरक्षा योजना (JSY) :-

माता व नवजात मृत्यु प्रमाण कमी करण्यासाठी JSY अंतर्गत सुरक्षित मातृत्वासाठी उपाययोजना केल्या जातात. रुग्णालयात प्रसुती करण्यासाठी महिलांना प्रोत्साहन दिले जाते व प्रसुती झाल्यानंतर एका आठवड्याच्या आत महिलेला रु. ६००/- चे सहाय्य केले जाते.

भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर म.न.पा. सर्वसाधारण रुग्णालयातील सन जानेवारी २०१७ डिसेंबर, २०१७ लाभार्थी ६१९२ आहेत.

माता मृत्यु आढावा / गुणवत्ता समिती

मातामृत्यु प्रमाण कमी करण्यासाठी तसेच उपचाराची गुणवत्ता वाढविण्यासाठी माता मृत्यु आढावा समिती महिन्यातून एकदा घेतली जाते व मातमृत्यु प्रमाण करण्यासाठी कोणत्या उपाय योजना कराव्या यावर विचार केला जातो व त्या दृष्टीने पाऊले उचलली जातात.

M मित्र :-

या उपक्रमामार्फत गरोदर महिलांना समुपदेशन तसेच वॉइसकॉल द्वारे गरोदरपणांमध्ये, प्रसुती पश्चात घेण्याची काळजी व जोखमीच्या मातांना कोणती काळजी घ्यायची व नवजात बालकाची कशी काळजी याबद्दल माहिती दिली जाते व मार्गदर्शन केले जाते.

सन २०१७ मध्ये ४२०० गरोदर महिलांनी हया योजनेचा फायदा घेतला आहे.

कुटुंब नियोजनाची सुविधा :-

रुग्णालयात महिलांना कुटुंब नियोजनाच्या विविध पध्दतीबद्दल मार्गदर्शन व समुपदेशन केले जाते. सर्वसाधारण कुटुंब नियोजनाच्या पध्दती सोबत 'अंतरा' आणि 'पी.पी.आय.यु.सी.डी.' या नवीन पध्दतीचा सुध्दा महिला लाभ घेत आहेत. कुटुंब नियोजनाची शस्त्रक्रीया (टी.एल.) झालेल्या महिलांना आर्थिक लाभही दिला जातो.

प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान:-

या अभियाना अंतर्गत खाजगी वैद्यकीय व्यवसायीक प्रत्येक महिन्याच्या ९ तारखेला रुग्णालयात येऊन गर्भवती महिलांना तपासणी करण्यास इतर वैद्यकीय अधिकाऱ्यांसह मदत करून त्यादिवशी रुग्णाना रक्त तपासणी, सोनोग्राफी तसेच इतर तपासणी मोफत करून देतात.

मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनाच्या अखत्यारित असलेल्या रुग्णालयातील अधिष्ठाता यांची साक्ष :-

मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या अखत्यारित असलेल्या रुग्णालयांना दिनांक ३० जानेवारी, २०१८ रोजी मुंबई शहरातील बा.य.ल.नायर चॅरिटेबल रुग्णालय, कस्तुरबा रुग्णालय, किंग एडवर्ड मेमोरियल (के.ई.एम.) रुग्णालय व राज्य शासनाच्या अखत्यारीतील सेंट जॉर्ज रुग्णालय व कामा व आल्ब्लेस रुग्णालय, तसेच दिनांक ३१ जानेवारी, २०१८ रोजी मुंबई उपनगरातील भाभा रुग्णालय, कुपर रुग्णालय तसेच भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय, येथे भेट दिली होती.

त्यानंतर गुरुवार, दिनांक १ फेब्रुवारी, २०१८ रोजी समितीने मुंबई शहरातील बा.य.ल.नायर चॅरिटेबल रुग्णालय, कस्तुरबा रुग्णालय, किंग एडवर्ड मेमोरियल (के.ई.एम.) रुग्णालय व राज्य शासनाच्या अखत्यारीतील सेंट जॉर्ज रुग्णालय व कामा व आल्ब्लेस रुग्णालय व उपनगरातील के.बी.भाभा रुग्णालय, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय, येथे भेट दिल्यानंतर मुंबई शहर व उपनगर येथील रुग्णांना होत असलेल्या गैरसोईबाबत मुंबई महानगरपालिकेच्या मुख्यालयी साक्ष घेतली.

सेंट जॉर्जेस रुग्णालय, मुंबई

सेंट जॉर्जेस रुग्णालय, मुंबई येथे समितीने भेट दिली असता, समितीने रुग्णालयातील विविध वॉर्डाची पाहणी केली. महिला वॉर्डातील महिला रुग्णांची विचारपूस केली असता त्यांना मिळणाऱ्या उपचार विषयक सुविधा आणि आहाराच्या सुविधांबद्दल रुग्णांनी समाधान व्यक्त केले. मात्र काही रुग्णांनी असे सांगितले की, बरीच औषधे रुग्णालयात उपलब्ध नसल्यामुळे बाहेरील मेडीकलमधून खरेदी करावी लागतात. हे खरे आहे काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर समितीने रुग्णालयात जेनेटिक मेडिकल स्टोअर्स असले पाहिजे. कारण माननीय पंतप्रधानांची ही महत्त्वाकांक्षी योजना आहे व संपूर्ण देशात ती राबविण्यात येत आहे, असे सूचित केले.

त्यानंतर समितीने रुग्णालयातील ब्लड बँक विभागास भेट दिली. यावेळी तांत्रिक माहिती समजून घेतल्यानंतर रुग्णालयाच्या काही अडी अडचणी असल्यास त्या

समितीच्या निदर्शनास आणाव्यात, जेणेकरून त्या बाबतीत शासनास शिफारस करून त्या सोडविल्या जातील असे समितीने सूचविले. त्यावर रुग्णालयाचे अधीक्षक यांनी रुग्णालयात वर्ग-४ ची अनेक पदे रिक्त आहेत व ती तातडीने भरणे आवश्यक आहे. मात्र त्यासंबंधीचा प्रस्ताव विभागाच्या सचिवांकडे पाठविला आहे असे समितीस सांगितले.

समितीने प्रसुती विभागामधील रुग्णांची विचारपूस केली असता त्यांनी रुग्णालयात समाधानकारक ट्रिटमेंट केली जात असल्याचे सांगितले.

समितीने रुग्णालयातील विशाखा समितीच्या बाबतीत विचारणा केली असता, त्यावर अधीक्षक यांनी रुग्णालयात समिती गठीत करण्यात आली असून या समितीवर ५ सदस्य आहेत समितीस सांगितले. या समितीच्या बैठका प्रसंगानुरूप घेण्यात येत आहेत.

महिलांवरील लैंगिक शोषण आणि पिळवणुकीच्या संदर्भातील ही अतिशय महत्त्वाची समिती असल्यामुळे या समितीची दर महिन्याला किमान १ बैठक होणे अनिवार्य आहे. या रुग्णालयामध्ये बाल रुग्णांची अतिदक्षता घेण्याच्या दृष्टीने एन.आय.सी.यू. नसल्याचे निदर्शनास आल्यावरून प्रशासनाने त्यासाठी प्रयत्न करावेत, असे समितीने सूचविले.

समितीने सिकलसेल रुग्णांच्या वॉर्डाला भेट दिली असता अधीक्षक यांनी अशी माहिती दिली की, या आजाराचा उपचार करणारे हे एकमेव केंद्र आहे. राज्याच्या विविध भागातून हे रुग्ण येत असतात. बोन मॅरो सप्रेसनमुळे रुग्णांच्या शरीरामध्ये रक्त पुरेशा प्रमाणात तयार होत नाही. परिणामी हा आजार होतो. या रुग्णांसाठी काईड फाऊंडेशन या एनजीओकडून काही प्रमाणात ड्रग्स पुरविली जातात तर काही शासनाकडून दिली जातात व एक वेळी आम्ही किमान १०० रुग्णांची नोंदणी करू शकतो आणि त्यामुळे आता आणखी ५४ बाल रुग्ण वेंटिंगमध्ये आहेत, असे समितीस सांगितले, अशी केंद्रे वाढविण्याची गरज असल्याचे समितीने सूचित केले असता त्यावर अधीक्षक यांनी हे सेंटर औरंगाबाद येथे हेगडेवार रुग्णालयात उभारण्याचे प्रस्तावित आहे व लवकरच ते केंद्र सुरू होईल. त्यानंतर थेलिसेमिया आजाराची माहिती देताना हा अनुवंशिक आजार असून संपूर्ण राज्यातून आमच्याकडे वर्षाला साधारणपणे ३५०० रुग्णांची नोंद होते अशी माहिती देण्यात आली. तसेच या रुग्णालयाशिवाय या आजारावरील शस्त्रक्रियेचे

उपचार टाटा हॉस्पिटल आणि कोकिलाबेन हॉस्पिटल येथेच होते, असे समितीस सांगितले.

समितीने रुग्णालयातील आहार विभागाची पाहणी केली असता आर.एम.ओ. आणि फूड टेस्टच्या इन्चार्ज यांनी अशी माहिती दिली की, हे अन्न पदार्थ आम्ही टेस्ट केल्यानंतरच रुग्णांना देतो. हे कंत्राट रेट कंत्राटाप्रमाणे देण्यात येते. रुग्णांना भाजी बरोबर काही प्रमाणात ब्रेड्स तर काही प्रमाणात पोळ्या दिल्या जातात, असे समितीस सांगितले. त्यावर समितीने आमटीमध्ये डाळीचे प्रमाण कमी असल्यामुळे ते वाढविण्यात यावे त्याचप्रमाणे जेवणामध्ये ब्रेड्सऐवजी रुग्णांना पोळ्याच देण्यात याव्यात अशा सूचना दिल्या.

समितीने रुग्णालयाच्या मेडिकल भांडार विभागाची पाहणी केली. यावेळी दर दिवशी ८ ते १० गोण्या जैविक घनकचरा निघतो व तो नष्ट करण्यासाठी दुसरीकडे पाठविला जातो अशी माहिती समितीस दिली. त्यावर समितीने रुग्णालयातील जैविक घनकचरा नष्ट करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक असलेले मशीन खरेदी करण्याच्या सूचना रुग्णालय प्रशासनास दिल्या.

समितीने नर्सिंग हॉस्टेल व मेसची पाहणी केली असता, समितीला त्या ठिकाणी अशी माहिती देण्यात आली की, नर्सिंगचा अभ्यासक्रम साडे तीन वर्षांचा असतो. दरवर्षी २० नर्ससला या ठिकाणी गुणवत्तेनुसार प्रवेश दिला जातो. प्रवेश दिलेल्या परिचारिकांना दरमहा रुपये २२५/- इतके विद्यावेतन दिले जाते व या ठिकाणी त्या नर्ससची राहण्याची व जेवणाची व्यवस्था केली जाते, असे समितीस सांगितले. त्यावर समितीने नर्ससच्या विद्या वेतनात वाढ करण्याची सूचना प्रशासनाला दिली.

कामा व ऑल्लेस रुग्णालय

कामा व ऑल्लेस रुग्णालय येथे भेट दिली असता समितीने कामा व ऑल्लेस रुग्णालय महिलांच्या प्रसुतीगृहाची पाहणी केली असता, अधीक्षिका यांनी अशी माहिती दिली की, वर्षाला सरासरी ४८०० इतक्या प्रसुती आमच्या रुग्णालयात होतात. बालमृत्यूचे प्रमाण अत्यंत कमी म्हणजे वजा १ टक्का इतके आहे. तसेच जे अतिशय गंभीर रुग्ण असतात तेच मृत्यू पावतात. विशेष करून जे रुग्ण इतर ठिकाणाहून ट्रान्सफर होऊन उपचारासाठी येतात त्यांच्या बाबतीत असे घडते, असे समितीस सांगितले.

समितीने एन.आय.सी.यू. वॉर्डची पाहणी केली असता, अधिकािका यांनी सांगितले की, यामध्ये २१ बालकांना ठेवण्याची क्षमता असल्याचे व आज रोजी १७ बालके त्याचा उपभोग घेत असल्याचे रुग्णालय प्रशासनाने सांगितले. गेल्या वर्षात ६१ पैकी ५ बालके दगावली असल्याची मात्र सदरची बालके ही १ किलो वजनापेक्षा कमी वजन असल्याचे प्रशासनाने सांगितले. रुग्णालयात प्रत्येक दिवसाला किमान २२ ते २५ प्रसुती होतात, असे समितीस सांगितले.

बालकासाठी आईचे दूध सर्वोत्तम असल्याचे सर्वश्रुत असल्यामुळे रुग्णालयात “ह्युमन मिल्क बँक” तयार केली असून त्याचा उपयोग बालकांना होत आहे. समुपदेशनामुळे ज्या महिला स्वेच्छेने त्यांचे दूध देण्यासाठी येतात त्यातून प्रत्येक दिवसाला सरासरी १००० ते १२०० मिलीलिटर दूध संग्रहीत होते. महिन्याला सुमारे ५०० महिला यामध्ये भाग घेतात. अशा महिलांना मानधन देण्याची गरज असल्याचे समितीने सूचविले.

समितीने स्त्री पुरुष जन्माचे प्रमाण विचारले असता सेक्स रेशियो १४० पुरुषांमागे १४५ महिला बालकांचा जन्म होत असल्याची माहिती समितीस दिली.

समितीने ओ.पी.डी. आणि पॅथॉलॉजी विभागांना भेट दिली असता रुग्णालयामध्ये बायोकेमिकल टेस्ट तसेच ब्लड कॅन्सरच्या टेस्ट सुद्धा रुग्णालयात केल्या जातात. तसेच पहिल्या आणि दुसऱ्या स्टेजवरील कॅन्सर रुग्णांना वेळीच उपचार केले तर ते रुग्ण बरे होऊ शकतात. यासंबंधी काही महिन्यांपूर्वी आम्ही एका ७८ वर्षीय महिलेची शस्त्रक्रिया करून तिच्या शरीरातून मोठा गोळा काढला असल्याचे अधीक्षिका यांनी समितीच्या निदर्शनास आणल्यावरून समितीने समाधान व्यक्त केले व याबद्दल जनजागृती करण्याच्या उद्देशाने काही पॅम्प्लेट्स वगैरे काढावेत अशा सूचना केल्या. रुग्णालयात अलिकडेच ३ कोटी रुपये खर्चून ब्रेस्ट कॅन्सर मशीन बसविले असल्याचे समितीला सांगितले तसेच ही टेस्ट करण्यासाठी आम्ही रुग्णांना प्रत्येक ३००/- रुपये इतका चार्ज करीत असल्याचे समितीस सांगितले.

समितीने रुग्णालयातील एचआयव्हीग्रस्त रुग्णांसाठी असलेल्या समुपदेशन कक्षास भेट दिली. यावेळी एड्स नियंत्रण कक्षातील डॉक्टर्स गेली १० ते १५ वर्षांपासून कंत्राटी पध्दतीने सेवेत असून एड्स आजारासंदर्भात अतिशय चांगल्या पध्दतीने काम

करतात असे समितीला आढळून आले. म्हणून त्यांना नियमित सेवेत घेण्याच्या दृष्टीने शिफारस करण्याचा निर्णय समितीने घेतला.

भिवंडी, गोवंडी, पनवेल भागातील अनेक रुग्ण उपचारासाठी येतात. येथे विशाखा समिती कार्यरत असल्याची माहिती दिली.

रुग्णालयातील आहार व्यवस्था कक्षाची पाहणी केली असता तेथील स्वच्छता व अन्न पदार्थ टेस्टिंगची माहिती घेऊन समितीने समाधान व्यक्त केले.

नायर रुग्णालय, मुंबई सेंट्रल

नायर रुग्णालय, मुंबई सेंट्रल येथे भेट दिली असता रुग्णालयात स्त्रीयांच्या विनयभंगाच्या अनुषंगाने विशाखा समिती गठीत केली असल्याचे व त्यावर १७ सदस्य आहेत. तसेच रुग्णालयात “कांगारुन मदर केअर सेंटर” कार्यरत असून लवकरच म्हणजे येत्या दिनांक १४.२.२०१८ रोजी “ह्युमन मिल्क बँक” या केंद्राचे उदघाटन करण्यात येणार असल्याची माहिती समितीला दिली.

तसेच रुग्णालयात ब्रेस्ट कॅन्सरवर उपचार करण्यात येतात व त्यासाठी २ ते ३ प्रोफेसर कार्यरत असून एक सहायक प्रोफेसर आहेत. कॅन्सर रुग्णांसाठी आम्ही येथे केमो थेरपी व रेडीयो थेरपी यासारखे उपचार करतो. या कामी २ ते ३ एनजीओ मदत सुध्दा करतात. रुग्णालयात गेल्या सुमारे ५-७ वर्षांपासून म्हणजे सन २०१२ सालापासून कॅन्सर आजारावर उपचार करण्यास सुरुवात केली. मात्र याबाबतीत ज्याप्रमाणे टाटा रुग्णालयाचे नाव आहे तसे नाव रुग्णालयाचे झालेले नाही, असे समितीस सांगितले.

त्यावर समितीने असे सूचित केले की, या दृष्टीने जनजागृती केली तर रुग्णांवर जलदगतीने उपचार होतील. कारण टाटा रुग्णालयात कॅन्सरचे असंख्य रुग्णे उपचार घेतात. त्यामुळे तेथे प्रतीक्षा यादी असते.

त्यावर अधिष्ठाता यांनी कॅन्सर उपचाराचा प्रसार वाढविण्याचे मान्य केले. रुग्णालयात महिन्याला सुमारे १ हजार बालके जन्म घेतात आणि यामध्ये सिझरीन शस्त्रक्रियेचा दर अतिशय कमी आहे. कारण नॉर्मल डिलीव्हरी ६० टक्क्याहून अधिक होतात. बालमृत्यूचे प्रमाणे दर महिन्याला २ ते ३ इतके असते आणि विशेषतः हे प्रमाण ट्रान्सफर होऊन आलेल्या पेशंटमध्ये जास्त दिसते. स्थानिक रुग्णांचा हा रेशियो

कमी आहे. जास्तीत जास्त पश्चिम उपनगरातील रुग्णे या रुग्णालयात उपचार घेतात असे समितीस सांगितले.

समितीने कॅन्सरवरील उपचारासंबंधी उपक्रम अतिशय स्तुत्य असून याबाबत जनजागृती करणे आवश्यक आहे अशा भावना व्यक्त केल्या.

समितीने जेनेरिक औषधांच्या बाबतीत विचारणा केली असता त्यावर अधिष्ठाता यांनी औषधांच्या अनुसूचीमध्ये असलेले जेनेरिक औषधेच आम्ही रुग्णांना देतो असे प्रशासनाने सांगितले. ज्या रुग्णांकडे पिवळे रेशनकार्ड नसेल त्यांच्या बाबतीत सुध्दा आम्ही त्यांचे इंटरव्यू घेऊन त्यांची आर्थिक परिस्थिती जाणून घेतो व ज्यांची परिस्थिती आर्थिकदृष्ट्या बेताची आहे त्यांच्यावरही उपचार करतो. काही वेळेस सोशल वर्कर यांच्यामार्फत निधी उभारण्याचे मार्गदर्शन करतो. आहार व्यवस्थेची देखभाल करण्यासाठी डाएट डॉक्टर्स आहेत आणि त्यांनी आहाराची तपासणी केल्यानंतरच रुग्णांना ते अन्नपदार्थ खाण्यासाठी देतो. रुग्णालयामध्ये सुरक्षा व्यवस्था नीट असून सुरक्षा व्यवस्थेच्या प्रमुख पदी सुध्दा महिलाच नेमल्या आहेत. रुग्णालयाच्या होस्टेलचे दोन कॅम्पस आहेत. एक हाजीअली येथे आहे तर दुसरा रुग्णालय परिसरात आहे. हाजीअली कॅम्पसमध्ये सर्व पुरुष डॉक्टरांची व्यवस्था केली आहे तर येथे असलेल्या होस्टेलमध्ये महिला डॉक्टरांची व्यवस्था केली आहे. पूर्वी हाजीअली येथे पुरुष व महिला डॉक्टर्स विद्यार्थी एकत्रित होते.

रुग्णालयात २३ आयसीयू मेडीसीन्सचे बेड्स कार्यरत आहेत तर एनआयसीयूचे २५ बेड्स आहेत. शस्त्रक्रिया केंद्रासाठी एकूण ३६ खोल्या आहेत. एक एमआरआय, एक सीटी स्कॅन, एक रेडीओलॉजी, एक पॅथॉलॉजी, एक मायक्रोबायोलॉजी लॅब आणि एक ब्लड बँक आहे. पूर्वीची जुनी यंत्रणा बाजूला करून आता आम्ही एक एमर्जन्सी मध्यवर्ती लॅब उभारणार आहोत. कॅन्सर पेशन्टसाठी ११ मजल्यांची स्वतंत्र इमारत उभारण्याचे प्रस्तावित आहे. येत्या ४-५ वर्षात आमच्या कॅन्सर रुग्णालयाचे चांगले नाव होईल. सरासरी एचआयव्हीच्या उपचारासाठी सुमारे १० ते १५ रुग्ण दरमहा येतात. याबाबत दिवसाला नॉर्मल ओपीडीच्या वेळी १ ते २ रुग्ण पॉझिटीव्ह आढळतात. पूर्वीच्या तुलनेमध्ये प्रेग्नंट महिलांमध्ये आता एचआयव्हीचे प्रमाण कमी झाले आहे.

दरवर्षी नर्सिंग अभ्यासक्रमासाठी १०० मुलींना प्रवेश दिला जातो तर त्यांचे विद्यावेतन राज्य शासनाकडून प्रत्येकी ६००/- रुपये याप्रमाणे दिले जाते. या नर्ससकरिता लॉजिंग व बोर्डींगची व्यवस्था मोफत आहे.

थॅलेसेमिया आजारावर आमच्याकडे उपचार होतात व त्यासाठी आम्ही १० बेड्स स्वतंत्र ठेवले असले तरी स्वतंत्र वॉर्ड नाही. मात्र महापालिकेचे टीएमटी सेंटर, कनाकिया एक्झोटिका, बोरीवली पूर्व, मुंबई-६६ येथे थॅलेसेमिया सेंटर असून डॉ.ममता मंगलानी तेथे असतात. सन २०१५ साली हे कर्करोग व रक्तदोष यावरील उपचारासाठी हे सेंटर उभारले असून त्यासाठी महापालिकेने ३ कोटी रुपये खर्च केला आहे तर इतर १० कोटी रक्कमेचा निधी टाटा हॉस्पिटलने डोनेशन स्वरूपात दिली आहे असे समितीस सांगितले.

कस्तुरबा रुग्णालय, मुंबई

कस्तुरबा रुग्णालय, मुंबई येथे भेट दिली असता, या ठिकाणी रुग्णालयाचे अधिष्ठाता यांनी या रुग्णालयाला १२५ वर्षे झाली असून प्रामुख्याने येथे संसर्गजन्य रोगांच्या आजारावर उपचार केले जातात. सध्या रुग्णसंख्या कमी असून पावसाळ्यात विशेषतः जून ते ऑक्टोबर या महिन्यांमध्ये रोगांचे प्रमाण वाढते. त्यावेळी हे रुग्णालय जोमाने कार्यरत असते. या रुग्णालयात काजण्या, गोवर, कावीळ, डेंग्यू, लेप्टो स्पायरेसीस, एच१ एन१ या संसर्गजन्य रोगांचे निदान व उपचार केले जातात. मेडिकल स्टोअर्सच्या बाबतीत माहिती देताना रुग्णालयातील काही डॉक्टर्स दुपारनंतर औषधे देण्याचे काम करतात त्यावर समितीने हरकत घेऊन डॉक्टरांना अशा पध्दतीने वागणूक देणे योग्य नसल्याचे प्रशासनाच्या निदर्शनास आणले. त्यावर अधिष्ठाता यांनी सांगितले की, मात्र डॉक्टरांवर असे काम करण्याचे लादत नाही. तरी सुध्दा समितीच्या निर्देशानुसार हे काम बंद करण्याच्या दृष्टीने याची नोंद घेतो.

आहार व्यवस्थेच्या बाबतीत माहिती देताना कॅन्टीन रात्रौ ८.३० वाजेपर्यंत सुरू असते. सध्याचे कंत्राटदार गेल्या ५-६ वर्षांपासून एकच असल्याबद्दल समितीने आक्षेप घेतला असता ते ई टेंडरिंगनुसार टेंडर देण्यात आले असून त्यानुसार संबंधित कंत्राटदार काम करीत आहेत. हे कंत्राट देण्यासाठी एक समिती असते व महापालिकेच्या लेबर ऑफिसरमार्फत त्यांना हे काम दिले जाते. सतत एकाच कंत्राटदाराला काम देणे योग्य नसल्याने तो बदलला जाणे आवश्यक आहे असे समितीचे मत झाले. त्यामुळे

भविष्यात हे काम महिला बचत गटांना देण्याच्या दृष्टीने विचार करावा अशी समितीने शिफारस केली.

रुग्णालयातील इमारती अतिशय जुन्या झालेल्या असल्याने त्यांच्या दुरुस्तीसाठी निधी उपलब्ध असून त्यानुसार आम्ही आत्ताच बाजूच्या एका इमारतीचे दुरुस्तीचे काम हाती घेतले आहे. तसेच मनुष्यबळाच्या बाबतीत माहिती देताना सद्यःस्थितीत पुरेसे मनुष्यबळ असल्याचे अधिष्ठाता यांनी नमूद केले.

त्यानंतर समितीने रुग्णालयातील महिला वॉर्डाची पाहणी केली. रुग्णालयातील पॅथॉलॉजी सेंटरला समितीने भेट दिली यावेळी डॉ. साठे यांच्याकडून तेथील सॅम्पल तपासणीच्या कामकाजाची माहिती जाणून घेतली.

रुग्णालयात विशाखा समिती कार्यरत असल्याची खात्री समितीने प्रशासनाकडून करून घेतली.

किंग एडवर्ड मेमोरियल (के.एम.ई.) रुग्णालय, परेल, मुंबई

के.ई.एम. रुग्णालय, परेल, मुंबई येथे भेट दिली असता अधिष्ठाता यांच्या दालनात झालेल्या बैठकीमध्ये समितीला पुढील बाबी आढळून आल्या.

१) रुग्णालयामध्ये एच.सुरू आहे .बी.एम. एका प्रश्नाला उत्तर देताना प्रशासनाने कॅन्सरच्या रुग्णांवर उपचार होत असल्याची माहिती समितीला दिली.

२) रुग्णालयामध्ये विशाखा समिती स्थापन करण्यात आली आहे.

३) रुग्णालयामध्ये के.यंत्रणा सुरू करण्यात आली आहे .सी.एम.

४) रुग्णालयामध्ये मेडिकल स्टोअर असले तरी त्यामध्ये जेनेरिटक मेडिकलची औषधे देणे सुरू करणे आवश्यक आहे.

५) पिडीयाट्रिक वॉर्डमध्ये पोस्ट ग्रॅज्युएट डॉक्टरांच्या जागा वाढविण्याची गरज असल्यामुळे सदर जागा वाढवून मिळाण्याची मागणी व्यवस्थापनाने केली.

६) कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रियेमध्ये सहभागी होण्यासाठी पुरुषांची उदासिनता दिसत असल्याने त्यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी एखादी योजना राबवावी.

७) रुग्णालयातील विविध उपकरणे व आहार व्यवस्थेचे वेळोवेळी ऑडीट होणे आवश्यक आहे.

८) नर्सिंगच्या विद्यार्थ्यांना विद्या वेतन म्हणून फक्त ५००रुपये देण्यात -/ .येतात त्यामध्ये वाढ करण्याची गरज आहे.

९) रुग्णालयातील सर्व संवर्गातील एकूण पदांच्या सरासरी १५ ते १८ टक्के पदे रिक्त आहेत. ही पदे तातडीने भरणे आवश्यक आहे.

१०) रुग्णालयातील लहान मुलांना मातेचे दूध मिळणे अत्यंत आवश्यक असून या कामी ज्या माता स्वतःहून पुढे येत असतील त्यांना प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने या : योजनेला“अमृत दान” योजना असे नाव देऊन त्या मातांना मानधन म्हणून ठराविक रक्कम द्यावी, असे आदेश समितीने दिले.

भाभा रुग्णालय, मुंबई

भाभा रुग्णालय, मुंबई येथे भेट दिली असता, रुग्णालयाचे वैद्यकीय अधीक्षक यांनी रुग्णालयामध्ये रुग्णांना देण्यात येणाऱ्या सुविधा, आहार, रुग्णालयामधील अधिकारीकर्मचारी/, उपचारांसाठी आलेल्या स्त्रीया व बालके यांच्यासाठी घेण्यात येणारी विशेष काळजी, रुग्णांना दिल्या जाणाऱ्या वैद्यकीय सेवेची सद्यस्थिती, रुग्णालय स्तरावर स्त्रीयांसाठीच्या समित्या, रुग्णालयीन शुल्क, रुग्णालयातील यंत्रसामुग्री, स्वच्छता, वैद्यकीय अधिकारी यांच्या निवासाची व्यवस्था, रुग्णसंख्या, जन्मदर, मृत्यूदर, इत्यादी बाबींवर सविस्तर चर्चा करण्यात आलीचर्चेदरम्य .ान आढळून आलेल्या संबंधित वैद्यकीय अधीक्षक व इतर वैद्यकीय अधिकाऱ्यांना सूचना दिल्या.

समितीने रुग्णांची संख्या पाहता रुग्णालयासाठी आणखी एक सीस्कॅन .टी. .आवश्यक असून तसा प्रस्ताव सादर करावा मशिन .आय.आर.मशिन व एम अशा सुचना दिल्या.

रुग्णालयामध्ये सध्या डायलिसिसची सुविधा नसल्यामुळे डायलिसिस उपचार केंद्र सुरु करावे.

भाभा रुग्णालयामध्ये बाळंतीण झालेल्या मातांना आपल्या बाळाला कांगारु मदर केअर पध्दतीने ठेवण्यासाठी आवश्यक असलेल्या किटस् के.ई.एम. रुग्णालय येथून आणाव्या लागतात. या किटस् रुग्णालयामध्येच उपलब्ध करून देण्यात याव्यात.

रुग्णालयामध्ये वर्षाला ३-४ माता मृत्यू होत असून हे प्रमाण तुलनेत कमी असल्याचे स्त्रीरोग व प्रसुती तज्ञ यांनी सांगितले. इतर रुग्णालयांमधून संदर्भित करण्यात आलेल्या हाय रिस्क केसेसमध्येच माता मृत्यू होत असल्याचे त्यांनी सांगितले. हे माता मृत्यु आणखी कमी कसे करण्यात येतील याबाबत काळजी घेवून कार्यवाही करण्याच्या सूचना समितीने दिल्या.

रुग्णालयामध्ये सद्यःस्थितीत ८ इन्क्युबेटर आहेत. त्यांची संख्या आणखी पाचने वाढविणे आवश्यक असल्याचे बालरोगतज्ञ यांनी समितीस सांगितले.

रुग्णालयामध्ये येणाऱ्या महिला रुग्णांसाठी संपूर्ण बॉडी चेक अप करण्याची योजना नाही. याबाबत चांगल्या प्रकारे योजना तयार करून त्याची अंमलबजावणी करण्याबाबत समितीने संबंधितांना सांगितले.

समितीने रुग्णालयातील निवासी वैद्यकीय अधिकारी यांच्या निवासस्थानास समितीने भेट दिली असता त्या ठिकाणच्या स्वच्छतागृह व आजूबाजूच्या परिसरामध्ये अस्वच्छता आढळून आली. याबाबत काळजी घेण्याचे निदेश वैद्यकीय अधीक्षक यांना दिले. तसेच रुग्णालयाच्या इमारतीचे रंगकाम करणे आवश्यक असून ते तात्काळ करून घेण्याबाबत समितीने सूचना दिल्या.

समितीने रुग्णालयामध्ये एकूण २४ सी.सी.टी.व्ही. कॅमेरे बसविण्यात आलेले आहेत. त्यापैकी ४ कॅमेरे सद्यस्थितीत बंद अवस्थेत आहेत. बंद असलेल्या सी.सी.टी.व्ही. कॅमेऱ्यांची तात्काळ दुरुस्ती करून घ्यावी. माननीय पंतप्रधान श्री. नरेंद्र मोदी यांनी जेनेरीक मेडीसीनबाबत योजना सुरु केली आहे. या योजनेतर्गत रुग्णालयामध्ये जेनेरीक मेडीसीन स्टोअर सुरु करण्याची कार्यवाही करण्याच्या सूचना समितीने दिल्या.

रुग्णालयामध्ये वर्ग-४ कर्मचाऱ्यांची अनेक पदे रिक्त असल्याचे वैद्यकीय अधीक्षक यांच्यामार्फत सांगण्यात आले. त्यावेळी उप आयुक्त यांनी वर्ग-४ कर्मचाऱ्यांच्या १३८८ पदांची भरती प्रक्रिया ऑनलाईन पध्दतीने सुरु असल्याची

माहिती दिली. त्यामुळे अशा प्रकारे भरती प्रक्रिया किंवा इतर लोकोपयोगी बाबी सन्माननीय सदस्यांच्या तसेच इतर लोकप्रतिनिधींच्या निदर्शनास आणाव्यात जेणेकरून गरजू लोकांपर्यंत त्या पोहचू शकतील असे समितीने सूचित केले.

रुग्णालयामध्ये कॅल्शियम एच.डी. सारख्या महिलांसाठी अत्यावश्यक गोळ्या उपलब्ध नसल्याचे दिसून आहे. त्यामुळे कॅल्शियम एच.डी. गोळ्या, इंजेक्शन तसेच इतर अत्यावश्यक औषधे रुग्णालयामध्येच उपलब्ध करून द्यावीत. रुग्णालयामधील बालरुग्ण विभागामध्ये मल्टीपॅरा मॉनिटर्स, अॅनेस्थेशिया मशिनची आवश्यकता असल्याने त्याबाबतचा प्रस्ताव तात्काळ सादर करण्यात यावा असे समितीने निदेश दिले.

राज्यामधील बऱ्याच लोकांना थॅलिसिमिया आजार झालेला आहे. याचे गांभीर्य लक्षात घेवून तसेच रुग्णांची गैरसोय टाळण्यासाठी या रुग्णालयामध्ये देखील थॅलिसिमिया युनिट सुरु करण्यात यावे असे समितीने सांगितले.

बालरुग्ण विभागामध्ये दोन पदे मंजूर असताना एकच वरीष्ठ वैद्यकीय अधिकारी कार्यरत आहेत. रुग्णांचा भार पाहता आणखी वरीष्ठ वैद्यकीय अधिकारी असणे आवश्यक आहे. त्यामुळे याबाबतचा प्रस्ताव तात्काळ सादर करण्यात यावा. तसेच रुग्णालयामध्ये पुरुष तसेच स्त्री डॉक्टरांना विश्रांतीसाठी स्वतंत्र कक्ष आढळून आला नाही. त्यांना आंतररुग्ण दाखल असलेल्या कक्षामध्येच बसावे लागते. त्यामुळे स्त्री व पुरुष डॉक्टरांसाठी सुसज्ज विश्रांती कक्ष तयार करण्यात यावा अशा सूचना समितीने दिल्या.

रुग्णालयामध्ये विशाखा समिती स्थापन करण्यात आली असून तिच्या नियमित बैठका देखील आयोजित केल्या जातात असे कम्युनिटी डेव्हलपमेंट ऑफीसर यांनी सांगितले. परंतु शासन निर्णयानुसार समितीमध्ये सेवाभावी संस्थेचा (एन.जी.ओ.) एक प्रतिनिधी कायमस्वरूपी नेमण्यात आलेला नसल्याचे दिसून आले. त्यामुळे असा प्रतिनिधी तात्काळ नेमण्यात यावा. तसेच शासन निर्णयानुसार 'विशाखा समिती' असे नाव असलेला फलक रुग्णालयाच्या दर्शनी भागामध्ये लावण्यात यावा असे निदेश दिले.

बाळाच्या आरोग्यासाठी मातेचे दूध हे अत्यंत पोषक असते. बालकांना मातेचे दूध मिळून त्यांचे आरोग्य सद्दृढ राहण्यासाठी 'हयुमन मिल्क बँक' ही संकल्पना प्रत्यक्षात आणली गेली आहे. अनेक रुग्णालयांमध्ये अशा मिल्क बँक सुरु झाल्या आहेत. भाभा रुग्णालयामध्ये मोठ्या प्रमाणात महिला बाळंतपणासाठी येत असतात. त्यामुळे येथे देखील 'हयुमन मिल्क बँक' सुरु करण्यात यावी. त्याचप्रमाणे निरागस बालकांचे प्राण वाचविण्यात स्वतःचे दूध देणाऱ्या या महिलांचे फार मोलाचे योगदान असल्याने "अमृतदान" असे या योजनेस नाव देण्यात यावे. तसेच या मातांना मानधन म्हणून काही रक्कम देखील देण्यात यावी, अशा सूचना केल्या.

रुग्णालयाच्या रक्तपेढीमध्ये तंत्रज्ञ तसेच इतर स्टाफ कमी असल्याचे निदर्शनास आले. त्यामुळे हा स्टाफ तात्काळ भरण्यासाठी प्रस्ताव सादर करावा. तसेच या रुग्णालयामध्ये ब्लड कल्चर फॅसिलिटी, ए.बी.जी. मशिन उपलब्ध नाही. या सुविधा देखील सुरु करण्यात याव्यात अशा सूचना वैद्यकीय अधीक्षक यांना दिल्या.

समितीने रुग्णालयामध्ये जन्मणाऱ्या मुलांची संख्या जास्त आहे. त्यामुळे येथे पिडीयाट्रिक सर्जन तसेच रेडिऑलॉजिस्ट असणे आवश्यक आहे. सदर पदे भरण्यासाठी तात्काळ प्रस्ताव सादर करण्याबाबत निदेश दिले.

एका बाजूला जेवणामध्ये मैद्याचा वापर करू नये असे डॉक्टर रुग्णांना सांगतात. परंतु रुग्णालयामार्फत रुग्णांना दिल्या जाणाऱ्या आहारामध्ये व्हाईट ब्रेडचा समावेश असल्याचे आढळून आले आहे. ही बाब अतिशय विसंगत असून अतिशय गंभीर आहे. त्याचा रुग्णांच्या आरोग्यावर विपरित परिणाम होतो. त्यामुळे व्हाईट ब्रेड देणे तात्काळ बंद करून त्याऐवजी रुग्णांच्या आहारामध्ये गव्हाच्या पोळीचा समावेश करण्यात यावा. तसेच या पोळ्या व आहार बचत गटांमधील महिलांमार्फत तयार करावा. जेणेकरून त्यांच्या व्यावसायिकतेबरोबरच रुग्णांना चांगला आहार मिळेल असे समितीने सुचविले.

यानंतर समितीने रुग्णालयातील महिलांसाठीचे वॉर्ड, लेबर रुम, लहान मुलांचे वॉर्ड, वैद्यकीय अधिकाऱ्यांचे वसतीगृह यांची पाहणी केली.

त्यावर वैद्यकीय अधीक्षक व इतर वैद्यकीय अधिकारी यांनी समितीने सूचविलेल्या सूचनांवर कार्यवाही करू असे समितीला सांगितले.

कूपर रुग्णालय अंधेरी

कूपर रुग्णालय, अंधेरी येथे भेट दिली असता अधिष्ठाता यांनी रुग्णालयामध्ये देण्यात येणाऱ्या उपचारांची व सोयी सुविधांची तसेच रुग्णालयाबाबतची माहिती दिली.

माहितीमध्ये रुग्णालयाची स्थापना, रुग्णालयामध्ये वैद्यकीय महाविद्यालय कसे व केव्हा स्थापन झाले, महाविद्यालयामधील उपलब्ध अभ्यासक्रम, रुग्णांना व विशेषतः स्त्रीया व बालरुग्णांना देण्यात येणारे उपचार व सुविधा, रुग्णांना पुरविला जाणारा आहार, रुग्णालयामधील यंत्रसामुग्री, विद्यार्थी तसेच निवासी वैद्यकीय अधिकारी यांची वसतीगृहे, रुग्णालयाचा कॅम्पस, रुग्णसंख्या याबाबत सविस्तर माहिती समितीला देण्यात आली.

सन २०१५ मध्ये हिंदू हृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे या नावाने रुग्णालयामध्ये वैद्यकीय महाविद्यालयास मान्यता मिळाली. रुग्णालयामध्ये एकूण ७०० खाटा असून त्यापैकी अतिदक्षता विभागामध्ये २० खाटा आहेत. रुग्णांची संख्या येथे कार्यरत असलेल्या मनुष्यबळाच्या तुलनेत प्रचंड असून के.ई.एम./नायर/सायन या रुग्णालयांप्रमाणेच कामकाजाचा व्याप आहे. एम.सी.आय. नॉर्म्सप्रमाणे डॉक्टरांची संख्या पुरेशी आहे. मात्र के.ई.एम. रुग्णालयाच्या धर्तीवर कामाच्या व्यापानुसार डॉक्टरांची संख्या वाढविणे आवश्यक आहे. रुग्णसंख्या विचारात घेता आणखी १२९ पदे निर्माण करून मिळण्याबाबतचा प्रस्ताव रुग्णालय प्रशासनाने संचालक (प्रमुख रुग्णालये) व महानगरपालिका आयुक्त यांच्याकडे पाठवून त्याबाबत स्मरणपत्रे देखील दिली आहेत, असे अधिष्ठाता यांनी सांगितले. याबाबत समितीने संचालक, प्रमुख रुग्णालये तथा अधिष्ठाता के.ई.एम. रुग्णालय डॉ.अविनाश सुपे यांच्याशी दूरध्वनीद्वारे चर्चा करून के.ई.एम. रुग्णालयाच्या धर्तीवर प्रस्ताव तयार करून पुढे पाठविण्याच्या सूचना दिल्या. तसेच याबाबत कार्यवाही करण्याबाबत अधिष्ठाता यांनाही सांगितले. कूपर रुग्णालयामध्ये येणाऱ्या बाह्यरुग्णांची तसेच दाखल होणाऱ्या आंतररुग्णांची संख्या पाहता येथे एवढे कमी डॉक्टर्स असणे ही बाब गंभीर असून अशा प्रकारे रुग्णांच्या जीवाशी खेळू शकत नाही असे समितीने सांगितले.

रुग्णालयातील तांत्रिक संवर्गाबरोबरच लिपिक संवर्गातील अनेक पदे रिक्त असल्यामुळे काही अहवाल डॉक्टरांना स्वतः टाईप करावे लागतात ही बाब यादरम्यान

निदर्शनास आणून देण्यात आली. यावर उप आयुक्त यांनी उपरोक्त दोन्ही संवर्गातील पदांची बिंदूनामावली कोकण भवन, बेलापूर तसेच मंत्रालय स्तरावर प्रलंबित असल्यामुळे ही पदे भरली गेली नसल्याचे स्पष्टीकरण दिले. वैद्यकीय सेवा ही तातडीची सेवा आहे. त्यामुळे याबाबत काही वेगळे नियम असणे आवश्यक आहे. त्यामुळेच या विभागाचे काम प्राधान्याने केले पाहिजे अशा सूचना दिल्या.

समितीने वर्ग-४ संवर्गातील शिपाई/आया/वार्डबॉय ही पदे मोठ्या प्रमाणात रिक्त असल्याने रुग्णांची अनेक कामे नातेवाईकांनाच करावी लागत अगदी रुग्णांची युरीन देखील नातेवाईकांनाच घेवून जावी लागत असल्यामुळे तात्काळ या संवर्गातील पदे का भरण्यात आली नाहीत. अशी विचारणा केली.

त्यावर अधिष्ठाता यांनी सांगितले की, रुग्णालयामधील स्वच्छतेची कामे बाहेरील यंत्रणांमार्फत करून घेतली जात आहेत. यावेळी मल्टिपर्पज वर्कसाठी टेंडर काढण्यात आले असून त्याद्वारे निवडल्या जाणाऱ्या एजन्सीचे लोक ही सर्व कामे करू शकतीलजर सुरु असून त्याच्या निविदेची दोन पाकिटे उघडली असून सदर टेंडर प्रोसि . नितिसरे पाकीट देखील लवकरच उघडण्यात येईल असे समितीस सांगितले.

रक्तपेढीमध्ये फ्रॅक्शन यंत्रणा नसल्याने रक्तातील प्लाझमा व प्लेटलेटस् यासारखे घटक वेगळे करून रुग्णाला वेळीच देता येत नाहीत. परिणामी रुग्ण दगावू शकतो व एकदा दोन तास प्लेटलेटस् उशिरा आल्याने एक रुग्ण दगावल्याचा प्रकार घडला आहे. त्यामुळे असे प्रकार पुन्हा घडू नयेत तसेच रुग्णांना तात्काळ व सुलभ उपचार मिळण्याकरीता अशी यंत्रणा रुग्णालय स्तरावर उभारण्यात यावी असे निदर्शनास आणले असता याबाबत कार्यवाही सुरु असल्याचे अधिष्ठाता यांनी सांगितले.

बैठकीमध्ये करण्यात आलेल्या चर्चेदरम्यान रुग्णालयामध्ये डायलिसिस यंत्रणा बसविणे, रेडिऑलॉजिस्टचे स्वतंत्र पद निर्माण करणे, २ डी इको यंत्रणा इनहाऊस स्वरूपामध्ये रुग्णालयात बसविणे, हयुमन मिल्क बँक निर्माण करणे गरजेचे असल्याचे निदर्शनास आले. याबाबत तात्काळ कार्यवाही करण्याचे आदेश समितीने अधिष्ठाता यांना दिले.

मा.समिती प्रमुख त्यांच्या ओळखीच्या व मतदार संघातील एका रुग्णाला मध्यरात्री ०१.३० वाजता रुग्णालयामध्ये भेटण्यासाठी गेल्या असता तेथे त्यावेळी काही

डॉक्टर्स रुग्णालयामध्येच मद्यपान करताना त्यांना आढळून आल्याचे त्यांनी सांगितले. या डॉक्टरांची छायाचित्रे देखील मा.समिती प्रमुख यांच्याकडे उपलब्ध आहेत. सदरची बाब विधानसभेमध्ये देखील उपस्थित केली होती. परंतु सदर प्रकरणी संबंधित डॉक्टरांवर कोणत्याही प्रकारची कारवाई करण्यात आलेली नाही.

आदिवासी मुलींना नर्सिंगचा अभ्यासक्रम शिकवताना नर्सिंगच्या काही प्राध्यापकांनी जातीवाचक बोलून वेगळी वागणूक दिली होती. यावर सदर प्रकरणी चौकशी करण्यात आली व चौकशीमध्ये संबंधित प्राध्यापक दोषी आढळून आले नसल्याचे अधिष्ठाता यांनी सांगितले. हे प्रकरण गंभीर असून ते पुन्हा ओपन करून त्याबाबत चौकशी करण्यात यावी, असे निर्देश दिले. याबाबत आपणास काही शंका वाटत असल्यास त्याबाबत पुन्हा चौकशी करण्याचे अधिकार महानगरपालिका आयुक्तांना असून अधिष्ठाता यांच्यामार्फत तसा प्रस्ताव आल्यास पुनर्चौकशी करण्यात येईल असे उप आयुक्त यांनी समितीस सांगितले.

विशाखा समितीच्या नावाचे फलक शासन निर्णयातील तरतुदीनुसार दर्शनी भागावर लावण्याबाबत एक परिपत्रक काढण्यात यावे. त्याचप्रमाणे या समितीची दर महिन्याला किमान एक बैठक होणे अनिवार्य असून या समितीमध्ये अशासकीय संस्थेच्या (एन.जी.ओ.) एका सदस्याचा कायमस्वरूपी समावेश असणे आवश्यक असल्याचे समितीने सांगितले.

नर्सिंगच्या विद्यार्थिनींना देण्यात येणाऱ्या विद्या वेतनामध्ये प्रत्येक महाविद्यालयामध्ये भिन्नता दिसत आहे. सेंट जॉर्जेस रुग्णालयामध्ये २२५ रुपये, नायर रुग्णालयामध्ये ६०० रुपये तर कूपर रुग्णालयामध्ये प्रथम वर्षासाठी ५९०, द्वितीय वर्षासाठी ६०० व तृतीय वर्षासाठी ६१० एवढे आहे. त्यामुळे यामध्ये सुसूत्रता व समानता आणून प्रती वर्षी रुपये १०००/- एवढे विद्यावेतन देण्याबाबत शिफारस करण्यात येईल असे समितीने सांगितले.

वैद्यकीय महाविद्यालयाच्या नवीन इमारतीच्या बांधकामाची एक विटही पडली नसल्याचे ऐकून समितीने नाराजी व्यक्त केली. तसेच हे काम तात्काळ सुरु करण्याच्या दृष्टीने कार्यवाही करण्याचे निर्देश दिले.

रुग्णांना ईस्कॉन कॅन्टीनमध्ये तयार केलेले अन्न दिले जात असल्याची माहिती अधिष्ठाता यांनी दिली. यासाठी प्रति रुग्ण ८५/- रुपये एवढे शुल्क आकारले जाते. रुग्णालयामार्फत केल्या जाणाऱ्या सर्व बाबींची माहिती सन्माननीय सदस्य तसेच लोकप्रतिनिधींना दिल्यास त्यामुळे गरजू लोकांना जास्तीत जास्त लाभ मिळेल, या बाबी निदर्शनास आणण्यात येतील असे उप आयुक्त यांनी सांगितले.

विशाखा समितीच्या कार्यपध्दतीबाबत चर्चा करतानाच समितीकडे आतापर्यंत आलेल्या प्रकरणांचीही चौकशी केली. समितीकडे आतापर्यंत तीन प्रकरणे आली होती. त्यापैकी पहिल्या प्रकरणामध्ये एका वॉर्डबॉयने सिस्टरकडे पाहून रिमार्क पास केल्याची तक्रार होती. याबाबत समितीने कारवाई केली असून संबंधित वॉर्डबॉयला लेखी सूचना देवून त्याची बदली केल्याचे सांगितले. दुसऱ्या प्रकरणी एका पुरुष रेसिडेंटने दरवाजाच्या फटीमधून रेकॉर्डिंग केल्याबाबतची स्त्री रेसिडेंटची तक्रार होती. सदर स्त्री रेसिडेंटने पोलीस स्टेशनमध्ये देखील याबाबत तक्रार दाखल केली होती व संबंधिताला अटक देखील झाली होती. तो डॉक्टर सध्या जामिनावर असून त्याची न्यायालयीन प्रक्रिया सुरु आहे. त्याला रुग्णालयामधून निलंबित करण्यात आले आहे, परंतु रिलॅक्सेशनसाठी त्यांनी न्यायालयामधून आदेश आणला आहे. अद्याप सदर डॉक्टर निलंबितच असल्याचे सांगितले. या प्रकरणी महानगरपालिकेतर्फे वकिलाची नेमणूक करणे आवश्यक असल्याचे समितीने सांगितले. तिसरी तक्रार एका महिला रुग्णाने केली होती. त्यामध्ये डॉक्टर तिच्याशी अशिल्ल भाषेमध्ये बोलल्याचे तिने म्हटले होते. सदर डॉक्टरांची बदली माझ्या युनिटमध्ये करण्यात आल्याचे डॉ.रीना वाणी यांनी सांगितले. तसेच सदर महिलेने आपली तक्रार माधारी घेतली असून त्या महिलेची प्रसूती देखील याच रुग्णालयात झाल्याचेही त्यांनी सांगितले. परंतु अशा प्रकरणी केवळ वॉर्निंग किंवा बदली ही शिक्षा होऊ शकत नाही असे सांगितले. याबाबत संबंधितांवर कडक कारवाई केली गेली पाहिजे असेही सुचविले.

स्त्रीयांप्रमाणेच कुटुंब नियोजनाच्या शस्त्रक्रीयेचे महत्त्व पुरुषांना देखील पटवून सांगून जास्तीत जास्त जागृती करावी तसेच आता शस्त्रक्रीयेनंतर देण्यात येणाऱ्या रकमेमध्ये वाढ करण्याबाबतही सुचविले. परंतु आंतरराष्ट्रीय आरोग्य संघटनेचे असे म्हणणे आहे की, या कार्यक्रमासाठी इन्सेन्टिव्ह देवू नये, असे समितीने सांगितले.

यानंतर समितीने एन.आय.सी.यू.पी.आय.सी.यू. क्षयरोग कक्ष या ठिकाणी भेट देवून रुग्णालयाची पाहणी तसेच रुग्णांची विचारपूस केली.

यानंतर अधिष्ठाता यांनी समितीने सुचविलेल्या बाबींवर कार्यवाही करू असे सांगितले.

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय., बोरिवली

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय, बोरिवली येथे भेट दिली असता वैद्यकीय अधीक्षक यांनी डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय, बोरिवली बाबतची सविस्तर माहिती समितीला दिली. त्यामध्ये रुग्णालयामधील सुविधा, शैक्षणिक सुविधा, मागील वर्षीची आकडेवारी, सध्या हाती घेण्यात आलेले प्रकल्प, नविन सुरु करावयाचे प्रकल्प, रुग्णालयाची उल्लेखनिय कामगिरी, आव्हाने, विशाखा समिती-लैंगिक अत्याचार प्रतिबंधक समिती, वन स्टॉप हेल्प सेंटर, दिलासा केंद्र, जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम, जननी सुरक्षा योजना, माता मृत्यु आढावा/गुणवत्ता समिती, एम मित्र, कुटुंब नियोजनाची सुविधा, प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान याबाबत माहिती दिली.

रुग्णालयातील विशाखा समितीसमोर आलेल्या दोन प्रकरणांमध्ये दोषी पुरुष कर्मचाऱ्यांची बदली केल्याचे संबंधितांनी सांगितले. अशा प्रकरणी केवळ बदली न करता त्यांच्याकडून पुन्हा अशा प्रकारचा गुन्हा न घडावा यासाठी निलंबनासारखी कठोर शिक्षा होणे अपेक्षित असल्याचे समितीने सांगितले.

रुग्णालयामार्फत एखाद्या पिडीत महिला किंवा मुलीला योग्य प्रकारे समुपदेशन करून तिची इच्छा असल्यास रितसर पोलीस मदत मिळवून दिली जात असल्याबद्दल सांगितले. परंतु अशा प्रकरणी केवळ मुलीची किंवा तिच्या कुटुंबियाची इच्छा असताना मदत न करता प्रत्येक प्रकरणी पोलीसांमध्ये गुन्हा दाखल करण्याचे आदेश देवून यामध्ये दोषी असलेल्यांना कठोर शिक्षा झाली पाहिजे असे समितीने सांगितले.

रुग्णालयामध्ये पूर्वी दोन रुग्णांना उंदीर चावल्याची घटना घडली होती व चर्चेत देखील आली होती. त्यानंतर रुग्णालयामध्ये पेस्ट कन्ट्रोल कमिटी स्थापन करण्यात आली असून आता रुग्णालयामध्ये एकही उंदीर किंवा इतर काहीही अस्वच्छता नसल्याचे वैद्यकीय अधीक्षक यांनी सांगितले. तसेच स्वच्छते संदर्भात रुग्णालयाला

पारितोषिक मिळाल्याचेही त्यांनी सांगितले. अशाच प्रकारची स्वच्छता व दक्षता इतर रुग्णालयांमध्ये देखील घेण्यात यावी कार्यवाही करावी अशी शिफारस समितीने केली.

रिक्त पदांचा आढावा घेतला असता बिंदुनामावली (रोस्टर) संबंधी विभागीय आयुक्त, कोकण भवन, बेलापूर व मंत्रालय स्तरावरून निर्णय होणे प्रलंबित असल्याचे उपायुक्त यांनी सांगितले. मात्र रुग्णालये व तेथील कर्मचारी हे अत्यावश्यक सेवेचा भाग असल्याने ही पदे तातडीने भरण्यात यावीत अशा सूचना समितीने दिल्या.

गर्भवती महिलांना साध्या व्हिटामिनच्या गोळ्यांऐवजी त्यांना कॅल्शियम एच.डी.च्या गोळ्या देण्यात याव्यात. त्याचप्रमाणे कॅल्शियमच्या डी ३ टॅब्लेट्स किंवा डी ३ इंजेक्शन्स देण्यात यावेत असेही समितीने निर्देश दिले.

रुग्णालयांमध्ये महिलांची संपूर्ण बॉडी चेक अप करण्याच्या दृष्टीने योजना तयार करण्यात यावी. ओ.पी.डी.मध्ये महिलांची व पुरुषांची स्वतंत्र रांग सर्वच रुग्णालयात असावी. तसेच महिलांमध्ये देखील गर्भवती महिला, संसर्गजन्य रोगबाधित महिला व इतर अशा वेगवेगळ्या रांगा असाव्यात. ओ.पी.डी. मध्ये गर्भवती महिलांवर प्राधान्याने उपचार करावेत.

प्रत्येक रुग्णालयाने नाविन्यपूर्ण कामगिरी म्हणून वेगळा ठसा समाजामध्ये उमटवावा. माननीय पंतप्रधान श्री. नरेंद्र मोदी यांची जेनेरिक औषधालयांची योजना सर्व रुग्णालयांमध्ये राबवावी असे समितीने सांगितले.

यानंतर समितीने रुग्णालयाची पाहणी करून रुग्ण व रुग्णांच्या नातेवाईकांची विचारपूस केली.

महिला व बाल कल्याण समितीने मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनच्या अखत्यारीत असलेल्या रुग्णालयांना दिनांक ३० जानेवारी, २०१८ रोजी मुंबई शहरातील बा.य.ल.नायर चॅरिटेबल रुग्णालय, कस्तुरबा रुग्णालय, किंग एडवर्ड मेमोरियल (के.ई.एम.)रुग्णालय व राज्य शासनाच्या अखत्यारीतील सेंट जॉर्ज रुग्णालय व कामा व आल्ब्लेस रुग्णालय, तसेच दिनांक ३१ जानेवारी, २०१८ रोजी मुंबई उपनगरातील भाभा रुग्णालय, कुपर रुग्णालय तसेच भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय येथे भेटी दिल्यानंतर गुरुवार, दिनांक १.२.२०१८ रोजी मुंबई शहर व उपनगर येथील रुग्णांना होत असलेल्या गैरसोई बाबत मुंबई महापालिकेच्या मुख्यालयात साक्ष आयोजित केली होती.

समितीने राज्य शासनाचे रुग्णालये व बृहन्मुंबई महापालिकेच्या अखत्यारीतील विविध प्रमुख रुग्णालयांना भेटी दिल्या. यावेळी त्या त्या रुग्णालयांमध्ये रुग्णांसाठी कोणकोणत्या सुविधा उपलब्ध आहेत व कोणकोणत्या सुविधा पुरविणे आवश्यक आहे, त्याचप्रमाणे महिला व बालकांवर कशा पध्दतीने उपचार केले जातात आणि त्यांच्यासाठी कशा पध्दतीने व्यवस्था केली पाहिजे, कोणकोणत्या त्रुटी दूर केल्या पाहिजेत या दृष्टीने समितीने पाहणी केली आहे. समितीला रुग्णालयामध्ये ज्या उणिवा आढळून आल्या आणि त्या दृष्टीने ज्या उपाययोजना करणे आवश्यक आहे त्यावर समिती या ठिकाणी माहिती करून घेणार आहे. या सर्व रुग्णालयांची पाहणी केल्यानंतर समितीला रुग्णालयामध्ये एक बाब प्रामुख्याने अशी आढळून आली की, जवळ जवळ सर्वच रुग्णालयांच्या इमारती मोडकळीस आल्या आहेत. त्यामुळे त्यांची पुनर्बांधणी तातडीने होणे आवश्यक आहे. कूपर रुग्णालयाच्या नवीन कॉलेजची एक वीट सुध्दा आतापर्यंत का लावण्यात आली नाही, हे समितीला कळू शकले नाही. हे रुग्णालय जेथे वसले आहे त्या ठिकाणी समितीला अनेक अडचणी दिसून आल्या. कस्तुरबा रुग्णालयात १८ एकर जागा वापराविना पडून आहे. त्या रुग्णालयात एक रक्तपेढी सोडली तर तेथील उर्वरित फार मोठ्या जागेचा काहीच वापर होत नाही असे दिसते. परिणामी केईएम, कूपर, नायर या रुग्णालयांवर लोड येतो. हे टाळण्यासाठी अशा वापराविना पडून असलेल्या जागेचा विनियोग केला पाहिजे. महानगरपालिकेने काही बाबतीत समसमान सूत्र वापरले पाहिजे. कारण या रुग्णालयांमधील नर्सिंगच्या विद्यार्थ्यांना जे विद्यावेतन देण्यात येते त्यामध्ये समानता दिसत नाही. असे समितीने विचारले.

त्यावर उपायुक्त यांनी हे विद्यावेतन वेगवेगळ्या प्रमाणात दिले जात असल्याचे पाहिले आहे. सर्वात कमी विद्या वेतन राज्य शासनाच्या रुग्णालयांमध्ये दिले जात असून ते फक्त २२५/- इतकेच आहे. ती रुग्णालये आपल्या अखत्यारित नसली तरी त्यासंबंधी समिती राज्य शासनाकडे मागणी करेल. परंतु महापालिकेच्या काही रुग्णालयांमध्ये हे विद्यावेतन ५०० ते ६०० रुपये दिले जाते.

डॉ. आंबेडकर भगवती रुग्णालयात तर पहिल्या वर्षाच्या नर्ससना ५९०/- रुपये , दुसऱ्या वर्षाच्या नर्ससना ६००/- रुपये तर तिसऱ्या वर्षाच्या नर्ससना ६१०/- रुपये अशा प्रकारे विद्यावेतन दिले जाते. राज्य शासनाच्या तुलनेत हे विद्या वेतन जास्त देता हे जरी

खरे असले तरी त्यामध्ये समानता नाही. त्यामुळे त्यामध्ये समानता आणली पाहिजे व त्या दृष्टीने धोरणात्मक निर्णय झाला पाहिजे.

ज्या रुग्णालयांवर जास्तीत जास्त प्रमाणात लोड आहे आणि ती रुग्णालये सांभाळू शकत नाहीत त्याचे प्रमुख कारण म्हणजे त्या ठिकाणी असलेल्या बिंदू नामावलीप्रमाणे रिक्त पदे वेळीच भरली गेलेली नाहीत. येथील महत्त्वाची तांत्रिक स्वरूपाची पदे भरली जात नाहीत. कस्तुरबा रुग्णालयात तर डॉक्टर्स स्वतः मेडिकल स्टोअर्समध्ये बसून औषधे देतात. पुरेशे कर्मचारी नसल्यामुळे हे सर्व घडत आहे. रुग्णालयांमधील जी पदे रिक्त आहेत ती पदे तातडीने भरावित असा आदेश ही समिती देत आहे. मुंबई महापालिकेची इतकी अनेक रुग्णालये कार्यरत असताना या रुग्णालयांवर लोड येण्याचे एकमेव कारण म्हणजे त्या रुग्णालयांमध्ये समसमानतेचे सूत्र नाही. ब्लड बँकेमधून रुग्णापर्यंत रक्त पोहोचण्यास २ तास उशीर झाल्यामुळे एका मातेचा मृत्यू झाल्याचे आम्हाला तेथील डॉक्टरांनी सांगितले. या रुग्णालयांमध्ये रक्तपेढी आणि रक्तांचे घटक वेगवेगळे करण्यासाठी आवश्यक असलेली पॅथॉलॉजी असणे गरजेचे आहे आणि ही सुविधा पुरविणे आपली जबाबदारी आहे. दोन दोन तास रक्त न मिळाल्यामुळे एखाद्या रुग्णाचा अशा प्रकारे मृत्यू होत असेल तर ही बाब अत्यंत चिंताजनक आहे. डॉक्टरांच्या समोर असे प्रकार होत असतील तर त्या ठिकाणी निश्चितपणे उपचार विषयक पुरेशी व्यवस्था नाही हा आमच्या समितीने काढलेला निष्कर्ष अत्यंत योग्य आहे. म्हणून रुग्णांची जास्तीत जास्त काळजी घेण्यासाठी संबंधितांना आवश्यक प्रशिक्षण देण्याची गरज असून त्या दृष्टीने पावले उचलावीत असे निर्देश समितीने दिले.

नायर रुग्णालयात त्या दिवशी एमआरआय मशीनमध्ये ज्या निरपराध व्यक्तीचा आकस्मिकपणे मृत्यू झाला तो प्रसंग प्रामुख्याने त्या ठिकाणी पुरेसा कर्मचारी वर्ग नसल्यामुळेच घडला आहे. तेथील वॉर्ड बाँयला प्रशिक्षण देण्यात आले नसल्यामुळे ही घटना घडली आहे. येथील तांत्रिक कर्मचाऱ्यांची पदे भरणे गरजेचे आहे. नायर रुग्णालयात आम्हाला एक चांगली बाब दिसून आली आणि ती म्हणजे त्यांनी टाटा रुग्णालयाला पर्याय उभा राहिल अशा पध्दतीने कॅन्सरसंबंधी केमो थेरपी सेंटर उभे करण्यासाठी ते प्रयत्नशील आहेत. अतिशय चांगल्या पध्दतीने ते सेंटर उभे राहत आहे. लोकप्रतिनिधी म्हणून आम्ही नेहमी टाटा रुग्णालयाला पत्र देतो. पण तेथे आधीच

प्रचंड रांगा असल्यामुळे त्या रांगा लावलेल्या रुग्णांवर अन्याय होण्याची भीती आम्हालाही वाटते. त्यामुळे आपले पत्र टाटा रुग्णालयातच का जावे, नायर रुग्णालयात ते का जाऊ नये. त्यामुळे आपण नायर रुग्णालयाकडे कॅन्सरवरील उपचारासाठी पर्यायी व्यवस्था म्हणून पाहिले तर टाटा रुग्णालयांमधील रांगा कमी होऊन तेथील लोड कमी होऊ शकेल. मुंबईची प्रचंड लोकसंख्या विचारात घेता आपण अशी व्यवस्था सुरू केली पाहिजे. कारण ब्रेस्ट कॅन्सर, गर्भाशयाचा कॅन्सर यावरील उपचाराची सुविधा नायर रुग्णालयाव्यतिरिक्त आम्हाला महापालिकेच्या इतर कोणत्याही रुग्णालयात आढळून आली नाही. अनेक ठिकाणी स्त्री रोग तज्ज्ञ नसल्याचेही आढळून आले. औषधांच्या बाबतीत अनेक ठिकाणी आपण जी औषधे देतो त्यांची सूची अत्यंत कमी आहे. माननीय पंतप्रधान श्री. नरेंद्र मोदी साहेबांनी जनेरिक औषधांची महत्त्वाकांक्षी योजना संपूर्ण देशासाठी सुरू केली आहे. ही योजना या प्रमुख रुग्णालयांमध्ये सुरू करण्याचे आदेश ही समिती देत आहे. ती औषधे देण्यास सुरूवात केली तर औषधांच्या किंमती अत्यंत कमी होतील व रुग्णांना आर्थिक भूदंड सोसावा लागणार नाही. असे समितीने सुचित केले.

तसेच कामा व ऑल्लेस रुग्णालयात महिलांची संपूर्ण तपासणी केली जात असल्याचे आम्हाला आढळून आल्याबद्दल मी तेथील अधीक्षिका व त्यांच्या कर्मचारी वृंदाचे मनापासून अभिनंदन करते. त्यांनी महिला व बालकांच्या देखभालीसंबंधी अतिशय चांगल्या पध्दतीने व्यवस्था केली आहे. उपलब्ध निधीमध्ये त्यांनी अतिशय चांगले मॅटर्निटी सेंटर उभे केले आहे. कामा व ऑल्लेस रुग्णालयात गर्भवती महिलांच्या कॅन्सरचे आणि ब्रेस्ट कॅन्सरचे ऑपरेशन केले जाते. महिलांची संपूर्ण तपासणी केली पाहिजे. महापालिकेच्या रुग्णालयांमध्ये ती होत नाही. अशी समितीने विचारणा केली.

काही रुग्णालयांमध्ये रुग्णांची दक्षता घेण्याच्या दृष्टीने ज्या बाबी केल्या पाहिजेत तशी व्यवस्था महापालिकेच्या रुग्णालयांमध्ये नाही. महिलांची वर्षातून एकदा तपासणी करू शकत नाही काय ?

त्यासाठी नॉमिनल फी सुद्धा आकारली तरी चालेल. मात्र महापालिकेच्या या प्रमुख रुग्णालयांमध्ये महिलांच्या संपूर्ण स्क्रीनिंग टेस्टची व्यवस्था होणे अत्यंत गरजेचे आहे, असे समितीने सांगितले.

या रुग्णालयांमध्ये १ लाखाच्या वर रुग्ण भरती असतात. ज्या अर्थी रुग्णांना रुग्णालयामध्ये जागा कमी पडते त्या अर्थी त्या रुग्णांच्या नातेवाईकांची राहण्याची अत्यंत गैरसोय होते. नगरविकास विभागाचे प्रधान सचिव आले होते व त्यांनी सांगितले होते की, कॅन्सरच्या रुग्णांसाठी हाफकिन्स इन्स्टिट्यूटची काही जागा महापालिकेकडे वर्ग करण्यात येत आहे. त्या प्रकरणाचे काय झाले, ती फाईल कोठे आहे हे आम्हाला कळले पाहिजे. कॅन्सरच्या रुग्णांची सोय करण्यासाठी ही जागा मुंबई महापालिकेला वर्ग करण्यात आली आहे की नाही किंवा त्यासंबंधीच्या फाईलचे पुढे काय झाले ? कारण त्या प्रकरणाला जवळपास ५ वर्षे झाली आहेत. त्या फाईलचा पाठपुरावा करावा. कारण हा विषय मार्गी लागला तर त्या ठिकाणी धर्मशाळेची उभारणी होऊन कॅन्सर रुग्णांच्या नातेवाईकांना राहण्याची सोय होईल.

नायर रुग्णालयामध्ये येणाऱ्या रुग्णांची संख्या खूप जास्त आहे. त्यामुळे अनेक रुग्णांना शस्त्रक्रियेसाठी दोन-तीन महिने वेटिंगवर ठेवावे लागते. या ठिकाणी ६ शस्त्रक्रियागृहे तयार असून त्यापैकी केवळ तीन सुरु आहेत तर तीन बंद आहेत. आवश्यक असलेल्या गोष्टींची उपलब्धता नसल्यामुळे तीन शस्त्रक्रियागृहे बंद आहेत. याबाबत तातडीने कार्यवाही करण्यात यावी व बंद असलेली शस्त्रक्रियागृहे सुरु करण्यात यावीत. तसेच रुग्णालयामध्ये अॅनेस्थेशिया मशिन व व्हेंटिलेटर संख्या वाढवावी असे समितीने निर्देशित केले.

त्यावर अधिष्ठाता नायर रुग्णालय यांनी नायर रुग्णालयामध्ये एकूण ६६ व्हेंटिलेटर्स आहेत. विविध अतिदक्षता विभागांमध्ये ते वितरित करण्यात आलेले आहेत. रुग्णालयामध्ये येणाऱ्या रुग्णांची संख्या पाहता हे व्हेंटिलेटर्स कमी पडत आहेत. याबाबत नवीन पध्दतीने खरेदी प्रक्रिया सुरु आहे. सन २०१४ मध्ये जुन्या इमारतीमध्ये १२-१३ शस्त्रक्रियागृहे होती. ती सर्व सुरु केली आहेत. जे ऑपरेशन थिएटर्स बंद आहेत त्या ठिकाणी मॉड्युलर ऑपरेशन थिएटर्स करायची कार्यवाही सुरु आहेत. के.ई.एम. रुग्णालयामध्ये अशा प्रकारचे ऑपरेशन थिएटर्स आहेत. दिलेल्या माहितीची नोंद घेण्यात आली आहे. याबाबत व्यवस्थित लक्ष देवून समितीला अवगत करण्यात येईल, असे समितीस सांगितले.

समितीने सर्व ६६ व्हेंटिलेटर्स सुरु आहेत का ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधिष्ठाता, नायर रुग्णालय यांनी व्हॅटिलेटस सुरु केले आहेत, असे समितीस सांगितले याबाबत व समितीने समाधान व्यक्त केले.

समितीने जर सर्वसाधारण कक्षामधील रुग्णाची अवस्था गंभीर झाली तर त्याबाबत काय व्यवस्था करणार ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधिष्ठाता, नायर रुग्णालय यांनी सर्वसाधारण कक्षामध्ये अशी परिस्थिती उद्भवल्यास त्या ठिकाणी देण्यात येतात. काही व्हॅटिलेटर्स अॅनेस्थेशिया विभागाच्या विभाग प्रमुखांकडे असतात, असे समितीस सांगितले.

समितीने सद्यःस्थितीत आपणास आवश्यक असलेल्या व्हॅटिलेटर्सबाबत आपण मागणी केली आहे का ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधिष्ठाता, नायर रुग्णालय यांनी याबाबतचा प्रस्ताव तयार करण्यात आला आहे. असे समितीस सांगितले.

त्यावर महापालिका आयुक्त यांनी व्हॅटिलेटर्सबाबतच्या मुद्द्यावर दुमत नाही. रुग्णालयांचा अभ्यास करून त्याबाबत मागील अर्थसंकल्पामध्ये तरतूद करण्यात आली होती. मागील वर्षाच्या अर्थसंकल्पामध्ये सुमारे २०० व्हॅटिलेटर्सची तरतूद करण्यात आली होती. नवीन व्हॅटिलेटर्स घेतल्यानंतर ते ऑपरेट करण्यासाठी डॉक्टर्स व नर्सस यांची देखील आवश्यकता असते. डॉक्टर्स व नर्सस नसतील तर व्हॅटिलेटर्स ऑपरेशनल करण्यामध्ये अडचणी निर्माण होतात. याबाबत मागील बजेटमध्ये तरतूद करण्यात आली होती व यावर्षी देखील करण्यात येणार आहे. या व इतर विषयांबाबत देखील कार्यवाही करण्याचे काम सुरु आहे, असे समितीस सांगितले.

समितीने भाभा रुग्णालयातील अनेक गोष्टींसाठी प्रस्तावच पाठविलेले नाहीत. पुढे कार्यवाही होईल किंवा नाही या भीतीमुळे प्रस्ताव न पाठविल्याचे तेथील डॉक्टरांनी सांगितले. काही प्रस्तावांना पाठवून तीन वर्षे झालेली आहेत परंतु अद्यापपर्यंत कार्यवाही न झाल्याचे त्यांनी सांगितले. प्रस्ताव पाठवून त्याचा पाठपुरावा केला तरीही कार्यवाही होत नसल्यामुळे त्यांनी प्रस्तावच पाठविणे बंद केले आहे. उप आयुक्तांनी देखील या सर्व बाबी ऐकल्या आहेत. भाभा रुग्णालय, नायर रुग्णालय व कूपर रुग्णालयामध्ये देखील असेच सांगितले गेले. डॉक्टरांवर कामाचा ताण येत आहे. याचे कारण काय आहे हे माहिती नाही. मशिन्स विकत घेतल्या परंतु त्या ऑपरेट

करण्यासाठी तांत्रिक कर्मचारी नसतील तर त्याचा काहीही उपयोग नाही. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या अखत्यारितील सर्व रुग्णालयांमध्ये हीच परिस्थिती आहे. याबाबत संचालक, प्रमुख रुग्णालये तथा अधिष्ठाता के.ई.एम. रुग्णालय यांच्याशी समितीने कूपर रुग्णालयामध्ये चर्चा केली. के.ई.एम. रुग्णालयाएवढाच कामाचा ताण कूपर रुग्णालयामध्ये देखील आहे.

त्यावर संचालक, केईएम रुग्णालय २०० व्हेंटिलेटर्स व ३० ट्रान्सफरेबल व्हेंटिलेटर्सबाबतचा प्रस्ताव स्थायी समितीमध्ये देखील गेल्या महिन्यामध्ये मंजूर झाला आहे. पुढील दोन-तीन महिन्यांमध्ये हे व्हेंटिलेटर्स इन्स्टॉल करण्यात येतील. कूपर रुग्णालयामध्ये वर्षाला सुमारे साडे चार लाख बाहयरुग्ण उपचारांसाठी येतात तर के.ई.एम. रुग्णालयामध्ये वर्षाला सुमारे २० लाख बाहयरुग्ण उपचारांसाठी येतात. कूपर रुग्णालयामध्ये पदव्युत्तर अभ्यासक्रम नसून तो के.ई.एम. रुग्णालयामध्ये आहे. एम.सी.आय. च्या निकषाप्रमाणे कूपर हॉस्पिटलला स्टाफ देण्यात आलेला आहे. वर्कलोड नुसार जास्त स्टाफ देण्याबाबतची फाईल लवकरात लवकर पुढे पाठविण्यात येईल, असे समितीस सांगितले.

समितीने कामाचा जास्त ताण आल्यामुळे कामाचा दर्जा खालावतो. कोणत्याही व्यक्तीच्या बाबतीत हेच होत असते. एक डॉक्टर ५०० रुग्णांना तपासण्याचे काम करू शकत नाहीत. कूपर रुग्णालयामध्ये पदव्युत्तर अभ्यासक्रम नाही का ? अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकीय अधिष्ठाता, कूपर रुग्णालय यांनी मागील वर्षीपासून डी.एन.बी. व सी.पी.एस.चे कोर्सेस सुरु झाले आहेत. महाराष्ट्र आरोग्य विज्ञान विद्यापिठाचे एम.डी. व एम.एस. चे रेग्युलर अभ्यासक्रम अद्याप सुरु झालेले नाहीत, असे समितीस सांगितले.

समितीने अभ्यासक्रम सुरु नसल्यामुळे आपल्याकडे पुरेसा स्टाफ नाही, असे काही आहे काय ? रुग्ण संख्येप्रमाणे स्टाफ असला पाहिजे, अशी विचारणा केली.

त्यावर महापालिका आयुक्त यांनी अपुरे मनुष्यबळ, यंत्रसामुग्री तसेच डॉक्टरांवरील अतिरिक्त तणावाबाबत माहिती दिली. सर्वप्रथम कर्मचाऱ्यांबाबतची माहिती देते. जुलै, २०१७ अखेर पर्यंतची आकडेवारीवरून असे दिसून येते की, १८

टक्के पदे रिक्त आहेत. याची अद्ययावत माहिती देखील पाहते. ही पदे रिक्त असून ते मी अमान्य करीत नाही. परंतु आपल्या निदर्शनास आणून देवू इच्छिते की, ज्या-ज्या ठिकाणी रिक्त पदे आहेत त्या-त्या ठिकाणी तात्पुरत्या स्वरूपात व्यवस्था करण्यात आलेली आहे. जर डॉक्टरांची पदे रिक्त असतील तर ती अॅड-हॉक तत्त्वावर भरण्यात आली आहेत. वर्ग तीन व चारची पदे कंत्राटी तत्त्वावर तसेच आउटसोर्सिंगद्वारे भरण्यात आलेली आहेत. त्यांच्याकडून कामे करून घेण्यात येतात. ही पदे कायमस्वरूपी भरण्याबाबत बऱ्याच वेळा लिटिगेशन करण्यात आल्या होत्या. हे प्रकरण अद्यापही न्यायालयामध्ये प्रलंबित आहे. आरक्षण वगळून इतर पदोन्नती करण्यात याव्यात तसेच सिलेक्शनवर कोणतेही बंधन नाही, असे आदेश याबाबत माननीय उच्च न्यायालयाने दिले आहेत. याबाबतची प्रक्रिया सुरु आहे. पदे रिक्त असल्यामुळे पर्यायी व्यवस्था करण्यात आलेली नाही, असे नाही. दुसरा मुद्दा इक्विपमेंट मॅनेजमेंटचा आहे. प्रथमच बृहन्मुंबई महानगरपालिकेमधील सर्व इक्विपमेंटचा आढावा घेण्यात आला आहे. माहितीनुसार देशामध्ये असे कुठेही करण्यात आलेले नाही. या आढाव्या दरम्यान महानगरपालिकेच्या रुग्णालयामध्ये सुमारे १० हजार इक्विपमेंट असल्याचे दिसून आले. त्यांचे टॅगिंग व सॅग्रीगेशन करण्यात आले आहे. बरेच इक्विपमेंट स्कॅप झालेले आहेत. तसेच काही दररोज लागणाऱ्या रेग्युलर इक्विपमेंटच्या मॅनेजमेंटसाठी आउटसोर्सिंगचे टेंडर करण्यात येत आहे. ही प्रक्रिया लवकरच पूर्ण होईल. यामुळे कोणत्याही रुग्णालयामधील मशिन बंद पडल्यानंतर ते दुरुस्त करण्यासाठी सध्याच्या प्रचलित पध्दतीप्रमाणे एस्टिमेट बनविणे किंवा इतर प्रक्रिया करण्याची आवश्यकता भासणार नाही. संबंधित कंत्राटदाराला मशिन दुरुस्त करण्यासाठी वेळेची मर्यादा देवून मशिन्स दुरुस्त करून घेतले जाणार आहेत. अनेक इक्विपमेंट बंद असल्याच्या सतत तक्रारी येत असल्यामुळे ही कार्यवाही केली जात असून ती अंतिम टप्प्यात आहे. प्रत्येक रुग्णालयामध्ये आवश्यक असणाऱ्या इक्विपमेंटची यादी तयार करण्याबाबत सूचना दिल्या होत्या. तेथे आवश्यक असणारे इक्विपमेंट व त्याबाबतच्या नॉर्म्सचा देखील अभ्यास करण्यास सांगितले आहे. यानुसार आवश्यक इक्विपमेंट रुग्णालयांना पुरविण्यात येतील. तसेच इतर इक्विपमेंटची देखील बजेटनुसार खरेदी केली जाईल. सध्या प्रत्येक रुग्णालयामध्ये रुग्णांचा ताण आहे. प्रत्येक डॉक्टरांकडे सुमारे २०० रुग्ण आहेत. परिचारिकांना यापेक्षाही जास्त कामाचा ताण आहे. तो कमी करण्यासाठी देखील बऱ्याच पेरिफेरल हॉस्पिटल्समध्ये सी.पी.एस. व डिप्लोमा कोर्सेस

सुरु केले आहे. हे कोर्सेस सुरु करण्याबाबत आमच्या मागील वर्षीच्या अर्थसंकल्पामध्ये देखील तरतूद होती. यामुळे आपल्याला रेसिडेंट डॉक्टर्स मिळतील. सिलेक्शनचे प्रकरण न्यायालयीन स्तरावर असल्यामुळे अडकले होते. आता ते प्रोसेसमध्ये आणले आहे. ही रिक्त पदे भरण्याबाबत लवकरच माननीय उच्च न्यायालयाच्या आदेशान्वये कार्यवाही करण्यात येईल. आरोग्याच्या दृष्टीने इन्फ्रास्ट्रक्चर व मनुष्यबळाकडे पूर्णपणे लक्ष देण्यात येत आहे. तसेच सेवेमध्ये अधिक चांगला दर्जा व सुलभता आणण्याबाबतही प्रयत्न केला जात आहे. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचे प्राथमरी हॉस्पिटल्स मजबूत करणे अत्यंत आवश्यक आहे. एम.एम.सी. अॅक्टनुसार प्राथमिक आरोग्य सुविधा पुरविणे हे काम आहे. प्राथमरी हॉस्पिटल्स मजबूत केले तर हळूहळू मोठी रुग्णालये व पेरिफेरल हॉस्पिटल्समधील गर्दी कमी होईल. डिस्पेन्सरी स्तरावर शासनाचे विविध कार्यक्रम राबवतो तसेच लसीकरण करतो. यामध्ये जास्तीत जास्त युटिलिटी होण्यासाठी आम्ही एक टेंडर काढले असून लोकांना मोफत निदान सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येणार आहे. या सुविधेमुळे खर्चामध्ये ५० टक्के रिलिफ मिळेल. बरेच रुग्ण थेट प्रमुख रुग्णालयांमध्ये किंवा पेरिफेरल हॉस्पिटल्समध्ये जातात. ही सुविधा प्राथमिक स्तरावर दिल्यास त्याचा खूप फायदा होईल. प्रमुख रुग्णालयामध्ये रुग्ण आल्यानंतर निदान पाहून त्यावर थेट उपचार करणे शक्य होईल. समितीने मांडलेले मुद्दे अत्यंत महत्त्वाचे असून याबाबत अगोदर देखील कार्यवाही सुरुच आहे. यामुळे पुढील तीन-चार महिन्यांमध्ये रुग्णालयीन सेवेमध्ये नक्कीच फरक पडेल. सेवा व दर्जा यांचा संबंध मुख्यतः रुग्णसंख्येशी आहे. रुग्णसंख्या कमी करण्याबाबत तसेच प्राथमिक आरोग्य केंद्रे मजबूत करण्याबाबतची माहिती समितीला दिली आहे. त्याचप्रमाणे रुग्णालयीन सुरक्षा किंवा इतर बाबींसाठी आम्ही एस.ओ.पी. तयार केलेली आहे.

समितीने आपण आपल्या स्तरावर केलेल्या कार्यवाहीची अंमलबजावणी खालच्या स्तरावर होत आहे किंवा नाही याकडे लक्ष देण्याची गरज आहे. रुग्णांना प्लेन कॅल्शियम देण्यात येते. एच.डी. कॅल्शियम त्यांना स्वतः विकत आणावे लागत आहे. कर्मचाऱ्यांच्या पर्यायी व्यवस्थेबद्दल माहिती दिली, परंतु कूपर रुग्णालयातील डॉक्टरांनी सांगितले की आम्हाला स्वतःला टायपिंग करावी लागते. कस्तुरबा रुग्णालयामध्ये डॉक्टरांना औषधे वितरित करावी लागतात. जर कर्मचाऱ्यांचे

आऊटसोर्सिंग केले जाते तर या तक्रारी का येत आहेत ? प्राथमिक स्तरावरील हॉस्पिटल्स देखील चांगली करायची आहेत असे आपण सांगितले, अशी विचारणा केली.

महापालिका आयुक्त यांनी कूपर रुग्णालयामध्ये एम.सी.आय.च्या नॉर्म्सप्रमाणे त्यांना स्टाफ दिलेला आहे. कूपर रुग्णालयाच्या अधिष्ठाता यांनी जो प्रस्ताव पाठविला होता तो त्यांनी तेथील वर्कलोडप्रमाणे पाठविला होता. त्या प्रस्तावाच्या बाबतीत काही तरी मिस-कम्युनिकेशन होत आहे. त्यांनी प्रस्ताव पाठविला आणि त्यावर काहीच कार्यवाही झाली असे होत नाही. त्यामुळे अशा पध्दतीने तक्रारी करणे योग्य नाही.

समितीने त्यांनी तक्रार केली असे नाही तर त्या ठिकाणी स्थानिक लोकप्रतिनिधी म्हणून देखील संपर्क असतो आणि त्यामुळे त्या गोष्टी लक्षात येतात. ज्या अर्थी केईएम रुग्णालयाजवळ राहत नाही तर तेथील माहिती असू शकत नाही. स्थानिक लोकप्रतिनिधी म्हणून आम्ही सुध्दा तेथे रुग्ण पाठवित असतो. त्यामुळे स्थानिक लोकप्रतिनिधी म्हणून सुध्दा अनुभव असतो. याबाबत त्यांनी तक्रार केली नाही तर तेथील गायनॉकॉलॉजीस्ट डॉक्टरांनी केली आहे आणि ती त्यांनी त्यांच्या अनुभवावरून केली आहे.

महापालिका आयुक्त यांनी तक्रारी येतच असतात. पण त्या सोडविण्याची जबाबदारी संबंधित डीनची आहे. याबाबतीत अभ्यास केला असता असे दिसले की, लोडच्या बाबतीत आपण काही नॉर्म्स ठरविले पाहिजेत. लोड म्हणजे काय तर आपल्याकडे अमुक इतके रुग्ण येतील आणि त्या दृष्टीने अमुक इतकी सुविधा किंवा पदे भरली असली पाहिजे. यादृष्टीने विचार केला असता तर ती फाईल क्लिअर करण्यासाठी इतका उशीर लागला नसता. त्याचा पाठपुरावा करण्याची प्रत्येक डीनची जबाबदारी आहे. लोड आल्यानंतर ते बोलणारच की आमच्याकडे लोड आहे. यासंबंधी आमच्या वित्त विभागाशी चर्चा करू. यासंबंधी संचालक केईएम रुग्णालय यांच्याशी चर्चा केली आहे. केंद्र शासनाच्या नॉर्म्सचा विचार केला तर आम्ही आमच्या रुग्णालयावर असलेला लोड किती जास्त प्रमाणात आहे याबद्दलचे त्यांना जस्टीफिकेशन द्यावे लागते. एमसीआयच्या नॉर्म्सप्रमाणे व मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे विचार करता कूपर रुग्णालयात किती मोठ्या प्रमाणात वर्कलोड आहे ते पटवून दिले तर नवीन पदे निर्माण करता येतील व ते नियमाला धरून होईल.

समितीने नुसते कूपर रुग्णालयातच नाही तर भाभा रुग्णालयात सुध्दा अनेक डॉक्टर्स नाहीत. त्यामुळे तेथील नागरिकांना अतिशय त्रास सहन करावा लागतो.

महापालिका आयुक्त यांनी मी सर्वच रुग्णालयांच्या बाबतीत बोलत आहे. शासनाच्या धोरणाप्रमाणे त्यांनी वर्कआऊट करून प्रस्ताव सादर करावेत. त्यामुळे त्यानुसार कार्यवाही करू. वित्त विभागाने कमिटमेंट सुध्दा केली आहे की, जर तशा पध्दतीचे धोरण असेल तर त्यानुसार ते क्लिअर करून देतील. असे समितीस सांगितले.

समितीने मुंबई महानगरामध्ये साधारणपणे १ कोटी लोक राहतात तर मुंबई उपनगरामध्ये सुमारे १ कोटी ३० लाख लोक राहतात. देशाच्या काना-कोपऱ्यातून या शहरामध्ये अनेक लोक रोजीरोटीसाठी येत असतात. त्यामुळे एवढ्या मोठ्या लोकसंख्येचे रुग्णालयीन प्रश्न समर्थपणे पेलण्याचे काम महापालिकेची रुग्णालये करीत असतात, तरीही काही उणिवा राहून जातात. त्या निदर्शनास आणल्या पाहिजेत. यासंबंधी आपल्याला बिलकूल जबाबदार धरत नाही. मात्र तरीही आपण प्रशासन आणि लोकप्रतिनिधी मिळून यातून काही तरी चांगला मार्ग काढण्याचा प्रयत्न करणे गरजेचे आहे.

समितीने व्हेटीलेटरच्या मशीन्स वगैरे घेणार आहोत. त्यासंबंधीची संपूर्ण प्रक्रिया किती दिवसात पूर्ण होणार आहे. आपल्या शहरातील २२७ वॉर्डामध्ये महापालिकेची छोटी छोटी अनेक आरोग्य केंद्रे आहे. मात्र त्या ठिकाणी पुरेशा सुविधा नसल्यामुळे त्या भागातील रुग्ण केईएमसारख्या रुग्णालयांमध्ये येतात व त्यामुळे अशा प्रमुख रुग्णालंवर ताण येऊन क्षमतेपेक्षा जास्त रुग्ण आल्याने अनेक रुग्णांना बेड्सअभावी खाली झोपवावे लागते. रुग्णांना परत न पाठविता अत्यंत अडचणीमध्ये त्यांना अॅडमिट करून घेतात. मात्र या २२७ छोट्या वॉर्डातील आरोग्य केंद्रे आपण नियमितपणे सुरू करू शकलो आणि त्या ठिकाणी किमान एक डॉक्टर, २ सिस्टर्स आणि ४ वॉर्डबॉय, १ पॅथॉलॉजी लॅब उपलब्ध करून दिल्यास प्रमुख रुग्णालयांवरील लोड निश्चितपणे कमी होईल आणि यावरचा हा एकमेव उपाय आहे. डेंग्यू, मलेरिया, चिकन गुनिया या रोगांचे निदान करण्यासाठी ज्यावेळी पेशन्ट डॉक्टरकडे जातो त्यावेळी त्यास सुरूवातीला विविध टेस्ट करण्यास सांगितल्या जातात. त्या टेस्ट केल्यानंतर त्या रुग्णावरील उपचार सुरू होतात. या दृष्टीने विचार करता संपूर्ण २२७ वॉर्डातील प्रत्येक आरोग्य केंद्रामध्ये

किमान १ डॉक्टर आणि १ पॅथॉलॉजी लॅब असणे आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे या ठिकाणी रुग्णांना जनेरिक औषधे उपलब्ध झाली तर रुग्णांसाठी ती अतिशय चांगली सुविधा होईल आणि किमान १० बेड्स अशा प्रत्येक केंद्रांमध्ये ठेवले तर बरे होईल. कारण साथीचे रोग तर असतातच. पण त्याचबरोबर झोपडपट्टीमध्ये राहणाऱ्या गर्भवती महिलांना कुटुंब नियोजनाची माहिती देणे अतिशय महत्त्वाचे आहे. तसेच या आरोग्य केंद्रांमध्ये प्रसूती होणाऱ्या महिलांसाठी सुविधा असणे आवश्यक आहे. त्या दृष्टीने आपण कोणकोणते प्रयत्न करणार आहात किंवा केलेले आहेत आणि त्यासाठी उद्याच्या महापालिकेच्या बजेटमध्ये तरतूद समाविष्ट असणे आवश्यक आहे. कारण आपली महापालिका सर्वात श्रीमंत असून या महापालिकेचे ३६ हजार कोटींचे बजेट आहे. देशात सर्वात मोठी महापालिका आपली आहे. उद्याच्या बजेटमध्ये आरोग्य सुविधांसाठी किती टक्के निधीची तरतूद आहे व त्यापैकी प्रत्यक्षात किती खर्च होतो. रुग्णालयातील कामाचा लोड विचारात घेता कंत्राटी पध्दतीने काही डॉक्टर्स किंवा कर्मचाऱ्यांची नियुक्त करता. परंतु अशा पध्दतीने डॉक्टर्स किंवा अन्य कर्मचारी नियुक्त केल्याचे समितीला आढळून आले नाही. मनुष्यबळाची कमतरता असेल तर कंत्राटी पध्दतीने ही पदे न भरता आपल्याकडून काही करता येईल काय त्या दृष्टीने विचार करून हा प्रश्न सोडविता येईल. त्या दृष्टीने आपण विभागवार व्यवस्था करणे गरजेचे आहे. ज्या पध्दतीने केईएम किंवा सायन रुग्णालयामध्ये काही रुग्ण बेडवर तर काही रुग्ण खाली जमिनीवर झोपलेले पहायला मिळतात. त्याचे प्रमाण काही प्रमाणात कमी होऊन मार्ग काढता येईल. त्यामुळे विभागवार आरोग्य सुविधेचे नियोजन करणे अतिशय महत्त्वाचे आहे. आज भांडूपची लोकवस्ती १० लाखांच्या वर गेलेली आहे. पण तेथे एकही जनरल हॉस्पिटल नाही. त्यामुळे येथील रुग्णांनी काय करायचे ? त्यांना मुलूंडला किंवा राजावाडी रुग्णालयात जावे लागते. दरम्यानच्या काळात आपण नाहूर येथे जे सुपर स्पेशलिटी रुग्णालय आणले आहे तेथे जर पुरेशा सुविधा दिल्या तर त्या भागातील लोकांची चांगली व्यवस्था होईल. कोणत्याही रुग्णालयात गेले तर एक्स-रे काढण्यासाठी रुग्णांना बाहेरच्या खासगी रुग्णालयांमध्ये पाठविले जाते. त्यामुळे या महानगरपालिकेच्या रुग्णालयांमधील अशा प्रकारची ट्रिटमेंट असेल तर ती योग्य वाटत नाही. कारण महानगरपालिकेचा नगरसेवक म्हणून अनेक वर्षे काम केले आहे. एखादा रुग्ण फ्रॅक्चर झाला असेल तर त्याचे फ्रॅक्चर जाईन्ट करण्यासाठी लागणारी उपकरणे त्याला बाहेरून विकत आणायला सांगितली जातात. म्हणून या बाबतीत सुध्दा व्यवस्था

झाली पाहिजे. औषधांच्या बाबतीत बोलायचे झाले तर ठराविकच औषधे आमच्याकडे उपलब्ध आहेत इतर औषधे बाहेरून आणावीत असे डॉक्टर्स लिहून देतात. अशा प्रकारे बाहेरून औषधे आणण्यासाठी काही डॉक्टर्स तर रुग्णांना जबरदस्ती करतात हे योग्य नाही. साथीच्या आजारासंबंधी ज्याप्रमाणे डेंग्यू किंवा लेप्टो स्पायरेसीस झाला असेल तर अशा आजारांच्या बाबतीत आपली छोटी छोटी काही खासगी रुग्णालये जास्त काम करतात. पण महापालिकेने जर त्यांना मान्यता दिली तर ती रुग्णालये काम करतील. मेडिकल विम्यावाले त्यांचे काम करतील. पण अशा खासगी रुग्णालयात रुग्ण गेला तर त्यांना इन्श्युरन्स मिळत नसल्यामुळे अनेक रुग्णे तेथे जात नाहीत आणि त्यामुळे त्यांचाही लोड आपल्या रुग्णालयांवर येतो. ही रुग्णालये आपल्या नॉर्म्समध्ये बसतात की नाही माहिती नाही. पण काही रुग्णालये बैठ्या चाळीमध्ये असतील तर त्यांना आपण काही नियम लावता. त्यामुळे त्या ठिकाणी अशा काही सुविधा देता येणार नाहीत. कारण स्लम भागामध्ये हे शक्य होणार नाही. त्यामुळे २५-२५ आणि ५०-५० वर्षापासून कार्यरत असलेल्या या छोट्या छोट्या दवाखान्यांना देखील मान्यता दिली तर लोकांना आणखी सुविधा मिळतील.

तसेच भांडूप येथे सावित्रीबाई फुले रुग्णालय आहे. त्या रुग्णालयाची अतिशय दुरावस्था आहे. ४ मजल्याच्या इमारतीपैकी २ मजल्यावर डॉक्टर्सच राहतात. तेथे इतकी वाईट अवस्था आहे की, कोणत्याही रुग्णाला उपचार होणार नाहीत आपण राजावाडी रुग्णालयात जावे अशा प्रकारे रुग्णांना सांगितले जाते. खरे तर आता आपण नवीन वास्तू तयार केली आहे तिचाही वापर केला पाहिजे. रुग्णालयांसाठी लागणाऱ्या मशिनरीची व्यवस्था करावी.

आणखी एक महत्त्वाचा विषय म्हणजे बॉडी चेक अप. कोणत्याही रुग्णालयात गेलो तर १५ ते २० हजाराच्या खाली संपूर्ण बॉडी चेक अप होत नाही. सर्वसामान्य माणसाला हे कधीच शक्य होत नाही. सर्वसामान्य माणूस बॉडी चेक अप करणे टाळतो. जे हाय-प्रोफाईलचे लोक आहेत तेच संपूर्ण बॉडी चेक अप वर्षानुवर्षे करतात. परंतु सर्वसामान्य आणि झोपडपट्टीमध्ये राहणाऱ्या व्यक्तींना बॉडी चेक अप करणे हा विषय त्यांच्या डोक्याला शिवत नाही. त्यामुळे रुग्णालयांमध्ये संपूर्ण बॉडी चेक अपची सुविधा ठेवली तर सर्वसामान्य लोकांचे ५० टक्के आजार नियंत्रणात येतील. त्यामुळे आपण ती सुविधा सुरू करावी, असे समितीने सांगितले.

त्यावर आयुक्त यांनी समितीने बायो-मेडिकल उपकरणांसंबंधी विचारणा केली की, ही उपकरणे कधी सुरू होतील त्याची माहिती द्यावी. बायो-मेडिकल उपकरणांमध्ये लॅबमधील मशीन्स आहेत, रेडिओलॉजीच्या मशीन्स आहेत, अॅनेस्थेशियाच्या मशीन्स आहेत आणि इतर बरीचशी उपकरणे आपण घेतली आहेत. महापालिकेच्या संपूर्ण रुग्णालयांमध्ये एकूण १०,०५४ इतकी उपकरणे बसविण्यात आली आहेत. या सर्व उपकरणांचा सर्व्हे करण्यासाठी आम्हाला काही वेळ लागला. परंतु आम्ही यासाठी एक एजन्सी नेमली होती. त्या एजन्सीने या संपूर्ण उपकरणांचा सर्व्हे करून मॅपिंग करून सर्व मशीन्सचे टॅगिंग केलेले आहे. म्हणजे या प्रत्येक उपकरणाला एक टॅग लावण्यात आला आहे. यामध्ये किती मशीन्स सुयोग्य स्थितीत आहेत तर किती मशीन्स निरुपयोगी आहेत याबद्दल विभागणी करावी लागली. असे करताना ९४९८ मशीन्स सुयोग्य स्थितीत असल्याचे तर ५५६ मशीन्स बंद असल्याचे आढळून आले. या ५५६ मशीन्सपैकी काही मशीन्स अतिशय जुन्या असल्यामुळे त्या स्कॅपमध्ये काढण्याच्या स्थितीत आहेत. काही दुरुस्त होऊ शकतात. परंतु त्यांचे पार्ट नसल्यामुळे दुरुस्त होऊ शकल्या नाहीत. त्या बाबतीत निश्चितीकरण करण्यात आले आहे की, कोणत्या मशीन्स दुरुस्त होऊ शकतात आणि कोणत्या मशीन्स स्कॅपमध्ये काढाव्या लागतील. यामध्ये काही मशीन्स अतिशय कॉम्प्लेक्स स्वरूपात आहेत की ज्यांना नेहमीच आपण प्रोप्रायटरी म्हणून विचार करतो. त्यामुळे त्या मशीन्सला या मॅपिंगमध्ये न आणणे बरे होईल. कारण त्या मशीन्स खूप कॉम्प्लीकेटेड असतात आणि त्यांना दुरुस्त करण्यासाठी ओपन केले आणि दुरुस्त करताना जर काही चूक झाली तर ते संपूर्ण मशीन निरुपयोगी होऊ शकते. या सर्व बाबींचा आम्ही संपूर्ण अभ्यास केला आहे. हा अभ्यास केल्यानंतर आम्हाला असे निदर्शनास आले की, प्रत्येक प्रभागवार सुमारे ३५०० ते ४५०० इतक्या मशीन्स असून त्या आपल्याला दैनंदिन मॅनेजमेंट बेसीसवर चालविण्याची गरज आहे. या उपकरणांचे आऊट सोर्स करण्यासाठी सुरूवातीला आम्हाला याचे इव्हॅल्यूएशन करणे गरजेचे आहे आणि आपण ते करणार आहोत. हे इव्हॅल्यूएशन करण्यासाठी एमआरपी रेट घेऊन त्या आधारावर टेंडर काढायचे आहे. ते टेंडर ड्राफ्टच्या स्थितीमध्ये आहे. तो ड्राफ्ट फायनल झाल्यानंतर पुढील २ महिन्यांमध्ये आपल्याला ते टेंडर नेटवर अपलोड करता येईल आणि ते केल्यानंतर पुढील ४ ते ५ महिन्यांमध्ये ही यंत्रणा महापालिकेच्या सर्व रुग्णालयांमध्ये सुरू करता असे आमचे नियोजन आहे. ते झाल्यानंतर जी ५५० पेक्षा जास्त बंद असलेली यंत्रे आहेत त्यापैकी

काही मशीन्स दुरुस्त होण्याजोगी आहेत. मात्र त्यासाठी यंत्रणा नसल्यामुळे ते राहून गेले आहेत. परंतु आता आम्ही त्या दृष्टीने मार्ग काढला आहे. यासाठी एक एजन्सी नेमू आणि त्यांना कालमर्यादा निश्चित करून त्यांनी ते मशीन २४ तासात दुरुस्त करून देण्याच्या सूचना त्यांना दिल्या असतील. जर ते वेळेत दुरुस्त करून देऊ शकत नसाल तर ते मशीन दुरुस्त होईपर्यंत दुसरे तात्पुरते मशीन रिप्लेसमेंट म्हणून त्यांना द्यावे लागेल, असे सर्व नॉर्म्स तयार करून आमच्या टीमने या बाबतीत संपूर्ण अभ्यास केलेला आहे. त्यामुळे ते सर्व करणार असून त्याची फलनिष्पत्ती निश्चितपणे पुढील किमान ३ ते ४ महिन्यात दिसेल, असे समितीस सांगितले. त्यासाठी दोन-चार महिन्यांचा कालावधी लागेल असे सांगितले. या कार्यवाहीसाठी चार महिने लागतील की काही वर्षे लागतील हे कळत नाही. एसेन्शियल इक्विपमेंटची लिस्ट आणखी देखील देण्यात आलेली नाही. ही यादी संबंधित अधिष्ठाता यांच्याकडून आली असेल. निदान अत्यावश्यक इक्विपमेंट तरी तात्काळ दिले पाहिजेत असे म्हणणे आहे. रेशोप्रमाणे पुढील कार्यवाही होईल, परंतु ती पुढची बाब आहे. या सर्व बाबींची कार्यवाही पूर्ण होईपर्यंत किती रुग्णांना त्रास होईल किंवा प्राण गमवावा लागेल याचा देखील विचार केला पाहिजे. त्यामुळे अत्यावश्यक उपकरणे लवकरात लवकर देण्यात यावीत. तसेच यासाठी आवश्यक स्टाफ देखील देण्यात यावा. काही डॉक्टर स्वतः टायपिंग करीत असल्याचे निदर्शनास आले आहे.

मा.समिती प्रमुख त्यांच्या ओळखीच्या व मतसंघातील एका रुग्णाला पाहण्यासाठी रात्री ०१.३० वाजता कूपर रुग्णालयामध्ये गेले असता त्या ठिकाणी तीन डॉक्टर मद्यपान करीत होते. संबंधित डॉक्टरांवर कारवाई करण्यास सांगितले, परंतु या डॉक्टरांचे रक्त खूप उशिराने तपासणीसाठी घेतले. त्यामुळे त्यांच्यावर काहीही कारवाई झाली नाही. दुसरे प्रकरण आदिवासी मुलींबाबतचे असून ते कूपर रुग्णालयाशीच संबंधित आहे. त्यांना शिवकविणाच्या नर्सिंगच्या प्राध्यापकांनी त्यांना आदिवासी असल्या कारणाने हिनवले व त्यांचा अपमान केलेला आहे.

समितीने डॉक्टर तसेच नर्ससच्या संरक्षणासाठी आपल्याकडे काय योजना आहे ? एखाद्या वेळी डॉक्टरांवर हल्ला होतो, परंतु त्यांचा त्यामध्ये काहीही दोष नसतो. अशा वेळी डॉक्टर्स तसेच नर्ससच्या संरक्षणासाठी काय योजना आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अतिरिक्त महापालिका आयुक्त यांनी डॉक्टरांचा कसलाही दोष नसतो, परंतु नातेवाईक इमोशनल असल्यामुळे अशा घटना घडतात. अशा घटनांमुळे डॉक्टरांचे मनोबल कमी होते. सर्व प्रमुख रुग्णालयांसह दोन पेरिफेरल हॉस्पिटल्समध्ये महाराष्ट्र सुरक्षा दलाचे जवान तैनात करण्यात आले आहेत. असे पहिल्यांदाच केले असून खासगी गार्डस् पेक्षा यांच्याकडे जास्त पॉवर्स आहेत तसेच पोलीस विभागासोबत त्यांचा समन्वय असतो. त्यांना देण्यात येणारे वेतन खासगी गार्डसच्या तुलनेत जास्त असले तरी ते खासगी क्षेत्रामध्ये जात नाही. ते महामंडळाकडे जाते. ही फोर्स डॉक्टरांवरील हल्ल्याच्या घटना घडल्यानंतर लावण्यात आली आहे. त्यामुळे रुग्णालयामध्ये ४०-५० टक्के गर्दी कमी झाली आहे. एका रुग्णासोबत दोनच नातेवाईक रुग्णालयामध्ये सोडण्याचा आम्ही नियम केला आहे. पूर्वी एका रुग्णाबरोबर १०-१५ नातेवाईक यायचे. प्रत्येक प्रमुख रुग्णालयामध्ये कंट्रोल रुम देखील आहे. हॉस्पिटल्सच्या इंटरनल पॅरामीटर्सचे मॅनेजमेंट सिक््युरिटी ऑफीसर्स यांच्या टीममार्फत केले जाते. ज्यावेळी अशा प्रकारच्या घटना घडतील त्यावेळी डॉक्टरांना न्यायिक मदत देण्याबाबतचा प्रस्ताव तयार करित आहोत. डॉक्टरांवर काही कारवाई झाली व त्यांना लिगल रिपोर्टसाठी उभे राहावे लागले तर त्यांना ती सुविधा मिळणे आवश्यक आहे, यासंदर्भात एक धोरण निश्चित करण्यात येणार आहे. त्याला मान्यता मिळाल्यास डॉक्टरांना आणखी रिलिफ मिळेल, असे समितीस सांगितले.

समितीने बऱ्याच रुग्णालयांमधील सी.सी.टी.व्ही. कॅमेराज बंद असल्याचे आढळून आले. डॉक्टरांना विश्रांती करण्यासाठी वेगळी जागा नाही. भाभा रुग्णालयामध्ये ही बाब निदर्शनास आली. त्यांना विश्रांती करण्याची व्यवस्था केली नाही तर काम करण्याची कार्यक्षमता देखील वाढणार नाही, अशी विचारणा केली.

त्यावर महापालिका अतिरिक्त आयुक्त यांनी के.ई.एम. रुग्णालयामध्ये डॉक्टरांना विश्रांतीसाठी सुसज्ज लाउंज बनविला आहे. डॉक्टर असल्याचा फिल त्यांना आला पाहिजे हा यामागील हेतू आहे. डॉक्टरांची व्यवस्था निश्चितच चांगली असली पाहिजे यामध्ये दुमत नाही. महानगरपालिकेमध्ये रुजू झाल्यानंतर के.ई.एम. रुग्णालयामध्ये अशी व्यवस्था करण्याबाबत तात्काळ सांगितले होते. डॉक्टरांच्या पर्सनल बाबींची देखील काळजी घेतो. इन्फ्रास्ट्रक्चर डेव्हलपमेंट मध्ये भारत सरकारच्या नियमानुसार आम्ही काळजी घेत आहोत, असे समितीस सांगितले.

समितीने रुग्णालयांच्या भेटीदरम्यान लेबर रुममध्ये भेट दिली असता, त्या ठिकाणी साजेसे इंटेरिअर डिझाईन तसेच कलर कॉम्बिनेशन असणे आवश्यक आहे. वेगवेगळे आरोग्य विषयक संदेश किंवा स्लोगन्स भिंतींवर लिहिले पाहिजेत. तसेच प्रत्येक रुग्णालयांमध्ये हयुमन मिल्क बँक नाही. प्रत्येक रुग्णालयामध्ये हयुमन मिल्क बँक असणे अत्यंत आवश्यक आहे. सर्व रुग्णालयांमध्ये हयुमन मिल्क बँक सुरु करावेत असे समितीचे आदेश आहेत. तसेच या बँकेमध्ये दूध दान देणाऱ्या मातांना मानधन देण्यात यावे. कारण दुसऱ्या बाळासाठी त्या स्वतःचे दूध दान करीत आहेत. कामा रुग्णालयामध्ये दूध विक्री असा शब्दप्रयोग करण्यात आला होता. याबाबत सांगू इच्छिते की, ही दुधाची विक्री नसून दान आहे. याचप्रमाणे कांगारु मदर केअर बॅग्स देखील अतिशय आवश्यक असून त्या सर्व रुग्णालयांमध्ये उपलब्ध नाहीत. या किटस् बचत गटातील महिलांकडून तयार करून घेवून त्याचा सर्व ठिकाणी पुरवठा करण्यात यावा. या किट केवळ दोन-तीन रुग्णालयांमध्येच आढळून आल्या. याला जास्त पैसे लागत नाहीत. या किटमुळे अनेक बालकांचा जीव वाचतो. त्यामुळे याबाबत कार्यवाही करावी, असे समितीने सांगितले.

समितीने अतिरिक्त महापालिका आयुक्त समितीने सुचविल्याप्रमाणे हयुमन मिल्कबाबत आम्ही निश्चितपणे पॉलिसी तयार करू. समितीने सुचविलेली ही अतिशय चांगली कल्पना आहे. यासाठी महिलांना मानधन देखील देण्यात येईल. कांगारु मदर केअर बॅग्स देखील सर्व ठिकाणी असल्या पाहिजेत. ग्रामीण भागामध्ये देखील या बॅग्स असतात.

त्यावर अतिरिक्त महापालिका आयुक्त यांनी सुरुवातीच्या काळामध्ये ग्रामीण भागातील गरीब लोकांच्या आरोग्यावर जास्त भर होता. शहरी भागामध्ये देखील भर देण्यात आला आहे. ग्रामीण भागामध्ये स्तनपान करण्यासाठी हिरकणी कक्ष देखील आहेत. असे हिरकणी कक्ष देखील बनविणे आवश्यक आहेत. ग्रामीण भागावर जास्त लक्ष केंद्रीत करण्याची सुरुवातीपासुनची पॉलिसी चुकीची आहे. सुचविल्यानुसार विविध बाबीसंदर्भात कार्यवाही करण्यात येईल. ही व्यवस्था अधिक चांगली कशी होईल या दृष्टीनेच आमचा प्रयत्न आहे, असे समितीस सांगितले.

समितीने सर्व रुग्णालयांमधील कॅन्टीनची वेळ वाढविण्यात यावी. असे सूचित केले.

बऱ्याच ठिकाणी रुग्णांना आहारामध्ये पांढरे ब्रेड दिले जातात. आहारामध्ये मैदा खाऊ नये असे एका बाजूला आपण रुग्णांना सांगतो व दुसऱ्या बाजूला रुग्णालयामध्येच पांढरे ब्रेड दिले जातात. सदर बाब ही अतिशय गंभीर आहे.

सर्वच रुग्णालयांमधील आहाराची कंत्राटे महिला बचत गटांना देण्यात यावीत. बचत गटाच्या महिला प्रेमाने चांगले जेवण रुग्णांना बनवून देतील. कंत्राटासाठीची डिपॉझिट ठेवण्याची पध्दत बंद करावी, जेणेकरून बचत गटामधील महिलांना टेंडरमध्ये भाग घेणे शक्य होईल. तसेच कस्तुरबा रुग्णालयासाठी खूप मोठी जागा आहे. या जागेचा उपयोग करावा. ती ओसाड पडून आहे, असे समितीने सांगितले.

त्यावर महापालिका अतिरिक्त आयुक्त यांनी कस्तुरबा रुग्णालयामध्ये उपचार घेणारे रुग्ण आसपासच्या भागातीलच असतात. बाहेरून येणाऱ्या रुग्णांचे प्रमाण कमी आहे. आंतररुग्ण म्हणून दाखल असलेल्या रुग्णांना रुग्णालयाकडूनच जेवण देण्यात येते. रुग्णांचे नातेवाईक जवळचे असल्यामुळे त्यांना घरूनच जेवण येते. रात्री ०८.०० वाजता कॅन्टीन बंद होते ही बाब बरोबर आहे. ही वेळ वाढविण्याबाबत कार्यवाही करण्यात येईल. तसेच व्हॅडिंग मशिनस ठेवल्यास त्यामुळे देखील चांगली व्यवस्था होईल, असे समितीस सांगितले.

समितीने कोणत्याही रुग्णालयामध्ये सॅनिटरी नॅपकिन डिस्पोजल मशिन तसेच व्हॅडिंग मशिनस आढळून आल्या नाहीत. खरे तर सॅनिटरी नॅपकिन मोफत दिले पाहिजेत. बाळांतीण बायकांना याची जास्त आवश्यकता असूनही ते कोणत्याही रुग्णालयामध्ये उपलब्ध असल्याचे दिसून आले नाही, अशी विचारणा केली.

त्यावर महापालिका अतिरिक्त आयुक्त यांनी सॅनिटरी नॅपकिनस व्हॅडिंग मशिनसचा विषय बजेटमध्ये ठेवण्यात येईल. त्यावर संचालक, केईएम रुग्णालय याबाबतच्या प्रस्तावावर कार्यवाही सुरु आहे. असे समितीस सांगितले.

महापालिका आयुक्त यांनी याबाबत टेंडर प्रोसिजर सुरु आहे. हॉस्पिटल्समध्ये सॅनिटरी नॅपकिन व्हॅडिंग मशिनस लावण्याचा प्रस्ताव अगोदरच सादर करण्यात आलेला आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने अनेक डॉक्टरांशी विशेषतः महिला डॉक्टरांशी चर्चा केली. त्यावेळी असे दिसून आले की, प्रस्ताव पाठविण्यामध्ये दिरंगाई होते. पध्दतीने सुविधा देता, परंतु

रुग्ण व डॉक्टरांना नेमके काय हवे आहे त्याबाबतचे प्रस्ताव वरच्या पातळीवर येण्यास दिरंगाई होते. काही प्रस्ताव दोन-तीन वर्षांपूर्वी दिले असल्याचे सांगण्यात आले. प्रस्ताव दिला आहे हे उत्तर खूप सोपे असते, परंतु त्याची नंतर वर्षानुवर्षे वाट पाहावी लागते. अशी विचारणा केली.

संचालक, केईएम रुग्णालय यांनी याबाबतची कार्यवाही अंतिम टप्प्यामध्ये आहे. असे समितीस सांगितले.

महापालिका आयुक्त यांनी यापूर्वी शिक्षण विभाग देखील होता. सर्व शाळांमध्ये अशा मशिन्स लावल्या आहेत. या व्हॅडिंग मशिन्समध्ये कॉइन टाकावा लागतो त्यामुळे प्रत्येक रुग्णालयाकडे किती कॉइन घ्यायचे हे देखील पाहावे लागेल.

समितीने यासाठी स्मार्ट कार्ड देखील बनविता येईल. असे सुचित केले.

त्यावर महापालिका आयुक्त यांनी याबाबत देखील विचार करण्यात येईल. असे समितीस सांगितले.

समितीने रुग्णांना देण्यात येणाऱ्या आहाराबाबत कोणती समिती आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक, केईएम रुग्णालय यांनी के.ई.एम. रुग्णालयामध्ये बचत गटांच्या महिलाच पोळ्या बनवितात. रुग्णालयामध्ये विविध प्रकारचे डाएट्स बनविले जातात. अगोदर आहार तज्ञांमार्फत जेवणाची चाचणी करून नंतरच रुग्णांना जेवण देण्यात येते. काही छोट्या रुग्णालयांमध्ये असे घडत असेल तर समितीने सर्व रुग्णालयांमध्ये समानता आणा. नर्सिंगचा स्टायपेंड, रुग्णांचा आहार, रुग्णालयाच्या इमारतीची दुरुस्ती, लेडीज रुम, विशाखा समिती याबाबत कार्यवाही करणे आवश्यक आहे. अनेक ठिकाणी विशाखा समितीच माहिती नाही. त्या ठिकाणी प्रिव्हेन्शन ऑफ सेक्स्युअल हॅरसमेंट नावाची समिती आहे. तेथे विशाखा समिती असेच लिहावे याबाबत माननीय सर्वोच्च न्यायालयाचे आदेश आहेत. महत्त्वाचे म्हणजे विशाखा समितीची माहिती बऱ्याच रुग्णालयात अतिशय कमी प्रमाणात आहे. या समितीकडे नोंदविलेल्या गुन्ह्यांच्या प्रकरणांची कागदपत्रे आमच्या समितीने त्यांच्याकडून घेतली आहेत. त्यांच्याकडे आलेल्या प्रकरणांमध्ये त्यांनी संबंधित गुन्हेगारांच्या बदल्या दुसरीकडे केलेल्या आहेत. नुसत्या बदल्या करणे म्हणजे तो व्यक्ती पुन्हा दुसरीकडे

तशा प्रकारचे गुन्हे करायला मोकळा होईल. काही प्रकरणे महिला आयोगाकडे पाठविण्यात आले असल्याचे आम्हाला सांगण्यात आले. विशाखा समितीची एक वेगळी ऑथॉरिटी आहे. त्यामुळे आपल्या या समितीने निर्णय घेतला पाहिजे. त्याबद्दल महिला आयोग प्रकरणे गेले असेल तर तो त्यांचा वेगळा निर्णय घेतील. मात्र विशाखा समितीच्या बाबतीत विशेष लक्ष देण्याची गरज आहे. कारण विशाखा समितीच्या बाबतीत समिती अतिशय गंभीर आहे. महिलांच्या संरक्षणाबाबत ही एक चांगली सुरुवात आहे. विशाखा समितीवर प्रत्येक रुग्णालयामध्ये एन.जी.ओ.चा १ सदस्य कायम स्वरूपी असावा लागतो. मात्र बऱ्याच रुग्णालयात तशा प्रकारचा सदस्य नियुक्त केल्याचे समितीच्या निदर्शनास आले नाही.

कारण स्थानिक समितीने किंवा त्यानंतरच्या वरिष्ठ समितीने सुध्दा अशा प्रकारचा गुन्हा झाला आहे असा निष्कर्ष काढला आणि त्यानंतर मेट्रोपोलिटियन मॅजिस्ट्रेटकडील अपिलामध्ये तो गुन्हेगार निर्दोष सुटला आहे.

सर्व्हीकल कॅन्सरची लस महापालिकेच्या कोणत्याही रुग्णालयामध्ये अद्याप आलेली नाही. कारण खासगी रुग्णालयांमध्ये अशा प्रकारच्या लसी दिल्या जातात. या लसीचा जास्तीत जास्त उपयोग शाळेत शिकणाऱ्या १२-१३ वर्षे वयोगटातील मुलांना देण्याची आवश्यकता आहे. ही लस घेण्यासाठी खासगी रुग्णालयात जावे लागते. अशा परिस्थितीत गरीब महिलांनी हे उपचार घेण्यासाठी कुठे जायचे ? ही लस महापालिका रुग्णालयात देण्यास सुरु करावी, असे समितीने सांगितले.

त्यावर, संचालक, केईएम रुग्णालय यांनी टाटा कॅन्सर हॉस्पिटलच्या डॉ. बडवे यांच्याशी चर्चा केलेली आहे. त्यांनी ही लस सर्व समाजात द्यावी असे म्हटले नाही. जेव्हा डीमांड केली जाते तेव्हाच ही लस दिली जाते. पुन्हा यासंबंधी त्यांच्याशी चर्चा करतो. कारण यापूर्वी सुध्दा हा विषय आला होता आणि त्यानुसार त्यांच्याशी चर्चा केली होती. त्यावेळी ही लस सरसकट समाजात देण्याची आवश्यकता नाही असे ते म्हणाले होते. म्हणून आपण त्यासाठी सर्व्हीकल स्क्रीनिंग करतो. मॅमोग्राफी करतो.

महिलांची संपूर्ण स्क्रीनिंग टेस्ट करण्याची प्रक्रिया सुरु झाली पाहिजे. हे करणे गरजेचे आहे. वर्षातून प्रत्येक महिलेची एकदा टेस्ट झाली पाहिजे आणि त्यासंबंधी नोंदवही असली पाहिजे. असे समितीने सांगितले.

त्यावर संचालक, केईएम रुग्णालय यांनी हे पडताळून पाहू. कारण प्रचंड लोड आहे. कारण यामध्ये साधारणपणे ४० ते ५० लाख महिला असू शकतील. त्यामुळे हे बघायला पाहिजे. माफक दरामध्ये हे करता येईल. असे समितीस सांगितले.

समितीने हे माफक दर आकारून करावे. कारण ते करणे गरजेचे आहे. फक्त श्रीमंतांनाच असे उपचार मिळू शकतात. अशा वेळी गोरगरीबांनी कोठे जायचे ? महिलांचे गायनकचे प्रॉब्लेम तर खूप मोठ्या प्रमाणात आहेत. ते तातडीने सोडविण्याची आवश्यकता आहे. अशी विचारणा केली.

महापालिका आयुक्त यांनी याबाबतीत शासनाचे असे कोणतेही नियम नाहीत. मात्र शासनाला लिहून आणि त्यांच्याकडून मार्गदर्शन घेऊन हे उपक्रम सुरू करण्याचा प्रयत्न करू. असे समितीस सांगितले.

समितीने त्यानुसार हे उपक्रम सुरू करू शकता. काही महापालिकांनी ही कामे त्यांच्या सीएसआर निधीतून सुरू केलेली आहेत. हे करायचे ठरविले तर अनेक पध्दतीने करू शकतो. मात्र त्यासाठी इच्छाशक्ती हवी की महिलांची संपूर्ण स्क्रीनिंग टेस्ट करायची आहे आणि तरच हे करू शकतो. तसेच सर्व्हिकल कॅन्सर टेस्ट करण्यास सुरूवात केली तर अनेक महिलांना त्याचा निश्चितपणे फायदा होऊ शकेल. तसेच महिलांना सॅनिटरी नॅपकिनस मिळाल्या पाहिजेत. त्यांच्या आहारामध्ये सफेद ब्रेड नसला पाहिजे. या सर्व महत्त्वाच्या सुविधा पुरवितांना आपण महिलांना आणि बालकांना प्राधान्य दिले पाहिजेत. अशा सुचना समितीने केल्या.

दुसरी एक महत्त्वाची तक्रार समितीकडे डॉ. आंबेडकर आणि भगवती रुग्णालयाच्या बाबतीत आली होती आणि ती म्हणजे महिला आणि पुरुष यांच्यासाठी जरी ओपीडीमध्ये वेगवेगळ्या रांगा असल्या तरी महिलांच्या रांगांमध्ये पोलिओची लस देणारी महिला त्याच रांगेत, एचआयव्हीची तपासणी करणारी महिला त्याच रांगेत, इतर तपासणी करणारी महिला सुद्धा त्याच रांगेत असतात. त्यामुळे जर त्या रांगेत एखाद्या महिलेला संसर्गजन्य आजार असेल तर तो दुसऱ्या महिलेला झाल्यास त्याला जबाबदार कोण राहिल. त्या ठिकाणी केस पेपर लिहिणारा खिडकीमध्ये असलेला कर्मचारी कोणतीही विचारपूस न करता खाली मान घालून केस पेपर देत असतो. अशा प्रकारे संसर्गजन्य रोगांच्या रुग्णांची रांग वेगळी असली पाहिजे.

समिती सर्व रुग्णालयांमध्ये महिलांच्या वेगवेगळ्या रांगा करण्यात याव्यात. कारण हे प्रत्येक ठिकाणी करणे गरजेचे आहे. यासाठी आपल्याला शासनाची परवानगी घेण्याची आवश्यकता नाही. स्वच्छतेच्या बाबतीत सुध्दा लक्ष देण्याची गरज आहे. रुग्णालयांमधील इमारती सुध्दा दुरुस्त करण्याची गरज आहे. लोकांना वाटले पाहिजे की, हे रुग्णालय उपचारासाठी सुसज्ज आहे. समितीने भाभा रुग्णालयातील महिलांच्या होस्टेलची अत्यंत दुरावस्था असल्यामुळे त्याकडे लक्ष देण्याची गरज आहे. नर्सिंगच्या बाबतीत त्यांना विद्यावेतन देताना त्या दरामध्ये समानता आणण्याची आवश्यकता आहे.

समितीने या ठिकाणी केलेल्या चर्चेमध्ये जवळपास २९.६१ टक्के पदे म्हणजे ४,४९४ पदे भरण्याची गरज आहे. याबाबतीत कोकण भवन येथून ही प्रशासकीय पदे भरण्याची कार्यवाही सुरू आहे अशा प्रकारचे टिप्पणीमध्ये आले आहे. प्रामुख्याने ही पदे कधी भरली जातील यावर भर दिला पाहिजे. कारण या चर्चेमध्ये मनुष्यबळ कमी असल्यामुळे पदे रिक्त आहेत व त्यातून रुग्णालयांवर लोड येतो. त्यामुळे ही पदे लवकरात लवकर कशी भरली जातील ते सांगावे. अशी विचारणा केली.

जेव्हा सेंट जॉर्जेस रुग्णालयात भेट दिली होती त्यावेळी तेथे थॅलेसेमिया आजारावरील उपचाराचे एक वेगळे युनिट आहे. त्या ठिकाणी आम्हाला ५४ रुग्ण उपचारासाठी प्रतिक्रियादीवर असल्याचे आढळून आले. अशी सुविधा महापालिकेच्या केईएम या एका रुग्णालयाव्यतिरिक्त कोठेही अन्यत्र आढळून आली नाही, असे समितीने सांगितले.

त्यावर संचालक, केईएम रुग्णालय यांनी केईएम रुग्णालयामध्ये ही व्यवस्था केली असून तेथे अॅडल्ट आणि बालके यांच्यासाठी वेगवेगळी व्यवस्था आहे. मागाठणे, बोरीवली येथे आणि सायन रुग्णालयात एक युनिट सुरू केले आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने प्रत्येक रुग्णालयात या उपचाराची सुविधा छोट्या प्रमाणात का होईना पण ती ठेवावी. कारण मुंबई शहर मोठे असल्यामुळे अशा प्रकारच्या रुग्णाला हा मोठा प्रवास झेपत नाही. ज्याप्रमाणे एका रुग्णालयामध्ये रक्त पोहोचण्यासाठी २ तास उशीर झाला म्हणून त्या मातेचा मृत्यू झाला. तसे होता कामा नये. तसेच प्रत्येक रुग्णालयामध्ये ५० किंवा १०० खाटांचे युनिट तयार केले तर बरे होईल, असे समितीने सांगितले.

त्यावर अधिष्ठाता, नायर रुग्णालय यांनी नायर रुग्णालयामध्ये यासाठी १० बेड्स ठेवले आहेत, असे समितीस सांगितले.

तसेच संचालक केईएम रुग्णालय यांनी गेल्या ३ वर्षांमध्ये केईएम, नायर आणि सायन रुग्णालयांमध्ये कॅन्सर आजारावरील उपचारासाठी वेगळे युनिट ठेवले असून या वर्षी सायन रुग्णालयामध्ये जवळपास ८०० रुग्णांवर उपचार केले तर केईएम रुग्णालयात जवळपास ७०० रुग्णांवर उपचार केले आहेत. बऱ्याच वेळा ही सुविधा मोफत देतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने रिक्त पदांच्या बाबतीत मोठी जाहिरात दिली असल्याचे म्हटले आहे तर ही पदे कधी भरणे करणार आहेत ? ही जाहिरात कोणकोणत्या वृत्तपत्रातून दिली आहे. अशी विचारणा केली.

त्यावर अतिरिक्त महापालिका आयुक्त यांनी ही प्रक्रिया सामान्य प्रशासन विभागामार्फत पार पाडली जाते. असे समितीस सांगितले.

तसेच संचालक, केईएम रुग्णालय यांनी दोन मराठी आणि दोन इंग्रजी वृत्तपत्रांमध्ये आम्ही या जाहिराती देतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने आपण कोणकोणत्या रिक्त पदांची जाहिरात काढली आहे ? त्याची माहिती समितीला द्यावी. अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी उत्तरामध्ये असे म्हटले आहे की, रुग्णालयातील रिक्त पदे भरण्यासाठी बिंदू नामावलीप्रमाणे रोस्टर अद्ययावत करणे व पडताळणी करणे याबाबतची प्रशासकीय कार्यवाही मागासवर्ग कक्ष, कोकण भवन, नवी मुंबई यांच्या स्तरावर सुरू आहे. तसेच त्यामुळे बिंदू नामावली संदर्भात समितीला नेमकी वस्तुस्थिती सादर करावी. सामान्य प्रशासन विभागाकडे आरोग्य विभागांतर्गत एकूण २३९ बिंदू नामावली आहेत. त्यापैकी १८५ बिंदू नामावल्यांची तपासणी कोकण भवन येथील मागासवर्ग कक्षामार्फत तपासून पूर्ण झाली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने या ठिकाणी उत्तरामध्ये असे म्हटले आहे की, कोकण भवन येथे मागासवर्ग कक्षाच्या स्तरावर कार्यवाही प्रलंबित आहे. मात्र अजूनही महापालिका स्तरावर कार्यवाही प्रलंबित असल्याचे दिसते. अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी मागासवर्ग कक्ष असून त्यांच्याकडून आरोग्य विभागाच्या एकूण १८५ बिंदू नामावल्या तपासून कोकण भवनला पडताळणीसाठी पाठविल्या आहेत. त्यातपासून झाल्या आहेत किंवा कसे त्या बाबतची माहिती त्यांच्याकडून घ्यायची राहिली आहे. मात्र ती माहिती घेऊन कळवू शकतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने हे संपूर्ण काम होण्यासाठी किती कालावधी लागणार आहे. अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी हे काम पूर्ण करण्यासाठी ३ महिन्यांचा कालावधी दिला होता. मात्र काही बिंदू नामावलीमध्ये अजूनही काही अडचणी आहेत. त्याबाबतची काही जुनी कागदपत्रे मिळत नाहीत. त्यामुळे आतापर्यंत १८५ प्रकरणे पूर्ण झाली असून उर्वरित प्रकरणांचे काम सुरू आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने जे सांगत आहात ती कोणत्या संवर्गातील पदे आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी ही बहूतेक पदे वर्ग ३ व वर्ग ४ संवर्गातील आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने दिलेला ३ महिन्यांचा कालावधी संपला आहे. अशा परिस्थितीत काय करणार आहात ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी होय. हा कालावधी संपला असला तरी काम बरेच मोठे असल्यामुळे तो कालावधी वाढवून मागत आहोत. असे समितीस सांगितले.

समितीने मला असे वाटते की, आपल्याला या कामासाठी मनुष्यबळ वाढविणे आवश्यक आहे. अन्यथा सर्वांची पदोन्नतीची प्रकरणे प्रलंबित राहतील व भरती प्रक्रिया थांबली जाईल आणि एकंदरीत त्याचा परिणाम रुग्णसेवेवर होईल. असे सूचित केले.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी होय ३ महिन्यात पाहतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने आरोग्य हा विषय अतिशय महत्त्वाचा आहे. मात्र कोणत्याही रुग्णालयात गेले तर त्या ठिकाणी डॉक्टर्स नाहीत, आया बाई नाहीत, वॉर्ड बॉय नाहीत.

रोस्टरचे कारण सांगत असला तरी आरोग्य विषयक बाबीला काही एमर्जन्सी आहे की नाही. कारण ही अत्यावश्यक सेवा आहे. हवे तर या बाबतीत आयुक्तांकडे जावे. या विषयाला प्राधान्य द्यावे. हवे असल्यास आम्ही सुध्दा समवेत येण्यास तयार आहोत. आम्ही सी.एम.ला सुध्दा भेटू शकतो. परंतु आरोग्य सेवेला प्राधान्य द्यावे. रुग्णालयांवर प्रचंड ताण येतो. एखाद्याला कार्डीयोग्राम काढायचा असेल तर त्याला २०० लोकांच्या लाईनमध्ये उभे रहावे लागते. एखाद्याला रक्त तपासायचे असेल तर त्याला १००० लोकांच्या लाईनमध्ये उभे रहावे लागते. एखाद्याला एक्स-रे काढायचा असेल तर त्याने १० ते १५ लोकांच्या लाईनमध्ये उभे रहावे. म्हणजे एखादा रुग्ण अतिशय गंभीर असेल व त्याचे निदान झाले असेल तर त्याला शस्त्रक्रियेची तारीख मिळण्यासाठी ३-३ महिने लागतात. कूपर रुग्णालय आणि डॉ. आंबेडकर शताब्दी रुग्णालय अतिशय सुंदर बांधले आहे. त्यांच्याकडे पुरेशा प्रमाणात जागा उपलब्ध आहे. मात्र त्यांच्याकडे पुरेशी यंत्रणा नाही, डॉक्टर्स नाहीत, आया बाई नाहीत, वॉर्ड बॉय नाहीत, नर्सस नाहीत. त्यामुळे हा संपूर्ण कर्मचारी वृंद लवकरात लवकर म्हणजे अगदी युध्द पातळीवर भरणे आवश्यक आहे. ज्या प्रमाणे एलफिन्स्टनला पूल पडल्यावर आर्मीला बोलावून तो पूल बांधण्याचे सुरू आहे त्याप्रमाणे हे काम झाले पाहिजे. नेमलेल्या त्या सर्व शिकाऊ डॉक्टरांची आम्हाला किव येते की ते १८-१८ तास त्या ठिकाणी काम करतात. तेथील नर्ससना आपण ५०० ते ६०० रुपये विद्यावेतन देतो. घरकाम करण्यासाठी येणारी मोलकरीण सुध्दा धुणीभांडी करण्यासाठी इतक्या कमी रकमेमध्ये यायला तयार नसते. रुग्णालयांमध्ये कर्मचारी वृंद नसणे हीच प्रमुख समस्या आहे. त्यामुळे आपण अगदी युध्दपातळीवर ही रिक्त पदे भरलीच पाहिजेत. मग त्यामध्ये डॉक्टर्स असो, सिस्टर्स असो, आया बाई असोत किंवा वॉर्ड बॉय असोत. या बाबतीत आपल्याला जर आमची मदत हवी असेल तर या कामी माननीय मुख्यमंत्र्यांकडे सुध्दा येण्यास तयार आहोत. समितीला असे सूचित करावेसे वाटते की, यामध्ये तातडीने पुढाकार घ्यावा. तीन महिन्यात देतो किंवा कोकण भवनकडे प्रकरणे पाठविली आहेत अशा प्रकारची उत्तरे अपेक्षित नाहीत. कारण आज जग संगणकाच्या युगात वावरत आहे. असे समितीने सांगितले.

समितीने याबाबत लवकरात लवकर कार्यवाही करण्यात यावी. तसेच आता देखील रुग्णांना अधिक चांगल्या सुविधा देण्यात याव्यात. दुसरा मुद्दा म्हणजे कूपर

रुग्णालयामध्ये आदिवासी मुलींसोबत घडलेल्या प्रकाराची चौकशी सायन रुग्णालयातील डॉक्टरांनी केल्याचे सांगितले. याचौकशीमध्ये सर्व काही ठीक असल्याचे सांगण्यात आले. यामुळे संबंधित आदिवासी मुलींवर अन्याय होईल व त्यामुळेच हे प्रकरण सचिवांच्या साक्षीसाठी घेण्यात आले आहे. तसेच डॉक्टरांनी रुग्णालयामध्ये मद्यप्राशन करण्याच्या घटना पुन्हा घडू नयेत यासाठी महानगरपालिकेने कडक नियम केले पाहिजेत. बैठकीमध्ये झालेल्या चर्चेच्या अनुषंगाने करण्यात येणाऱ्या कार्यवाहीची माहिती समितीला सादर करावी. बिंदूनामावलीचा विषय तातडीने साडविणे गरजेचे आहे. त्यासाठी मनुष्यबळ वाढवावे व काम करून घ्यावे. रिक्त पदे भरण्याबाबत तातडीने कार्यवाही सुरु करण्यात यावी. प्रत्येक रुग्णालयामध्ये हयुमन मिल्क बँक, कांगारु मदर केअर बॅग्स व ब्लड सेपरेशन सिस्टीम सुरु करण्याबाबत ही समिती आदेश देत आहे. जी माहिती आठ दिवसांमध्ये किंवा काही ठराविक कालावधी देवू असे सांगितले ती माहिती समितीस सादर करण्यात यावी.

महापालिका आयुक्त यांनी या समितीकडून अतिशय चांगले मार्गदर्शन मिळाले. बैठकीसाठी उपस्थित असलेली टीम अतिशय कमिटेड आहे. बऱ्याच विषयांबाबत कार्यवाही करण्यात आलेली आहे. जी कार्यवाही अपूर्ण आहे ती पूर्ण करण्याचा प्रयत्न करू. तसेच व्यवस्थेमध्ये शिस्त आणण्याचा प्रयत्न करू. असे समितीस सांगितले.

२.२ विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी अधिष्ठाता, मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिका तसेच राज्य शासनाच्या अखत्यारित असलेले रुग्णालये यांनी खालीलप्रमाणे लेखी माहिती दिली :-

सेंट जॉर्जेस रुग्णालय, मुंबई

रुग्णालयात जनरिक मेडिकल स्टोअर सुरू करणेबाबत शासनाचे कोणतेही ठोस आदेश नाहीत. परंतु रुग्णालयात यापूर्वी शासनाच्या आदेशानुसार जनरल मेडिकल स्टोअर सुरू करण्यात आले होते. सदरचे मेडिकल स्टोअर शासनाच्या आदेशानुसार बंद करण्यात आले.

चतुर्थश्रंणी या संवर्गाची पदे २९ दिवसांवर भरण्याची कार्यवाही संस्थास्तरावरून सुरू आहे. त्याकरीता अधिष्ठाता, सर ज.जी. समुह रुग्णालये यांनी दिनांक २२/४/२०१८ अन्वये दिलेल्या निर्देशानुसार रुग्णालयातील रिक्त पदांवर २९ दिवसांच्या तत्वावर माहे एप्रिल, २०१८ मे, २०१८ या कालावधीमध्ये नियुक्त्या देण्याची कार्यवाही सुरू आहे.

रुग्णालयातील बालरुग्णांसाठी एन.आय.सी.यु. विभाग कार्यरत आहे.

रुग्णालयामध्ये दाखल झालेल्या मधुमेह आजाराच्या रुग्णांना रुग्णालय प्रशासनामार्फत पोळीभाजी दिली जाते व इतर रुग्णांना शासनाच्या मानकांप्रामणे ब्रड दिला जातो.रुग्णाना देण्यात येणारा आहार रुग्णाच्या आजाराचे मुल्यांकन करून आहारतज्ञांमार्फत शासन निर्णय दिनांक १२/०८/१९६७ मधिल तरतूदीनुसार दिला जातो.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेमार्फत जैविक कचऱ्याच्या विल्हेवाटीकरीता मे.एस.एम.एस. एन्होक्लीन प्रा.लि.या ठेकेदाराची नियुक्ती करण्यात आली असून, सदर ठेकेदारामार्फत दैनंदिन निर्माण होणाऱ्या कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्यात येते.

रुग्णालयात जनरिक मेडिकल स्टोअर सुरू करणेबाबत शासन स्तरावरून कार्यवाही सुरू आहे. दरम्यानच्या कालावधीत रुग्णांची गैरसोय होऊ नये म्हणून शासनाने कॅज्युमर फेडरेशनच्या माध्यमातून औषध दुकान सुरू करण्यास अनुमती असल्यामुळे औषध दुकान सुरू होते. परंतु सदरच्या औषध दुकानामध्ये जेनेरीक

औषधांप्रमाणे औषध विक्री होत नसल्याकारणाने व रुग्णांना सवलतीच्या दराने औषधे उपलब्ध होत नसल्यामुळे सदरचे मेडिकल स्टोअर शासनाच्या आदेशानुसार बंद करण्यात आले.

रुग्णालयामध्ये शासनामार्फत खरेदी करण्यात आलेल्या औषधांचे वितरण वैद्यकीय सल्यानुसार होण्याकरिता २४ तास औषध भांडारातर्फे एक डिस्पेंसरी कार्यरत असते. त्यामुळे रुग्णांची गैरसोय होत नाही.

वर्ग-४ या संवर्गाची पदे भरण्यास शासनाचे निर्बंध आहेत परंतु रुग्ण सेवा बाधीत होऊ नये म्हणून चतुर्थश्रेणी या संवर्गाच्या पदांवर तात्पुरत्या व्यवस्थेच्या माध्यमातून २९ दिवसांच्या तत्वावर भरण्यात येत आहे. त्याकरीता अधिष्ठाता, सर ज.जी.समुह रुग्णालये यांनी दिनांक २२/४/२०१८ अन्वये दिलेल्या निर्देशानुसार रुग्णालयातील रिक्त पदांवर २९ दिवसांच्या तत्वावर माहे एप्रिल, २०१८ मे, २०१८ या कालावधीमध्ये नियुक्त्या दिल्या आहेत. शासनाचे आदेश प्राप्त झाल्यानंतर सदरची रिक्त पदे भरण्याची कार्यवाही करण्यात येईल.

सेंट जॉर्ज रुग्णालयातील बालरुग्णांसाठी एन.आय.सी.यु. ची व्यवस्था आहे. तसेच वैद्यकीय शिक्षण व संशोधन विभागाच्या अधिपत्याखाली १६ शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयांशी संलग्नित रुग्णालयामध्ये नवजात बालकांच्या अतिदक्षतेकरिता एन.आय.सी.यु.ची सुविधा उपलब्ध आहे.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेमार्फत जैविक कचऱ्याच्या विल्हेवाटीकरीता मे.एस.एम.एस. एन्डोक्लीन प्रा.लि. या ठेकेदाराची नियुक्ती करण्यात आली असून,

सदर ठेकेदारामार्फत दैनंदिन निर्माण होणाऱ्या कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्यात येते संचालनालयाच्या अधिनस्त असलेल्या शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व त्या संलग्नीत रुग्णालयामध्ये स्त्रीरोग व प्रसूतीशास्त्र विभाग तसेच बालरोग चिकीत्सा शास्त्र विभाग यांच्या मार्फत तशा आशयाचा प्रस्ताव प्राप्त करून तो शासनाच्या असल्यामुळे शासन आदेशाच्या अधिन राहून कार्यवाही करण्यात येईल.

कामा व अल्ब्लेस रुग्णालय, मुंबई

रुग्णालयातील उपहारगृहाचे नुतनीकरण सार्वजनिक बांधकाम विभागामार्फत करण्याची कार्यवाही सुरु आहे. सदरचे नुतनिकरण झाल्यानंतर ई-निविदेद्वारे (जाहिरातीद्वारे) उपहारगृह सुरु करण्यात येईल.

कामा रुग्णालयातमधील एडस नियंत्रण कक्षात सेवेत असणारे डॉक्टरस रुग्णालय प्रशासनामार्फत अथवा शासनामार्फत नियुक्त करण्यात आले नसून सदरचे डॉक्टर हे राष्ट्रीय एडस नियंत्रण कार्यक्रमांतर्गत नियुक्त करण्यात आले असून त्यांना कायमस्वरूपी सेवेत नियुक्त करण्याचा कोणताही प्रस्ताव रुग्णालय प्रशासनामार्फत शासनास सादर करण्यात आला नाही.

रुग्णालयातील उपहारगृहाचे नुतनिकरण सार्वजनिक बांधकाम विभागामार्फत करण्याची कार्यवाही सुरु आहे. सदरचे नुतनिकरण झाल्यानंतर ई-निविदेद्वारे(जाहिरातीद्वारे)उपहारगृह सुरु करण्यात येईल.

भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर भगवती रुग्णालय, बोरिवली

डॉ. आंबेडकर भगवती रुग्णालयात तर पहिल्या वर्षाच्या नर्ससना ५९०/- रुपये, दुसऱ्या वर्षाच्या नर्ससना ६००/- तर तिसऱ्या वर्षाच्या नर्ससना ६१०/- रुपये अशा प्रकारे विद्यावेतन दिले जाते. आपण राज्य शासनाच्या तुलनेत हे विद्या वेतन जास्तीत जास्त देता हे जरी खरे असले तरी त्यामध्ये समानता नाही. त्यामुळे त्यामध्ये समानता आणली पाहिजे व त्यादृष्टीने धोरणात्मक निर्णय झाला पाहिजे.

महापालिकेच्या काही रुग्णालयामध्ये हे विद्यावेतन रु. ५००/- ते ६००/- दिले जाते, हे खरे असले तरी संचालनालयाच्या अधिपत्याखालील १० शासकीय परिचर्या महाविद्यालयात जनरल नर्सिंग व मिडवायफरी हे नर्सिंगचे प्रशिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थीनींना प्रचलित नियमानुसार प्रथम वर्ष रु. १९३/-, द्वितीय वर्ष रु. २०३/- व तृतीय वर्ष रु. २२३/- या प्रमाणे पाठ्यवेतन दरमहा अदा करण्यात येते. तसेच विद्यार्थीनींना संस्थेतून भोजन मोफत दिले जाते व सदर भोजन अंतर्गत संस्था त्याचे स्तरावर भोजन खर्च भागवित असते.

बा.य.ल.नायर चॅरिटेबल ट्रस्ट रुग्णालय ,मुंबई

बा.य. ल. नायर धर्मा . रुग्णालयातील इमारतीचे वेळच्या वेळी स्ट्रक्चर ऑडिट केले जाते. त्यामध्ये **crb** कॅटेरीगमध्ये येणा-या इमारतीचे वेळावेळी दुरुस्ती केली जाते. तसेच डिलॅपीडेटेड स्थितीमध्ये असलेल्या इमारतीना रिकामे करुन आवश्यक दुरुस्ती केली जाते.

महानगरपालिकेच्या पाच रुग्णलयामध्ये परिचारिका पाठशाळा आहे. त्यातील केईएम नायर, कुपर व भगवती रुग्णालय येथे पहिल्या वर्षी ५९० रुपये विद्यावेतन दिले जाते. परंतू सायन रुग्णालयात ५४० रुपये विद्यावेतन दिले जाते. सन २०१८ मध्ये पाचही रुग्णालयासाठी समान म्हणजेच रु. १५०० एवढे विद्यावेतन करण्याचा प्रयत्न केईएम रुग्णालयाकडून पाठविण्यात आलेला आहे.

सद्यःस्थितीत नायर रुग्णालयातील सर्व ३६ शस्त्राक्रियागृह चालु आहेत. तसेच ३ शस्त्राक्रियागृह मॉड्यूलर ओटीमध्ये रुपांतरीत करुन रुग्णसेवेकरिता सुर्पद केलेली आहेत.

नायर रुग्णालयाच्या निविदा विभागाद्वारे सन २०१७-१८ या कालावधीत एकुण ५७ व्हॅटिलेटर्स खरेदी करण्यात आलेले आहेत तसेच नायर रुग्णालयाच्या बधिरिकरणशास्त्र विभागात आवश्यक त्या प्रमाणात व्हॅटिलेटर्सची पूर्तता करण्यात आलेली आहे. विभागातील पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांना (प्रथम वर्षातील २६ व्दितीय वर्षातील २६ व तृतीय वर्षातील २६) तसेच नवीन नियुक्त प्राध्यापकवर्ग व जुना प्राध्यापक वर्ग यांना वेळावेळी व्हॅटिलेटर्स चालविण्याचे प्रशिक्षण देण्यात येते व त्यांची वार्षिक पुर्नउजळणी घेतली जाते.

यंत्रे व संयंत्रे खरेदी करतांना यंत्राच्या देखभाल व दुरुस्तीबाबत ८ वर्षांचा परिरक्षण करार केला जातो. ती कार्यवाही संबधित विभागामार्फत पार पाडली जाते.

सहाय्यक (सुक्ष्मजीवशास्त्र) या संवर्गाची १२ रिक्त पदे भरण्यासाठी दि. २८.०८.२०१८ रोजी वृत्तपत्रात जाहिरात प्रकाशित करण्यात आलेली आहे. तसेच इतर विषयातील सहाय्यक प्राध्यापकांच्या रिक्त पदांबाबत बिंदुनामावली अद्यावयात करणे व पडताळणी करण्याचे कामकाज चालु आहे.

नायर रुग्णालयाच्या उपभोक्ता विभागाच्या मागणीनुसार निविदा विभागामार्फत ई-निविदा प्रक्रियाद्वारे यंत्रे व सयंत्र याची खरेदी केली जाते. तसेच शासनामार्फत सदर खरेदीबाबत कोणतीही कार्यवाही केली जात नाही.

नायर रुग्णालयात सन २०१६ साली बंद अवस्थेत असलेली सीसीटीव्ही कॅमेरे काढून मे. झायकॉम प्रा.लि.कंपनीमार्फत नवीन सीसीटीव्ही कॅमेरे बसविण्यात आले असून सीसीटीव्ही यंत्रणा अद्यावयात करण्यात आलेली आहे. सद्यास्थितीत नायर रुग्णालयात १३२ सीसीटीव्ही कॅमेरे यंत्रणा बंद पडल्यास तात्काळ मे. झायकॉम प्रा. लि. या कंपनीस सुरक्षारक्षक कार्यालयाकडून कळविले जाते व लवकरात लवकर सीसीटीव्ही कॅमेरे यंत्रणा दुरुस्त केली जाते.

नायर रुग्णालयात मिल्क बँक सद्यास्थितीत कार्यरत आहे.

सर्व रुग्णालयामध्ये सॅनिटरी नॅपकीन बॅड व वेंडीग मशीन बसविण्याबाबत सदरचा प्रस्ताव मंजुरीकरिता संचालक कार्यालयात पाठविण्यात आलेला आहे.

नायर रुग्णालयामध्ये दररोज स्त्रीरोग व प्रसूतीशास्त्र विभागाच्या ओपीडीमध्ये हि चाचणी गर्भशयाच्या तोंडाच्या कर्करोगाचे निदान करण्यासाठी केली जाते. तसेच गर्भशयाच्या तोंडाचा बायप्सी , थ्रोस्टोस्कोपी , डि ऍंड सी तसेच पोट्याची व गर्भशयाची सोनोग्राफी इत्यादी सुविधा दररोज उपलब्ध असतात. याव्यातिरिक्त स्तनाच्या कर्करोगासाठी रुग्णालयात दर बुधवारी बाह्यरुग्ण विभाग चालविला जातो. तसेच वेळोवेळी स्त्रीरोग व प्रसूतीशास्त्र विभाग व शल्यचिकित्सा विभागाद्वारे कर्करोग निदानासाठी शिबिर भरविली जातात.

जैविक कचरा नष्ट करण्यासंबंधी कार्यवाही मध्यवर्ती खरेदी खाते यांच्यामार्फत करण्यात येते.

हयूमन मिल्क बँकेमध्ये कार्यवाही मध्यवर्ती खरेदी खाते यांच्यामार्फत करण्यात येते.

हयूमन मिल्क बँकेमध्ये समुपदेशनामुळे ज्या महिला स्वच्छेने दुध देण्यासाठी येतात त्या महिलांना मानधनऐवजी पौष्टिक आहार देण्यात येतो.

महानगरपालिकेच्या पाच रुग्णालयामध्ये पारिचारिका पाठयशाळा आहे. त्यातील केईएम, नायर, कुपर व भगवती रुग्णालय येथे पाहिल्या वर्षी ५९० रुपये विद्यावेतन

दिले जाते. पंरतु सायन रुग्णालयात ५४० रुपये विद्यावेतन दिले जाते. सन २०१८ मध्ये पाचही रुग्णलयासाठी समान म्हणजेच रु १५०० एवढे विद्यावेतन करण्याचा प्रस्ताव केईएम रुग्णालयाकडुन पाठविण्यात आलेला आहे.

कस्तुरबा रुग्णालय मुंबई

बृहन्मुंबईमहानगरपालिकेच्या कस्तुरबा रुग्णालयात कावीळ बाहयरुग्ण व अपघात विभाग आहेत. कावीळ बाहयरुग्ण हे सकाळी ८ ते संध्या ४ पर्यंत सुरु असते. कस्तुरबा रुग्णलयातील औषधालय सकाळी ८ ते संध्या ४.३० पर्यंत सुरु असते व औषधाचा वाटप त्यांच्यामार्फत केले जाते. कस्तुरबा रुग्णालय हे संसर्गजन्य रोगांचे रुग्णालय असल्याकारणाने सर्व रुग्णांना (कांजण्या,गोवर, गालगुड, उलटी-जुलाब मलेरिया, डेंग्यू ,लेप्टो ,डाग्याखोकला , घटसर्प इ.दाखल करायचे आदेश दिले आहेत. तसेच उर्वरीत रुग्णांना डॉक्टरांनी केलेले औषध स्वतः डॉक्टर प्रचलित पध्दतीप्रमाणे देतात. आंतररुग्णांना औषधांचे वाटप हे रुग्णालयातील परिचारिकामार्फत देण्यात येते. कस्तुरबा रुग्णायाच्या आस्थपनेवर औषधनिर्माता एकुण ४ पदे आहेत व वरिष्ठ औषधनिर्माताचे १ पद असुन ते रिक्त आहे. सद्यस्थित तीन पाळीमध्ये औषधाचे वाटप करण्यासाठी ही पदे पुरेशी नाहीत . आठ अतिरिक्त औषधनिर्माताच्या (iphsmorms) द प्रमाणे निर्माण करण्याचा प्रस्ताव सादर केला आहे व उप प्रमुख लेखापाल (आस्थापना) विभागाने मूळ कागदपत्राची प्रत प्रस्तावना बरोबर जोडण्यास सांगितले आहे .

प्रमुख कामगार अधिकारी /कार्याकारी आरोग्य अधिकारी यांच्या मंजूरी अन्वये उपहारगृह कंत्राटाच्या निविदा मसुदेतील ,अट, क्रं ३७ नुसार उपहारगृहाची वेळ सकाळी १० ते संध्या ०६ पर्यंत आहे. तरीही रुग्णांच्या नातेवाईकांची गैरसोय होऊ नये म्हणुन कस्तुरबा रुग्णालयातील उपहारगृहाची वेळ सकाळी ०८ ते संध्या ०८ पर्यंत चालु ठेवली आहे. तरीही रुग्णांच्या नातेवाईकांची गैरसोय होऊ नये कंत्राटदारास रात्री १० वाजेपर्यंत उपहारगृह चालू देण्याचे आदेश देण्यात आले आहे.

कस्तुरबा रुग्णालयातील उपहारगृहाचे कंत्राट देण्याकरिता मनपाच्या प्रचलित पध्दतीनुसार, वृत्तपत्रात तसेच मनपा संकेत स्थळावर जाहिरात देवुन निविदा मागवण्यात येतात . तसेच लघुत्तम ठरलेल्या निविदाकारास सदर कंत्राट दिले जाते.कार्यकारी आरोग्य अधिकारी यांच्या मंजूरी अन्वये मेसर्स सुखसागर केटअर्स यांना दि. १९.१२.२०१२ ते दि.१८.०९.२०१५ पर्यंत याकाळावधीचे कंत्राट देण्यात आले होते.

तदनंतर कंत्राट देण्याकरिता निविदा मागविण्यात आल्या सदर निविदेस योग्य प्रतिसाद मिळाला नाही पुनश्च: ई निविदा मागविण्यात आल्या दरमान्याच्या काळावधीमध्ये रुग्णांच्या नातेवाईकांची व कर्मचारीवृंदाची गैरसोय होऊ नये म्हणुन प्रमुख कामगार अधिकारी / कार्यकारी आरोग्य अधिकारी यांच्या मंजूरी अन्वये मेसर्स सुखसागर केटरर्स यांचे दि. २९.०८.२०१७ पर्यंत कंत्राट वाढविण्यात आले. ई-निविदा मागवून लघुत्तम ठरलेल्या मेसर्स शेड्डी केटरिंग सर्विसेस यांना दि. ३०.१८.२०१७ पासून प्रथमतः ११ महिन्यांसाठी कंत्राट देण्यात आले आहे.

सर्व वार्षिक परीक्षण करारामध्ये व हमी कालावधी मध्ये आहेत. सध्या चे पुर्ण झालेले आहेत. मध्यवर्ती खरेदी खाते यांच्याकडून निविदा मागून कंत्राटदार नेमण्याची प्रकिया सुरु आहे . कस्तुरबा रुग्णालयामध्ये दुरुस्तीचे कामे टप्पाटप्प्यांने चालु आहेत. कस्तुरबा रुग्णालयामध्ये कर्मचारी वसाहत ६० व कक्ष क्र ०९.०६.०२ तसेच चे दुरुस्तीचे काम पुर्ण झाले आहे. तसेच कक्ष क्रं १ १४ १४८ चे दुरुस्तीचे काम सध्या चालु आहे. पावसाळ्यानंतर एच. बी. ओटी व डॉक्टर क्वाटर्सचे दुरुस्तीचे काम करण्यास येईल व कर्मचारी वसाहत नव्याने बांधकाम येणार आहे.

कस्तुरबा रुग्णालयामध्ये रुग्णांसाठी स्वतंत्र स्वयंपाकघर आहे. तेथुनच रुग्णांना नाश्ता व जेवणाचा पुरवठा करण्यात येतो.

जेनेरीक मेडीकल स्टोअर्स बाबत कस्तुरबा रुग्णालयात मध्यवर्ती खरेदी खाते यांच्याकडून दर प्रत्रिकेत नमुद जेनेरिक औषधे रुग्णांसाठी मागविण्यात येतात. दर प्रत्रिकेत नसलेले औषधे हे समाज विकासस अधिकारी यांच्यामार्फत उपलब्ध केले जातात. तसेच स्थानिक पातळीवर निविदा मागून औषधी खरेदी केले जातात.

उप आयुक्त सार्वजनिक आरोग्य खाते यांच्या दालनात दि. २२.०५.२०१८ रोजी सभा झाली. त्या सभेमध्ये उप आयुक्त (सा.आ.) यांनी प्रमुख वैद्यकीय अधिक्षक (उप नगरीय रुग्णालये) यांना असे आदेश दिले आहे की, कस्तुरबा रुग्णालयामध्ये जेनेरिक मेडिकल स्टोअर्स उघडणे आवश्यक आहे. असे असल्याने जेनेरिक मेडिकल स्टोअर्स संदर्भातील निविदा प्रकियेत कस्तुरबा रुग्णालयाचा समावेश करण्यात यावा

भाभा रुग्णालय, वांद्रे

के.बी. भाभा रुग्णालय वांद्रे (प) येथे सदयस्थित १ सी. टी. स्कॅन मशिन उपलब्ध असून त्यामार्फत रुग्णांलयात येणा-या रुग्णांचे आवश्यकतेनुसार शुल्क आकारून सी.टी.स्कॅन करण्यात येते. दिवसेदिवस रुग्णांची संख्या ही वाढत आहे, त्याकरिता के.बी. भाभा रुग्णालयाचे विस्तारीकरण प्रस्तावित असून त्यामध्ये एक नविन सी.टी.स्कॅन मशिन तसेच एक एम. आर.आय. मशिन बसविण्याचे प्रस्ताविलेले आहे.

के.बी. भाभा रुग्णालय वांद्रे (प) येथे रुग्णालयाच्या विस्तारिकरण करण्याच्या प्रस्तावामध्ये डायलेसिसची सेवा देण्याचे अंतर्भूत केलेली असून ही सुविधा देखील येथे येणाऱ्या रुग्णांना उपलब्ध करून देण्यात येईल .

के.बी. भाभा रुग्णालय वांद्रे (प) येथे रुग्णालयमध्ये बाळंतीण झालेल्या मातांना बाळांना कांगारु मदर केअर पध्दतीने ठेवण्यासाठी आवश्यक असणारे किटस या रुग्णालयामध्ये उपलब्ध करण्यात आलेल्या आहेत.

के. बी. भाभा रुग्णालय वांद्रे (प) येथे सद्यःस्थितत १ सी.टी. स्कॅन मशिन उपलब्ध असून त्यामार्फत रुग्णांलयात येणाऱ्या रुग्णांचे आवश्यकतेनुसार महानगरपालिकेच्या नियमानुसार शुक्ल आकारून सी.टी. स्कॅन करण्यात येते. दिवसेदिवस रुग्णांची संख्या ही वाढत आहे, त्याकरिता के.बी. भाभा रुग्णालयाचे विस्तारीकरण प्रस्तावित असून त्यामध्ये एक नविन सी. टी. स्कॅन मशिन तसेच एक एम. आर. आय. मशिन बसविण्याचे प्रस्तावितकेले आहे.

के. बी. भाभा रुग्णालय वांद्रे (प) येथे रुग्णालयाच्या विस्तारीकरण करण्याच्या प्रस्तावामध्ये डायलेसिसची सेवा देण्याचे अंतर्भूत केलेली असून ही सुविधा देखील येथे येणाऱ्या रुग्णांना उपलब्ध करून देण्यात येईल.

के. बी. भाभा रुग्णालय वांद्रे (प) येथे रुग्णालयामध्ये बाळंतीण झालेल्या मातांना आपल्या बाळांना कांगारु मदर केअर पध्दतीने ठेवण्यासाठी आवश्यक असणारे किट्स या रुग्णालयामध्ये उपलब्ध करण्यात आलेल्या आहेत.

के. बी. भाभा रुग्णालय वांद्रे (प) येथे मातामृत्यू कमी करण्याबाबत स्त्रीरोग व प्रसूतीशास्त्र येथील तज्ञ डॉक्टरांना मातामृत्यू दर कमी करण्याबाबत योग्य त्या सूचना

देण्यात आलेल्या असमान त्यासाठी लागणारी उपकरणे व मणुष्यबळ भविष्य काळात उपलब्ध करून देण्यात येईल.

के. बी. भाभा रुग्णलय वांद्रे (प) येथे सद्यस्थितीत ८ इन्क्युबेटर इतकी संख्या उपलब्ध आहे. नविन ५ नग इन्क्युबेटर खरेदीची प्रक्रीया कार्यरत आहे.

के. बी. भाभा रुग्णलय वांद्रे (प) येथे येणाऱ्या महिला रुग्णासाठी संपूर्ण बॉडी चेकअप करण्याबाबतचा प्रस्ताव प्रशासनामार्फत संक्षम अधिकाऱ्यांच्या मंजूरी करण्याकरीता लवकर सादर करण्यात येईल.

के. बी. भाभा रुग्णलय वांद्रे (प) येथे येथील संपूर्ण यंत्रसामुग्रीचे Equipment Mapping हे Esbeedynamade या कंपनीमार्फत करण्यात आलेले आहे. या रुग्णालयामध्ये रुग्णांना आहार देण्यासाठी एका आहार तज्ञाची नेमणूक केलेली असून त्याच्यामार्फत सर्व रुग्णांना योग्य तो आहार दिला जातो त्याचप्रमाणे मनपाच्या लेखापरिक्षकामार्फत आहाराचे ऑडीट करण्यात येते.

के. बी. भाभा रुग्णलय वांद्रे (प) येथे निवासी वैद्यकीय अधिकाऱ्यांसाठी अनुक्रमे नऊव्या मजल्यावर स्त्री डॉक्टरांकरिता व दहाव्या मजल्यावर पुरुष डॉक्टरांकरिता निवासस्थाने देण्यात आलेली असून तेथील स्वच्छतागृहे व आजूबाजूचा परिसर याची नियमित स्वच्छता करण्यात येते. याबाबत सदर कामाचे वरिष्ठ वैद्यकीय अधिकारी, वैद्यकीय अधिकारी व अधिसेविका यांच्यामार्फत पर्यवेक्षण करण्यात येते.

के. बी. भाभा रुग्णलय वांद्रे (प) येथील इमारतीचे रंगकाम लवकरात लवकर सुरु करण्यात येईल.

या रुग्णालयांमध्ये बालरुग्ण विभागामध्ये सद्यस्थितीत सहा मल्टीपॅरा मॉनिटर्स उपलब्ध असून आणखी चार मल्टीपॅरा मॉनिटर्स खरेदी करण्याचे प्रस्ताविले आहे. सद्यस्थितीत रुग्णालयामध्ये सहा ऍनेस्थेशिया मशिन उपलब्ध असून पुढील एका महिन्यात एक ऍनेस्थेशिया मशिन उपलब्ध करण्यात येईल. तसेच दोन नविन ऍनेस्थेशिया वर्क स्टेशन खरेदी करण्याचे प्रस्ताविले आहे.

के. बी. भाभा रुग्णलय वांद्रे (प) यांचे विस्तारीकरण प्रस्तावित असून त्यामध्ये थॉलिसिमिया युनिट सुरु करण्याचे प्रस्ताविलेले आहे. के. बी. भाभा रुग्णलय वांद्रे (प)

येथील बालरुग्ण विभागामध्ये सद्यस्थितीत सहाय्यक प्राध्यपकाची २ पदे मंजूर असून त्यातील १ पद भारलेले व १ पद रिक्त आहे. रिक्त पद भण्याची प्रक्रीया नायर रुग्णलयामार्फत करण्यात येत आहे.

या रुग्णालयामध्ये स्त्री व पुरुष डॉक्टरांना सद्यस्थितीत विश्रांतीसाठी स्वतंत्र कक्ष उपलब्ध असून भविष्यकाळात स्त्री व पुरुष डॉक्टरांकरिता वेगवेगळा सुसज्ज विश्रांती कक्ष तयार करण्यात येतील.

या रुग्णालयामध्ये विशाखा समिती स्थापन करण्यात आली असमन तिच्या नियमित बैठका आयोजित करण्यात येतात. या समिती मध्ये शासन निर्णयानुसार सेवाभावी संस्थेचा (एन. जी. ओ.) एक प्रतिनिधी कायमस्वरूपी नेमण्यात आलेला आहे. त्याच प्रमाणे शासन निर्णयानुसार विशाखा समिती असे नाव असलेल्या फलक दर्शनी भागामध्ये लावण्यात आलेला आहे.

के. बी. भाभा रुग्णलय वांद्रे (प) यांचे विस्तारीकरण प्रस्ताविले असून त्यामध्ये ह्युमन मिल्क बॅन ही देखील अंतर्भूत करण्यात आलेली आहे. त्याच प्रमाणे निरागस बालकांचे प्राण वाचविण्यास स्वतःचे दूध देणाऱ्यांचे मोलाचे योगदान असल्यान या योजनेस अमृतदान असे नाव देण्यात येईल. तसेच या मातांना मानधन म्हणून काही ठराविक रक्कम देण्यात येईल.

या रुग्णालयाच्या रक्तपेढीमध्ये तंत्रज्ञ सद्यस्थितीत संकमण अधिकारी व ३ रक्तपेढी तंत्रज्ञ इत्यादी पदे भारलेली असून रक्तपेढी २४ तास कलम ठेवण्याकरिता ४ रक्त संक्रमण अधिकारी व २ रक्तपेढी तंत्रज्ञ यांची पदे निर्माण करण्याचा प्रस्ताव सक्षम अधिकारी यांच्या मंजूरीकरिता सादर करण्यात आला असून सदर प्रस्ताव मंजूर झालेला आहे.

या रुग्णालयामध्ये रेडिऑलॉजिस्ट या संवर्गातील १३ पदे उपलब्ध असून त्यांच्या मार्फत x-ray मशिन, सोनोग्राफी मशिन व सिटीस्कॅन मशिन या सुविधा रुग्णांना देण्यात येतात. त्याच प्रमाणे नव्याने रेडिऑलॉजिस्टची ९ पदे निर्माण करण्यात आलेली आहेत. के. बी. भाभा रुग्णलय हे माध्यमिक आरोग्य सेवा देणारे उपनगरीय रुग्णालय असून पिडीयाट्रीक सर्जरी विभाग हा रुग्णालयाच्या विस्तारीकरणानंतर चालू करण्यात येईल.

के. बी. भाभा रुग्णलय वांद्रे (प) येथे काही अपरिहार्य कारणामुळे थोड्या दिवसांकरिता रुग्णांना व्हाईट ब्रेड दिला जात होता. परंतू सद्यस्थितीत सर्व रुग्णांना गव्हाच पिठाच्या पोळ्या दिल्या जातात. तसेच या पोळ्या व आहार बाचत गटामधील महिलांमार्फत तयार करून देयाबाताचा प्रस्ताव सक्षम अधिकाऱ्यांच्या मंजूरीकरिता सादर करण्यात येईल.

सदर प्रकरणांमध्ये विशाखा समितीतर्फे चौकशी करण्यात आली होती व समितीने सुचविल्याप्रमाणे दोषीची बदली करण्यात होती. परंतू भविष्यात अशी घटना घडल्यास माननीय महिलांचे हक्क व कल्याण समिती प्रमुख व सदस्य यांनी सुचविल्याप्रमाणे प्राप्त होणाऱ्या तक्रारीवर विशाखा समिती मार्फत चौकशी करून योग्य कारवाई (निलंबन) व्हावी अशी शिफारस वरिष्ठ अधिकाऱ्यांकडे केली जाईल.

रुग्णालयात दिलासा संस्थेमार्फत लैंगिक अत्याचार पिडित व घरगुती हिंसा पिडीत महिला किंवा मुलीचे समपदेशन केले जाते व प्रत्येक प्रकरणात रितसर पोलिसात गुन्हा दाखल करण्याबाबत मदत केली जाते. एप्रिल, २०१६ ते डिसेंबर, २०१६ कालावधीत २४ गुन्हे पोलीसात दाखल झाले. जानेवारी, २०१८ ते मार्च २०१८ कालावधीत ४९ गुन्हे पोलिसात दाखल झाले. रुग्णालयात कॅल्शिअम लॅक्टेट व कॅल्शिअम कार्बोनेट या दोन प्रकारच्या गोळ्या उपलब्ध.

विभागीय सचिवांची साक्ष :-

मुंबई शहर व उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या अखत्यारित असलेल्या रुग्णालयांना दिलेल्या भेटीच्या वेळी प्राप्त झालेल्या माहितीच्या अनुषंगाने दिनांक ३ मे, २०१८ व ४ सप्टेंबर, २०१८ रोजी विभागीय सचिवांची साक्ष घेण्यात आली. साक्षीच्या वेळी समितीने शासकीय रुग्णालयांमध्ये जेनेरिक औषधांची दुकाने सुरु केली आहेत काय ? तसेच जेनेरिक औषधांची दुकाने सुरु करण्याकरिता दोन महिन्यांच्या कालावधीत निविदा प्रक्रिया पूर्ण झाली आहे काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी समितीने भेटीच्या वेळी शासकीय रुग्णालयांमध्ये जेनेरिक औषधांची दुकाने असावीत, यासंदर्भातील मुद्दा मांडण्यात आला होता. शासकीय रुग्णालयांमध्ये आता जेनेरिक औषधांची दुकाने सुरु करण्याकरिता दोन

महिन्यांच्या कालावधीत निविदा प्रक्रिया पूर्ण होईल. याकरिता आवश्यक असलेली जाहिरात तिस-यांदा रिकॉल केली होती. असे समितीस सांगितले.

समितीने यासंबंधीची जाहिरात प्रचलित वर्तमानपत्रात दिली होती का ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी यासंबंधीची सविस्तर व अचूक माहिती घेऊन समितीला सादर करतो. या निविदा कॉल करताना यातील काही अटी व शर्ती फार जाचक होत्या. यासंदर्भात २० लाख रुपयांचा टर्नओव्हर असलेल्यांना प्राधान्य देण्यात येईल, असे सांगितले गेले होते. तसेच, जेनेरिक औषधे विकण्याचा तीन वर्षांचा अनुभवही सक्तीचा आहे, असे म्हटले होते. तसेच, या निविदा प्रक्रियेसंदर्भातील अधिकचा तपशील उपलब्ध झाल्यावर समितीला माहिती सादर करतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने ज्या रुग्णालयामध्ये भेट दिली त्या वेळी तेथे जेनेरिक औषधांकरिता जागा दिसत होती. तसेच, तेथे ज्या औषधांचा पुरवठा होता तो सरकारकडून होतो, असे सांगण्यात आले होते. तसेच चतुर्थश्रेणी पदभरती पूर्ण झाली का ? तेथील चतुर्थश्रेणी संवर्गातील पदे रिक्त आहेत. अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी चतुर्थश्रेणी संवर्गातील पदभरती ही २९ दिवसांच्या आऊटसोर्सिंगने भरली जातात. २९ दिवसानंतर एक—दोन दिवसांचा ब्रेक दाखवून पुन्हा पुढील २९ दिवसांची ऑर्डर देण्यात येते. अशा प्रकारे चार वर्षांपासून लोक तेथे काम करीत आहेत. ही भरती अनिश्चित स्वरूपाची आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने यामुळे २९ दिवसांच्या ऑर्डरवर काम करणा-या कर्मचा-यांच्या जीवनामध्ये सातत्य व स्थैर्य येणार नाही, तसेच, २९ दिवसांच्या अपॉईंटमेंटवर तो त्याच्या आयुष्यातील किती दिवस काम करेल ? अशा अनिश्चित स्वरूपाची ऑर्डर जर त्याला मिळत राहिली तर त्याच्या कुटुंबाचे पालनपोषण, आरोग्य व मुलांचे शिक्षण या जबाबदा-या त्याला पार पाडता येणार नाही. या कर्मचा-यांना कायम करण्यासंदर्भात विचार करणे आवश्यक आहे. तसेच टेक्नीशियन या पदाच्या भरतीसंदर्भात काय कारवाई झाली ? असे समितीने विचारणा केली.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी या संवर्गातील ५०० पदांची भरती करण्याचा निर्णय घेण्यात आला होता. त्यापैकी केवळ ८३ पदांच्या नियुक्तीचे आदेश दिले गेलेले आहेत. १४० पदांचे इंटरव्ह्यू पूर्ण झालेले आहेत. नेमणूकी संदर्भातील प्रस्ताव शासनास सादर झालेले आहेत. या महिन्याअखेरीपर्यंत ५०० जणांच्या भरतीची कार्यवाही पूर्ण करण्याचा प्रयत्न केला जाणार आहेत. असे समितीस सांगितले.

ज्या ठिकाणी मेडिकल कॉलेजेस चालू आहेत, तेथे हॉस्पिटल व कॉलेजेस आहेत. तेथे वैद्यकीय शिक्षण व रुग्णालयात इलाजही केला जात आहे. विविध इस्पितळांमध्ये नर्सिंग स्टायपेंड वेगवेगळा दिला जातो. हा स्टायपेंड ४००,५९९,५०० रुपये अशा प्रकारे वेगवेगळा दिला जातो. यामध्ये समानता आणण्याची गरज आहे. यामध्ये एकसूत्रता कुठेही आढळून येत नाही. सगळीकडे प्रत्येक ठिकाणी वेगवेगळे नर्सिंग विद्यावेतन देत असल्याचे आढळून आले. यामध्ये धोरणात्मक रितीने एक समानता, सुसूत्रता आणली पाहिजे. अनेक वर्षांपासून शासनाने यामध्ये एक रुपयाचीही वाढ केलेली नाही. बीएमसीचे हॉस्पिटलचा आणि शासनाच्या हॉस्पिटलचा नर्सिंग स्टायपेंडचा रेट वेगवेगळा आहे. असे समितीने सुचित केले.

समितीने अनेक हॉस्पिटल्समधील बरेच सीसीटीव्ही कॅमेराज हे नादुरुस्त होते. सदर नादुरुस्त कॅमेरे लवकरात लवकर दुरुस्त करण्यासंबंधीची कार्यवाही करण्यात यावी अशी समितीची सूचना आहे. तसेच सीसीटीव्ही कॅमेरा सिस्टम प्रत्येक हॉस्पिटल्सला सक्तीची करण्यात यावी. तसेच सायन हॉस्पिटलप्रमाणे अनेक मोठमोठ्या हॉस्पिटल्समध्ये मिल्क बँक ही संकल्पना अंमलात आणण्याची गरज आहे. सायन हॉस्पिटलमधील मिल्क बँक हा उपक्रम आशिया खंडातील स्तुत्य उपक्रम मानला जात आहे. याप्रमाणे विविध हॉस्पिटल्समध्येही ही सोय करण्यात यावी. ज्या माता या मिल्क बँकमध्ये आपले अमूल्य अमृत दान करण्याकरिता त्यांना विशेष भत्ता देण्याचाही विचार करण्यात यावा, जेणेकरून याकरिता प्रोत्साहन मिळेल.

तसेच, लेक्चर हॉल, ट्रॉली इनपूट तसेच, जळगाव येथील मेडीकल कॉलेजच्या मान्यतेचीही माहिती समितीला सादर करण्याबाबत सांगितले.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी ट्रॉली इनपूट व लेक्चर हॉलचे काम पुढील तीन महिन्यात पूर्ण होईल. जळगाव येथील मेडिकल कॉलेजचे अंडरटेकिंगचे काम झालेले

आहे. कूपर हॉस्पिटलची मान्यता चालू ठेवलेली आहे. जळगाव येथे मेडिकल कॉलेज मंजूर झालेले आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने मुंबईसह राज्यात शासनाचे किती मेडिकल कॉलेज आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी एकूण ५ मेडिकल कॉलेज आहेत. अशी समितीस माहिती दिली.

समितीने या ठिकाणी समितीने मुंबई शहरातील महापालिकेच्या आणि राज्य शासनाच्या काही रुग्णालयांचा पाहणी दौरा केलेला आहे. त्या अनुषंगाने काही प्रश्न विभागाच्या सचिवांना विचारायचे असल्यामुळे या ठिकाणी संबंधित विभागाचे सचिव महोदय उपस्थित असणे आवश्यक होते. या दौऱ्यामध्ये सूचना केल्याप्रमाणे जनेरिक मेडिकल सुविधा उपस्थित केल्या आहेत किंवा कसे त्याची माहिती समितीला देण्यात यावी. अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी त्या बाबतीत जाहिरात दिलेली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने सेंट जॉर्जेस रुग्णालयात प्रसुतीसाठी आलेल्या महिलांना साध्या कॅल्शियमच्या गोळ्या दिल्या जात असल्याचे निदर्शनास आले. प्रसुतीमुळे महिलांमध्ये जो अशक्तपणा येतो त्यातून बाहेर काढण्यासाठी कॅल्शियम डी आणि तत्सम गोळ्या दिल्या जाव्यात अशी सूचना केली होती. प्रसुतीसाठी आलेल्या महिलांची संपूर्ण स्क्रीनिंग टेस्ट व्हावी व त्यासाठी आवश्यक ती मशिनरी व यंत्रणा उभारण्यात यावी असे सूचित केले होते. याबाबत शासनाने कोणतीही कार्यवाही केलेली नसल्याचे दिसते. अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी ही बाब तपासून घेण्यात येईल. छोटी मोठी मिळून ६५ रुग्णालये आहेत. त्यामध्ये प्रसुतीसाठीच्या महिलांना मोफत औषधे दिली जातात. असे समितीस सांगितले.

फक्त कामा आणि ऑलब्लेस या एका रुग्णालयात तशा सुविधा दिल्या जात असल्याचे आढळून आले. त्याचप्रमाणे कॅन्सरचे सेंटर महापालिकेच्या विविध रुग्णालयात सुरू करणे आवश्यक असल्याच्या सूचनाही यावेळी दिल्या होत्या. कारण

परेल येथील टाटा रुग्णालय हे देशात कॅन्सर आजारावर उपचार करणारे मोठे केंद्र आहे. देशाच्या काना-कोपऱ्यातून कॅन्सरच्या उपचारासाठी येथे लोक येत असतात. त्यामुळे त्या रुग्णालयावर फार मोठा ताण आहे. हा ताण कमी करून व तेथील रुग्णांची गर्दी अन्यत्र वळविली गेली तर ते त्या रुग्णालयासाठी आणि रुग्णांसाठी सुध्दा अतिशय उपयुक्त ठरणार आहे. नायर रुग्णालयामध्ये कॅन्सरचे एक केंद्र सुरू केल्याचे आढळून आले आहे. तसे केंद्र इतर रुग्णालयांमध्ये सुध्दा उभारले जाणे आवश्यक आहे. असे सूचित केले.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी मूळामध्ये या सोयी जे.जे. रुग्णालयात आहेत. सर्वच रुग्णालयात या सोयी देणे शक्य होणार नाही. असे समितीस सांगितले.

समितीने स्तनपान करणाऱ्या मातांसाठी कांगारू योजना आहे. ते कांगारू कक्ष काही रुग्णालयांमध्ये आम्हाला आढळून आले. मात्र इतर अनेक रुग्णालयांमध्ये ते उभारण्याची आवश्यकता आहे. अशा सुचना केली.

समितीने हाफकिन इन्स्टिट्यूटची ५ एकर जमीन टाटा रुग्णालयाला देण्याबाबत सद्यःस्थिती काय आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी महसूल व वन विभागाची ही जमीन आहे. सदरची जमीन टाटा रुग्णालयाला देण्याबाबत महसूल विभागामध्ये कार्यवाही सुरू आहे. टाटा रुग्णालय हा केंद्र शासनाचा अनुदानित असलेला खासगी प्रकल्प आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीस मिळालेल्या माहितीप्रमाणे हा विषय नगरविकास विभागाशी निगडित असल्यामुळे त्या विभागाकडे पाठविणे आवश्यक होते कॅन्सरग्रस्त रुग्णांची अतिशय गैरसोय होत असल्यामुळे त्यांना सुविधा मिळण्याच्या दृष्टीने ही जागा त्या रुग्णालयाकडे हस्तांतरित होणे आवश्यक आहे. असे समितीने अभिप्राय व्यक्त केले.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी त्याबाबतची कार्यवाही महसूल व वन विभाग आणि टाटा रुग्णालय यांच्या स्तरावर सुरू आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने एक अतिशय गंभीर आजार म्हणजे थेलेसेमिया असून त्यासंबंधी सेंट जॉर्जेस रुग्णालयात एक कक्ष निर्माण केल्याचे आढळून आले आहे. मात्र असे कक्ष इतर अनेक रुग्णालयांमध्ये उभारणे अत्यंत गरजेचे असल्याचे समितीने मत व्यक्त केले.

त्यावर विभागीय सचिव यांनी थेलेसेमिया आजारासंबंधी बोरीवली येथे महापालिकेने अतिशय चांगले सेंटर सुरू केले आहे. हे केंद्र मुंबई किंवा राज्यातच नव्हे तर संपूर्ण देशामध्ये पहिल्या क्रमांकाचे केंद्र आहे.

समितीने मुंबई महानगरपालिकेतील अनेक रुग्णालयाच्या इमारती मोडकळीस आल्या आहेत त्यांची पुनर्बांधणी तातडीने होण्याबाबत शासनाने आतापर्यंत कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी सद्यःस्थितीत ३० वर्षांच्या वरच्या इमारतींचे स्ट्रक्चरल ऑडिट झालेले आहे. सायन हॉस्पिटल, नायर हॉस्पिटल, केईएम हॉस्पिटल या मेजर हॉस्पिटल्सचाही काही भाग पुनर्बांधणीकरिता प्रस्तावित असून काही ठिकाणी कामाला सुरुवात झालेली आहे. नायर, सायन रुग्णालयाचे पुनर्बांधणीचे काम हाती घेतलेले आहे. या भागामध्ये एईआरसीची कॅन्सर ट्रीटमेंटकरिता परवानगी मिळालेली आहे. काही इस्पितळांमध्ये एल शेप बिल्डींग कॅन्सर ट्रीटमेंटकरिता प्रस्तावित केलेली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने नायर रुग्णालयामध्ये शस्त्रक्रिया गृह सुरू झाली आहेत काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकीय अधिकारी यांनी नायर रुग्णालयातील ३६ ओटी आता सुरू झालेल्या असून त्यापैकी ३ ओटी मोड्यूलर ओटीमध्ये कन्व्हर्ट झालेल्या आहेत, असे समितीस सांगितले.

समितीने केईएममध्येही वॉर्ड वाढविणे प्रस्तावित आहे काय अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी नवीन इमारतीत वॉर्डांचे बांधकाम प्रस्तावित आहे. तेथे काही ठिकाणी आता मोठमोठे टॉवर्स होणे प्रस्तावित आहे, जेथे त्या इस्पितळाचा विस्तार करायचा आहे, तेथीलच ती जागा आहे. असे समितीस सांगितले.

केवळ तीनच हॉस्पिटल्सच्या पुनर्बांधणीची कामे घेतलेली आहेत का ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी नाही, महानगरपालिकेच्या इतरही अनेक इस्पितळांची बांधकामे हाती घेतलेली आहेत. ही केवळ मेजर हॉस्पिटल्सच्या मेजर कामांचा उल्लेख

केलेला आहे. भगवती रुग्णालय, अग्रवाल हॉस्पिटल, शताब्दी रुग्णालय, कांदिवली व वांद्रे येथील इस्पितळामध्येही कामे हाती घेतलेली आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने रुग्णालयातील नर्सिंगच्या विद्यार्थ्यांना जे विद्यावेतन देण्यात येते त्यामध्ये सुसुत्रता व समानता दिसत नाही त्याबाबत शासनाचे काय मत आहे, त्याबाबत धोरणात्मक निर्णय घेण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त या विद्यावेतनाबाबत प्रस्ताव दिलेला आहे.या संदर्भात आता पहिल्या वर्षी ९९० रुपये, दुस-या वर्षी ११९० रुपये, तिस-या वर्षी १३९० रुपये याप्रमाणे विद्यावेतन विद्यार्थ्यांना देण्याचे प्रस्तावित केलेले आहे. इनटर्नशीप दरम्याने विद्यार्थ्यांना १५९० रुपये विद्यावेतन प्रस्तावित केलेले आहे, असे समितीस सांगितले.

समितीने बीएमसी देत असलेले विद्यावेतन हे राज्य शासन देत असलेल्या विद्यावेतनापेक्षा जास्त आहे. राज्य शासन तर २५२ रुपये विद्यावेतन या विद्यार्थ्यांना देत होते. अतिशय तुटपूजे विद्यावेतन विद्यार्थ्यांना राज्य शासनाकडून दिले जात होते. समितीच्या माध्यमातून यासंदर्भात काही सुधारणा करण्यात यावी. असे सुचित केले.

समितीने रुग्णालयातील तांत्रिक स्वरूपाची रिक्त पदे भरण्याबाबत शासनाकडून कोणती कार्यवाही करण्यात आली आहे वा येत आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी नर्ससची ७१३ पदे भरलेली आहेत. उर्वरित पदांची जाहिरातही काढलेली आहे. यावर कार्यवाही चालू आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने अनेक हॉस्पिटल्समध्ये डॉक्टर्स नाहीत, असे निदर्शनास आलेले आहे,अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी याकरिता मानधन तत्त्वावर डॉक्टर्स अपॉईंट केलेले आहेत. त्यांच्याही २७४ नवीन पोस्टवरील कार्यवाही चालू आहे, असे समितीस सांगितले.

समितीने डॉक्टर्स यांना पेमेंट कमी आहे का ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी सेंट्रल गव्हर्नमेंटपेक्षा आपल्या डॉक्टर्सला जास्त पगार आहे. युजीसी ग्रांटपेक्षाही जास्त पगार आपल्या डॉक्टर्सला दिला जात आहे, असे समितीस सांगितले.

समितीने रुग्णांची काळजी घेण्यासाठी संबंधितांना प्रशिक्षणदेण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे ? अशी विचारणा केली.

तसेच शताब्दी रुग्णालयातून तक्रार आली की, रुग्णांची युरिन काढण्याचे काम व त्यांचे स्पॅजिंग हे रुग्णाच्या सोबत असलेल्या नातेवाईकांनाच करायला सांगितले जाते. असे समितीनेही विचारले

त्यावर उपआयुक्त यांनी तेथे क्लास-४ च्या कर्मचा-यांनाही प्रशिक्षण देण्याची कार्यवाही सुरु आहे. रुग्णांच्या नातेवाईकांशी व रुग्णाशी कसे वागावे, याबाबतही त्यांचे प्रशिक्षण वर्ग घेण्यात येत आहेत. शताब्दी रुग्णालयातून तक्रार आली की, रुग्णांची युरिन काढण्याचे काम व त्यांचे स्पॅजिंग हे रुग्णाच्या सोबत असलेल्या नातेवाईकांनाच करायला सांगितले जाते, याचीही दखल घेऊन योग्य ती कारवाई करण्यात येणार आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने याबाबत पुन्हा तक्रार येणार नाही,याची काळजी घ्यावी. शताब्दी रुग्णालयातून अशा प्रकारच्या अनेक तक्रारी येत आहेत, हे योग्य नाही, ब्रेस्ट कॅन्सर तसेच गर्भाशयाचा कॅन्सर यावरील उपचारपध्दती फक्त नायर रुग्णालयाव्यतिरिक्त इतरत्र कुठेही आढळून आली नाही त्याबाबत सदरहू सुविधा इतर रुग्णालयात सुरु करण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे ? केवळ नायर रुग्णालयामध्ये आढळून आले की, तेथे केमो व इतर कॅन्सर उपचार ट्रीटमेंट दिली जाते. इतर महानगरपालिकेच्या इस्पितळामध्ये कॅन्सरवरील उपचार दिले जात नाहीत. अशी विचारणा केली.

त्यावर अतिरिक्त अधिष्ठाता यांनी महानगरपालिकेच्या जवळ जवळ सर्वच रुग्णालयात केमोथेरपी व इतर कॅन्सर उपचार दिले जातात. हे उपचार देण्याकरिता नोडल म्हणून नेमण्यात आलेले आहेत. केईएममध्ये केमोथेरपी हे उपचार दिले जातात. केईएम येथे डॉ.शिल्पा राव यांच्या दालनामध्ये ब्रेस्ट कॅन्सर व गर्भाशयाच्या कॅन्सरविषयी माहिती व उपचार पध्दतीविषयी मार्गदर्शन केले जाते. तसेच केईएममध्येच उपचार चालू असलेल्या किंवा तेथेच ऑपरेशन झालेल्या पेशंट्सला इन हाऊस केमो देण्याची व्यवस्थाही केलेली आहे. काही हॉस्पिटल्समध्ये स्पेशली नामाभिधान करून केमो वॉर्ड वगैरे सुनियोजित केलेले नाहीत. काही ठिकाणी सर्जरी वॉर्ड किंवा ओटीमध्येच केमो दिला जातो. केईएम रुग्णालयात खातेनिहाय कॅन्सरवर उपचार दिला

जात नाही तर तेथील पेशंटला इन हाऊस गरजेप्रमाणे कॅन्सर ट्रीटमेंट दिली जाते. काही ठिकाणी हॉस्पिटलमधून रुग्णांना केमोकरिता रेफर केले जाते, त्याप्रमाणे त्यांना त्या त्या संबंधित रुग्णालयात विनाविलंब उपचार दिले जातात. रुग्णांची गैरसोय होईल, त्यांच्या नातेवाईकांना त्रास होईल, असे काहीही केले जात नाही, असे समितीस सांगितले.

समितीने शासन निर्णय किंवा पुस्तक वाचतो त्यामध्ये क्रमांकानुसार जे आहे तेच व्हायला पाहिजे असे नाही. समजा मतदारसंघातील किंवा एखाद्या गावातील पेशंटला कॅन्सर आहे हे त्याला कळाले तर तो सुरुवातीला कोणत्या तरी रुग्णालयामध्ये गेला असेल पण पुढच्या ट्रीटमेंटसाठी त्याला तुमच्याकडे पाठवले तर त्यांना असे उत्तर दिले जाईल काय की,' तो सुरुवातीपासून आला नाही म्हणून आम्ही ट्रीटमेंट करणार नाही.' अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकिय अधिकारी यांनी आमच्यारुग्णालयामध्ये किमोथेरेपी आहे याचे एएमएस करणे आणि प्रसिद्धी देणे ही रुग्णालयाची जबाबदारी आहे आणि आम्ही तसे करणार आहोत. असे समितीस सांगितले.

समितीने नायर रुग्णालयामध्ये किमोथेरेपी आहे हे याची माहिती प्रसारित केली आहे काय अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकिय अधिकारी यांनी समितीने सूचना दिल्यानंतर कॅम्प सुद्धा घेतलेले आहेत आणि माननीय अध्यक्षाना पत्र पण पाठविण्यास सांगितले आहे, असे समितीने सांगितले.

सायन रुग्णालयाला समितीची भेट झाली नव्हती. यामध्ये महत्त्वाची गोष्ट अशी आहे की, हे सर्व बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या पातळीवर होणे गरजेचे आहे. कारण पॅम्पलेटस् वाटणे, स्टीकर चिटकवणे आणि जागोजागी हे कळवणे या सर्व माध्यमातून ते जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत पोहोचवणे गरजेचे आहे. टाटा रुग्णालय ज्याप्रमाणे लोकांपर्यंत पोहोचले आहे त्याचप्रमाणे नायर रुग्णालय सुद्धा लोकांपर्यंत पोहोचले पाहिजे. या ठिकाणी आणखी काय काय होते ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी कॅन्सरच्या सर्जरी देखील होतात.असे समितीस सांगितले.

समितीने अशी सूचना केली की, याबाबत जागृती वाढवणे गरजेचे आहे. दुसरी गोष्ट अशी आहे की, रुग्णालयामध्ये जास्तीत जास्त सुविधा उपलब्ध करून टाटा रुग्णालयाला पर्याय उपलब्ध करून द्यावा. अशी सूचना केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी आता नायर रुग्णालयामध्ये कॅन्सरसाठी जी नवीन ट्रीटमेंट सुरु झाली आहे त्यासाठी नवीन इमारत बनवत आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने टाटा रुग्णालयामध्ये रुग्णांचा खूप लोड आहे त्यामुळे जास्तीत जास्त जनजागृती करावी, असे वाटते. एक्सटेन करायचे असेल तर पेशंटला ६-६ महिने वाट बघावी लागते. कदाचित आता नायर रुग्णालयामध्ये पेशंट अॅडमीट केला तर तिथे सुद्धा तेथील कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्याची खूप गरज आहे. असे समितीने सूचित केले.

समितीने मुंबईत येणाऱ्या कॅन्सर रुग्णांच्या नातेवाईकांसाठी हाफकिन इन्सिटीट्युटची जागासंदर्भात सद्यःस्थिती काय आहे ? या ठिकाणी आपण जागा उपलब्ध करून देणार होते, अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक वैद्यकिय अधिकारी यांनी हाफकिन इन्सिटीट्युटची जागा राज्य शासन टाटा रुग्णालयासमोर आणत आहे. त्यामुळे ती ५ एकर जागा टाटा रुग्णालयाला दिलेली आहे. तिथे छोटे मंदिर आणि क्वार्टर असल्यामुळे तो इश्यु राहिलेला आहे. परंतु 'रुग्णांच्या नातेवाईकांसाठी' असा यामध्ये विषय लिहिलेला आहे. माझ्या माहितीप्रमाणे टाटा रुग्णालय तिथे रुग्णालयासाठी इमारत करणार आहे. त्यामध्ये 'नातेवाईकांसाठी' असा शब्द दिसून येत नाही. याबाबत आम्ही काही माहिती ऐकलेली आहे की, यामध्ये ते हाफकिन इन्सिटीट्युटसाठी जागा द्यावी, अशी त्यांची मागणी आहे. कारण Haphakin is government and Tata is central government. महानगरपालिकेचा याच्याशी काहीही संबंध नाही. असे समितीस सांगितले.

त्यावर संचालक यांनी राज्य शासनातर्फे ५ एकर जागा टाटा रुग्णालयाला हस्तांतरित केलेली आहे. आता त्यांना त्या ठिकाणी काम सुरु करायचे आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने यामध्ये बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचा काहीही संबंध नाही काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी यामध्ये बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचा काहीही संबंध नाही कारण राज्य शासन आणि टाटा रुग्णालय हे सर्व करीत आहे. सर्व स्पष्टता आणि हस्तांतरणाचे पत्र सुद्धा त्यांना दिलेले आहे. त्यांनी पजेशन पण घेतलेले आहे आणि आता ते काम सुरु करतील. असे समितीस सांगितले.

समितीने या कामाच्या प्रक्रियेला किती वर्ष लागतील ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी त्यांची प्रक्रिया सुरु आहे. त्यासाठी किती दिवस लागतील याची माहिती मी टाटा रुग्णालयाकडून घेतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने ५ एकर जागेमध्ये ते काय काय करणार आहेत याची पण माहिती घ्या. रुग्णांच्या नातेवाईकांसाठी सुद्धा त्या ठिकाणी काहीतरी सोय व्हावी, अशा सूचना दिल्या.

समितीन नायर रुग्णालयामध्ये बंद असलेली शस्त्रक्रियागृहे सुरु करण्याबाबत कोणती कार्यवाही केली आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधिष्ठाता नायर रुग्णालय यांनी २ ते ३६ अशी ऑपरेशन थिएटर आहेत ती सर्वच्या सर्व कार्यान्वित झालेली आहेत. २ ऑपरेशन थिएटरमध्ये आपण मॉडलर उटी तयार केलेली आहे. जेवढे शक्य होतील तेवढे ऑपरेशन थिएटर मॉडलर ओटीमध्ये कन्वर्ट करणार आहोत. आता सद्यःस्थितीमध्ये ३६ ऑपरेशन थिएटर कार्यान्वित आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने तेवढे डॉक्टर्स रुग्णालयात उलपब्ध आहेत काय आणि त्यातील कॅन्सरसाठी काही वेगळे डॉक्टर आहेत काय ? अशी विचारणा केली.

अधिष्ठाता यानी असे सांगितले की, वेगवेगळ्या विभागात डॉक्टर्स आहेत तर नायर रुग्णालयामध्ये सर्वच विभागात कॅन्सरसाठी ट्रीटमेंट दिली जाते. पण किमोथेरेपी सारख्या काही विशेष ट्रीटमेंट नायर रुग्णालयात उपलब्ध आहेत ते बाकी रुग्णालयामध्ये उपलब्ध नाहीत. कॅन्सरजन्य पॅथॉलॉजी बेज्ड आणि रिजन बेज्ड उपचार पद्धती या दोन प्रकारे हाताळल्या जातात. पॅथॉलॉजी बेज्ड म्हणजे कॅन्सर हा रोग आहे त्यामुळे हा रोग आधारभूत मानून त्याची सर्व उपचार पद्धती मग त्यात कोणताही शरिराचा भाग त्यात स्तन कॅन्सर, किडनी कॅन्सर किंवा हाडाचा कॅन्सर यापैकी कोणताही असो त्यायोगे रुग्णाची ट्रीटमेंट प्रस्तावित केली जाते. दुसरी पद्धती ही आहे की, That is the region of the body. म्हणजे आता स्तन हा शरिराचा भाग घेतला

तर त्यात फक्त कॅन्सरचा विचार न करता स्तन हा अवयव आधारभूत मानून त्याच्याशी संबंधीत आजाराची उपचार पद्धती विकसीत करायची आहे. मेडिकल कॉलेज ज्यावेळी एखाद्या रुग्णाला हाताळतात त्यावेळी हा शरिराचा भाग प्रमाणभूत मानून त्याप्रमाणे त्याचे उपचार प्लॅन करीत असतो. टाटा रुग्णालय तसेच भारतात गवाती येथे सुद्धा कॅन्सर इन्सिटीट्युट आहेत अशी स्पेशलाईज रुग्णालय ही रुग्णाची हाताळणी करताना कॅन्सर हा रोग प्रमाणभूत मानून त्याची हाताळणी करीत असतात. त्यामुळे तो थोडासा फरक वाटतो. कारण टाटा रुग्णालय म्हटले की, कॅन्सर दिसतो आणि मेडिकल कॉलेज म्हटले की, शरिराचे भाग दिसतात. प्रत्येक भागातील कॅन्सरचे ऑपरेशन रुग्णालयामध्ये होते. तसेच बऱ्याच रुग्णालयामध्ये किमोथेरपी होते.फक्त रिडीओथेरेपीसाठी जे युनिटस् असतात त्याला परमाणू ऊर्जा विभागाचे जे मानक आहेत हे अत्यंत कडक आहेत. कारण भारतीय परमाणू ऊर्जा कायदा हा खूप कडक आहे त्यामध्ये जराही इकडे तिकडे झाले तर सरळ त्या व्यक्तीला अटक करण्याची प्रोव्हिजन आहे. त्यामुळे हे युनिट हे रेडिएशनशी संबंधीत आहेत. ही मानक घालताना आजुबाजुला वस्ती आहे काय, तिथे माणसे राहत आहेत की नाही हे सर्व बघावे लागते. मुंबईसारख्या गर्दीच्या ठिकाणी ही मानके पाहिजे तिथे आणि पाहिजे तशी घालता येत नाहीत. नायर रुग्णालयाला तशी प्रशस्त जागा उपलब्ध असल्याने तिथे ते मानक घालणे शक्य झाले आहे.

तसेच कॅन्सरसाठी ऑपरेशन, किमोथेरेपी आणि रेडिओथेरेपी या तीन वेगळ्या पद्धती आहेत. रेडिओथेरेपी थोडी अवघड असते. स्त्रिरोगाचे जे कॅन्सर आहेत ते कामा अॅल्बेस रुग्णालयात २० वर्षांपासून करीत आहे. ब्रेस्टसाठी दोन सर्जन आहेत. बेसिकली रेडिओथेरेपी सोडले तर बाकीच्या सर्व रुग्णालयामध्ये ऑपरेशन आणि किमोथेरेपी देऊ शकतो, असे समितीस सांगितले.

समितीने टाटा रुग्णालयाला काही पर्याय उभा केला पाहिजे एवढाच प्रश्न आहे.

त्यावर अतिरिक्त अधिष्ठाता यांनी यासाठी दोन पद्धती आहेत. कारण ज्यावेळी कॅन्सर होणार असे वाटले त्यावेळी टाटा रुग्णालयच समोर येणार आहे आणि ज्यावेळी शरिराचा एखादा भाग म्हणू तेव्हा नायर आणि केईएम रुग्णालय समोर येणार आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने नायर रुग्णालयात व्हॅटिलेटरच्या खरेदीकरीता तसेच ते चालविण्याकरीता डॉक्टर्स आणि नर्सस यांची नियुक्ती करण्याबाबत कोणती कार्यवाही केली आहे वा करण्यात येत आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधिष्ठाता नायर रुग्णालय यांनी सन २०१७-१८ च्या कालावधीतील निविदा मागवणार आहेत आणि एकूण ५७ व्हॅटिलेटर खरेदी करण्यात आलेले आहेत. तसेच नायर रुग्णालयाच्या विभागात आवश्यक त्या प्रमाणात व्हॅटिलेटरची खरेदी करण्यात आलेली आहे. प्रथम वर्षात १६, द्वितीय वर्षात २६ आणि तृतीय वर्षात २६ असे सर्वांना ट्रेनिंग दिलेली आहे. त्यामुळे तिथे स्किल मॅनपाॅवरचा प्रश्न उभा राहणार नाही. सर्व व्यवस्थित होईल. तसेच वर्कऑर्डर दिली होती आणि आता ते डिलिव्हर झालेले आहे. पूर्ण रुग्णालयासाठी आपण २०० व्हॅटिलेटर खरेदी केले आहेत. प्रत्येक रुग्णालय ते वाटून घेत आहे. असे समितीस सांगितले

समितीने केईएम रुग्णालयात व्हॅटिलेटर्स इन्स्टॉल करण्यात आले आहेत काय तसेच कुपर रुग्णालयात निकषाप्रमाणे स्टाफ देण्याबाबत कोणती कार्यवाही केली आहे. अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी २०० पैकी ४१ व्हॅटिलेटर्स केईएम रुग्णालयात इन्स्टॉल केले आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने कुपर रुग्णालयातील डॉक्टरांची व इतर पदे भरण्यासंदर्भात सुरु असलेली कार्यवाही पूर्ण झाली आहे काय तसेच, आतापर्यंत किती पदे भरण्यात आली आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधिष्ठाता यांनी कुपर रुग्णालयामध्ये ३१ पदे मंजूर झालेली आहेत. ती पदे भरण्याची प्रक्रिया सुरु झालेली आहे. नुकतेच एमसीआयची तपासणी झाली त्यामध्ये १० टक्क्यांपर्यंतची उणिवा ही स्विकारण्यासारखी असते. या तपासणीमध्ये त्यांच्या सध्या, त्यांचे ओळखपत्र तपासले जाते. त्यामध्ये इथे फॅक्लीटीचे डिफिसियन्सी हे १० टक्क्यांपेक्षा कमी असल्यामुळे चौथ्यांशाचे रिनिव्हल देखील मिळालेले आहे. रेसिडेन्समध्ये २०३ जागा भरलेल्या आहेत. सध्या काम करण्यासाठी हे मनुष्यबळ पुरे आहे. कल्पतरु नावाची एजन्सीकडून वर्ग ३ व वर्ग ४ पदाचे साधारणपणे १०० कामगार कॉन्ट्रॅक्ट पद्धतीने भरलेले आहेत, असे समितीस सांगितले.

समितीने कल्पतरु एजन्सी ही काय आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी साफसफाई किंवा इतर कर्मचाऱ्यांसाठी एक टेंडर काढले होते. त्यांची एक कल्पतरु नावाची एजन्सी आहे. त्यांनी आणि ट्रामा हॉस्पिटल हे माणसे पुरवतात. त्या दिशेने त्यांचे काम व्यवस्थित सुरु आहे. ते प्रत्येक वर्ग ३ व वर्ग ४ च्या कर्मचाऱ्यांची धुरा सांभाळत आहेत. त्याच्या व्यतिरिक्त २३४ पदांचे प्रपोजल आता अंतिम स्टेजला अकाऊंट डिपार्टमेंटला आहे. त्यानंतर ही पदे देखील कॉन्ट्रॅक्ट पद्धतीने नेमण्यासाठी, एजन्सी नेमण्यासाठी आणि टेंडर नेमण्यासाठी परवानगी मिळेल, असे समितीस सांगितले.

समितीने ही २३४ पदे कोणती आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधिष्ठाता ही पदे सर्व पातळीवरील आहेत. रेडिओलॉजी प्रोफेसरची उणिव होती ते महत्त्वाचे असल्यामुळे ट्रान्सफर बेसिसवर केईएममधून पाठवले आहे. डॉ. सुनिता केप्रीवाल नावाच्या प्राध्यापक आहेत त्यांना पाठविण्यात आले आहे, असे समितीस सांगितले.

समितीने महानगरपालिकेच्या रुग्णालयामध्ये अनेक यंत्रसामुग्री बंद पडत असताना त्या यंत्राची दुरुस्ती करण्यासंदर्भात कार्यवाही पूर्ण झाली काय ? अनेक रुग्णालयातील यंत्रसामुग्री बंद पडलेली असल्याचे आढळून आले. रुग्णांनाच बाहेर जाऊन टेस्ट करून येण्यास सांगितले जाते, अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी बायोमेडीकल यंत्रसामुग्रीचा सर्व्हे केलेला असून टेंडर प्रोसेस सुरु झालेली आहे. या संदर्भात बैठकही झालेली आहे. एजन्सी आल्यानंतर कॅटेगरी तयार होईल. १-२ महिन्यात सर्व एजन्सी येतील. त्यामुळे हा प्रश्न संपेल, अशी समितीस सांगितले.

समितीने अनेक रुग्णालयात मशीन्स बंद असल्याचे आढळून जाते. एएमसी केले जात नाही काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी होय, मात्र अनेकदा एक्स्टेंडेड एएमसी देखील संपून जाते. रुग्णालयांनी टॅगिंग केलेले आहे. आता हा प्रश्न सोडवण्यास मदत होणार आहे, असे समितीस सांगितले.

समितीने मुंबईतील मोठ्या रुग्णालयावरील ताण कमी करण्यासाठी मिनी रुग्णालये, मॅटर्निटी रुग्णालय उभारण्याकरिता काय कार्यवाही करण्यात आली आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी शासनाचे असे धोरण आहे की, सध्या मुंबईत कोणत्याही नवीन रुग्णालयाची उभारणी करू नये. मुंबईत ३०० लोकवस्तीला एक डॉक्टर आहे. या उलट पालघर, मेळघाट, उस्मानाबाद, हिंगोली, भंडारा, नंदूरबार, गडचिरोली या भागात १० हजार लोकवस्तीला एक डॉक्टर उपलब्ध आहे. अशा भागात नवीन रुग्णालय उभारण्याचा विचार केला जात आहे.

समितीने पालघरला रुग्णालयाची आवश्यकता आहे.अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी तेथे रुग्णालय प्रस्तावित आहे,असे समितीस सांगितले.

समितीने कामा रुग्णालयाप्रमाणे महिलांकरिता व बालकांकरिता मुंबई उपनगरात शासनाचे एक स्वतंत्र रुग्णालय असले पाहिजे, अशी समितीची सूचना आहे. प्रत्येक वेळी महापालिकेकडे जाण्याची आवश्यकता नाही. सध्या मुंबई उपनगरात कामाप्रमाणे किती रुग्णालये आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी उपनगरात १६ रुग्णालये आहेत, असे समितीस सांगितले

समितीने या रुग्णालयात अनेक त्रुटी आहेत. रुग्णांना बराच त्रास होतो, तेथे डॉक्टर्स उपलब्ध नसतात. अनेक रुग्णांचा तेथे मृत्यू होतो. बऱ्याच ठिकाणची मॅटर्निटी होम्स सुसज्ज नाहीत. व्यवस्थेमध्ये अनेक अडचणी येतात. यामुळे महिला व बालकांसाठी सुसज्ज रुग्णालय उभारण्याची आवश्यकता आहे.असे समितीने सांगितले.

त्यावर उपआयुक्त यांनी या बजेटमध्ये सध्या असलेल्या १६ रुग्णालयांचे बळकटीकरण केले जाणार आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने महापालिकेच्या सर्व वॉर्डमध्ये प्रत्येक आरोग्य केंद्रामध्ये सोयीसुविधा उपलब्ध करून देण्याबाबत शासनाकडून कोणती तरतूद करण्यात आली आहे ? थॅर्लिसिमियाग्रस्त १५० मुले तेथे आहेत. या संस्थेचे काम चांगले आहे. आणखी इतर रुग्णालयांमध्ये देखील सुविधा उपलब्ध करून देणे गरजेचे आहे. अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकीय अधिकारी यांनी मागाठाणे येथे थॅलेसेमिया रुग्णांकरिता मोठे सेंटर तयार करण्यात आलेले आहे. सायन रुग्णालय तथा इतर मोठ्या रुग्णालयांमध्ये, वैद्यकीय महाविद्यालयांमध्ये तसेच काही स्पेशलाईज्ड रुग्णालयांमध्ये थॅलेसेमिया रुग्णांकरिता उपचार केले जातात. असे समिती सांगितले.

समितीने भांडूप येथील सावित्रीबाई फुले रुग्णालयात सोयी सुविधा व नवीन मशीनरीज उपलब्ध करून देण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी सदर रुग्णालय मोडकळीस आलेले असल्यामुळे तेथील ओपीडी भांडूप पश्चिम, एलबीएस मार्गयेथे स्थलांतरित केले आहे. येथे ५० खाटांचे रुग्णालय असून ३५ खाटा महिलांकरिता व उर्वरित बालकांकरिता आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने मुंबईतील ब-याच रुग्णालयांमध्ये सीसीटीव्ही कॅमेरे बंद स्थितीत आहेत तेथे नवीन सीसीटीव्ही यंत्रणा बसविण्याबाबत तसेच डॉक्टरांकरिता विश्रांती कक्ष सुरु करण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधिष्ठाता यांनी भाभा रुग्णालयामध्ये ही सुविधा सुरु झालेली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने वॉर्डमध्ये कॅमेरा असतात. वॉर्डमध्ये, ओटीमध्ये, ओपीडीमध्ये डॉक्टरांही काम करतात, त्यांना स्ट्रेस होतो, त्यांचे एक्झर्शन होते. त्यांनाही जरा आराम करायचा असतो. तो त्यांच्यासाठी आवश्यक असतो, कॅमेरामध्ये सर्व काही डिस्कलोज होते, ते त्यांच्या हक्कांवर गदा आणते, याच्याशीही समिती सहमत आहे. ज्याप्रमाणे रुग्णांचा व त्यांच्या नातेवाईकांचा विचार करतो, त्याच प्रमाणे डॉक्टरां यांचाही विचार करतो. याबाबतही योग्य तो विचार झाला पाहिजे, असे समितीचे मत आहे.

समितीने सर्व रुग्णालयामध्ये मिल्क बँक सुरु करण्याबाबत प्रशासनाकडून कोणते प्रयत्न केले आहेत वा करण्यात येत आहेत ? मातृ-अमृत पेढी प्रत्येक रुग्णालयात चालू होणे आवश्यक आहे, हयूमन मिल्क बँक प्रत्येक रुग्णालयात सुरु झाली पाहिजे, याबाबतच्या कार्यवाही सुरुवात झाली का ? ज्या ठिकाणी ही पेढी चालू

आहे, तेथे ती अत्यंत चांगल्या पध्दतीने सुरु असून तेथे त्याला चांगला प्रतिसाद आहे, अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकिय अधिकारी यांनी राजावाडी रुग्णालयात ही पेढी सुरु आहे. असे समितीस सांगितले.

दुग्धपेढीसमोर ज्या माता दुग्धदानासाठी रांग लावून उभ्या असतात, त्यांना हे शासन एक रुपयाचेही मानधन देत नाही, ही लाजिरवाणी गोष्ट आहे. असे मत समितीने मांडले.

त्यावर उपआयुक्त यांनी याबाबत डॉ.सुपे यांनी एक प्रस्ताव टाकलेला आहे.माता-दुग्ध दान हे तर फार मोठे दान आहे, याची किंमत पैशात करताच येत नाही.या मातांना पोषण आहार देण्यात येईल, असा विचार मध्यंतरी केला गेला होता. असे समितीस सांगितले.

समितीने निदर्शनास आणले माता दुग्धदान हे अनमोल दान आहे, त्याची किंमत पैशात मोजता येत नाही म्हणून त्यांना एक रुपयाचेही मानधन द्यायचे नाही.हे चुकीचे आहे. दुग्धदानाचे मानधन निश्चित करता येत नसेल तर तसे समितीला सांगावे. हा प्रश्न कधीपासून लावून धरला आहे, पहिल्या दिवसापासून या प्रश्नावर आम्ही जोर देत आहोत, याबाबतच्या कार्यवाहीचा फॉलो अप करीत आहोत.असे करुन सर्व दुग्ध दान करायला आलेल्या मातांचा अपमान करीत आहात, असल्याचे निदर्शनास आणले.

समितीने माता-दुग्ध दानाच्या मानधनामध्ये महानगरपालिका आणि राज्य शासन असा भेदन करता समान मानधन देण्याची तरतूद करावी. यामध्ये सुसूत्रतता असावी.डॉ.मोरे आपल्याला काय वाटते की, मातेच्या दुधाचे मानधन किती निश्चित करण्यात यावे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकिय अधिकारी यांनी याबाबत आता एक आंतरराष्ट्रीय पेपरही पब्लिश झालेला आहे.माता-दुग्धाची महती ही एशियन कंट्रीजकडूनच इतर देशातही आता पुरस्कृत केली जात आहे.एनआयसीयूमधील बालकांसाठी दान केलेल्या दुधाचे कलेक्शन करुन त्याचे स्क्रीनिंग केले जाते, त्यानंतर ते बाळाला दिले जाते. अशा प्रकारे एका दिवशी ८००-१००० एमएल एवढे दुध संकलित केले जाते. साधारणतः दुग्ध-दानाकरिता रांगेत आठ ते दहा महिला असतात. प्रत्येकी ८०-१०० एमएल एवढे

कलेक्शन केले जाते. चार-पाच दिवस या महिला सलग दुग्ध—दानाकरिता येतात. यांना पाच दिवसांकरिता पाच हजार रुपयांचे मानधन देण्यात यावे, असे मत आहे.

समितीने खरेतर मातेचे दुध हे अमृतासमान असते. याची तुलना खरोखर पैशांमध्ये करता येत नाही, त्याची किंमतही मोजता येत नाही. परंतु आपल्या बाळाला दुध पाजून दुस-या आई नसलेल्या किंवा आईचे दुध मिळू न शकणा-या बालकांकरिता दुध देण्याकरिता येण्याच्या या भावनेला हा सलाम आहे, याकरिता आपल्याला या मानधनाची रक्कम चांगली निश्चित करणे आवश्यक आहे. आपण भलेही हे मानधन प्रमाणपत्राच्या स्वरूपात द्यावे. हे मानधन कॅश स्वरूपात देऊ नये. डॉ. मोरे मॅडम आपण सुचविलेली रक्कम मला योग्य वाटत आहे. दुध दान करण्याच्या या वृत्तीला हे मानधन आहे, त्याकरिता हे प्रोत्साहन आहे. बंगला आणि फ्लॅटमधील महिलाही दुग्ध दानाकरिता पुढे येतील, त्या काही आपल्या पाच हजाराकरिता येणार नाहीत. दुग्ध दानानंतर त्या भलेही आपल्याकडून ही प्रोत्साहनपर रक्कम घेणारही नाहीत. परंतु ज्या गरीब महिला आहेत, त्या आपल्या बाळाचे पोट भरून दुस-याच्या बाळाला दुध देण्याकरिता येत आहेत, त्यांनाही प्रोत्साहन देणे गरजेचे आहे. अशा प्रकारे या दुग्ध पेढ्यांचा प्रसार व प्रचार होणे आवश्यक आहे. ज्या ठिकाणी माता-दुग्ध पेढीची जास्त गरज आहे, तेथे टाय-अप होणे गरजेचे आहे. माता दुग्ध-पेढी ही मोठी चळवळ आहे, या चळवळीचा प्रचार व प्रसार होणे आवश्यक आहे. याबाबत जागरूकता आणणे आवश्यक आहे. याच्या प्रचाराकरिता टॅगलाईन बनविणे आवश्यक आहे. याकरिता एक वेगळा कक्ष प्रत्येक ठिकाणी असणे आवश्यक आहे. याकरिता वेगवेगळे कार्यक्रम घेणे आवश्यक आहे. असे सुचित केले.

त्यावर वैद्यकीय अधिकारी यांनी माता-दुग्ध पेढी, हयुमन मिल्क बँक या संकल्पनेचा याचा प्रचार आता देशभर होत आहे. याचे आता ग्लोबलाईजेशन होत चालले आहे. परंतु याचा बेस मूळतः मात्र एशियन कंट्रीजमधूनच घेतलेला आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने जशी पाचही बोटे सारखे नसतात त्याप्रमाणे घरामध्ये पाच भावंडे असतील तर ती पण तशीच असतात. तसेच समाजामध्ये कितीही लोक असली तरी ती वेगवेगळ्या प्रवृत्तीची असतात. काहीही असले तरी प्रत्येकाचा स्वतःच्या बाळाकडे

ओढा असतो. वाईट वृत्तीला सोडून चांगल्या वृत्तीला प्रोत्साहन द्यायचे आहे. असे सांगितले.

त्यावर वैद्यकिय अधिकारी यांनी अनुभवाप्रमाणे गरोदर स्त्रियांना मी प्रेरणा देते. संस्कृतीप्रमाणे वेट नर्सिंग हे एक चांगले कल्चर आहे. दुसरे सर्वात महत्त्वाचे स्त्रिया स्वतःहून उत्सफुर्तपणे दुध देण्यासाठी येतात. या संकल्पनेचा प्रचार व प्रसार करण्यासाठी एक पोस्टर तयार केले आहे. ते समितीला पाठवतो. असे समितीस सांगितले.

त्यावर वैद्यकिय अधिकारी यांनी समितीला एक विनती आहे की, या योजनेसाठी जो खर्च येणार आहे त्यासाठी सूचना करावी की, ज्या बाळाला दूध दिले जाते त्याच्या पालकाकडून तो वसूल करून घेण्यात यावा. असे समितीस सांगितले.

समितीने एखाद्या स्त्रिला दूध येत नाही यामध्ये तीचा काही दोष येत नाही त्यामुळे पैसे वसूल करून तिच्यावर अन्याय करू शकत नाही. दुसरे कोणी स्वतःहून दूध देणार असेल तर ते चांगलेच आहे. त्यामुळे त्यांच्याकडून पैसे वसूल करू नये. या योजनेचा खर्च बजेटमध्ये बसवा आणि जर आवाहन केले तर तो खर्च देण्यासाठी सुद्धा लोक स्वतःहून पुढे येतील. अशा प्रकारच्या सूचना केल्या.

समितीने कामा व अॅल्बेस रुग्णालयात पेशंटसाठी कॅन्टिन सुरु करण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकिय अधिकारी यांनी या कॅन्टिनचे ८० टक्के बांधकाम झालेले आहे. आता निविदा काढून ते पूर्ण झालेले आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने सर्व रुग्णालयामध्ये सॅनिटरी नॅपकीन व व्हेडिंग मशीन बसविण्याबाबत प्रस्ताव मंजूर झाला आहे काय ? व त्याबाबतची सद्यःस्थिती काय आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कार्य आरोग्य अधिकारी यांनी फेजनुसार पहिल्या ५ रुग्णालयामध्ये सॅनिटरी नॅपकीन व व्हेडिंग मशीन बसविण्यात येणार आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने त्यामध्ये रिफिलींग कोण करणार आहे म्हणजे जर पॅड संपले तर कोण भरणार आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कार्य आरोग्य अधिकारी यांनी त्यामध्ये वेंडर करून घेतले आहे. मॅटर्निटी होमचे बचत गट हे स्वतः सेल्समेड बनवतात. त्यांच्या साईझप्रमाणे जर पॅड असतील तर तेच बचत गट इकडे बनवतील. आताचीत्यामध्ये १ रुपये प्रमाणे ते दिले जाते. आता पुढे असा प्रयत्न राहणार आहे की, बचत गटच तिकडे रिफिलींग करणार आहे.असे समितीस सांगितले.

समितीने यासाठी टेंडर काढलेले आहे काय आणि ते टेंडर काय आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कार्य अधिकारी यांनी होय, सॅनिटरी पॅड आणि व्हेडिंग मशीनचे सर्व ठिकाणी आम्ही ट्रायल करीत आहोत. असे समितीस सांगितले.

समितीने किती मॅटर्निटी होम आहेत याची यादी समितीला द्या. बाकीच्या सर्व रुग्णालयामध्ये ही व्यवस्था आहे की नाही ? कारण सॅनिटरी नॅपकीन मशीन आणि डिस्पोजेबल व्हेडिंग मशीन बसवणे ही काळाची गरज आहे. अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी आमच्या टेंडर विभागाशी मी बोलतो. शाळांमध्ये त्यांनी टेंडर काढलेले आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने टेंडर काढले आहे पण त्याला काही प्रतिसादच नाही. कोणत्या शाळांमध्ये आपण टेंडर बसवले आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कार्य आरोग्य अधिकारी यांनी सर्व महानगरपालिकांच्या शाळांमध्ये हे टेंडर बसवले आहे.असे समितीस सांगितले.

समितीने मुंबई शहरातील सर्व शाळांमध्ये टेंडर बसवलेले नाहीत. काही शाळांमध्ये टेंडर बसवले असतील पण ते माहीत नाही. जेवढ्या शाळांना भेट दिली आहे त्या शाळांमध्ये व्हेडिंग मशीन आणि डिस्पोजेबल मशीन बसवलेल्या नाहीत रुग्णालयांचा विषय सुरु आहे तर त्या ठिकाणी या मशीन बसवणे गरजेचे आहे. राज्य शासनाच्या रुग्णालयांमध्ये या मशीन बसवलेल्या नाहीत.असे समितीचे मत आहे.

त्यावर वैद्यकिय अधिकारी यांनी वांद्रे येथे निधी दिलेला आहे. तिथे दोन वॉर्डमध्ये लावलेल्या आहेत.असे समितीस सांगितले.

समितीने पैसे टाकून काढण्याची सिस्टिम तिथे केली आहे काय ? अशी विचारणा केली. अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकिय अधिकारी यांनी होय, ५ रुपयाला १ याप्रमाणे केलेले आहे. अशी विचारणा केली.

समितीने कुपर रुग्णालयामध्ये या मशीन बसवल्या आहेत काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधिष्ठाता नायर रुग्णालय यांनी याचे प्रपोजल दिलेले आहे.असे समितीस सांगितले.

समितीने याची सर्व माहिती कधी कळणार आहे ? कारण रुग्णालयामध्ये रुग्णांना किंवा त्यांच्या नातेवाईकांना त्याची गरज पडते. अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी १५ दिवसात याची माहिती समितीला कळवतो. ज्या ज्या ठिकाणी गायनाईट आणि लेडीज वॉर्ड आहेत तिथे या मशीन बसवून घेतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने ज्या ठिकाणी गायनाईट आणि लेडीज वॉर्ड आहेत तिथेच फक्त याची गरज नाहीतर ही सामान्य गरज आहे. मार्केट तसेच रुग्णालय या ठिकाणी पण त्याची खूप गरज आहे. मग ते कॅन्सर रुग्णालय असले तरी तिथे त्या मशीन बसवण्याची गरज आहे. केंद्र शासनाने देखील ती मागणी करून प्रत्येक रेल्वे स्टेशनवर या मशीन बसवत आहेत. त्यामुळे राज्य शासन आणि महानगरपालिका या स्तरावर या मशीन बसवणे अनिवार्य आहे त्यामुळे त्या बसवल्याच पाहिजे.

दुसरा जेनरिक मेडिकल स्टोअरच्या बाबतीतील एक प्रश्न होता. त्याबाबतीत सांगितले होते की, सर्व रुग्णालयामध्ये जेनरिक मेडिकल स्टोअर उघडून द्या. श्री. देशमुख हे आज बैठकीला उपस्थित नाहीत ते म्हणाले होते की, यासाठी टेंडर काढलेले आहे तर याचे काय झाले आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी याची टेंडर प्रक्रिया झालेली आहे. १७ मेडिकल कॉलेजच्या रुग्णालयाच्याफाईल तयार आहे. ते अलॉटमेंटचे पत्र निघाल्यानंतर ते या ठिकाणी जेनरिक मेडिकल स्टोअर उभे करतील.असे समितीस सांगितले.

समितीनेउपआयुक्त यांनी विभागाने काय केले आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी तीन रुग्णालयामध्ये क्राउंडेड कॅलक्युलेट करुन घेतले आहे. टेंडरच्या अटी व शर्ती घातलेल्या आहेत.असे समितीस सांगितले.

समितीने त्यामध्ये काय अटी व शर्ती घातलेल्या आहेत ? २५ वर्षांचा अनुभव पाहिजे. अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी २५ वर्ष नाहीतर पूर्वी स्टोअर चालवण्यासाठी २ वर्षांचा अनुभव पाहिजे होता पण आता तो कालावधी ३ वर्षांचा केला आहे. पूर्वी त्याचा टर्नओव्हर ५ कोटी रुपयांचा होता आता तो २ कोटी रुपयांवर आणला आहे. पून्हा रिव्हाईस टेंडर करुन एक्सप्रेसन ऑफ इंटरेस्ट केले आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने ज्या ठिकाणी टेंडर कराल ते कळवा असे सांगितले होते पण ते काही कळले नाही. कोणत्या साईटवर त्याची माहिती देत असता ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी डीएमआर कार्यालयाच्या साईटवर त्याची माहिती दिली होती. त्याची साईट अशी आहे की, dmr.org आणि राज्य शासनाची जी टेंडरची साईट आहे त्यावर सुद्धा माहिती दिली होती. असे समितीस सांगितले.

समितीने प्रधानमंत्री जनऔषधी योजना यामध्ये आणि का साधे जेनरिक मेडिसीन स्टोअर आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी प्रधानमंत्री जनऔषधी योजना आणि अमृत योजना या राज्य शासनाच्या दोन योजना आहेत. या दोन्ही योजनांची दुकाने उघडण्याबद्दल एक्सप्रेसन घातलेले आहे.अशी माहिती दिली.

समितीने प्रधानमंत्री जनऔषधी स्टोअरसाठी टेंडर करण्याची गरजच नाही. तुम्ही प्रत्यक्षपणे ते स्टोअर चालवण्यासाठी देऊ शकता.अशा सूचना दिल्या.

त्यावर संचालक यांनी एकदाच चार ते पाच लोक आली तर त्यांच्यापैकी कोणाला स्टोअर चालवायला द्यायचे हा प्रश्न निर्माण होतो. त्यामुळे एक्सप्रेसन ऑफ इंटरेस्ट केले आहे.असे समितीस सांगितले.

समितीने यासाठी नोकरीवर ठेवलेली माणसे स्टोअर चालवण्यासाठी नेमायची. स्टोअर कोणाच्याही मालकीचे करायचे नाही. प्रधानमंत्री जनऔषधी योजनेमध्ये

मेडीकल स्टोअरवाल्यांना जास्त पैसे मिळत नाहीत त्यामुळे ते इंटरस्टेड नसतात. त्यामुळे ते टेंडर भरण्यास येतील किंवा नाही हे सांगता येत नाही. त्या योजनेमध्ये खूप औषधे असतात म्हणून त्याचा फायदाही खूप होतो. त्यासाठी रुग्णालयाच्या वतीने त्यातीने त्यातील तज्ञ माणूस नेमला आणि त्याची मालकी ठेवली व कंत्राटदार पद्धतीने रुग्णालयाच्या डॉक्टर कडून ते चालवले तर कोणाची इन्व्हॉलमेंट त्यामध्ये राहिल असे वाटत नाही. असे समितीचे मत आहे.

त्यावर संचालक यांनी सर्व्हिस प्रोव्हाईडर नेमावा असे त्या योजनेमध्येच दिलेले आहे. त्यालाभारत शासन १ लाख रूपये देणार आहे आणि आम्ही जी जागा देणार आहोत त्या जागेमध्ये त्यांनी १ लाख रूपयांचे रिनोव्हेशन करून घ्यायचे आणि त्यांनी फक्त १२ ते १५ टक्के कमिशन घ्यायचे. या योजनेप्रमाणेच आपण चालत आहोत. असे समितीस सांगितले.

समितीने मग योजनेप्रमाणे त्यामध्ये लोक आले आहेत काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर संचालक यांनी १७ दुकानांसाठी ६२ लोक आली आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचे टेंडर झालेले आहे काय ? याची जाहीरात तुम्ही कशावर दिलेली आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपआयुक्त यांनी त्याची टेंडर प्रक्रिया झालेली आहे. याची जाहीरात दिलेलीच नाही. ते प्रक्रियेमध्ये आहे.

समितीने जैविक कचऱ्याच्या बाबतीत सर्वांचा एक कॉमन विषय होता. मेडिकल कचऱ्याची वेगळी विल्हवाट लावली जाते. पण प्रत्येक रुग्णालयामध्ये काही मला दिसले नाही. असे समितीने सांगितले.

त्यावर उपआयुक्त यांनी एसएमएस एन्वोक्लेव ही एजन्सी प्रत्येक मेडिकल मधून जैविक कचरा घेऊन जाते. सर्व शहरामध्ये महापालिकेने जी एजन्सी ठरवलेली आहे त्या एजन्सीला कचरा देणे हे आमच्यावर बंधनकारक आहे. मुंबईच्या जे.जे रुग्णालय, सेंट जॉर्जेस, जी.टी आणि कामा अॅल्बेस रुग्णालयाचा कचरा बीएमसीची एजन्सी घेऊन उचलून घेऊन जाते. असे समितीस सांगितले.

समितीने कामा रुग्णालयातील एडस नियंत्रण कक्षात सेवेत असणारे डॉक्टर्स गेल्या १०-१५ वर्षांपासून कंत्राटी पद्धतीने सेवेत आहेत तर त्यांना कायमस्वरूपी सेवेत घेण्याबाबत शासन कोणती कार्यवाही करीत आहे ? ती पदे तात्काळ भरण्याबाबत शासनाने कोणता पाठपुरावा करण्यात आला आहे किंवा येत आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय उपआयुक्त यांनी डॉक्टर्स परमनंट असतात, पण एमडॅकसाठी टेक्निशियन्स आणि कॉन्सिलर यांचा एक प्रकल्प आहे. त्यासाठी कंत्राटी पदे आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने कस्तुरबा रुग्णालयामध्ये डॉक्टर मेडिकल स्टोअर्स मध्ये औषधे देण्याचे काम करतात त्यामुळे मेडिकल स्टोअर्समध्ये काम करण्याकरीता पुरेसा कर्मचारी वर्ग उपलब्ध करून देण्याबाबत शासनाने आतापर्यंत कोणते प्रयत्न केले आहे वा करीत आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधीक्षक यांनी ८ ते ४ वाजेपर्यंत फार्मसीस औषधे देतात आणि इनडोअर पेशंटला नर्सस स्टाफ औषधे देतात. संध्याकाळी ४.३० ते सकाळी ८.०० वाजेपर्यंत डॉक्टर्स स्वतः औषधे देत होते. आता नवीन ८ फार्मसीस पोस्ट निर्माण करण्यासाठी प्रपोजल मूव्ह केलेले आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने डॉक्टरांना ही सर्व कामे लावणे चुकीचे आहे. कारण डॉक्टर जर ही कामे करीत असतील तर ते थकून जातील आणि मग पेशंटला कोण बघणार आहे ? त्यांच्यासाठी कक्ष नेमण्यासाठी सांगत आहोत आणि त्यांना ही सर्व कामे लावत आहात. अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकीय अधीक्षक यांनी या पोस्ट निर्माण करण्याची प्रोसिजर सुरु आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने ही बाब गंभीर आहे. कस्तुरबा रुग्णालयात डॉक्टर्सना औषधे देण्याचे काम करावे लागते त्यामुळे तिथे तातडीने कर्मचारी नेमण्यात यावे आणि पुन्हा जर डॉक्टर्स त्या ठिकाणी औषधे देताना दिसले तर त्यांच्यावर कारवाई झाली पाहिजे, अशी समितीची शिफारस आहे.

समितीने भाभा रुग्णालयामध्ये डायलिसिस सेंटर सुरु करण्याबाबत शासनाने काय कार्यवाही केली आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर वैद्यकीय अधिकारी यांनी डायलिसिसची सुविधा निकाली केलेली आहे. असे समितीस सांगितले.

अभिप्राय व शिफारशी :-

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समितीने दिनांक ३० व ३१ जानेवारी, २०१८ रोजी बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या अखत्यारितील नायर रुग्णालय, कस्तुरबा गांधी रुग्णालय, केईएम रुग्णालय, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय, कामा आणि आल्लेस रुग्णालय, कुपर रुग्णालय आणि डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर भगवती रुग्णालय, भाभा रुग्णालय इत्यादी रुग्णालयांना भेट देऊन पाहणी केली व सर्व संबंधित अधिकाऱ्यांची साक्ष घेतली.

उक्त साक्षीच्या वेळी समितीने भेट दिली असता या रुग्णालयामध्ये महिलांवरील लैंगिक अत्याचार रोखण्यासाठी "विशाखा" समिती गठीत करण्यात आली असून या समितीने सदस्य असलेल्या तसेच या रुग्णालयात "कांगारु मदर केअर बॅग्स सेंटर" कार्यरत असून "ह्युमन मिल्क बँक" (मातृ दुग्ध पेढी) या केंद्राचे देखील उद्घाटन होणार असल्याचे समितीला सांगण्यात आले. त्याच प्रमाणे येथे स्तनांच्या कर्करोगावर उपचार करण्यात येतात व त्यासाठी २ ते ३ प्रोफेसर रुग्णांच्या उपचारासाठी कार्यरत आहेत व कॅन्सर थेरपी, रेडिओ थेरपिसारखे उपचार करण्यात येतात आणि यासाठी काही खाजगी संस्थांचीदेखील मदत घेतली जाते. कॅन्सर उपचाराची जनजागृती वाढविण्याच्या बाबतही संबंधित अधिष्ठाता यांनी मान्य केले असून त्यांनी टाटा रुग्णालयाप्रमाणेच या रुग्णालयातदेखील असंख्य कॅन्सरचे रुग्ण येतात व येथे प्रतिक्षा यादी मोठ्या प्रमाणावर असल्याचे सांगितले. तसेच या रुग्णालयात महिण्याला सुमारे १००० बालके जन्म घेतात.यात बाळंतीन महिलांची शस्त्रक्रिया करण्याची संख्या खूपच कमी आहे आणि ६० टक्क्यांपेक्षा जास्त महिलांचे बाळंतपण हे सुलभरित्या केले जाते व बालमृत्यूचे प्रमाणदेखील महिण्याला २ ते ३ एवढेच असल्याचे सांगितले. जेनेरिक औषधांच्या बाबतीत अधिष्ठातांनी सांगितले की, औषधांच्या अनुसूचिमध्ये असलेली जेनेरीक औषधेच आम्ही रुग्णांना देतो त्याचप्रमाणे ज्या रुग्णांकडे पिवळे रेशन कार्ड असतील

त्यांची मुलाखत घेऊन आर्थिक परिस्थिती जाणून घेतल्यानंतर अशा आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत रुग्णांवरदेखील रुग्णालयाकडून उपचार केले जातात, आहार व्यवस्थेची देखभाल करण्याकरिता डाएट डॉक्टर्स उपलब्ध असून त्यांनी आहाराची तपासणी केल्यानंतरच तो आहार रुग्णांना खाण्यासाठी देण्यात येतो. रुग्णालयामध्ये सुरक्षा व्यवस्थेची चोख अंमलबजावणी करण्यात येत असून येथे सुरक्षा व्यवस्थेचे प्रमुख म्हणून महिलांचीच नेमणूक केली आहे. या रुग्णालयामध्ये थॅलेसेमिया या आजाराच्या रुग्णांवर इलाज केला जातो आणि त्यासाठी रुग्णालयाने १० खाटा रुग्णांसाठी राखून ठेवल्या असून यासाठी स्वतंत्र वॉर्ड मात्र रुग्णालयाकडे उपलब्ध नाही. एकंदरीतच नायर रुग्णालयांची माहिती घेत असताना समितीला यासाठी रुग्णालयात रुग्णांची तपासणी, रुग्णांवर उपचार, त्यासाठी नेमलेले वैद्यकीय अधिकारी, डॉक्टर्स, प्रोफेसर, कर्मचारी इत्यादींच्या कामाबाबत समितीने समाधान व्यक्त केले आहे.

तथापि, या रुग्णालयात थॅलेसेमिया आजाराच्या रुग्णांसाठी केवळ १० खाटा ठेवल्या असून या आजाराचे गंभीर स्वरूप पाहता जास्तीच्या खाटा व स्वतंत्र कक्ष निर्माण करणे गरजेचे आहे. अलीकडे या रुग्णांची संख्या झपाट्याने वाढत आहे. हा आजार जीवघेणा असल्याचे समजते. या आजारावर महानगरपालिकेद्वारा टीएमटी सेंटर, कनाकिया एक्झोटिका, बोरिवली (पूर्व), मुंबईयेथे थॅलेसेमिया सेंटर असून डॉ.ममता मंगलानी या आता रुग्णालयांमध्ये रुग्णांवर उपचार करण्याचे काम करतात. सन २०१५ साली कर्करोग, रक्तदोष यावरील उपचारासाठी हे सेंटर उभारले असून त्यासाठी महानगरपालिकेने सुमारे ३ कोटी रुपये खर्च केला आहे. तरी इतर १० कोटी रुपये रकमेसाठी टाटा हॉस्पिटलने डोनेशन स्वरूपात दिली असल्याचे समितीला सांगितले याबाबत समिती समाधान व्यक्त करते. तथापि, थॅलेसेमिया या रुग्णांची वाढती संख्या पाहता त्यावर प्रशासनाकडून वाढीव खाटा, तज्ज्ञ डॉक्टर्स, त्याचप्रमाणे योग्य तो औषधोपचार उपलब्ध करून देणे आवश्यक वाटते. या रोगाचा प्रसार झपाट्याने होत असल्याने व रुग्णांची संख्या मोठ्या प्रमाणावर असल्याने केवळ १० खाटा पुरेशा नाहीत असेही समितीला वाटते. त्या अनुषंगाने रुग्णांची संख्या विचारात घेता व त्यांना पुरेसा औषधोपचार उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने शासनाने कार्यवाही करावी व या रुग्णालयासाठी वाढीव खाटा किंवा एक स्वतंत्र कक्ष

निर्माण करण्याबाबत उपाययोजना करावी व त्या दृष्टीने तातडीने पावले उचलावीत अशी समितीची शिफारस आहे. याबाबत केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला दोन महिन्यात पाठविण्यात यावा.

समितीने कस्तुरबा रुग्णालयाला भेट दिली असता या रुग्णालयाला सुमारे १२५ वर्षे झाली असून येथे प्रामुख्याने संसर्गजन्य रुग्णांवर उपचार करण्यात येत असल्याचे समितीला सांगण्यात आले. या रुग्णांमध्ये कांजण्या, गोवर, काविळ, डेंग्यू, लेप्टो स्पायरेसीस, एच१ एन१ या संसर्गजन्य रुग्णांच्या रोगाचे निदान व उपचार केले जातात. या रुग्णालयात काही डॉक्टर्स दुपारनंतर औषधे देण्याचे काम करतात त्यावर समितीने हरकत घेऊन डॉक्टर्सना अशा प्रकारे वागणूक देणे योग्य नसल्याचे मत व्यक्त केले असता, त्यावर अधिष्ठाता यांनी समितीला असे सांगितले की आम्ही डॉक्टरांवर कोणत्याही प्रकारचे काम लादत नसून ते स्वेच्छेने काम करतात. असे असले तरी समितीच्या निदेशानुसार या बाबीची नोंद घेतली जाईल. तसेच या रुग्णालयात उपाहारगृह रात्री ८.३० वाजेपर्यंत सुरु असते तसेच गेल्या ५ ते ६ वर्षांपासून एकाच कंत्राटदारास उपाहारगृहाचे कंत्राट देण्यात आले असून त्यामुळे शासनाने नेमून दिलेल्या उद्देशाची पायमल्ली होत असल्याचे समितीने मत व्यक्त केले आहे. अशा एकाच कंत्राटदाराला काम दिल्यामुळे इतरांना काम करण्याची संधी उपलब्ध होत नाही त्यामुळे भविष्यकाळात भोजन व्यवस्थेचे काम देण्याचे झाल्यास अटी व शर्तीची पूर्तता करणाऱ्या महिला बचत गटांना प्राथम्यक्रम देण्याबाबत कार्यवाही करावी जेणेकरून महिलांच्या उत्थानासाठी हा एक मार्ग निर्माण होईल व त्या दृष्टीने महिलांना रोजगार उपलब्ध होईल. सबब, या रुग्णालयाचे भविष्यकाळात उपाहारगृहाचे कंत्राट देताना महिला बचत गटांचा प्राथम्यक्रमाचा विचार करावा अशी समितीची शिफारस आहे. याबाबत केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला दोन महिन्यात पाठविण्यात यावा.

तसेच या रुग्णालयात सर्व संवर्गातील एकूण पदांच्या सरासरी १५ ते १८ टक्के पदे रिक्त असून सदरची पदे भरणे अत्यंत आवश्यक आहे असे समितीचे मत आहे. उपरोक्त नमूद केलेल्या बाबींसंदर्भात कारवाई करणे आवश्यक असून या रुग्णालयाचे प्रशासन सुलभ चालावे याकरिता रुग्णालयातील रिक्त

पदे तातडीने भरण्यात यावीत व इतरही ज्या त्रुटी समितीने रुग्णालय प्रशासनाच्या निदर्शनास आणल्या त्यावर देखील तातडीने कार्यवाही करण्यात यावी अशी समितीची शिफारस आहे.

समितीने भाभा रुग्णालय, मुंबई येथे भेट देऊन वैद्यकीय अधीक्षक यांना रुग्णालयामध्ये रुग्णांना देण्यात येणाऱ्या सुविधा, आहार, रुग्णांमधील अधिकारी/कर्मचारी, उपचारासाठी आलेल्या स्त्रीया व बालके यांच्यासाठी वैद्यकीय सेवेची सद्यःस्थिती इत्यादी बाबत माहिती विचारली असता या रुग्णालयात वर्षाला ३ ते ४ मातांचा मृत्यू होत असणे हे प्रमाण तुलनात्मक अल्प असल्याचे स्त्रीरोग तज्ज्ञ यांनी सांगितले. या रुग्णालयामध्ये संदर्भित करण्यात आलेल्या हाय रिस्क केसेसमध्येच माता मृत्यू होत असल्यामुळे सदरचे माता मृत्यू आणखी कमी कसे होतील याबाबतही काळजी घेण्याबाबतच्या सूचना समितीने रुग्णालय प्रशासनास दिल्या.

या रुग्णालयामध्ये येणाऱ्या महिलांसाठी संपूर्ण बॉडी चेकअप करण्याची योजना नाही, तसेच स्वच्छतागृहाच्या ठिकाणी आजूबाजूच्या ठिकाणी अस्वच्छता आढळून येणे, सीसीटीव्ही, जेनेरीक औषधांबाबत उदासीनता असणे, मोठ्या प्रमाणावर पदे रिक्त असणे इत्यादीबाबत समितीला त्रुटी आढळून आल्या व या त्रुटींची पूर्तता करण्याबाबत समितीने रुग्णालय प्रशासनास सूचित केले. त्याचप्रमाणे या रुग्णालयासाठी काही वैद्यकीय अधिकाऱ्यांची पदे रिक्त असून त्याबाबतही पदे भरण्याबाबतचा प्रस्ताव त्याचप्रमाणे वर्ग ४ च्या कर्मचाऱ्यांची अनेक पदे रिक्त असून सुमारे १३८८ पदांची भरती प्रक्रिया ऑनलाईन पध्दतीने भरण्याची प्रक्रिया सुरु असल्याची माहिती समितीला दिली. याबाबत समितीने समाधान व्यक्त केले असून सदरची भरती प्रक्रिया कायदेशीररित्या राबविण्यासाठी महिलांची ३० टक्के जागांची भरती कशी केली जाईल व महिलांना यामध्ये कशा प्रकारे प्रतिनिधीत्व दिले जाईल याबाबतची काळजी रुग्णालय प्रशासनाने घेऊन महिलांकरिता ३० टक्के आरक्षणाची अंमलबजावणी सत्वर करावी तसेच राज्य शासनाच्या त्याचप्रमाणे महानगरपालिकांच्या रुग्णालयांमध्ये अनेक रुग्ण विविध उपचारांसाठी जात असतात. असे उपचार करताना त्यांना विविध तपासण्या सुरू कराव्या लागतात. या तपासणी साठी राज्य शासनाच्या रुग्णालयाद्वारे व महानगरपालिकांच्या

रुग्णालयांमध्ये संपूर्ण बॉडी चेकअप (ब्रेस्ट कॅन्सर व पॅप स्मीअर टेस्टसह) केली जाते व त्याद्वारे रोगाचे निदान केले जाते. या बॉडी चेकअपसाठी खाजगी रुग्णालयांमध्ये भरमसाठी पैसे भरावे लागतात. तथापि, राज्य शासनाच्या व महानगरपालिकांच्या रुग्णालयांद्वारे या चेकअपसाठी रुग्णांना परवडेल अशा वाजवी दरात सध्या अस्तित्वात असलेले शुल्क आकारले जात नाही. समितीने भेट दिली असता, समितीला वेगवेगळ्या ठिकाणी रुग्णांच्या शारिरीक तपासण्यांकरिता वेगवेगळे शुल्क आकारले जाते असे निदर्शनास आले. काही प्रसंगी रुग्णांची आर्थिक स्थिती पाहता त्यांना हा आर्थिक भार सहन होत नाही व त्यामुळे अशा रुग्णांना वाजवी दरात त्यांची संपूर्ण बॉडी चेकअप करून घेण्यासंदर्भात (ब्रेस्ट कॅन्सर व पॅप स्मीअर टेस्टसह) व दक्षता घेण्यासंदर्भात शासनाने कार्यवाही करावी एकूणच संपूर्ण बॉडी चेकअपच्या शुल्कामध्ये सुसूत्रता येण्यासाठी याबाबत वैद्यकीय शिक्षण विभाग या विभागांनी समन्वयाने कार्यवाही करून त्याद्वारे या संपूर्ण बॉडी चेकअपची वाजवी दरात शुल्क आकारणी निश्चित करावी अशी समितीची शिफारस आहे.

समितीने नायर रुग्णालय, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर वैद्यकीय रुग्णालय, केईएम रुग्णालय, कस्तुरबा रुग्णालय, कुपर रुग्णालय इत्यादी ठिकाणी भेटी देऊन या महानगरपालिकेच्या रुग्णालयांमध्ये तसेच राज्य शासनाच्या कामा रुग्णालयांमध्ये ज्या बालकांच्या मातांना बाळ जन्मताच दूध कमी येते व अशी बालके दुधाच्या कमतरतेमुळे दगावण्याची शक्यता जास्त असल्याने त्याचप्रमाणे त्यांना नैसर्गिक जीवनसत्व कमी मिळत असल्याने "ह्युमन मिल्क बँक" ही संकल्पना उदयास आली व त्याद्वारे ज्या मातांना अतिरिक्त दूध उपलब्ध आहे अशा मातांद्वारे दूध देऊन ज्या बालकांना त्यांचे मातेकडून दूध मिळत नाही अथवा अल्प दूध मिळते वा अनाथ अशा बालकांना दूधदान या अतिरिक्त दूध देणाऱ्या मातांकडून करण्यात येते ही संकल्पना अत्यंत चांगली असून समिती या संकल्पनेचे स्वागत करते. ज्या उदात्त हेतूने ही संकल्पना मांडण्यात आली व त्याची अंमलबजावणी करण्यात येते त्याबाबतही समिती समाधान व्यक्त करते. त्याचबरोबर अतिरिक्त दूधदान देणाऱ्या महिलांचे समिती अभिनंदन करून समिती त्यांना प्रोत्साहन देते व अशा अतिरिक्त दूध देणाऱ्या महिलांचे समिती स्वागत करून त्यांच्या पवित्र्य दानाचे आदर करून अशा दूधदान करणाऱ्या मातांना मुख्यत्वे प्रशासनाकडून सकस आहार याबरोबरच काही ठरावीक मानधन १५०० रुपये फक्त देण्यात यावे असे समितीला वाटते. यामध्ये दुग्धदान ही संकल्पना दातृत्वाची जरी असली तरी यामागे शासनाचीही काही भूमिका आवश्यक असल्याने या अतिरिक्त दुग्धदान करणाऱ्या मातांना शासनाने निश्चित असे अनुदान देऊन उपकृत करावे असे समितीला वाटते. जेणेकरून अशा अतिरिक्त

दुग्धदान करणाऱ्या मातांचे प्रमाण वाढेल व ज्या बालकांना त्यांच्या मातेपासून दूध मिळत नाही अथवा अल्प दूध मिळते अशा बालकांना अतिरिक्त व्हीटॅमिन्स मिळून बालके सुदृढ होण्यास मदत होईल असे समितीला वाटते. या अतिरिक्त दुग्धदान देणाऱ्या मातांना शासनाने एक ठरावीक रूपये १५०० फक्त अनुदान स्वरूपी रक्कम देऊन उपकृत करावे अशी समितीची आग्रहाची शिफारस आहे. याबाबत केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला दोन महिन्यात पाठविण्यात यावा.

तसेच समितीने विविध महानगरपालिकांच्या व राज्य शासनाच्या रुग्णालयांना भेट देऊन या रुग्णालयांमध्ये पुरुष अधिकारी/कर्मचाऱ्यांकडून महिला अधिकारी/कर्मचाऱ्यांवर होत असलेल्या लैंगिक छळाच्या घटनांना प्रतिबंध द्यावा यासाठी मा.सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्णयानुसार (विशाखा विरुद्ध राजस्थान सरकार) प्रत्येक कामाच्या ठिकाणी शासकीय अथवा निम शासकीय कार्यालयामध्ये "विशाखा" समिती स्थापन करणे बंधनकारक केलेले आहे. परंतु समितीला अनेक ठिकाणी अशा "विशाखा" समिती स्थापन केल्याचे दिसून येत नाही व केल्या असल्यास त्यात अनेक त्रुटी असल्याचे दिसून येते. विशाखा समितीच्या नावाचे फलक दर्शनी भागात लावण्याचे आदेश असूनही असे नामफलक लावल्याचे दिसून आले नाहीत त्यामुळे अशा रुग्णालयात विशाखा समिती कार्यरत आहे किंवा नाही याबाबत समितीने शंका व्यक्त केली. यास्तव राज्य शासनाच्या अखत्यारीतील शासकीय व निमशासकीय प्रत्येक कार्यालयामध्ये विशाखा समिती स्थापन करणे अत्यावश्यक केले असून त्याद्वारे महिला व पुरुषांमध्ये जनजागृती करणे देखील आवश्यक आहे. जेणेकरून महिलांविरुद्धच्या लैंगिक छळांच्या घटना कमी होतील व महिलांना निसंकोचपणे कामाच्या ठिकाणी त्यांचे कर्तव्य पार पाडण्यास मदत होईल. सबब, या समितीने भेट दिलेल्या या रुग्णालयामध्ये प्रत्येक रुग्णालयाच्या दर्शनी भागात "विशाखा" समितीचे नामफलक लावण्यात यावेत. विशाखा समिती गठित केलेल्या नसल्यामुळे त्यामध्ये सर्व संवर्गांच्या महिला अधिकाऱ्यांना तसेच पुरुष कर्मचाऱ्यांना व शक्य झाल्यास विधी पदवीधारक, विधी व्यावसायिक व्यक्तीला सदस्यत्व देऊन त्यांचा समावेश करण्यात यावा व कुठल्याही परिस्थितीत विशाखा समिती गठित करून त्याबाबतची माहिती संबंधित शासकीय कर्मचाऱ्यांना देण्याबाबत योग्य ती कार्यवाही करावी अशी समितीची शिफारस आहे.

समितीने मुंबई महानगरपालिकेच्या अखत्यारीत व राज्य शासनाच्या अखत्यारीतील रुग्णालयांना भेट दिली असता, या रुग्णालयांत समितीला प्रचंड प्रमाणात पदे रिक्त असल्याचे दिसून आले आहे. त्यामुळे रुग्णालयाच्या सेवेवर परिणाम होत असल्याचे अनेक प्रशासकीय अधिकाऱ्यांनी समितीला भेटीच्या वेळी सांगितले आहे. डॉक्टरांची कमतरता त्याचप्रमाणे तांत्रिक व अतांत्रिक तज्ज्ञ व्यक्तींची

कमतरता असल्यामुळे रुग्णालयांना सिटीस्कॅन, एक्सरे मशिन, बॉडी चॅकिंग इत्यादी अनेक तपासण्या करताना अडचणी येतात. योग्य तज्ज्ञ नसल्यामुळे व तज्ज्ञांची कमतरता असल्यामुळे या तपासण्या देखील अनेक वेळा रुग्णांना खाजगी रुग्णालयांमध्ये कराव्या लागतात व त्यामुळे अशा रुग्णांवर विशेषतः गरीब रुग्णांवर त्याचा आर्थिक भार सहन करणे अत्यंत कठीण होऊन जाते अशी अवस्था आहे. या तज्ज्ञ व्यक्तींची नेमणूक करणे अत्यंत आवश्यक असल्याचे समितीला वाटते. त्याचप्रमाणे रुग्णालयातील वर्ग १ ते वर्ग ४ च्या कर्मचाऱ्यांची संख्यादेखील पुरेशा प्रमाणात असणे आवश्यक असून त्याद्वारे रुग्णालय सेवेची अंमलबजावणी करण्यात कोणत्याही अडचणी येऊ नयेत अशी व यास्तव समितीने महानगरपालिकेच्या अखत्यारितील भेट दिलेल्या रुग्णालयात तसेच राज्य शासनाच्या कामा व ऑल्लेस व सेंट जॉर्जेस या रुग्णालयामध्ये रिक्त पदांची भरती तातडीने करण्यात यावी. याबाबत केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला दोन महिन्यात पाठविण्यात यावा.

नर्सिंगच्या विद्यार्थीनी ह्या रुग्णालयाच्या आवारात निवासी राहात असल्यामुळे त्यांची रुग्णालयातील रुग्णांना तत्पर सेवा मिळत असते परंतु या विद्यार्थीनींना शासनाकडून जे मानधन देण्यात येते ती रक्कम अत्यंत अल्प आहे. राज्य शासनाच्या रुग्णालयामध्ये २५०, तर काही मुंबई महानगरपालिकेच्या रुग्णालयांमध्ये वेगवेगळा निधी मानधन म्हणून दिला जातो. काही रुग्णालयांमध्ये पहिल्या वर्षी ५९०, दुसऱ्या वर्षी ६००, तिसऱ्या वर्षी ६१० अशी रक्कम या विद्यार्थीनींना देण्यात येते. काही रुग्णालयांमध्ये ३०० दिले जातात. या विद्यार्थीनी बहुतांश आर्थिकदृष्ट्या मागास व मागासवर्गीय जनजातीच्या असून त्यांची परिस्थिती अत्यंत हलाखीची असते त्यामुळे त्यांना उपरोक्त नमूद जे मानधन देण्यात येते ते अत्यंत तोकडे आहे अशी समितीची धारणा झाली आहे. या मानधनात एकतर सुसूत्रता असावी आणि दुसरी बाब म्हणजे हे मानधन अत्यंत तोकडे असल्यामुळे त्यात रुपये १००० इतकी वाढ करण्याबाबत शासनाने निर्णय घ्यावा अशी समितीची शिफारस आहे.

समितीने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय, बोरिवली येथे भेट दिली असता या रुग्णालयामध्ये रुग्णांना उंदीर चावल्याच्या घटना वारंवार घडत असल्याचे समितीच्या निदर्शनास आले आहे. याबाबत समितीने विचारणा केली असता, समितीला असे सांगण्यात आले की, या रुग्णालयांमध्ये पेस्ट कंट्रोल समिती स्थापन करण्यात आली असून एकही उंदीर आता दिसून येणार नाही. त्याचप्रमाणे सर्व परिसरात स्वच्छता असल्याचे देखील समितीला सांगितले आहे समिती याबाबत समाधान व्यक्त करते.

या रुग्णालयामध्ये तसेच इतरही अन्य रुग्णालयामध्ये गर्भवती महिलांना गोळ्या देण्यात येतात त्याचप्रमाणे जीवनसत्त्वाच्या गोळ्या देण्यात येतात गोळ्या गरोदर महिलांना वेळच्या वेळी मिळणे अत्यंत आवश्यक असून या गोळ्यांद्वारे महिलांची व महिलांच्या गर्भामध्ये वाढणाऱ्या बाळाची वाढ होण्यास व त्यांना आवश्यक ती जीवनसत्त्वे मिळणे आवश्यक असते या गोळ्या सर्वच रुग्णालयांमध्ये मोठ्या प्रमाणात उपलब्ध करून देण्यात याव्यात व त्या नियमित स्वरूपात देण्यात याव्यात.

त्याचप्रमाणे सदरच्या गर्भवती महिलांची व पुरुषांची एकच रांग ओ.पी.डी. मध्ये लागलेली असते. त्यामध्ये गर्भवती महिलांचा कोणताही विचार केला जात नाही. अशा वेळी गर्भवती महिलांना यातना होऊ शकतात त्यामुळे अशा गर्भवती महिलांसाठी स्वतंत्र रांगेची व्यवस्था करून त्या महिलांना तातडीने औषधोपचार मिळावा यासाठी रुग्णालय प्रशासनाने कार्यवाही करावी अशी समितीची शिफारस आहे. तसेच पुरुष व स्त्रिया यांची वेगळी रांग करण्यात यावी, अशी ही शिफारस समिती करित आहे.

अनेक रुग्णालयांमध्ये औषधालयांची व्यवस्था नाही व काही औषधालयांमध्ये जेनेरीक औषधे मिळत नाहीत त्यामुळे रुग्णांना बाहेरून जादा भावाने औषधे खरेदी करावी लागतात. माननीय पंतप्रधान श्री.नरेंद्र मोदी यांची प्रत्येक रुग्णालयांना जेनेरीक औषधालयांची योजना उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीकोनातून प्रत्येक रुग्णालयांमध्ये जेनेरिक औषधालयाचे कक्ष स्थापन करावेत व त्यांना ते बंधनकारक कसे करता येईल याबाबत विभागाने कार्यवाही करावी अशीही समितीची शिफारस आहे.

मा. समिती प्रमुख यांनी रात्री दीड वाजता त्यांच्या मतदार संघातील एका महिलेला ती आजारी असल्याने कुपर रुग्णालय, अंधेरी येथे भेट दिली असता या रुग्णालयातील रात्र पाळीवर असलेले डॉक्टर मद्याच्या नशेत होते व रात्रीच्या वेळेला मद्याचे प्राशन करित होते. रुग्णालयाच्या ठिकाणी कर्तव्य बजावत असताना वैद्यकीय अधिकाऱ्यांनी मद्य प्राशन करून दवाखान्यात सेवा बजाविणे ही बाब मा.समिती प्रमुखांनी विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी निदर्शनास आणून दिली.

त्याचप्रमाणे याबाबत समिती प्रमुखांनी आपल्या तीव्र भावना व्यक्त केल्या असे असताना देखील रुग्णालय प्रशासन व शासनाने या मद्य प्रशासन करणाऱ्या डॉक्टरांवर आजपर्यंत कुठलीही कारवाई केलेली नाही ही बाब समिती प्रमुख म्हणून समिती प्रमुखांना अत्यंत अचंबित करणारी असून अशा प्रकारे मद्य प्राशन करणाऱ्या डॉक्टरांना शिक्षेविना सोडल्यास याचा रुग्ण सेवेवर मोठा परिणाम होऊ शकतो. ते मद्याच्या नशेत रुग्णांवर उपचार करण्याची शक्यता नाकारता येणार नाही. यास्तव याला प्रतिबंध करण्यासाठी समिती प्रमुखांनी निदर्शनास आणून दिलेल्या मद्य प्राशन करणाऱ्या डॉक्टरांवर कठोर कारवाई करण्यात यावी अशी समितीची शिफारस आहे.

समितीने कामा व आल्बेस रुग्णालयास भेट दिली असता या रुग्णालयात एडस् नियंत्रण कक्षातील डॉक्टर्स सुमारे १० ते १५ वर्षांपासून कंत्राटी पध्दतीने सेवेत असून या रुग्णालयात एडस् आजारावर अत्यंत चांगल्या पध्दतीने काम करीत असल्याचे समितीला आढळून आले. एडस् रुग्णांची सेवा करीत असताना अनेकांच्या मनात वेगवेगळ्या शंका निर्माण होत असतात व ते अशा रुग्णांवर उपचार करण्यास कचरतात परंतु सदरचे डॉक्टर्स अविरतपणे गेल्या १० ते १५ वर्षांपासून या रुग्णांवर उपचार करीत असून त्यांना अजूनही कंत्राटी पध्दतीनेच कामावर ठेवलेले आहे. त्यामुळे त्यांचे वेतन व इतर बाबी शासकीय कर्मचाऱ्यांप्रमाणे त्यांना मिळत नाही. अजूनही एक व्यक्ती एक समान काम करते म्हणून समान वेतन व समान काम यासाठी जी भूमिका सांगितली पाहिजे ती भूमिका देखील या कर्मचाऱ्यांच्या बाबतीत शासनाने घेणे अत्यंत आवश्यक आहे. यास्तव या कंत्राटी डॉक्टरांना एका मानवी भावनेतून शासनाच्या सेवेत सामावून घेतल्यास ते योग्य होईल असे समितीला वाटते. म्हणून कामा व आल्बेस रुग्णालयात गेल्या १० ते १५ वर्षांपासून एडस् नियंत्रण कक्षात कंत्राटी पध्दतीने काम करणाऱ्या डॉक्टर्सना शासकीय सेवेत सामावून घेण्याबाबत शासनाने सहानुभूतीपूर्वक विचार करावा अशी समितीची शिफारस आहे.

समितीने सेंट जॉर्जेस रुग्णालय, मुंबई येथे भेट देऊन सिकलसेल रुग्णांच्या कक्षास भेट दिली असता तेथे अनेक सिकलसेलची बालके उपचार घेत असल्याचे समितीला आढळून आले याबाबत समितीने विचारणा केली असता, रुग्णालयाचे

अधीक्षक यांनी समितीला असे विदित केले की, या आजारावर उपचार करणारे हे एकमेव केंद्र असून ते सेंट जॉर्जेस रुग्णालय यथे कार्यरत आहे. राज्याच्या विविध भागातून सिकलसेलचे रुग्ण या रुग्णालयात येत असतात बोन मॅरो सप्रेसनमुळे रुग्णांच्या शरीरामध्ये रक्त पुरेशा प्रमाणामध्ये तयार होत नाही त्यामुळे सिकलसेल हा आजार होतो. या रुग्णालयासाठी काईड फाऊंडेशन या एनजीओकडून काही प्रमाणात औषधे पुरविली जातात, तर काही औषधे शासनाकडून पुरविली जातात. एकावेळी येथे १०० रुग्णांची नोंदणी करू शकते. सद्यःस्थितीत आणखी ५४ बाल रुग्ण उपचारासाठी प्रतिक्षेत आहेत असेही समितीला सांगितले. सिकलसेलचे सेंटर औरंगाबाद येथे हेगडेवार रुग्णालयात उभारण्याचे प्रस्तावित असून ते लवकरच सुरु होईल त्यानंतर अधीक्षक यांनी थॅलेसेमिया या आजाराची माहिती देत असताना हा अनुवंशिक आजार असून संपूर्ण राज्यातून सेंट जॉर्जेस रुग्णालयात वर्षाला ३५०० रुग्णांची नोंद होते. तसेच सेंट जॉर्जेसशिवाय या आजारावर टाटा रुग्णालय, कोकिलाबेन रुग्णालय या ठिकाणीसुद्धा उपचार केले जातात. अधीक्षक यांनी दिलेल्या माहितीबाबत समितीने समाधान व्यक्त केले असून सिकलसेल व थॅलेसेमिया या आजारावर उपचार करणाऱ्या सेंट जॉर्जेस रुग्णालयाचे समितीने कौतुक केले. राज्यात इतरत्रही या रुग्णांची संख्या प्रचंड मोठ्या प्रमाणावर असून राज्यात सिकलसेल व थॅलेसेमिया हे दोन्ही आजार जीवघेणे आजार आहेत. या दोन्ही रुग्णांसाठी शासनाने वेळीच प्रतिबंध करणे आवश्यक आहे. यास्तव सिकलसेल व थॅलेसेमिया या आजारावर उपचार करण्यासाठी आवश्यक तो निधी उभारून सेंट जॉर्जेस रुग्णालयाच्या धर्तीवर इतरही ठिकाणी अशी केंद्र उभारण्यात यावीत अशी समितीची शिफारस आहे.

३. मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा

३.१ मुंबई जिल्हा महिला कारागृह भायखळा संदर्भातील माहिती :-

मंगळवार, दिनांक २२ मे, २०१८ रोजी महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समितीने दिलेल्या भेटीच्या वेळी मुंबई जिल्हा महिला कारागृह भायखळा यांचेकडून खालीलप्रमाणे माहिती प्राप्त झाली.

मुंबई जिल्हा महिला कारागृहाची स्थापना ०२ ऑक्टोबर, २००३ मध्ये करण्यात आलेली आहे. मुंबई जिल्हा महिला कारागृह हे वर्ग २ चे कारागृह असून भायखळा जिल्हा कारागृहातच परंतु महिला बंद्यांसाठी विभक्त असे उपहारगृह म्हणून मुंबई जिल्हा महिला कारागृह वर्ग २ ची स्थापना करण्यात आलेली आहे.

मुंबई जिल्हा महिला कारागृहाची अधिकृत बंदी क्षमता २६२ महिला बंदी बंदीस्त ठेवण्याची आहे. कारागृहामध्ये ०२ महिला विभाग आहेत. महिला विभाग क्रमांक १ मध्ये ०६ बॅरेक आहेत. सदरील प्रत्येक बॅरेकमध्ये २५ महिला बंदी बंदीस्त ठेवण्याची क्षमता आहे. तसेच सदर विभागामध्ये ४ विभक्त कोठड्या उपलब्ध असून त्याठिकाणी प्रत्येक विभक्त क्रमांक २ मध्ये ०२ बॅरेक असून प्रत्येक बॅरेकमध्ये ५० महिला बंदी ठेवण्याची क्षमता आहे.

दिनांक २१ मे, २०१८ रोजी कारागृहामध्ये ३१० महिला बंदी बंदीस्त असून महिला बंद्यांसोबत ० ते ६ वर्ष वयोगटातील २१ लहान मुले दाखल आहेत. या कारागृहात ३० बांग्लादेशी महिला बंदी व १५ विदेशी महिला बंदी बंदीस्त आहेत. सद्यःस्थितीमध्ये कारागृहात २९२ महिला न्यायाधीन बंदी व १८ शिक्षाधीन महिला बंदी बंदीस्त आहेत.

कारागृहातील महिला कंद्यांचा केसनुसार तपशील :-

अ.क्र	तपशील	महिला बंदी संख्या
(१)	३०२ आय.पी.सी.(हत्या)	४६
(२)	एन.डी.पी.एस.एक्ट	२२
(३)	न्यायाधीन विदेशी बंदी	१४
(४)	न्यायाधीन बांग्लादेशी	२८
(५)	एम.सी.ओ.सी	०४
(६)	स्थानबध्द	००
(७)	नक्षलवादी	००
(८)	न्यायाधीन बंदी	१७८
(९)	शिक्षाधीन बंदी	१८
	एकूण	३१०

कारागृहातील अधिकारी/कर्मचारी संख्या :-

पद	अधिकृत पदे	कार्यरत पदे	रिक्त पदे
अधीक्षक	०१	--	०१
वैद्यकिय अधिकारी	०१	०१	--
तुरुंगाधिकारी श्रेणी-१	०१	०१	--
तुरुंगाधिकारी श्रेणी-२	०३	०३	--
मिश्रक	०१	०१	--
वरिष्ठ लिपिक	०१	०१	--
लिपिक	०२	०२	--
शिक्षक	०१	--	०१
सुभेदार	०१	०१	--
हवालदार	०२	०२	--
महिला शिपाई	१४	१२	०२
एकूण	२८	२४	०४

महाराष्ट्र कारागृह नियमावली १९७९ व मा.शासनाने ठरवून दिलेल्या नियमानुसार कारागृहातील महिला बंदी व त्यांचे लहान मुलांना कारागृहात योग्य तो सकस आहार पुरविण्यात येतो. तसेच कारागृहातील आजारी महिला बंदी, गर्भवती महिला, स्तनदा महिला बंद्यांना कारागृह वैद्यकिय अधिकारी यांचे सल्यानुसार अतिरीक्त वैद्यकिय आहार (दुध, अडी, डाळ इत्यादी) देण्यात येतो.

कारागृहातील नियमावलीप्रमाणे महिला बंद्यांना दर महिन्यास आंघोळीचा, कपडे धुण्याचा साबण व दंतमंजन देण्यात येते, तसेच दर आठवडयाला हेअर ऑईल पुरविण्यात येते. महिला बंद्यांना वैयक्तिक स्वच्छतेकरीता त्यांचे मागणीप्रमाणे सॅनिटरी नॅपिकन्स व टॉवेल पुरविण्यात येतात.

कारागृहातील महिला बंद्यांना बृहन्मुंबई महानगरपालिका, मुंबई यांचेकडून पिण्याच्या स्वच्छ पाण्याचा पुरवठा करण्यात येतो. तसेच कारागृहातील पाणी पुरवठा तसेच स्वच्छतेबाबत बृहन्मुंबई महानगरपालिका, मुंबई यांचेकडील अधिकारी यांचेकडून कारागृहास वेळोवेळी भेट देवून निरीक्षण केले जाते.

मा. मुख्यालयाचे आदेशाने मान्यता देण्यात आलेल्या वस्तु कारागृहाच्या उपहारगृहाच्या बंधांकरीता ना नफा ना तोटा या तत्वार उपलब्ध करून देण्यात येतात. कारागृहाच्या उपहारगृहामार्फत विविध प्रकारचे बेकरी उत्पादने, बिस्किटे, फरसाण, सुका मेवा, चॉकलेटस, फळे इत्यादी त्यांचे वैयक्तिक पीपीसी मध्ये खर्च टाकून देण्यात येतात. तसेच बंधांच्या आरोग्याच्या दृष्टीने उपयुक्त असे स्वच्छतेकरीता विविध प्रकारचे साबण, धुण्याचा सोडा, टुथ पेस्ट, टुथ ब्रश, डोक्याला लावायचे तेल, सॅनिटरी नॅपकीन्स, वर्तमानपत्रे इत्यादींचा पुरवठा करण्यात येतो. मा. मुख्यालयाचे निदेशानुसार सणाच्या दिवशी मांसाहार (चिकन) अथवा गोड पदार्थ देण्यात येतात. उपहारगृहात उपलब्ध असलेल्या वस्तुंचे दर बॅरेक्सच्या सुचना फलकावर लिहीण्यात येतात. सदर वस्तुचा खर्च हा बंधांच्या नावे असलेल्या त्यांच्या रकमेतून करण्यात येतो. तसेच महिला बंद्यांनी केलेल्या विनंतीनुसार त्यांचे वैयक्तिक रक्कमेमधून त्यांना सुका मेवा, सरबत, फळे, खजुर इत्यादी वस्तु स्थानिक बाजारातून खरेदी करून उपहारगृहामार्फत उपलब्ध करून देण्यात येतात. कारागृहातील महिला बंदी प्रत्येक महिन्यास रुपये ३५००/- इतकी रक्कम त्यांचे नातेवाईकांमार्फत मनिऑर्डरद्वारे मागवून त्याद्वारे उपहारगृहातून वस्तु खरेदी करू शकतात.

या कारागृहामध्ये पारदर्शक मुलाखत कक्ष बनविण्यात आलेला असून इंटरकॉम सिस्टिमद्वारे बंदयांना त्यांचे नातेवाईकांना मुलाखत दिली जाते. कैद्यांना त्यांच्या नातेवाईकांना भेटण्यासाठी मुलाखत दिली जाते. बंद्यांच्या रक्तसंबंधाव्यतिरिक्त अन्य नातेवाईकांना भेटण्यासाठी त्या नातेवाईकांना त्यांच्या जवळील पोलिस स्टेशनकडील उपनिरीक्षक या पदापेक्षा कमी दर्जाचे नसेल अशा अधिकाऱ्याने दिलेले ओळखीच्या पुराव्यासह पत्र आणणे जरूरीचे आहे.

शिक्षाधीन बंद्यांना महिन्यातून दोनवेळा व न्यायाधीन बंद्यांना आठवड्यातून एक वेळा मुलाखत दिली जाते. साधारणतः मुलाखत २० मिनीटे दिली जाते. मुलाखत ही कार्यालयीन कामकालाच्या दिवशी सकाळी ९.०० ते सांयकाळी ५.०० या वेळेत दिली जाते. रविवार व इतर सुट्टीच्या दिवशी मुलाखात दिली जात नाही.

सन १९८६ मधील सन्मान्यायाधीश कृष्णा अय्यर यांचे अध्यक्षतेखाली महिला बंदयांकरिता बनविण्यात आलेल्या राष्ट्रीय समितीच्या निदेशानुसार या कारागृहातील महिला बंदयाना त्यांचे नातेवाईकांशी व वकीलांशी नियमानुसार भेट देण्यात येत आहे.

बंदयांचे कोर्ट कामकाज व वकालतनामा करीता वकील अधीक्षकांचे नावे अर्ज करून व आपले ओळखपत्र दाखवून बंदयांची मुलाखात घेवू शकतात. विदेशी महिला बंदयांना त्यांचे विदेशी काऊन्सलर यांची नियमानुसार भेट देण्यात येते.

मा. मुख्यालयाचे आदेशान्वये कारागृहातील बंदयांचे १६ वर्ष वयोगटाखालील कारागृहाचे बाहेरील मुलांना कारागृहामध्ये घेवून बंदयांची प्रत्यक्ष गळाभेट देण्यात येते. या कारागृहातील महिला बंदयांचे बाहेरील १६ वर्ष वयोगटातील मुलांना एकत्रित बोलावून सर्व महिला बंदयांचा एकत्रित गळाभेट कार्यक्रम अशासकीय संस्थेच्या मदतीने आयोजित करण्यात येतो व एकत्रिक स्नेहभोजनाचा कार्यक्रम केला जातो.

मा. मुख्यालयाचे परिपत्रकानुसार शिक्षाधीन तसेच न्यायधीन बंद्यांना १५ दिवसातून एकदा त्यांच्या रक्ताच्या नातेवाईकांना दुरध्वनीद्वारे संपर्क (संभाषण) करण्यासाठी लोकल व एसटीडी सुविधा सुरु करण्यात आली आहे.

महिला बंद्यांच्या आरोग्याची काळजी घेण्यासाठी व त्यांच्यावर उपचार करण्यासाठी कारागृहात दवाखाना विभाग उपलब्ध आहे. कारागृहात आंतररुग्ण विभाग नसल्यामुळे गंभीर आजाराच्या बंद्यांना कारागृह महिला वैद्यकीय अधिकारी यांचे

सल्लायाने पुढील औषधापचाराकरिता सर जे. जे. समूह रुग्णालये, भायखळा, मुंबई येथे तात्काळ कारागृह अॅम्ब्यूलन्सद्वारे पाठविण्यात येते. या कारागृहात महिला बंद्यांकरिता एक महिला वैद्यकीय अधिकारी व एक पुरुष मिश्रक व एक महिला परिचारक उपलब्ध आहेत.

कारागृहात नवीन महिला बंदी दाखल होताना त्यांची सर्व महिला बंद्यांची माहिती मा. राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग यांचेकडून देण्यात आलेल्या नमुन्यानुसार भरून घेतली जाते. नवीन बंदी दाखल होताना बंद्याच्या अंगावर असलेल्या जखमा तसेच इतर आजारांची माहिती घेतली जाते. कारागृहाचे महिला वैद्यकीय अधिकारी नवीन दाखल बंद्यांची तपासणी करून त्यांचे वजन, ओळख खुणा आणि इतर आजार व त्याला असाणा-या व्यसनांची नोंद घेतात. मुंबई जिल्हा एडस नियंत्रण सोसायटी, मुंबई यांचेमार्फत कारागृहात असलेल्या "शक्ती क्लिनीक" मध्य इच्छुक महिला बंद्यांची एच . आय. व्ही. ची तपासणी केली जाते. नेत्ररोग, स्त्री रोग तसेच विविध वैद्यकीय शिबिरांचे आयोजन करण्यात येते. कारागृहातील ज्या महिला बंदी एच . आय. व्ही. किंवा क्षयरोग यांनी ग्रस्त आहेत. त्यांना हायप्रोटीन आहार दिला जातो व त्याचेवर एआरटी व एकेटी उपचार सुरु केले जातात.

या कारागृहामध्ये महिला बंद्यांच्या तपासणीकरीता प्रत्येक बुधवार, शुकवार व शनिवार सर जे. जे. समूह रुग्णालये, मुंबई येथून फिजीशीयन, बालरोगतज्ञ , त्वाचारोग तज्ञ, मानसोपचार तज्ञ स्त्री तज्ञ व दंतचिकित्सक कारागृहात येवून महिला बंद्यांची तपासणी करून औषधपचार देतात.

कारागृहामध्ये हार्ट फाऊंडेशन संस्थेमार्फत पुरुष व महिला बंद्यांकरिता डेंटल चेअर उपलब्ध करण्यात आलेली आहे. सेंट जार्ज रुग्णालयाकडील वैद्यकीय अधिकारी कारागृहात येवून सदर डेंटल चेअर मार्फत बंद्यांची दंतचिकीत्सा करतात.

कारागृहातील महिला बंद्यांचे लहान मुलांना बृहमुंबई महानगरपालिका, मुंबई (आरोग्य विभाग) यांचेकडून प्रत्येक महिन्यास कारागृहात येवून लसीकरण केले जाते.

या कार्यालयामार्फत सर जे. जे. समूह रुग्णालये , मुंबई येथील तज्ञ वैद्यकीय अधिकारी यांना कारागृहात बोलावून तसेच अशासकीय संस्थेमार्फत तज्ञ वैद्यकीय अधिकारी यांचेमार्फत कारागृहातील महिला बंद्यांकरिता विविध आजारावरील वैद्यकीय शिबिरांचे आयोजन करण्यात येते.

कारागृहातील पुरुष व महिला बंद्यांकरिता जून २०१७ रोजी पासून टेलिमेडीसीन सुविधा सुरु करण्यात आलेली आहे. त्याद्वारे सर जे.जे.समुह रुग्णालये, मुंबई येथील तज्ञ वैद्यकीय अधिकारी व कारागृहाचे वैद्यकीय अधिकारी हे समन्वय साधून पुरुष व महिला बंद्यांवर औषधोपचार करतात.

या कारागृहामध्ये महिला बंद्यांसोबत ०६ वर्ष वयोगटाखालील लहान मुलांना ठेवण्यात येते. सद्यःस्थितीत कारागृहामध्ये २१ लहान मुले महिला बंद्यांसोबत दाखल आहेत. कारागृहातील महिला बंद्यांच्या लहान मुलांकरीता एकात्मिक बाल विकास योजने अंतर्गत कारागृह परिसरामध्ये बालवाडी सुरु करण्यात आलेली आहे. सदर बालवाडी मध्ये महिला बंद्याचे एकूण ०९ मुले शिक्षण घेत आहेत. कारागृहातील महिला बंद्याचे लहान मुलांना विविध सेवाभावी संस्थेमार्फत कपडे, चित्रकलेकरीता वस्तू व खेळणी पुरविण्यात येतात.

या कारागृहातील महिला बंद्यांसाठी ग्रंथालय उपलब्ध असून त्याद्वारे महिला बंद्यांना विविध भाषेतील पुस्तके वाचण्याकरीता उपलब्ध करून देण्यात येतात. तसेच कारागृहातील १० शिक्षाधीन बंद्यांकरीता १ वर्तमानपत्र वाचण्याकरीता प्रशासनतर्फे उपलब्ध करून देण्यात येते.

कारागृहातील विविध धर्मिय महिला बंदी बंदीस्त आहेत. त्याचेकरीता कारागृहामध्ये सर्व सण व उत्सव मोठ्या उत्साहाने साजरे करण्यात येतात. तसेच विशिष्ट सणांचे दिवशी कारागृहातील महिला बंद्यांना कारागृह स्वयंपाकगृहांमार्फत गोड पदार्थ करून दिले जातात.

कारागृहामध्ये महिला बंद्यांकरीता सहारा चॅरिटेबल सोसायटी, सेवाधाम, प्रयास, प्रिझन मिनिस्ट्री, फ्रिडम फाऊंडेशन, सेवाधाम, क्रॉस रोड प्रिझन मिनिस्ट्री, सिड्स ऑफ होप, मित्र उपक्रम इत्यादी अशासकीय संस्था कार्यरत आहेत.

अ.क्र	अशासकीय संस्था	कार्य
(१)	सहारा चॅरिटेबल सोसायटी	सदर संस्थेकडून महिला बंद्यांचे लहान मुलांना मोफत खेळणी उपलब्ध करून देण्यात येतात. कारागृहात महिला बंद्यांना समुपदेशन करणे, वैद्यकीय शिबिरांचे आयोजन करणे अशा प्रकारची कामे करतात.
(२)	सेवाधाम	सेवाधाम संस्थेमार्फत या कारागृहातील महिला बंद्यांकरीता अंधश्रद्धेबाबत कार्यक्रम तसेच रांगोळी स्पर्धा, मेहंदी स्पर्धा घेण्यात येतात. तसेच महिला बंद्यांचे लहान मुलांना मोफत कपडे व खेळणी वाटप करण्यात येतात.
(३)	प्रयास	सदर संस्थेमार्फत कारागृहातील महिला बंद्यांना विविध व्यावसायकीय प्रशिक्षण देण्यात येते. त्यामध्ये दिवा बनविणे, एम्ब्रॉईडरी, फॅब्रीक, संगणक प्रशिक्षण इत्यादी तसेच महिला बंद्यांना मोफत वैद्यकीय शिबिरे आयोजित करतात
(४)	सिड्स ऑफ होप	सदर संस्थेमार्फत कारागृहातील महिला बंद्यांकरिता सांस्कृतिक कार्यक्रम तसेच समुपदेशनाचे कार्य करण्यात येते.
(५)	फ्रिडम फाऊंडेशन	सदर संस्थेमार्फत महिला बंद्यांकडून कलरिंग, स्केचींग, हॅन्डीक्राफ्ट बनविण्याचे प्रशिक्षण देण्यात येते.
(६)	क्रॉस रोड प्रिझन मिनीस्ट्री	सदर संस्थेकडून महिला बंद्यांसाठी महिला बंद्यांना नैतिक प्रशिक्षण समुपदेशन तसेच वैद्यकीय शिबिरांचे आयोजन करतात.
(७)	मित्र उपक्रम	सदर संस्थेमार्फत कारागृहातील महिला बंद्यांसाठी योगा, विपश्यना

व्यावसायिक कारागृहातील महिला बंद्यांना कारागृहामध्ये व्यावसायिक प्रशिक्षण दिल्या जाते. त्यामुळे सदर प्रशिक्षणाचा फायदा नमुद बंदी कारागृहातून मुक्त झाल्यांनंतर कारागृहाचे बाहेर वैयक्तिक आयुष्याकरिता करू शकतात . या कारागृहातील महिला बंद्यांना विविध सेवाभावी संस्थेकडून खालीलप्रमाणे व्यावसायिक प्रशिक्षण दिले जाते.

- १) संगणक प्रशिक्षण (मायक्रोसॉफ्ट वर्ड, एक्सेल, पांवर पॉईंट व विन्डोज सिस्टम)
- २) टेलरिंग
- ३) फॅब्रीक प्रिटींग
- ४) ड्राईंग, स्केचिंग व पेन्टींग
- ५) क्राफ्ट बनविणे ,दिवा बनविणे
- ६) ब्युटी पार्लर कोर्स

महिला विभागातील प्रत्येक बॅरेकमध्ये महिला बंद्याचे मनोरंजनाकरीता दुरदर्शन संच बसविण्यात आलेले आहेत. तसेच महिला बंद्यांचा मानसिक तणाव कमी करण्याकरीता त्यांना खेळासाठी बुद्धीबळ कॅरेम,रिंग टेनिस यासारख्या खेळांचे साहित्या उपलब्ध करून देण्यात येतात.

कारागृहात प्रत्येक सर्कल विभागात अधिक्षक, मा. विशेष पोलीस महानिरक्षक (कारागृह), दक्षिण विभाग, भायखळा, मुंबई व मा. शहर सत्र न्यायालय, मुंबई यांच्या नावे तीन सीलबंद तक्रार पेटया ठेवण्यात आल्या आहेत. या पेटयांमध्ये महिला बंदी लेखी तक्रार, सुचना, गोपनीय पदतीने टाकू शकतात. तक्रार पेटया वेळोवेळी मा. महोदयाच्या उपस्थितीत उघडण्यात येतात. जर पेट्यामध्ये कोणतीही तक्रार असेल तर तीचे निवारण तात्काळ करण्यात येते.

तसेच कारागृहात प्रत्येक आठवड्यातून एकदा मा. महानगर दंडधिकारी, मुंबई तसेच प्रत्येक महिन्यातून एकदा मा. शहर सत्र न्यायालयाचे मा. न्यायधीश कारागृहास भेट देवून कारागृहातील स्वच्छता,साफसफाई ,जेवण याची तपासणी करतात ति तसेच महिला बंद्यांना त्यांच्या अडीअडचणी बाबत विचारणा करतात. कारागृहातील बंद्यांच्या काही विनंती/ तक्रारी असल्यास त्याबाबत प्रशासना आदेश देतात. सन्मा

न्यायालकडून कारागृहास देण्यात आलेल्या भेटीबाबतचा अहवाल सन्मा. न्यायधीश महोदयांकडून कार्यालयातील रजिस्टर क्रमांक-१४ मध्ये नोंदविण्यात येतो.

कारागृहातील महिला बंद्यांच्या विनंत्या /तक्रारीबाबत आदेशाप्रमाणे या कार्यालयाकडून तात्काळ कार्यवाही करुन त्याबाबतचा अहवाल मा. न्यायालयास सादर करण्यात येतो.

कारागृहातील महिला बंद्यांना ध्यान व श्वसन क्रियेच्या पध्दती शिकविण्यासाठी विपश्यना केद्र, धम्मगिरी, इगतपुरी यांच्या सहाय्याने विपश्यना आनापन कार्यक्रम घेण्यात येतात. सदरच्या क्रियेमुळे बंद्यांचे मानसिक व शाररिक ताण कमी होऊन त्यांचे स्वास्थ्य सुधारण्यास मदत होते. तसेच मित्र उपक्रम, मुंबई यांचेकडील प्रतिनिधी कारागृहात येवून कारागृहातील महिला बंद्यांकरीता विपश्यना शिबीराचे आयोजन करतात. या कारागृहातील महिला बंद्यांकरीता नियमितपणे योगा वर्ग घेण्यात येतात. महिला बंद्यांमधूनच योगा शिक्षक तयार करुन ते कारागृहातील इतर बंद्यांकडून योगा करुन घेतात.

कारागृहात स्वेच्छेने काम करणाऱ्या बंद्यांना प्रशासनाकडून वेतन देण्यात येते. या कामात कारागृहाची साफसफाई, स्वयंपाकगृहात अन्न शिजविणे इत्यादी कामांचा सहभाग होतो. काम करणाऱ्या बंद्यांमध्ये तीन प्रकारे वेतन देण्यात येते. कुशल बंदी ६१/- रुपये अर्धकुशल बंदी ५५/- रुपये व अकुशल बंदी ४४/- रुपये या प्रमाणे वेतन दर ठरविण्यात येतो.

संरक्षण विभागाकडून पोलिस पथकाची पुरवठा न झाल्यास सन्मा.न्यायालयाचे आदेशान्वये कारागृहातील बंद्यांना व्हिडीओ कॉन्फरन्सिंगद्वारे मा.न्यायालयासमोर कोर्टपेशीकरीता हजर करण्यात येते. न्यायालयीन प्रकरणांचा निपटारा अधिक जलद गतीने होण्याकरीता मा.उच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार सन्मा.महानगर दंडाधिकारी यांचेमार्फत कारागृहात न्यायालय चालविण्यात येते.

कारागृहातील महिला बंद्यांकरीता विविध शैक्षणिक व अशासकीय संस्थाद्वारे कारागृहामध्ये साक्षरता शिबीराचे आयोजन करण्यात येते. प्रजापिता ब्रम्हकुमारी ईश्वरीय विश्वविद्यालय, मुंबई यांचेमार्फत यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ, इंदिरा

गांधी मुक्त विद्यापीठातर्फे ज्या महिला बंदी उच्च शिक्षण घेण्याकरीता इच्छुक आहेत, अशा बंद्यांना उच्च शिक्षणाकरीता शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येतात.

या कारागृहातील महिला बंदी व त्यांची लहान मुले यांचेसाठी या कारागृहामध्ये प्रयास, सिड्स ऑफ होप, फ्रिडम फाऊंडेशन, प्रिझन मिनिस्ट्री, सहारा चॅरिटेबल सोसायटी, लायन्स क्लब, सेवाधाम इत्यादी अशासकीय संस्था कार्यरत आहेत. विविध अशासकिय संस्थेमार्फत वेळोवेळी या कारागृहातील महिला बंद्यांचे लहान मुलांकरीता खेळणी वाटप, कपडे वाटप, शालेय साहित्य वाटप करण्यात येते.

या कारागृहातील महिला बंद्यांना मुंबई जिल्हा विधी सेवा प्राधिकरण, बांद्रा, मुंबई यांचेकडील, प्रयास संस्थेकडील यांचेकडील वकील कारागृहात येवून मोफत कायदेविषयक सल्ला व त्यांचे केसकामी मदत करतात. मुंबई जिल्हा विधी सेवा प्राधिकरण, मुंबई यांचेमार्फत बंद्यांना कायदेविषयक सल्ला देणाऱ्या महिला वकीलांची नियुक्ती करण्यात आलेली आहे. त्यांचेकडून कारागृहातील आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल अशा बंद्यांना मोफत कायदेविषयक सुविधा पुरविल्या जातात. मोफत कायदेविषयक सल्ल्यामध्ये बंद्यांचे न्यायालयीन अपिल, वकीलपत्र घेणे, तसेच जामीन संदर्भातील कामे केली जातात.

जर एखाद्या बंद्याचे नातेवाईक आर्थिक परिस्थितीमुळे जामिन करण्यास असमर्थ असतील अशावेळी अशासकीय संस्थांच्या मदतीने जामिन करण्याकरीता मदत केली जाते.

कारागृहातील सुरक्षा उपकरणे :-

अ.क्र	सुरक्षा उपकरणांचे नाव	संख्या
(१)	सीसीटीव्ही कॅमेरे	२९ नग
(२)	ऐअर फ्रेम मेटल डिटेक्टर	०२ नग
(३)	हॅन्ड हेल्ड मेटल डिटेक्टर	०९ नग
(४)	मोबाईल जामर	०२ नग
(५)	वॉकी टॉकी	१३ नग

महाराष्ट्र कारागृह विभागामध्ये गोवा इलेक्ट्रॉनिक्स यांचे मार्फत नव्याने प्रिझम्स प्रणाली हा प्रकल्प सुरु करण्यात आलेला आहे. प्रिझम्स प्रणालीमध्ये कारागृहात दाखल होणाऱ्या प्रत्येक बंद्यांचे अॅडमीशन, फोटो, बोट्यांचे ठसे, वॉरंट स्कॅनिंग, मुलाखत ऑनलाईन पध्दतीने घेण्यात येतात.

मुंबई जिल्हा महिला कारागृहातील पोलिस महानिरीक्षक यांची साक्ष :-

मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा येथे मंगळवार, दिनांक २२ मे, २०१८ रोजी दिलेल्या भेटीच्या वेळी पोलीस महानिरीक्षक यांची साक्ष घेण्यात आली. यावेळी कारागृह प्रशासनाने समितीच्या निदर्शनास आणून दिले की, कारागृहात एकूण ६ बॅरेक आहे. कारागृहातील बंदी क्षमता २६२ इतकी असून, सद्यःस्थितीत ३१४ महिला बंदी असून त्यांची ६ वर्षांखालील २१ मुले सुध्दा या ठिकाणी आहेत. बहुतांश महिला बंदी या देह विक्री मादक पदार्थ विक्रीच्या प्रकरणातील असून काही बंदी भांडणे, अनधिकृत पासपोर्ट वापरणे, चोऱ्यामाऱ्या करणे इत्यादी प्रकरणातील आहेत. याठिकाणी असलेल्या एकूण बंध्यांपैकी ८० टक्के महिला शिक्षित आणि २० टक्के महिला निरक्षर आहेत. निरक्षर महिलांसाठी साक्षरता वर्ग चालविला जातो. तसेच बंध्यांचे आवश्यकतेनुसार काऊन्सिलिंग केले जाते. लहान मुलांसाठी एकात्मिक बालविकास प्रकल्प योजनेतून बालवाडी चालविण्यात येते. अशी समितीला माहिती देण्यात आली.

समितीने बॅरेकमधील ग्रंथालयास भेट दिली. कारागृह प्रशासनाने सांगितले की, सदरहू ग्रंथालयातील पुस्तके विविध सेवाभावी संस्थांनी उपलब्ध करून दिलेली आहेत. समितीने सदरहू ग्रंथालयाबाबत समाधान व्यक्त केले. यावेळी कारागृह प्रशासनाने असेही निदर्शनास आणून दिले की, या कारागृहात केवळ अंडर ट्रायल बंध्यांना, म्हणजेच ज्यांच्यावर आरोप सिध्द होऊन शिक्षा झालेली नाही अशा बंध्यांनाच ठेवण्यात येते. अंडर ट्रायल बंध्यांसाठी विशिष्ट ड्रेस कोड नाही. हे बंदी स्वतःचे कपडे वापरू शकतात. बंध्यांना शिक्षा सुनावल्यानंतर त्यांना अन्य कारागृहात उदा.येरवडा, पुणे, नागपूर, औरंगाबाद, अमरावती, कोल्हापूर इत्यादी कारागृहात स्थलांतरीत करण्यात येते. या कारागृहातील राज्यातील परराज्यातील तसेच विदेशी महिला बंदी आहेत. महिला बंदी कारागृहात आल्यानंतर त्यांची वैद्यकिय तपासणी एचआयव्ही तपासणी करण्यात येते. या ठिकाणी तपासणी केल्यानंतर अनेक महिला बंध्यांना त्यांना कोणता आजार आहे हे प्रथमच

निदर्शनास येते. उदा.आपल्याला टी.बी. किंवा एड्स आहे हे त्यांना या ठिकाणी केलेल्या वैद्यकिय तपासणीनंतर कळते. असे आजार असलेल्या महिला व बंधांना स्वतंत्र खोलीमध्ये ठेवून त्यांच्यावर उपचार करण्यात येतात. सद्यःस्थितीत ऑर्थर रोड कारागृहात एड्स आजार असलेले २४ पुरुष बंदी आणि १० महिला बंदी असून त्यांच्यावर वैद्यकिय उपचार सुरु आहेत.

समितीने महिला बंधाना नाश्ता व जेवण पुरेशा प्रमाणात मिळते काय तसेच त्यांचा दर्जा चांगला असतो काय अशी विचारणा केली.

त्यावर कारागृह प्रशासनाने अशी माहिती दिली की, सकाळी नाश्ट्यामध्येही पोहे, उपमा, शिरा, केळी, दूध इत्यादी मिळते. तसेच दुपारी जेवणामध्ये चपाती, भाजी, वरण भात देण्यात येते. दुपारी ३.०० वाजता चहा आणि सायंकाळी रात्रीचे भोजन दिले जाते. नाश्ता आणि जेवणाचा दर्जा चांगला असल्याचे महिला बंधांनी समितीस सांगितले. महिला बंधांना १८० ग्रॅमच्या एकूण तीन चपाती देण्यात येतात.

समितीने महिला बंधांना सॅनिटरी नॅपकीन पुरेशा प्रमाणात देण्यात येतात काय अशी विचारणा केली ?

त्यावर अक्षीक्षक यांनी महिन्याला ६ सॅनिटरी नॅपकीन देण्यात येतात. परंतु गरज पडल्यास जादा नॅपकीन सुध्दा पुरविण्यात येतात.असे समितीस सांगितले.

समितीने कारागृहात स्त्री रोग तज्ज्ञाची नियुक्ती करण्यात आलेली आहे काय अशी विचारणा केली ?

त्यावर कारागृह प्रशासनाने निदर्शनास आणून दिले की, स्त्री रोग तज्ज्ञ आठवड्यातून एकदा कारागृहात भेट देऊन महिला बंधांवर उपचार करतात. तसेच आठवड्यातील सातही दिवशी मनोविकार, फिजिशियन, त्वचा रोग, बालरोग इत्यादी वेगवेगळ्या क्षेत्रातील तज्ज्ञ डॉक्टर कारागृहात येऊन आवश्यकतेनुसार महिला बंधांवर उपचार करतात.

समितीने कारागृहातील दैनंदिन ओपीडीबाबत विचारणा केली.

त्यावर कारागृहातील महिला वैद्यकिय अधिकाऱ्यांनी कारागृहातील दैनंदिन ओपीडीमध्ये सरासरी ८०-९० बंदी येतात.साधारणतः अंगदुखी, ताप, त्वचारोग, फंगल इन्फेक्शन इत्यादी आजार असलेले बंदी उपचारासाठी येतात. तसेच स्त्री विषयक

आजारांच्या बाबतीत आरोग्य शिबीर आयोजित करण्यात येते व आवश्यकतेनुसार औषधी मोफत उपलब्ध करून देण्यात येतात, असे समितीस सांगितले.

समितीने महिला बंधांना व्हीटॅमिन, आयर्न, कॅल्शियमच्या गोळ्या देण्यात येतात काय, अशी समितीने विचारणा केली.

त्यावर महिला वैद्यकिय अधिकाऱ्यांनी सांगितले की, मुळात बंधांना चांगल्या दर्जाचा आहार पुरविण्यात येत असल्यामुळे त्यांना व्हीटॅमिनच्या गोळ्या देण्याची गरज पडत नाही. वैद्यकिय अधिकारी यांनी समितीच्या निदर्शनास आणून दिले की, महिला बंदी ओपीडीमध्ये आल्यानंतर त्यांना आवश्यकतेनुसार कॅल्शियमच्या गोळ्या देण्यात येतात.

उक्त प्रकरणी पोलिस महानिरीक्षक यांनी निदर्शनास आणून दिले की, या विषयाच्या बाबतीत आरोग्य विभागाकडून मत मागविले असता त्यांनी तज्ज्ञांचे मत घेतले व महिला बंधांना आवश्यकतेनुसार कॅल्शियमच्या गोळ्या देण्याबाबत सुचविले. त्यानुसार बंधांना गोळ्या उपलब्ध करून देण्यात येतात. समितीने मुळात खाजगी डॉक्टर ४० वर्षांनंतर कॅल्शियम, आयर्न, व्हीटॅमिनच्या गोळ्या घेण्याबाबत सल्ला देतात. परंतु कारागृहातील महिला बंधांच्या बाबतीत सरसकट नव्हे तर आवश्यकतेनुसार कॅल्शियमच्या गोळ्या देण्याबाबतचा निर्णय कोणत्या आधारावर घेतला या बाबतची माहिती घ्यावी लागेल असे मत समितीने व्यक्त केले.

समितीने महिला बंधांना देण्यात येणाऱ्या कडधान्य नमुन्याची पाहणी केली. तसेच महिला बंधांच्या ६ वर्षांच्या आतील बालकांना महिला व बालविकास विभागाकडून पुरविण्यात येणाऱ्या मुरमुरे लाडू तसेच चिवड्याची पाहणी केली असता कारागृह प्रशासनाने महिला बंधांच्या लहान मुलांना अंडी, दूध, सुद्धा देण्यात येते. बंधांच्या लहान मुलांसाठी विविध एजनीऑंच्या माध्यमातून शैक्षणिक साहित्य व खेळणी दिली जातात. तसेच सहा महिन्यांच्या कालावधीसाठी टीएचआर सुद्धा देण्यात येतो. या अंतर्गत सुकडी, गोड शिरा, प्रोटीन पावडर देण्यात येते, असे समितीस सांगितले.

समितीने केलेल्या पाहणीमध्ये अनेक गरोदर महिला आणि प्रसूती झालेल्या महिला आढळून आल्या. समितीने गरोदर महिला बंदीची विहित कालावधीत सोनोग्राफी करण्यात येते काय, अशी विचारणा केली

त्यावर महिला वैद्यकिय अधिकाऱ्यांनी निदर्शनास आणून दिले की, महिला बंधांची सोनोग्राफी जे.जे. समुह रुग्णालयाकडून सुचविलेल्या दिवशी करण्यात येते, परंतु तातडी असल्यास सोनोग्राफी करून देण्याच्याबाबतीत रुग्णालयाकडून सहकार्य मिळते.

यावर समितीने असे सुचविले की, गरोदर महिलेची विहित कालावधीत म्हणजेच २४ आठवड्यांच्या आत सोनोग्राफी होणे गरजेचे आहे, जेणेकरून करून तिच्या गर्भात वाढत असलेल्या बाळाला व्यंग आहे किंवा कसे हे समजू शकते. त्यामुळे कारागृह प्रशासनाने विहित कालावधीत सोनोग्राफी करून घेण्याच्या अनुषंगाने जे.जे.समुह रुग्णालयाशी संपर्क साधून गरोदर महिलांची प्राधान्याने सोनोग्राफी करून घ्यावी.

वैद्यकिय अधिकारी यांनी प्रसुती झालेल्या महिला बंदीच्या मुलांसाठी मुंबई महानगरपालिकेच्या टीमकडून लसीकरण करण्यात येते. तसेच गरोदर बंदीना गरोदरपणात दूध, गुळ, शेंगदाणे इत्यादी पौष्टीक पदार्थ देण्यात येते. या व्यतिरिक्त त्यांना वैयक्तिक काही हवे असेल तर सुध्दा देण्यात येतात, असे समितीस सांगितले.

समितीने ज्या महिला बंधांना प्रचलित भाषा समजत नाही त्या महिलांशी संवाद साधण्यात अडचणी येत नाहीत काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर कारागृह प्रशासनाने असे निदर्शनास आणले की, बहुतांश महिला बंदीना हिंदी भाषा येत असल्यामुळे संवाद साधण्यात फारशी अडचण येत नाही. विदेशी महिला बंदी सुध्दा लवकरच आपली भाषा शिकत असल्यामुळे त्यांच्याशी संवाद साधण्यात फारशी अडचण येत नाही. ज्या बंदीना शिक्षण घ्यावयाचे असते त्यांना यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठातून आपले शिक्षण पूर्ण करता येते, असे समितीस सांगितले.

समितीने १८ वर्षांच्या आतील मुलांची आणि आईची भेट नियमितपणे घडवून आणली जाते काय, अशी विचारणा केली.

त्यावर कारागृह प्रशासनाकडून सांगण्यात आले की, प्रोबेशन ऑफीसर्सकडून एनजीओ किंवा बाल सुधारगृहात ठेवलेल्या बालकांची व आईची भेट नियमितपणे घडवून आणली जात नाही. विनती आहे की, आई व मुलांची भेट घडवून आणण्याच्या बाबतीत विशिष्ट सिस्टीम तयार केली पाहिजे. या अनुषंगाने महिला व बाल विकास विभागाच्या अधिकाऱ्यांनी समितीच्या निदर्शनास आणून दिले की, मुलांची व

कारागृहात असलेल्या आईची भेट घडवून आणली जाते. परंतु आमच्याकडे मनुष्यबळाची अडचण असल्यामुळे नियमितपणे भेटी घडवून आणता येत नाहीत.

समितीने कारागृहाचा संदर्भात आवश्यक ती माहिती सादर करावी, असे विचारले.

त्यावर पोलिस उपनिरीक्षक यांनी असे निदर्शनास आणून दिले की, या कारागृहात गेल्या १० वर्षांपूर्वी आयजी पद निर्माण झाले आहे. कारागृह विभागांतर्गत भायखळा, औरंगाबाद, कल्याण, ठाणे, तळोजा, अलिबाग, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, सावंतवाडी, रायगड इत्यादी कारागृहे आहेत. कारागृहामध्ये ५ एस.पी.दर्जाचे अधिकारी आहेत. काही ठिकाणी डीवायएसपी दर्जाचे अधिकारी आहेत तसेच कारागृहात प्रशासनाने एसपी दर्जाचे अनेक पदे रिक्त आहेत. पदोन्नतीने भरावयाची अनेक पदे देखील रिक्त आहेत संपूर्ण राज्यात एसपी दर्जाची १० पदे रिक्त आहेत. उक्त पदे पदोन्नतीने भरावयाची प्रक्रिया सुरु झालेली आहे. महिलांमध्ये ४ डीवायएसपी असून एकही एसपी नाही. यानंतर पोलीस महानिरीक्षक (कारागृह) यांनी अशी माहिती दिली की, भायखळा कारागृहात पुरुष आणि महिला कारागृह स्वतंत्र आहे. या ठिकाणी शिक्षा झालेले नव्हे तर न्यायाधीन बंदी ठेवण्यात येतात. येथील बंदीवरील आरोप सिध्द होऊन शिक्षा झाल्यानंतर त्यांना पुणे येथील येरवडा कारागृह, नागपूर, अमरावती, कोल्हापूर इत्यादी कारागृहात ठेवण्यात येते. मुंबईमध्ये भायखळा, तळोजा, ठाणे, कल्याण येथील कारागृहामध्ये विहित क्षमतेपेक्षा जास्त बंदी आहेत. मुंबई, नवी मुंबई, तळोजा या भागात क्राईम रेट जास्त असल्यामुळे मुंबई परिसरातील कारागृहांमध्ये अंडर ट्रायल बंदीची संख्या जास्त आहे.

समितीने कारागृहात बंदी असलेल्या किती महिलांची मुले कारागृहात आहेत ? अशी विचारणा केली,

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी असे विदीत केले की, या कारागृहात बंदी असलेल्या महिलांची एकूण २१ मुले सध्या या ठिकाणी राहत आहेत. एक दोन बंदी महिलांना दोन दोन मुले आहेत. ६ वर्षाखालील मुले महिला बंदीसोबत राहू शकतात. ३ ते ६ वर्षापर्यंतच्या मुलांसाठी एकात्मिक बाल विकास योजनेतून अंगणवाडी चालविण्यात येते. बंदी असलेल्या मुलांना ६ वर्षानंतर या ठिकाणी राहता येत नाही. त्यामुळे ६ वर्षानंतर या मुलांना त्यांचे पालक सांभाळण्यासाठी तयार असतील तर त्यांच्याकडे पाठविण्यात येते. जर पालक सांभाळण्यासाठी तयार नसतील तर त्यांना बाल

सुधारगृहात पाठविण्यात येते किंवा ज्या एनजीओ त्यांना सांभाळण्यासाठी तयार असतील त्यांच्याकडे पाठविण्यात येते, असे समितीस सांगितले.

समितीने गरोदर असलेल्या किती महिला बंदी आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपअधिक्षक यांनी एक विदेशी महिला आणि तीन भारतीय महिला बंदी गरोदर आहेत. गरोदर असलेल्या महिला बंदीची प्रसुतीपर्यंत सुटका झाली नाही तर त्यांची प्रसुती कारागृहाच्या माध्यमातून सर जे.जे.समूह रुग्णालयात करण्यात येते. सद्यःस्थितीत कारागृहामध्ये ३१४ महिला बंदी असून जवळजवळ १४ महिलांची ६ वर्षांच्या आतील २१ मुले कारागृहात आहेत. उर्वरीत ३०० महिलांपैकी काहींना मुले नाहीत आणि काहींची मुले ६ वर्षांवरील आहेत. तसेच कलम ३०२ च्या गुन्ह्यात बंदी असलेल्या महिलांवरील आरोप अनेक वर्षे सिध्द होत नाहीत. त्यामुळे त्या गुन्ह्यातील आरोपींना वर्षानुवर्षे याच ठिकाणी राहावे लागते. कारागृहात बंदी असलेल्यांपैकी अनेक महिलांना जामीन मंजूर झालेला असतो, परंतु विहित अटी व शर्तीची पूर्तता न केल्यामुळे त्यांची सुटका होऊ शकत नाही. महिला बंदीला जामीन मिळाल्यानंतर व त्यांनी अटी व शर्तीची पूर्तता केल्यानंतर न्यायालयाकडून कारागृह प्रशासनला रिलीज ऑर्डर प्राप्त होते. त्या ऑर्डरच्या आधारावर महिला बंदीला कारागृहात सोडण्यात येते. कारागृहात २४ महिला बंदी अशा आहेत की, त्यांना जामीन मंजूर झालेला आहे, परंतु विहित अटी व शर्तीची पूर्तता न केल्यामुळे त्यांना सोडता येत नाही.

समितीने विहित अटी व शर्ती कोणत्या आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपअधिक्षक यांनी बंधांना जामीन मिळाल्यानंतर ती व्यक्ती पुन्हा गुन्हा करणार नाही यांची हमी द्यावी लागते. तसेच काही रक्कम जमा करावी लागते. परंतु अनेक महिला बंधांकडे रोख रक्कम नसते. त्यामुळे जामीन मिळूनही विहित अटी व शर्तीची पूर्तता न केल्यामुळे त्यांना सोडता येत नाही. अशा महिला बंधीसाठी लीगल काम पाहणाऱ्या लोकांकडून तसेच सेवाभावी संस्थांकडून अटी व शर्तीची पूर्तता करण्याबाबत कार्यवाही करण्यात येते.

समितीने या कारागृहात श्रीमती वर्षा मंजुळा शेटये या महिला बंदीला करण्यात आलेल्या मारहाणीमुळे तीचा मृत्यु झाला होता ही घटना कुठे घडली होती अशी विचारणा केली.

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी सदरहू घटना महिला कारागृहांच्या बॅरेकमध्ये घडली होती. या घटनेतील आरोपींना ठाणे कारागृहात ठेवण्यात आले आहे. या घटनेनंतर कारागृह परिसर जास्त देखरेखी खाली ठेवण्यात येत आहे. तसेच नियमित पणे पाहणी सुध्दा होत आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने महिला बंदीना कारागृह प्रशासनाच्या वतीने कोणत्या सुविधा देण्यात येतात ? तसेच महिला बंदीना सॅनिटरी नॅपकीन पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध करून देण्यात येतात काय ? अशी विचारणा केली .

त्यावर उप अधिक्षक यांनी अशी माहिती दिली की, महिला बंदीना नियमित नाश्ता आणि आहार देण्यात येतो. तसेच आवश्यकतेनुसार अतिरिक्त आहार देण्यात येतो. महिला बंदीच्या मुलांना पौष्टीक आहार देण्यात येतो. महिला बंदीना नातेवाईकांना भेटण्यासाठी मुलाखत कक्षाची व्यवस्था करण्यात आलेली आहे. तसेच त्यांना घरी पत्र लिहिण्याची सोय उपलब्ध करून दिलेली आहे. शिवाय बॅरेकच्या बाहेर फोन करण्याची सुविधा उपलब्ध करून दिलेली आहे. याबरोबरच महिला बंदीसाठी मनोरंजनाचे बरेच साहित्य आहे.

तसेच महिला बंदीना पाहिजे तेवढ्या सॅनिटरी नॅपकीन्स पुरविण्यात येतात. महिला बंदीना द्यावयाच्या सॅनिटरी नॅपकीनवर कसलीही मर्यादा नाही. राज्यातील वेगवेगळ्या महिला कारागृहात सॅनिटरी नॅपकीनची व्हेडींग मशीन बसविण्याची कार्यवाही सुरु आहे. काही कारागृहात अशा प्रकारची मशीन बसविण्यात देखील आलेली आहे. या कारागृहात सुध्दा थोड्याच दिवसांत व्हेडींग मशीन बसविण्याचे काम सुरु होईल.

दुसरी बाब अशी आहे की, कारागृह मुख्यालयाच्या आदेशान्वये महिला बंदीच्या १६ वर्षे वयोगटातील कारागृहाच्या बाहेरील मुलांना कारागृहामध्ये आणून त्यांची महिला बंदीसोबत प्रत्यक्ष गळाभेट करून देण्याचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात येतो. १६ वर्षे वयोगटाखालील मुलांना कारागृहात बोलावून अशासकीय संस्थेच्या मदतीने सर्व महिला बंदी व त्यांच्या मुलांचा एकत्रित गळाभेट कार्यक्रम आयोजित करून स्नेहभोजनाचा कार्यक्रम आयोजित केला जातो. गळाभेट कार्यक्रमाच्या वेळी कारागृह परिसरात मंगलमय वातावरण निर्माण करण्यात येते.

त्यानंतर समितीने राज्यात एकूण किती कारागृहे आहेत व किती ठिकाणी वस्तूंचे उत्पादन केले जाते ? अशी विचारणा केली.

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी राज्यात एकूण ५२ कारागृहे असून त्यापैकी १२ कारागृहांमध्ये विविध वस्तूंचे प्रत्यक्ष उत्पादन केले जाते. त्या ठिकाणी विविध उत्पादनाचे मोठमोठे कारखाने आहेत. उदा.काही कारागृहांमध्ये पैठणी साडया, कारपेट, सतरंजी, लाकडी वस्तू, खुर्च्या, बेकरी अॅटम इत्यादी वस्तूंचे उत्पादन घेण्यात येते. माननीय उच्च न्यायालयात न्यायाधीश ज्या खुर्च्यावर बसलेले असतात त्या खुर्च्या कारागृहात तयार केलेल्या असतात. आता नुकतीच शालेय शिक्षण विभागाकडून विद्यार्थ्यांचे डेस्क-बॅच तयार करण्यासाठी ५ ते ६ कोटी रुपयांची ऑर्डर कारागृहाला मिळाली आहे. तसेच कोल्हापूर येथील लक्ष्मी मंदिरात भक्तांना जे लाडू देण्यात येतात ते कारागृहातील बंध्यांनी तयार केलेले असतात. विविध कारागृहांमध्ये कारपेंटर सेक्शन, बेकरी सेक्शन असे विविध सेक्शन आहेत, एवढेच नव्हे तर बाथरूम व टॉयलेट स्वच्छ करण्यासाठी लागणारे केमिकल सुद्धा कारागृहात तयार करण्यात येते. कारागृहात वस्तूंच्या विक्रीतून सुमारे २५ कोटी रुपयांचे वार्षिक उत्पन्न मिळते. उत्पादनासाठी लागणारा कच्चा माल शासन पुरविते. कारागृहातील बंध्यांना शासनाने ठरवून दिलेल्या दरानुसार मेहतांना मिळतो. परंतु उत्पादित मालापासून मिळणारे संपूर्ण उत्पन्न मात्र शासनाच्या तिजोरीत जमा होते. सदरहू विक्री केलेल्या मालातील काही उत्पन्न कैद्यांना मिळाले तर त्यांना अधिक काम करण्यास प्रोत्साहन मिळू शकते.

समितीने कारागृहात एकूण किती माल तयार होतो. त्यापैकी किती माल विकला जातो आणि त्यातून प्रत्यक्ष किती नफा होतो ? तसेच या कारागृहात कोणत्या वस्तूंचे उत्पादन होते ? कैद्यांना किती मजुरी देण्यात येते ? अशी विचारणा केली.

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी सरासरी वार्षिक २५ कोटी रुपयांचा माल विकला जातो. या कारागृहात केवळ न्यायाधीन बंदी असतात. त्यामुळे या ठिकाणी वस्तूंचे उत्पादन होत नाही. परंतु नाशिक, पुणे, कोल्हापूर, नागपूर इत्यादी कारागृहांमध्ये विविध वस्तू निर्मितीचे कारखाने आहेत. मुंबई व परिसरातील कारागृहांमध्ये केवळ न्यायाधीन बंदी म्हणजेच ज्यांना शिक्षा झालेली नाही ते बंदी ठेवण्यात येतात. ज्या बंदीना शिक्षा होते त्यांना या ठिकाणी न ठेवता इतरत्र ठेवण्यात येते. इतर ठिकाणच्या कारागृहात धागा, कापड, बेकरी, अॅटम, सतरंजी, फॅब्रिकेशन, लाकडी वस्तू इत्यादी विविध प्रकारच्या वस्तूंचे उत्पादन केले जाते. तसेच आधुनिक प्रकारची शेती आणि औषधी वनस्पतीचे उत्पादन केले जाते. तसेच आधुनिक प्रकारची शेती आणि औषधी

वनस्पतीचें उत्पादन येरवडा कारागृहात केले जाते. कुशल बंदीसाठी ६१/- रुपये अर्धकुशल बंदीसाठी ५५/- रुपये आणि अकुशल बंदीसाठी ४४/- रुपये प्रमाणे मजुरी देण्यात येते. त्यांना मजुरीच्या माध्यमातून जे पैसे मिळतात त्यातून ते कारागृहाच्या कॅटीनमधून टुथ ब्रश, तंबाखू, विडी, सिगारेट, चिवडा इत्यादी वस्तू खरेदी करू शकतात, असे समितीस सांगितले.

समितीने विडी सिगारेट पिणे हे आरोग्यास घातक असताना या वस्तू कॅटीनमध्ये विक्रीसाठी का ठेवल्या जातात ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधीक्षक यांनी कारागृहाच्या मॅन्युअलमध्ये ज्या वस्तूंचा समावेश आहे. त्या वस्तू कॅटीनमध्ये विक्रीसाठी ठेवण्यात येतात. ज्यांना व्यसनांची सवय लागलेली असते त्यांची सवय सोडण्याचा प्रयत्न केला जातो. परंतु मॅन्युअलमध्ये ज्या वस्तू नमुद केलेल्या आहेत त्या कॅटीनमध्ये विक्रीसाठी ठेवाव्या लागतात, असे समितीस सांगितले.

समितीने कारागृहात किती महिला बंदी कामगार आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधीक्षकयांनी या ठिकाणी केवळ अंडर ट्रायल बंदी असतात. त्यांना कोणत्याही प्रकारचे काम दिले जात नाही. परंतु त्यांची काम करण्याची इच्छा असल्यास त्यांना साफसफाई किंवा भोजन वाटपाचे काम दिले जाते. सश्रम कारावासाची शिक्षा झालेल्या बंदीना कम्पलसरी कोणते ना कोणते काम देण्यात येते, असे समितीस सांगितले.

समितीने ज्या महिला सुशिक्षित आहेत त्यांना कोणते काम दिले जाते ? अशी विचारणा केली.

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी शिक्षित महिलांना कॉम्प्युटरवरील काम दिले जाते. तसेच कैद्यांची कारागृहातील वागणूक चांगली असल्यास त्यांच्या शिक्षेतील दिवस कमी केले जातात. वागणूक चांगली असल्यास एक महिन्याच्या शिक्षेतील ३ दिवस कमी केले जातात, असे समितीस सांगितले.

समितीने ज्या बंदीना मुले सहा वर्षावरील आहेत व जे बाल सुधारगृह एनजीओ किंवा नातेवाईक यांच्याकडे आहेत अशा मुलांच्या त्यांच्या आईबरोबर भेटी नियमितपणे घडवून आणल्या जातात काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपधिक्षक यांनी ६ वर्षावरील मुलांच्या आपल्या आईबरोबर भेटीसंदर्भात शासन निर्णय अस्तित्वात आहे. उक्त शासन निर्णयानुसार ६ वर्षावरील मुलांना आठवडयातून एकदा आईच्या भेटीसाठी आणावे, असे नमूद आहे. परंतु पुरेशा मनुष्यबळाअभावी बाल सुधारगृहाच्या प्रोबेशन ऑफीसरकडून मुलांची वआईची भेट घडवून आणली जात नाही.मुलांना बाल सुधारगृह किंवा नातेवाईकांकडून नेताना किंवा आणताना काही झाले तर पुन्हा अडचण निर्माण होऊ शकते. शिवाय कधीकधी नातेवाईक मुलांना तुझी आई कारागृहात असल्यामुळे तू भेटण्यासाठी जाऊ नकोस, असे सांगतात. परंतु हे प्रमाण फार कमी आहे. एजनीओ मुलांची व आईची भेट घडवून आणतात. परंतु बाल सुधारगृहातील मुलांना भेटीसाठी कारागृहात आणले जात नाही, असे समितीस सांगितले.

जर महिला व बाल विकास विभागाकडे पुरेसे मनुष्यबळ उपलब्ध नसेल तर हे काम एजनीओ यांच्याकडे देता येऊ शक असे समितीने सुचविले.

बाल सुधारगृहातील मुलांची व आईची भेट घडवून का आणली जात नाही ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी आमच्याकडून मुलांची व आईची भेट घडवून आणण्यात अडचण येत नाही.

समितीने कारागृह प्रशासनाचे म्हणणे आहे की, बाल सुधारगृहातील मुलांची त्यांच्या आई बरोबर भेट घडवून आणली जात नाही आणि सांगत आहात की, अशा प्रकारची भेट घडवून आणण्यात अडचण नाही. यातील नेमकी वस्तुस्थिती काय आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी बाल सुधारगृहातील मुलांना बाल महोत्सव किंवा अन्य परिक्षांसाठी घेऊन जात असतो. मुलांना भेटीसाठी आणण्यात बाल सुधारगृहाला लेखी पत्र सुध्दा दिलेले आहे. बऱ्याच वेळा पुरेसे मनुष्यबळ उपलब्ध नसल्याचे सांगण्यात येते. मुलांची आणि आईची भेट घडवून आणण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न करण्यात येईल. अनेकदा महिला बंदी मुलांची भेट घडवून आणण्यासाठी आग्रही मागणी करतात. परंतु बाल सुधारगृहाकडून भेट घडवून आणण्यासाठी पाहिजे त्या प्रमाणात सहकार्य मिळत नाही.

प्रोबेशन ऑफीसर याचे मुख्यत : हे काम असते की, ज्यांनी गुन्हा केलेला आहे त्यांनी पुन्हा तो गुन्हा करू नये यासाठी त्यांचे समुपदेशन करणे, बंदी असलेल्या व्यक्तीच्या कुटुंबामध्ये सलोखा निर्माण करणे, पूर्वी प्रोबेशन ऑफीसरचे पद कारागृह विभागाकडे होते. आता हे पद महिला व बालविकास विभागाकडे हस्तांतरीत झाले आहे. परंतु महिला व बालविकास विभागाचे मनुष्यबळ कमी झाले असून, प्रोबेशन ऑफीसरवर इतर अनेक कामे लादण्यात आली आहेत. या विषयी राधाकृष्णन समिती आणि विभागाच्या सचिव स्तरावर चर्चा झाली. या विषयाच्या अनुषंगाने शासन स्तरावरून निर्णय होणे आवश्यक आहे. जर महिला बंदीला जामीन मिळवून देण्यासाठी कोणी पुढे आले नाही तर जामीन मिळवून देण्याच्या अनुषंगाने आवश्यक ती कार्यवाही करण्याचे काम प्रोबेशन ऑफीसरचे आहे.

कारागृहात बंदी असलेल्या आईची तिच्या मुलासोबत भेट घडवून आणणे हा जिक्वाळयाचा प्रश्न आहे. याविषयी तातडीने मार्ग काढण्यासाठी एनजीओची मदत घेऊ शकतो. महिला व बालविकास विभागाकडे मनुष्यबळ अडचण आहे. मानखुर्द येथे बालसुधारगृह आहे. तेथून मुलांना कारागृहापर्यंत सुरक्षितपणे आणण्यासाठी स्कुल बसची व्यवस्था होऊ शकली तर आम्ही प्रोबेशन ऑफीसरवर भेट घडवून आणण्याच्या बाबतीत बंधनकारक करू शकतो. या कामी एनजीओची मदत घेऊ शकलो तर आई आणि मुलाची भेट करून देणे शक्य होईल. शासन निर्णयानुसार आई व मुलांची भेट व्हावयास पाहिजे. जर मुले वेगवेगळ्या तीन ठिकाणी असतील तर त्या तिन्ही संस्थांना आठवड्यातील एक दिवस निश्चित करून द्यावा. या संस्थांच्या भेटीबाबत टर्नवाईज नियोजन करावे. या कामी एनजीओची मदत घ्यावी आणि सरकारने सुध्दा आवश्यक ती मदत करावी असे समितीस सांगितले.

समितीने या कारागृहात बंदी असलेल्या महिलांच्या मुलाला मुंबईच्या बाल सुधारगृहात ठेवण्यात येते की मुंबई बाहेरच्या सुधारगृहात ठेवण्यात येते ? अशी विचारणा केली

त्यावर अधीक्षक यांनी उदा. मुंबई गुन्हा दाखल असेल आणि त्या प्रकरणी आईला शिक्षा झाली असेल तर मुलाच्या आईला पुण्यातील येरवडा महिला कारागृहात ठेवण्यात येते आणि मुलाला मुंबईतील बाल सुधारगृहात ठेवण्यात येते. तसेच "सुधारणा व पुनर्वसन" हे कारागृहाचे ब्रीदवाक्य आहे. कारागृहातील बंद्यांची सुटका झाल्यानंतर ते

बाहेर काय करतात याकडे लक्ष देण्याचे काम प्रोबेशन ऑफीसरचे आहे. तसेच त्यांनी या लोकांच्या पुनर्वसनासाठी प्रयत्न करावयास पाहिजे. शिवाय अगोदर चर्चा झाल्यानुसार मुलांची व आईची भेट घडवून आणण्याची जबाबदारी प्रोबेशन ऑफीसरची आहे. तसेच आता कारागृहाला कारागृह नव्हे तर "सुधारगृह" असे म्हटले जाते. महिलांची कारागृहातून सुटका झाल्यानंतर त्यांना घरी जाण्याची इच्छा नसेल तर त्यांना अनाथ आश्रमात मुले सांभाळण्यासाठी किंवा छोटीमोठी कामे उपलब्ध करून देण्यात येतात. काही महिलांची अशा संस्थामध्ये काम करण्याची इच्छा नसते. त्यांची घरकाम करण्याची इच्छा असते. अशा महिलांना त्यांच्या इच्छेनुसार काम शोधून देण्यात येते, असे समितीस सांगितले.

समितीने कारागृहात महिला बंदीची क्षमता किती आहे आणि प्रत्यक्षात किती बंदी आहेत ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उप अधिक्षक यांनी महिला कारागृहाची क्षमता २६२ बंदीची असून प्रत्यक्षात ३१४ महिला बंदी असून त्यांची ६ वर्षांच्या आतील २१ मुले सुध्दा या ठिकाणी राहत आहेत. तसेच पुरुष कारागृहाची बंदी क्षमता २०० असून त्या ठिकाणी ४२५ बंदी आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने कारागृहाची क्षमता किती आहे व त्या तुलनेत कारागृह प्रशासनात पदे उपलब्ध आहेत काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी एकूण ८६४ बंदी क्षमतेच्या आधारावर कारागृह प्रशासनाची पदे मंजूर झालेली आहेत. परंतु कारागृहात ३ हजार पेक्षा जास्त बंदी आहेत. पुर्वी ८६४ क्षमतेच्या आधारावर पदे मंजूर करण्यात आलेली आहेत. मुल्ला समितीच्या अहवालानुसार पद निर्मितीचा निकष ठरवून दिला होता. त्या निकषानुसार आवश्यक तेवढ्या मनुष्यबळाचा प्रस्ताव शासनाकडे सादर केला आहे. सद्यःस्थितीत एका बरेकमध्ये केवळ दोन कर्मचारी कार्यरत असतात. एवढ्या मोठ्या बंधांना केवळ दोन कर्मचारी सांभाळू शकत नाहीत. शिवाय मुंबईतील ऑर्थर रोड कारागृह ठाणे, कल्याण या कारागृहामध्ये दहशतवादी कारवायातील बंदी असतात. कारागृहात गंगवार किंवा बंधामध्ये भांडणे होऊ नयेत म्हणून आम्हाला खूप काळजी घ्यावी लागते. शासनाने लवकरात लवकर आवश्यक तेवढे मनुष्यबळ उपलब्ध करून दिले तर आमची अडचण दूर होऊ शकेल. मध्यंतरी पोलिस विभागात ५० हजार नवीन

पदांची निर्मिती झाली होती. परंतु एवढ्या मोठ्या प्रमाणात कारागृह प्रशासनात भरती प्रक्रिया राबविण्यात आलेली नाही. पुर्वी पोलिस विभाग आणि कारागृह विभागाची भरती प्रक्रिया वेगवेगळी केली जात होती. परंतु आता पोलिसांसोबत कारागृहाच्या शिपायांची भरती होत असते. आता एमपीएससीकडून कारागृह प्रशासनातील अधिकाऱ्यांची भरती होणार आहे. गृह विभागातील दोन-तीन वरिष्ठ पोलिस अधिकारी कारागृह प्रशासनात प्रतिनियुक्तीवर आलेले आहेत, असे समितीस सांगितले.

समितीने सद्यःस्थितीत कारागृह प्रशासनात किती मनुष्यबळ उपलब्ध आहे? बंधांच्या संख्येच्या तुलनेत आपणास किती मनुष्यबळाची आवश्यकता आहे? अशी विचारणा केली.

त्यावर अधीक्षक कारागृहाची बंदी क्षमता ८६४ इतकी आहे, परंतु प्रत्यक्षात ३ हजार बंदी आहेत. एवढ्या बंधांना झोपण्यासाठी कारागृहात आवश्यक तेवढी जागा सुध्दा नाही. या संख्येच्या तुलनेत कारागृह प्रशासनाकडे लिपिकांसह केवळ २१६ इतके मनुष्यबळ उपलब्ध आहेत. बंदीची संख्या लक्षात घेता किमान ४०० पर्यंत मनुष्यबळाची आवश्यकता आहे, असे समितीस सांगितले.

समितीने जर जागेच्या बाबतीत अडचण उदभवत असेल तर शहराच्या मध्यवर्ती भागात कारागृहांची स्थापना का केली जाते ? अशी विचारणा केली.

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी शहराच्या मध्यवर्ती भागात असलेल्या कारागृहामध्ये केवळ अंडर ट्रायल बंदी असतात. त्यांना शिक्षा जाहीर होणे बाकी असते. अंडर ट्रायल बंधांना वारंवार न्यायालयात हजर करण्यासाठी कारागृह हे शहरात ठेवावे लागते. तळोजा येथे सुध्दा अंडर ट्रायल बंधांना ठेवण्यासाठी कारागृह केलेले आहे. परंतु तेथील बंधांना मुंबई न्यायालयात आणण्यासाठी दोन अडीच तास आणि पुन्हा तळोजा कारागृहात नेण्यासाठी दोन अडीच तासाचा वेळ लागतो. हा वेळ लागू नये म्हणूनच अंडर ट्रायल बंधांसाठी शहरालगत कारागृह असते. कारागृहामध्ये एनजीओ मार्फत महिला बंदी आणि त्यांच्या मुलांसाठी विविध कार्यक्रम राबविण्यात येते. महिला बंधांच्या लहान मुलांना मोफत खेळणी व कपडे उलब्ध करून देण्यात येतात. तसेच महिला बंधांसाठी समुपदेशन व वैद्यकीय शिबीरांचे आयोजन करण्यात येते. याबरोबरच अंधश्रद्धा निर्मूलन कार्यक्रम, रांगोळी व मेहंदी स्पर्धा देखील घेण्यात येतात. याशिवाय महिला बंधांना विविध व्यावसायिक प्रशिक्षण देण्यात येते. यामध्ये दिवा बनविणे,

ऍम्ब्रॉईडरी, फॅब्रिक, प्रिंटींग, संगणक प्रशिक्षण इत्यादी प्रशिक्षण देण्यात येते. तसेच मोफत कायदेविषयक सल्ला देण्याचे काम सुध्दा करण्यात येते. या बरोबरच महिला बंधांसाठी सांस्कृतिक कार्यक्रम आयोजित करण्यात येतात. तसेच महिला बंधांना कलरिंग, स्केचिंग, हॅण्डीक्राफ्ट बनविण्याचे प्रशिक्षण देण्यात येते. या बरोबरच त्यांना नैतिकतेचे प्रशिक्षण सुध्दा देण्यात येते. तसेच महिला बंधांसाठी योगा, विपश्यना इत्यादी प्रकारचे विविध कार्यक्रम राबविण्यात येतात. महिला बंधांना मानसिक ताणाव कमी करण्याकरीता त्यांना खेळण्यासाठी बुध्दीबळ, कॅरम, रिंग, टेनिस यासारख्या खेळीचे साहित्य उपलब्ध करून देण्यात येते. महिला बंधांना तक्रार सादर करण्यासाठी तक्रार पेटया ठेवण्यात आल्या असून महिला बंदी त्यामध्ये आपली लेखी तक्रार टाकू शकतात. उक्त तक्रारीचे कारागृह प्रशासनाच्या वतीने तत्काळ निवारण करण्यात येते. तसेच अगोदर चर्चा झाल्यानुसार स्वेच्छेने काम करणाऱ्या महिला बंधांना कारागृह प्रशासनाकडून मेहताना अदा करण्यात येतो. बंधांना माननीय न्यायालयात सदर करण्यासाठी पोलिस संरक्षण उपलब्ध न झाल्यास व्हिडीओ कॉन्फरन्सिंग आणि जेल कोर्टची व्यवस्था उलब्ध आहे. ज्या महिला बंदी निरक्षर असतात त्यांच्यासाठी साक्षरता शिबीराचे आयोजन करण्यात येते. कारागृहातील महिला बंदी व त्यांची लहान मुले यांच्यासाठी या कारागृहामध्ये प्रयास, सिडस ऑफ होम, फ्रिडम फाऊंडेशन, मित्र उपक्रम, प्रिझन मिनिस्ट्री, सहारा चॅरिटेबल सोसायटी, लायन्स क्लब, सेवाधाम इत्यादी सेवाभावी संस्थांच्या माध्यमातून विविध उपक्रम राबविण्यात येतात. कारागृहामध्ये सर्वधर्मीय सण व उत्सव मोठ्या उत्साहाने साजरे करण्यात येतात. तसेच विशिष्ट सणांच्या दिवशी कारागृहातील महिला बंधांना गोड पदार्थ करून देण्यात येतात. कारागृहातील महिला व पुरुष बंधांसाठी टेलिमेडीसीन सुविधा सुरु करण्यात आलेली आहे. या माध्यमातून सर.जे.जे.समूह रुग्णालय, मुंबई येथील तज्ज्ञ वैद्यकिय अधिकारी व कारागृहाचे वैद्यकिय अधिकारी हे समन्वय साधून पुरुष व महिला बंधांवर औषधोपचार करतात. महिला बंधांच्या ६ वर्षाखालील लहान मुलांकरीता एकात्मिक बालविकास योजनेंतर्गत कारागृह परिसरातील बालवाडी सुरु करण्यात आलेली आहे. तसेच महिला बंदीचे १६ वर्षाखालील मुलांना कारागृहामध्ये आणून त्यांची गळाभेट करून देण्यात येते. महिला बंधांच्या लहान मुलांसाठी लसीकरण मोहिम राबविली जाते. बालदिनी विविध कार्यक्रम आयोजित केले जातात. दिवाळीमध्ये लहान मुलांना किल्ला बनविण्यास सांगितले जाते. सावित्रीबाई फुले जयंती, स्वामी विवेकानंद जयंती

इत्यादींच्या जयंती दिवशी विविध सांस्कृतिक कार्यक्रम उदा. नृत्य, गायन, संगीत खुर्ची, अंताक्षरी इत्यादी कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते. जागतिक महिला दिनांच्या निमित्ताने सुध्दा विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. तसेच १५ ऑगस्ट, आणि २६ जानेवारी रोजी प्रशासनाच्या वतीने विविध खाद्यपदार्थ पुरविण्यात येतात. इतर धार्मिक सणांच्या वेळी कॅटीनमध्ये पदार्थ उपलब्ध करून देण्यात येतात. बंधांना आवश्यक ते पदार्थ कॅटीनमधून खरेदी करता येतात, असे समितीस सांगितले.

तसेच दर आठ दिवसांनी महिला बंदी व त्यांच्या १८ वर्षाखालील मुलांची नियमित भेट घडवून आणणे, पुरेसे मनुष्यबळ उपलब्ध करून देणे, महिला बंदी एका शहरात व त्यांचे मूल दुसऱ्या शहरातील बाल सुधारगृहात ठेवण्यात येते.

विभागीय अधिकारी यांनी कारागृहात प्रशासनाच्या अधिकारी/कर्मचाऱ्यांना राहण्यासाठी पुरेशा प्रमाणात निवासस्थानांची व्यवस्था नाही. सद्यःस्थितीत असलेल्या अधिकारी/कर्मचाऱ्यांच्या संख्येत तुलनेत केवळ ३० टक्के स्टाफसाठीच शासकीय निवासस्थानांची व्यवस्था आहे.

समितीने पुरुष बंदी आजारी पडला तर सर जे.जे.समुह रुग्णालयात स्वतंत्र वॉर्डची व्यवस्था आहे. तशाच प्रकारे महिला बंदीसाठी स्वतंत्र वॉर्डची व्यवस्था आहे काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपअधिक्षक यांनी महिला बंदीचे प्रमाण हे पुरुष बंदीच्या तुलनेत कमी असल्यामुळे त्यांच्यासाठी स्वतंत्र वॉर्डची व्यवस्था नाही. त्यांना महिलांच्या जनरल वॉर्डमध्ये ठेवण्यात येते. महिला बंदी आजारी पडल्यास तिला रुग्णालयात नेण्यासाठी पोलिस संरक्षण मिळत नाही. तातडी म्हणून त्यांना अॅम्ब्युलन्समधून रुग्णालयात न्यावे लागते. आमदार विकास निधीतून अॅम्ब्युलन्स मिळालेली आहे. सर्वात महत्वाचे म्हणजे कारागृह प्रशासनाकडे कोणतेही शासकीय वाहन उपलब्ध नाही.

३.२ विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी पोलिस महानिरीक्षक, महिला कारागृह, भायखळा यांनी खालीलप्रमाणे लेखी माहिती दिली :

भायखळा जिल्हा कारागृह व मुंबई जिल्हा महिला कारागृह हे मुंबई शहराच्या मध्यवर्ती भागात असून सद्यःस्थितीत नवीन बॅरेक बांधण्याकरीता कारागृहामध्ये जागा उपलब्ध नाही. मुंबई विभागात वाढती बंदीसांख्या लक्षात घेता मुंबई उपनगर

परिसरामध्ये कारागृह विभागासाठी नवीन कारागृह बांधण्याकरीता जागा उपलब्ध करून देण्यात आली असून नवीन कारागृह प्रस्तावित करण्यात येत आहे.

कारागृह व सुधारसेवा विभागातील वर्ग १ ते ४ मधील रिक्त पदे १०० टक्के भरणेबाबत एक विशेष बाब म्हणून मान्यता मिळणेसंदर्भातला प्रस्ताव उच्च स्तरीय समितीसमोर सादर करावायाची कार्यवाही सुरु आहे. सदर समितीची मान्यता प्राप्त झाल्यानंतर सदर पदे भरण्याबाबतचा कार्यवाही करण्यात येईल. सद्यःस्थितीत कारागृह शिपाई संवर्गातील २२६ रिक्त पदे भरण्यास दिनांक ५ फेब्रुवारी, २०१८ च्या पोल ५ (अ) कार्यासन गृह विभाग यांच्या प्रत्रान्वये मान्यता देण्यात आली असून संबंधित पोलिस घटक प्रमुख यांचे स्तरावर भरती प्रक्रिया सुरु करण्यात आली आहे.

१) महिला कारागृहातील महिला बंधांना दिला जाणार सकाळच्या नाश्ता, जेवण व रात्रीचे जेवण हे कोणत्याही बचत गटांकडून मागविण्यात येत नाही

२) कारागृहात सर्व बंधांना देण्यात येणारा नाश्ता तसेच दोन्ही वेळचे जेवण हे कारागृहातच तयार करण्यात येते. हे जेवण बंधांमार्फत तयार करण्यात येते. हे जेवण बंधांमार्फत तयार करून घेण्यात येते.

३) या जेवणाकरीता लागणारे गहू व तांदूळ हे शासकीय पुरवठ्यातून खरेदी करण्यात येतात. पणन महामंडळाकडील तुरडाळ तसेच इतर आवश्यक पदार्थ हे विशेष पोलिस महिनिरीक्षक कार्यालय, दक्षिण विभाग यांचे मार्फत राबविण्यात येणाऱ्या निविदा प्रक्रियेतील निविदाधारक व्यापाऱ्यांकडून खरेदी करण्यात येते.

४) शासन निर्णय दिनांक २४ मे, २००५ व दिनांक ७ जून, २००७ अन्वये ठरवून दिलेल्या प्रमाणानुसारच सर्व बंधांना व लहान मुलांना आहार देण्यात येतो.

कारागृह रुग्णालयात महिला बंधाकरीता एक पुर्णवेळ महिला वैद्यकीय अधिकाऱ्याची नेमणूक करण्यात आलेली आहे. त्याशिवाय, कारागृहात प्रत्येक आठवड्यातून एक दिवस सर जे.जे.समुह रुग्णालय, मुंबई येथून स्त्री रोग तज्ञ नियमितपणे भेट देत असून त्यांचेकडून गरोदर महिला, प्रसुत महिला, स्त्रीरोग विषयक तक्रारी असणाऱ्या महिलांची तपासणी कारागृह वैद्यकीय अधिकाऱ्यांच्या सल्ल्याने केली जाते व त्याच्या नोंदी कारागृहात ठेवल्या जातात.

कारागृहातील महिला बंधांची वैद्यकीय अधिकारी यांचेकडून तपासणी करून वैद्यकीय नियमानुसार (**Indicative**) आवश्यक महिला बंदीना (गरादर, स्तनदा, वयोवृद्ध, **Osteoporosis** व इतर आजार) कॅल्शियमच्या गोळ्या वैद्यकीय अधिकाऱ्यांच्या सल्ल्याने दिल्या जातात.

कारागृहातील लहान मुलांना मुरमुरे लाडू व टीएचआर अंतर्गत सुकडी, गोड, शिरा (**Ready to Mix**) प्रोटीन, पावडर, उपमा इ. देण्यात येते. कारागृहात दाखल होणाऱ्या महिला बंधांना स्क्रिनींग करून सर्वांची यु.पी.टी.(युरीन प्रेग्नंसी टेस्ट) करण्यात येते. त्यात पॉझीटिव्ह आढलेल्या महिला बंदीना लगेच सर जे.जे.समुह रुग्णालयातच केल्या जातात व सदर महिला बंधांच्या नोंदी कारागृहात ठेवल्या जातात.

होय, तथापि, प्रोबेशन ऑफीसर (जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी) यांचेकडे कारागृहातील महिला बंधांच्या १८ वर्षाखालील मुलांना कारागृहात आईच्या भेटीसाठी आणण्याची जबाबदारी असते.

ज्या महिला बंधांना जामीन मिळाला आहे त्यांना जामीनाची अटी पूर्ण झाल्यास तात्काळ कारागृहातून मुक्त करण्यात येते. माहे जानेवारी २०१८ ते माहे ऑगस्ट, २०१८ अखेर एकूण ७४५ महिला बंधांना जामीन मंजूर झाला आहे. तसेच २५ महिला बंधांना (**Surety**) रक्कम/विहीत अटी व शर्ती पूर्ण करण्याच्या अधीन जामीन मिळाला आहे. परंतु रोख रक्कम न भरल्यामुळे किंवा कोणी व्यक्ती सदर महिला बंधांना जामीन राहण्यास तयार होत नसल्याने जामीनावर मुक्तता करता येत नाही.

कारागृहात दाखल झाल्यानंतर प्रत्येक महिला बंदीचर वैद्यकीय अधिकाऱ्यांमार्फत तपासणी केली जाते. व विहीत नमुन्यातील माहिती मानवी हक्क आयोगाने सुचविलेल्या नमुन्यात नोंदी केल्या जातात. वैद्यकीय अधिकारी यांच्या तपासणीवेळी सदर दाखल झालेल्या महिला बंदीची ऐच्छिक एच.आय.व्ही. टेस्ट व मा. उच्च न्यायालयाच्या आदेशानुसार प्रत्येक महिला बंदीची युरीन प्रेग्नंसी टेस्ट केली जाते. त्यानंतर आवश्यक असणाऱ्या महिला बंधांना कारागृहात नियमितपणे भेट देणाऱ्या तज्ञांकडे सल्ल्यासाठी संदर्भित केले जाते. महिला बंधांसोबत असणाऱ्या लहान मुलांची दर आठवड्यात नियमितपणे भेट देणाऱ्या बालरोगतज्ञ यांचेकडून तपासणी केली जाते. तसेच त्यांना नियमित लसीकरणे, वैद्यकीय अधिकाऱ्यांच्या सल्ल्यानुसार अतिरिक्त वैद्यकीय आहार व औषधोपचार दिला जातो.

महिला जिल्हा कारागृहास सर. जे.जे. समुह रुग्णालयातून फिजीशियन, बालरोगतज्ञ, स्त्री-रोगतज्ञ, मानसरोगउपचारतज्ञ व त्वचारोग तज्ञ भेट देतात व महिला बंध्याचे उपचार करतात.

त्याचबरोबर महिला बंध्यांना मुलाखत, कॅन्टीन, गळाभेट, कॉईनबॉक्स दुरध्वनी, व्हीडीओ कॉन्फरेंसिंगद्वारे नातेवाईकांची भेट, नवीन म. बंध्यांना मोफत पोस्टकार्ड , वृत्तपत्र, मनोरंजनाची साधने जसे, टेलीव्हीजन, अंतर्गत खेळ, सांस्कृतिक कार्यक्रम, कौशल्य विकास योजना, शिवणकाम, भरतकाम, रंगकाम, रांगोळी, संगणक प्रशिक्षण, ग्रंथालय, इत्यादी सोयी सुविधा देण्यात येतात.

महाराष्ट्रातील सर्व कारागृहात बंध्यांकडून जे उत्पादन/वस्तु तयार केल्या जातात त्यापासून मिळणारे सन २०१७-१८ चे एकुण उत्पन्न २५ कोटी इतके आहे.

बंध्यांना त्यांच्या कामाच्या मोबदल्यात खालीलप्रमाणे मजूरीवेतन देण्यात येते.

कुशल-रु.६१/- प्रतिदिन, अर्धकुशल- रु. ५५/- प्रतिदिन, अकुशल- रु.४४/- प्रतिदिन कारागृह उपहारगृहातून ज्या वस्तू देण्यात येतात त्याची यादी व संबंधित परिपत्रकाची छायांकित प्रत सहपत्रित करण्यात येत आहे. (सहपत्र-२)

सद्यःस्थितीत भायखळा जिल्हा कारागृहाकडे अधिकारी/ कर्मचाऱ्यांना राहण्यासाठी पुरेशा प्रमाणात निवासस्थाने उपलब्ध नाहीत. या कारागृहाचे परिसरातील ३० सदनिका असणारी शासकीय निवासस्थान प्रगती इमारत ही राहण्यास धोकादायक असल्याने सदर इमारतीच्या दुरुस्तीसाठी रु. १.२० लक्ष इतक्या रकमेचा प्रस्ताव प्राप्त झाला असून त्या अनुषंगाने पुढील कार्यवाही करण्यात येत आहे.

कारागृह प्रशासनाकडे तातडीच्या कामासाठी एकही वाहन उपलब्ध नाही. तथापि, भायखळा जिल्हा कारागृहाकरिता एक ॲम्बुलन्स उपलब्ध आहे.

विभागीय सचिवांची साक्ष :-

मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा येथे दिलेल्या भेटीच्या वेळी प्राप्त झालेल्या माहितीच्या अनुषंगाने दिनांक १४ ऑगस्ट, २०१८ रोजी विभागीय सचिवांची साक्ष घेण्यात आली. साक्षीच्या वेळी समितीने भायखळा महिला कारागृहाची क्षमता २६२ इतकी असून सद्यःस्थितीत तेथे ३१४ महिला बंदी आहेत. त्यांच्याबरोबर त्यांची ६ वर्षांखालील वयाची २१ मुले राहत आहेत. यामुळे त्यांना होणाऱ्या गैरसोयी लक्षात घेता

प्रशासनाने कैद्यांना राहण्यासाठी बॅरेक वाढवून देण्याबाबत शासनाकडे प्रस्ताव पाठविला आहे का? तसेच नवीन कारागृहासाठी जागा उपलब्ध करून देण्यात आली असून त्यानुसार कार्यवाही केली जात आहे का ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अतिरिक्त मुख्य सचिव यांनी या संदर्भात सदर जागा हस्तांतरित केली आहे. सदर जागा ताब्यात घेणे तसेच जागा मोजणीची कार्यवाही सुरु असून ती अंतिम टप्प्यात आहे. जागा ताब्यात आल्यानंतर डिझाईन तयार करून पुढील कार्यवाही केली जाणार आहे. सदर जागा १-२ आठवड्यात मिळू शकेल. अशी माहिती समितीस दिली.

समितीने जागा ताब्यात घेण्याची प्रक्रिया सुरु आहे. परंतु तेथे जेल तयार होण्यासाठी किती वर्षांचा कालावधी लागणार आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर अतिरिक्त मुख्य सचिव यांनी या संदर्भात पीडब्ल्युडीने बजेट तयार केले आहे. त्याला मान्यता मिळाल्यानंतर पुढील कार्यवाही केली जाणार आहे. तसेच सन २०१८-१९ च्या बजेटमध्ये सदर खात्याला या सर्व कामांसाठी २५ कोटी रुपये दिलेले आहेत. या संदर्भात कामे पूर्ण होण्यासाठी साधारणतः २ वर्षांचा कालावधी लागू शकतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने अशी गंभीर बाब निदर्शनास आणली की, दिनांक ७ सप्टेंबर, २०१७ च्या शासन निर्णयानुसार एखादी महिला कैदी असल्यास तिच्यासमवेत तिचे ६ वर्षांपर्यंतचे मूल राहू शकते. त्यानंतर त्या मुलाला रिमांड होम किंवा त्याच्या घरी पाठविले जाते. उक्त जीआरनुसार १५ दिवसांतून एकदा आई व मुलाची भेट झाली पाहिजे. अशी विचारणा केली.

त्यावर उप अधीक्षिका यांनी महिला कैद्यांची मुले त्यांच्या नातेवाईकांकडे असल्यास एनजीओमार्फत त्या मुलांना महिला कैद्यांपर्यंत आणले जाते. अनेक वेळा असे घडते की, त्यांच्याकडे मनुष्यबळ उपलब्ध नसल्यामुळे महिला कैद्यांपर्यंत मुले येऊ शकत नाहीत. असे समितीस सांगितले.

एनजीओकडून यासंबंधी कार्यवाही होत नसल्यास यासंबंधी पोलीस विभाग किंवा त्या एनजीओ अशा दोघांकडून यासंबंधी समन्वय होणे अत्यावश्यक आहे. तसेच कारागृहाकडे मॅनपाॅवर कमी असल्याचे कारण तेव्हा समितीला सांगण्यात आले होते.

मॅनपॉवर कमी पडत असल्यामुळे आपण त्यांच्याशी समन्वय साधून या संदर्भात कार्यवाही करणे गरजेचे आहे. यासंबंधी जीआर असून तो बंधनकारक आहे. मनुष्यबळ कमी असल्यास या संदर्भात कोणती कार्यवाही करणार आहात ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी महिला कैद्यांच्या मुलांची त्यांच्याशी भेट होत नसल्यामुळे उक्त जीआर काढण्यात आला होता. या संदर्भात प्रोबेशन ऑफिसरांचा रिव्ह्यू घेऊन पुन्हा त्यांना सूचना दिल्या जातील की, महिला कैद्यांची त्यांच्या मुलासमवेत १५ दिवसांतून एकदा भेट झाली पाहिजे. शासनाने यासंबंधी अतिशय स्पष्ट सूचना दिलेल्या आहेत. आम्ही त्यांच्यासमवेत समन्वय साधून त्यांच्या अडचणी सॉर्टआऊट करण्यास प्राधान्य देऊ. तसेच संपूर्ण राज्यात यासंबंधी प्राधान्याने कार्यवाही करू, असे समितीस सांगितले.

अशा प्रकारचा जीआर काढून सुध्दा महिला कैद्यांना त्यांची मुले वर्ष वर्ष भेटत नाहीत. यासंबंधी समितीने काही महिला कैद्यांसमवेत चर्चा करून त्यांच्याकडून माहिती घेतली. तसेच त्यावेळी संबंधित अधिकाऱ्यांकडून वाहनांची कमतरता असल्याचे सुध्दा सांगण्यात आले होते. तसेच दिनांक ३१ मे, २००५ च्या शासन निर्णयात महिला कैद्यांना त्यांच्या मुलांची भेट होण्यासंबंधी अतिशय स्पष्टपणे नमूद केले आहे.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी कारागृहातील महिला बंदींची मुले आमच्या संस्थेत दाखल असल्यास त्या संस्थेतील मुलांची महिला बंदींची भेट करून देण्यासंबंधी उक्त जीआर आहे. त्यासंबंधी पीओंना सूचना दिलेल्या आहेत. असे समितीस सांगितले.

त्यावर समितीने कारागृहाला भेट दिल्यानंतर तेथील महिला बंदी तसेच प्रशासनासंबंधी याबाबत चर्चा केली आहे. त्यावेळी समितीला जी माहिती मिळाली त्यावरून आज येथे चर्चा करीत आहोत. एखाद्या वेळी त्या मुलाला सवय लागू शकते. पण त्या मुलाला सुध्दा आईची गरज असते. समितीला असेही निदर्शनास आले आहे की जर घरी सोडले असेल तर आईच्या भेटीला सुध्दा फारसे महत्त्व दिले जात नाही. त्यामुळे आपण आपल्या प्रोबेशनरी अधिकाऱ्यांना सावध करा. आई आणि मुलांची ताटातूट करू नका.

कैद्यांसाठी जे ऑन ड्यूटी पोलीस तैनात केले आहेत त्यांना मानवतेच्या दृष्टीकोनातून वागण्यासंबंधी प्रशिक्षण दिले पाहिजे. कारण यापूर्वी कै. मंजुळा शेट्येचे प्रकरण सर्वांनी पाहिले आहे. अत्यंत क्रूरपणे त्या मंजुळा शेट्येला मारहाण केलेली आहे आणि ती महिला पोलिसांनीच केली आहे. मुलांच्या बाबतीत संवेदनशील असले पाहिजे आणि त्या मुलांना आईची भेट घालून दिली पाहिजे. यामधून नियमांचे पालन करीत नाहीत हे दिसून येत आहे. त्यामुळे या दृष्टीने कोणती उपाययोजना करणार आहात . अशी विचारणा केली.

त्यावर उपअधिक्षक यांनी यासाठी एक दिवस गळाभेटीचा कार्यक्रम आखला आहे. एका दिवशी सोळा वर्षांच्या आतील या मुलांना त्यांच्या मातांची प्रत्यक्ष भेट झाली पाहिजे यासाठी आम्ही प्रयत्न करतो. त्यासाठी एनजीओची मदत घेऊन हे काम करीत असतो. असे समितीस सांगितले.

समितीने या लहान मुलांची त्यांच्या आईला भेटण्यासाठी आपण कोणती कार्यवाही करता. या जीआरच्या व्यतिरिक्त या मातांना आणि त्यांच्या मुलांना एकत्र भेटण्यासाठी कोणत्या प्रकारचे बंधन घालता येईल की जेणेकरून त्याचे फॉलोअप वेळच्या वेळी होत राहिल. मातांची आणि त्यांच्या मुलांची भेट घडवून आणण्यासाठी कोणती उपाययोजना करणार आहात ते सांगावे. कारण प्रोबेशनरी ऑफिसर्स या जीआरला काही मानत नाहीत आणि त्यांची भेट घडवून आणत नाहीत अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी अशी स्थिती नाही, असे समितीला सांगितले असता,

समितीने जर असे नाही तर समितीला ते निदर्शनास कसे आले ? याबाबत नोंदवही ठेवली आहे काय आणि असल्यास ती नोंदवही आपल्याकडे आहे की संबंधित कारागृहाकडे आहे वा संबंधित प्रोबेशनरी ऑफिसर्सकडे आहे ते सांगावे. महिला व बालविकास विभागाकडे याबाबतचा अहवाल पाठविण्यात येतो किंवा कसे, आणि पाठविण्यात येत नसल्यास तो अहवाल पाठविणे त्यांना मॅन्डेटरी केले पाहिजे.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी तो अहवाल येत नाही. पण महिला व बालविकास आयुक्त यांच्याकडे तो पाठविण्यात येतो.

समितीने आपण प्रत्येक जिल्ह्याच्या प्रोबेशनरी ऑफिसरने तो अहवाल शासनाकडे पाठविण्याचे मॅन्डेटरी करावे.हा अहवाल मागविण्याची पध्दत सुरू करावी. जेणेकरून आज बोलाविले आहे तर त्यातून काय प्रगती आहे ते दिसून येईल. त्यांनी भेटी दिल्या किंवा नाही दिल्या हे तरी या समितीला समजू शकेल. त्यामुळे तशा प्रकारचा अहवाल समितीला द्यावा की त्यांनी भेटी दिल्या नाहीत. हा अहवाल गृह विभागाकडून आला पाहिजे. राज्यभरातील जेल प्रशासनाकडून महिला व बाल विकास विभागाकडे अहवाल गोला पाहिजे अमुक प्रोबेशनरी ऑफिसरने अमुक जेलमधील महिला कैद्यांच्या त्यांच्या मुलांना भेटीसाठी आणले किंवा नाही आणले. तसा अहवाल समितीला क्रॉस चेकिंगसाठी आला पाहिजे,असे समितीस सांगितले.

समितीने महिला कारागृहातील महिला बंधांना दिला जाणारा सकाळचा नास्ता, जेवण व रात्रीचे जेवण हे बचत गटांकडून मागविण्यात येते काय ? जेवण कोणाकडून मागविण्यात येते की कारागृहातच करण्यात येते ? समितीने भेट दिल्यानंतर मध्यंतरी वृत्तपत्रामध्ये असे छापून आले होते की, काही लोकांना इन्फेक्शन वगैरे झाले होते. तर ते नेमके काय झाले होते, अशी विचारणा केली.

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी प्रत्येक कारागृहातील कैद्यांच्या जेवणासाठी टेंडर काढतो.टेंडरनुसार ते कच्चा माल पुरवितात आणि जेलमध्ये जे बंदी असतात ते हे जेवण बनवितात आणि जेवतात. त्या दिवशी असे झाले होते की एकदम बहूतेक महिला कैद्यांना घेऊन जावे लागले होते. त्यानंतर पाण्याची चाचणी झाली. ते पाणी पिण्यायोग्य होते आणि त्यामध्ये काही अडचण नव्हती. अन्न व औषध प्रशासनाच्या निरीक्षकांनी त्या अन्नाची चाचणी केली. त्यांना ते अन्न योग्य असल्याचे आढळून आले. पण नेमके कशामुळे हे झाले त्याबाबत डॉक्टर्सचे म्हणणे असे आहे की मान्सूनसंबंधी काही तरी आजार असू शकतो.

समितीने सुमारे २६ ते २७ महिलांना एकाच वेळी हा आजार कसा होऊ शकतो, अशी विचारणा केली. त्यावर पोलीस महानिरीक्षक यांनी त्या एकूण ८४ महिला होत्या. त्यामुळे म्हणणे तेच आहे की पुरुषांना तो आजार कोणालाही झाला नाही. फक्त महिलांना झाला होता. त्या दिवसाच्या आदल्या दिवशी सर्व महिलांना अॅन्टी कॉलराईड

ही गोळी देण्यात आली होती. त्या गोळीमुळे सुध्दा काही लोकांना थोडी भिती वाटली होती. काही लोकांना अस्वस्थ वाटत होते. त्यामुळे त्या प्रकरणी माझ्याकडे चौकशी सुरू आहे की याचे नेमके कारण काय होते. आतापर्यंत त्याचे कारण समजले नाही. डॉक्टर्सचे म्हणणे असे आहे की ते मान्सून रिलेटेड इलनेस आहे. पण यामध्ये साधा प्रश्न पडतो की एकाच वेळी इतक्या महिलांना असा आजार होणे आणि पुरुषांना काहीच होत नाही. महिलांना मान्सून रिलेटेड इलनेस होतो आणि इतरांना काहीच झाले नाही. त्यामुळे त्यांची तपासणी बरोबर आहे की त्याचे नेमके कारण काय होते त्याबाबत चाचणी करीत आहोत. डॉक्टर्सचा रिपोर्ट आहे त्यानुसार ते तेच कारण सांगत आहेत. असे समितीस सांगितले.

समितीने एकंदरीत डॉक्टर्सचे म्हणणे असे आहे की त्या गोळ्यांमुळे ते झाले आहे. पण त्या गोळ्या कोणी दिल्या होत्या ? अशी विचारणा केली.

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी त्या गोळ्या बीएमसीच्या डॉक्टरांनी दिल्या होत्या आणि त्या गोळ्या लेडीज, जेन्ट्स आणि स्टाफ अशा सर्वांनी घेतल्या होत्या. त्यामुळे पुरुषांना काहीही झाले नाही, स्टाफला सुध्दा काहीही झालेले नाही. ३०० महिलांपैकी फक्त ८४ महिलांना त्रास झाला होता. म्हणून हे नेमके कशामुळे घडले ते पहायचे आहे. थोडीसी मॅट्र्यालिटी याच्यामध्ये असावी की आपल्यालाही हे झाले असेल असे काहींना वाटले असावे. कारण मी चौकशी करताना त्यांचे स्टेटमेंट घेतले असून त्यामध्ये काही महिलांचे म्हणणे असे आहे की इतरांच्या बाबतीत जे घडले ते बघून मला सुध्दा भिती वाटली म्हणून मी सुध्दा तपासणीसाठी गेली. मात्र आत्ताच या बाबतीत काही म्हणता येणार नाही. कारण जोपर्यंत चौकशी पूर्ण होत नाही आणि चौकशीचा अहवाल येत नाही तोपर्यंत त्यावर बोलणे योग्य होणार नाही. असे समितीस सांगितले.

त्याची चौकशी करावी व समितीला अहवाल द्यावा, असे समितीने सांगितले.

त्यावर उपअधिक्षक यांनी त्या दिवशी त्या गोळ्या सर्वांनाच दिल्या होत्या. असे समितीस सांगितले.

समितीनेत्या गोळ्यांची मुदत संपली होती काय ? अशी विचारणा केली.

त्यावर उपअधिक्षक यांनी बिलकूल नाही. परंतु ज्यांना त्रास होत होता त्यांना फक्त उलटी होणार आहे असे वाटत होते. प्रत्यक्षात कोणालाही उलटी झाली नाही. फक्त त्यांना उलटीसारखे फिलिंग म्हणजे मळमळ होत होते. त्यात एकाचे पाहून दुसऱ्यालाही होत होते ही वस्तुस्थिती आहे.

समितीने कारागृहामध्ये जे कैदी काम करीत असतात आणि त्यांच्या श्रमातून जेल प्रशासनाकडून बऱ्यापैकी महसूल वाढविला जातो. त्यामध्ये महिला व पुरुष कैद्यांचाही समावेश असतो. अगदी कोल्हापूरच्या देवीचा लाडूचा प्रसाद पाहिला तर आपण तो कैद्यांकडून बनवून घेतो आणि तेथे विकला जातो. या बाबतीत असे लक्षात आले आहे की कैद्यांच्या माध्यमातून जो काही महसूल गोळा होतो त्याबद्दल त्यांना मानधन देतो. मात्र यातून जो काही निधी जमा होतो तो निधी सरकार दरबारी जमा होतो. मात्र तो सरकार दरबारी जमा होण्याऐवजी महाराष्ट्रात जे ५१ कारागृहे आहेत तेथील कैद्यांसाठी का खर्च होत नाही ? समितीला वाटते त्यांच्या दृष्टीने काही तरी केले तर त्यांच्यामध्ये सुधारणा होईल. हा निधी त्या कैद्यांवर खर्च व्हावा, त्यांच्या सुरक्षिततेवर खर्च व्हावा, त्यांच्यासाठी असलेले मॅनपाॅवर कमी पडते त्यांच्यावर खर्च व्हावा. त्यांना भेटवस्तू द्याव्यात, त्यांच्या अन्नामध्ये सुधारणा करावी, अशा सुचना समितीने दिल्या.

त्यावर अतिरिक्त मुख्य सचिव यांनी गृह विभागाचा सचिव म्हणून आपण जे म्हणता ते योग्य आहे की विभागाचा महसूल विभागावर खर्च व्हावा. पण घटनात्मक तरतुदींचा विचार केला तर तो महसूल महसुली जमा या हेडखाली बजेटमध्ये जमा होतो. खर्चाच्या बाबतीत कशी तरतूद होते तर राज्याच्या प्रत्येक विभागाला विधिमंडळाच्या मान्यतेने प्रत्येक विभागाला तो निधी वाटून मिळत असतो. मागणी नेहमीच असते की कारागृहासाठी लागणाऱ्या विविध सुविधांसाठी हा निधी मिळावा. पण वस्तुस्थिती अशी आहे की तो निधी मिळत नाही. समितीने जर तशी शिफारस केली तर वित्त विभागाला तशी विनंती करू. कारण निधी आमच्याच विभागावर खर्च करण्यासाठी मिळावा. असे समितीस सांगितले.

समितीला जी माहिती दिली जात होती त्यावरून खरोखर निधी कमी पडत असल्याचे निदर्शनास आले आहे. त्यामुळे त्या महसुलातील निदान काही हिस्सा तरी त्यांच्यावर खर्च करण्यात यावा. मात्र तो निधी त्यांना मिळत नाही. ते कैदी भरपूर कमाई करून देतात. कंत्राटे मिळतात. कैदी चांगले काम करतात. मोठमोठ्या पैठणी, फर्निचर यासारख्या गोष्टी ते तयार करतात. लाडू तर फार छोटी बाब आहे. त्यात नानखटाई आणि इतर अनेक वस्तू सुध्दा बनवितात आणि त्यातून येणारे उत्पन्न फार मोठे आहे. त्यामुळे निदान त्यांच्यासाठी काही तरी खर्च झाला पाहिजे. ज्या कैदी महिलांना समिती भेटली त्यावरून आम्हाला असे वाटते की त्या कैदी महिलांना सायकॉलॉजिकल कौन्सिलिंग करायची फार गरज आहे. मात्र तसे केले जात नसल्याचे दिसून आले आहे. मेनोपॉज झालेल्या बऱ्याच महिला तेथे आहेत. मेनोपॉज झाल्यानंतर त्या महिलांना व्हीटामिन्सची गोळी देणे आवश्यक आहे. समितीने त्यांना विचारले की, आपल्याला या व्हीटामिन्सच्या गोळ्या मिळतात काय तर त्यांनी नाही सांगितले. पाळी गेल्यानंतर स्त्रीच्या शरीरातील कॅल्शियम कमी होतो. बी कॉम्प्लेक्स कमी होते. कॅन्सर होण्याची शक्यता असते. मग त्यांना या गोळ्या का दिल्या जात नाहीत. त्यांचे कौन्सिलिंग का होत नाही. त्यांच्या डोक्यावरील ट्रेस दूर होण्यासाठी तेथे कौन्सिलर्स नाहीत. भेटीच्या वेळी या बाबी समितीच्या निदर्शनास आल्याचे असे समितीने सांगितले.

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी तेथे कौन्सिलिंगची व्यवस्था आहे. डॉक्टर्स व्हीजिटला येतात आणि ते कौन्सिलिंग करतात. पण इन हाऊस कौन्सिलर तेथे असावा असे समितीच्या जर मनात असेल तर तसा २४ तास कौन्सिलर तेथे नाही. पण ऑन कॉल, ऑन डिमांड सायकॉलॉजीस्ट येतात. कौन्सिलर सुध्दा येतात व ते कौन्सिलिंग करतात. असे समितीस सांगितले.

समितीने ऑन कॉल म्हणजे जेव्हा एखादी बाई डिप्रेसनमध्ये गेली असेल आणि तेव्हा वाटेल तेव्हा कॉल करणार. कारण ज्या परिस्थितीत ती तेथे असते त्या स्थितीत तिची अवस्था काय असते हे समजणे गरजेचे आहे.

एखाद्या एनजीओच्या माध्यमातून कौन्सिलर मिळत असेल तर तसे करा. पण समितीला जाणवले की त्या ठिकाणी सायकॉलॉजिकल कौन्सिलरची गरज आहे. कारण तेथे अनेक सायकीक अडचणी आहेत. अनेक कैदी महिलांना भेटल्यानंतर आणखी एक अडचण जाणवली आणि ती म्हणजे या कारागृहामध्ये अनेक आफ्रिकन आणि परदेशी महिला कैदी आहेत. त्यांची भाषा कळत नाही. त्यांच्यावर कसे उपचार करण्यात येतात त्यांच्या बाबतीत काय केले, कारण समितीने त्या ठिकाणी पाहिले की अनेक कैदी महिला परदेशी आहेत. त्यांना इंग्रजी येत नव्हते. त्या कैदी महिलांचा भाषेचा प्रश्न कसा सोडविता ते सांगावे. भाषेचा प्रश्न सोडविण्यासाठी कोणीही नाही का, अशी विचारणा केली.

त्यावर पोलिस महानिरीक्षक यांनी त्यापैकी अशा अनेक कैदी महिला आहेत की त्यांना इंग्रजी येते आणि ज्यांना इंग्रजी येते त्यांच्या बाबतीत काही अडचणी येत नाहीत. इतर स्पेशल केसेसमध्ये कोर्ट त्यांना इंटरप्रीटर पुरवितात. असे समितीस सांगितले.

कोर्टाची भाषा वेगळी आहे. त्या महिलेला हॅन्डल करताना भाषेचा प्रश्न निर्माण होतो. तेथील काही स्टाफने सुध्दा हे समितीला सांगितले आहे.

त्यावर अतिरिक्त मुख्य सचिव यांनी ते मान्य केले. जे कोर्टाचे आदेश असतात किंवा ज्या सूचना असतात त्याप्रमाणेच स्ट्रीकली काम करावे लागते. त्यांचे कन्व्हिक्शन कसे झाले, प्रोसेसच्या वेळी त्यांना तेथे कसे इंटरप्रीटेशन झाले ते माहिती नसते. जर त्यांना वैयक्तिक स्वरूपात कोणत्याही अतिरिक्त सुविधा द्यायच्या असतील तर स्वतःहून तसे करता येईल की नाही ते मला सांगता येणार नाही. आय.जी. रिजन यांना ते करता येते की नाही ते मला माहिती नाही. पण कौन्सिलिंगची जी सूचना आहे त्यानुसार एनजीओंना स्वतःहून विनंती करू असे समितीने आश्वासन केले.

त्यावर उप अधिक्षक यांनी आवश्यकतेनुसार ६ महिन्यातून एकदा कौन्सिलर बोलावून त्यांचे व्याख्यान ठेवतो. जर एखाद्याच्या बाबतीत वाटले की ती महिला डिप्रेसनमध्ये आहे किंवा शांत बसते तर त्यांच्यावर कारागृहाचे कर्मचारी सुध्दा लक्ष ठेवतात आणि सुध्दा त्यांना कौन्सिलिंग करीत असतील. असे समितीस सांगितले.

समितीने शौचालयाची दारे अर्धी उघडी ठेवली आहेत. कारण आतमध्ये कडी लावून काही केले तर ती सुध्दा भिती असते. पंखे का लावत नाही तर ते त्याच्या सहाय्याने आत्महत्त्या करू शकतात. अशी प्रिकॉशन आपण घेता. त्यामुळे आता बोललो त्यानुसार प्रिकॉशन्स घ्याव्यात. कारण त्या गरजेच्या आहेत. लहान मुलांच्या बाबतीत बघितले की त्यांना थांबण्यासाठी व्यवस्थित जागा आहे. त्यांच्यासाठी असलेली बालवाडी सुध्दा व्यवस्थित दिसली. परंतु त्यांना आतमध्ये राहून बाहेर गाय, म्हैस अशी कोणती जणावरे आहेत हे काहीच कळत नाही. तेथील हा अतिशय गंभीर प्रश्न आहे आणि इतक्या छोट्या छोट्या बाबी सुध्दा नजरेआड झालेल्या नाहीत. यासंदर्भात एनजीओ ची मदत घेण्यात यावी. त्यामुळे स्टाफ ची आवश्यकता भासणार नाही.

समितीने कारागृहातील किती महिला कैद्यांना जामीन मिळाला आहे ? किती महिला बंदी आहेत की, ज्यांना जामीन मिळाला असूनही त्यांना अजूनपर्यंत कारागृहातून सोडण्यात आलेले नाही. अशी विचारणा केली.

त्यावर अतिरिक्त मुख्य सचिव यांनी जामीन मंजूर झाल्यावर कैद्यांना मुक्त केले जाते. परंतु काही कैद्यांना सर्शत जामीन मिळालेला असतो. सर्शत जामीन चेंज करण्याचे अधिकार केवळ न्यायालयाला असतात. तसेच अनेक कैदी असे असतात की, ते रक्कम देण्यासाठी सक्षम नसतात. अशा कैद्यांबाबत एनजीओ न्यायालयात जाऊन त्यांना जामीन मिळण्यासाठी मदत करतात. ही बाब पुरुषांसाठी आहे. हा प्रश्न एक्झॉस्टिंग आहे. यातून तोडगा काढण्यासाठी समितीने चर्चा केलेली आहे. तसेच याबाबत माननीय उच्च न्यायालयामध्ये पीआयएल चालू आहे, असे समितीस सांगितले.

समितीने कर्मचाऱ्यांना राहण्यासाठी वसतीगृह नाही. त्यांना डबल ड्युटी करावी लागते. ये-जा करण्याकरिता वाहनांची व्यवस्था नसते. याबाबत विचारणा केली असता,

त्यावर अतिरिक्त मुख्य सचिव यांनी असे सांगितले की जेलमधील कर्मचाऱ्यांकरिता वाहनाची व्यवस्था नाही, ही वस्तुस्थिती आहे. त्यांचे ही मत आहे की, जेलमधील कर्मचाऱ्यांना वाहन देण्यात यावे. परंतु एका विभागाचा सचिव म्हणून याकरिता काही लिमिटेशन येतात. असे समितीस सांगितले.

समितीने जेल कर्मचाऱ्यांचा मुद्दा जेलशी संबंधित असतो. जे कर्मचारी कैद्यांची ने-आण करतात त्यांना गृह विभागाकडून वाहन दिले जात असेल. परंतु इतर कर्मचाऱ्यांना वेगळे वाहन कशाकरिता आवश्यक असते, याबाबत माहिती द्यावी. अशी विचारणा केली.

त्यावर अतिरिक्त मुख्य सचिव यांनी या कर्मचाऱ्यांना प्रशासकीय काम मोठ्या प्रमाणात नसते. परंतु त्यांना प्रत्येक दिवशी न्यायालयात जावे लागते व युनिफॉर्म परिधान करूनच न्यायालयात जावे लागते. युनिफॉर्म परिधान केलेला असताना ते बस मधून किंवा टॅक्सी मधून प्रवास करू शकणार नाहीत. त्या कर्मचाऱ्यांना वाहनाची आवश्यकता असते, या मताशी मी सहमत आहे. परंतु शेवटी ती बाब वित्त विभागाशी निगडित आहे. परंतु निदान एक वाहन पुरविल्यास वित्त विभागावर मोठा ताण पडणार नाही. कारागृहास वाहन पुरविण्याबाबत शासनाकडे प्रस्ताव सादर करण्यात आलेला आहे. परंतु त्यास मंजूरी मिळालेली नाही. शासन यासंदर्भात सर्वकष विचार करते. राज्यामध्ये एकूण ५१ कारागृह आहेत. एका कारागृहाला अशा पद्धतीने वाहन पुरविल्यास इतर ठिकाणाहूनही मागणी येऊ शकते. सर्वच ठिकाणाहून वाहनाची मागणी आल्यावर त्याकरिता मोठा निधी लागेल, त्यामुळे हा प्रस्ताव मंजूर होत नसावा, असे वाटते. त्यांना एनटायटलमेंट नाही. काही ठिकाणी तर आमदार निधीतून वाहन पुरविण्यात आलेले आहे. असे समितीस सांगितले.

समिती यासंदर्भात शासनास शिफारस करेल. महिलांच्या पदभरतीमध्ये ३० टक्के आरक्षण आहे. प्रत्येक कर्मचाऱ्यांना वेगवेगळ्या शिफ्ट मध्ये काम करावे लागत असेल. त्यामुळे समितीची अशी सूचना आहे की, पुरुष कैद्यांजवळ महिलांना पाठविण्यात येऊ नये किंवा पुरुष कैदी गृहाजवळील कामाची जबाबदारी महिलांवर सोपविण्यात येऊ नये. असे मत व्यक्त केले.

त्यावर अतिरिक्त मुख्य सचिव यांनी पुरुष कैदीगृहाजवळ महिला कर्मचारी, अधिकारी एकट्या जात नाहीत. तसेच महिलांना शक्यतो पुरुष कैदीगृहाजवळील जबाबदारी दिली जात नाही. जेथे पुरुष कैद्यांचा संबंध येत नाही, अशा ठिकाणीच महिला कर्मचाऱ्यांना ड्युटी दिली जाते. तरी देखील यासंदर्भात समितीच्या सूचनेप्रमाणे अधिक काळजी घेतली जाईल. पुरुष कैदीगृहाजवळ तात्काळमध्ये ड्युटी देण्याची आवश्यकता भासली तर कमीतकमी २ महिला कर्मचाऱ्यांना ड्युटी दिली जाते, तसेच

स्पेअर मध्ये दिली जाते. तसेच इन्स्पेक्टर किंवा वर्ग-१ मधील काही महिला अधिकारी न घाबरता स्वतःहून अशा ठिकाणी ड्युटी मागतात. असे समितीस सांगितले.

समितीने एखादी महिला अधिकारी स्वतःहून न घाबरता तशी ड्युटी मागत असेल. परंतु यासंदर्भात समितीकडे तक्रारी आलेल्या आहेत. त्यामुळे यासंदर्भात काळजी घेण्यात यावी व समितीने केलेल्या सूचनांची अंमलबजावणी झाल्यानंतर त्याबाबतची माहिती समितीला कळविण्यात यावी असे सांगितले.

अभिप्राय व शिफारशी :-

समितीने मंगळवार, दिनांक २२ मे, २०१८ रोजी मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा येथे भेट देवून या कारागृहाची पाहणी केली. व लेखी स्वरूपात प्राप्त झालेल्या माहितीमध्ये या महिला कारागृहांमध्ये ३१० महिला बंदी बंदीस्त असून त्यांच्यासमवेत ० ते ६ वयोगटातील २१ लहान मुले दाखल आहेत. त्यात सुमारे ४५ विदेशी महिला बंदीस्त असून सद्यःस्थितीमध्ये २९२ महिला न्यायाधीन बंदी व १८ शिक्षाधीन महिला बंदीस्त आहेत. कारागृहाच्या उपहार गृहामार्फत विविध प्रकारची बेकरी उत्पादने बिस्कीटे, फरसाण, सुका मेवा, चॉकलेट, फळे इत्यादी त्यांची वैयक्तिक पीपीसी मध्ये खर्च टाकून देण्यात येतात. तसेच बंधांच्या आरोग्याच्या दृष्टीने उपयुक्त असे स्वच्छतेकरीता विविध प्रकारचे साबण धुण्याचा सोडा, टुथ पॅस्ट, टुथ ब्रश डोक्याला लावायचे तेल सॅनिटरी नॅपकीन्स, वर्तमानपत्रे इत्यादींचा पुरवठा करण्यात येतो. सणाच्या दिवशी मांसाहार (चिकन) गोड पदार्थ देण्यात येतात. कारागृहामध्ये पारदर्शक मुलाखत कक्ष असून इंटरकॉम सिस्टमद्वारे बंधांना त्यांच्या नोतवाईकांना मुलाखत दिली जाते. शिक्षाधीन बंधांना महिन्यातून २ वेळा व न्यायाधीन बंधांना आठवड्यातून १ वेळा मुलाखत दिली जाते. ही मुलाखत साधारणतः २० मिनिटे दिली जात असून ती सकाळी ९ ते सायंकाळी ५ या वेळेत दिली जाते. रविवार व इतर सुट्टीच्या दिवशी दिली जात नाही. कारागृहातील बंधांचे १६ वर्षे वयोगटाखालील कारागृहाचे बाहेरील मुलांना कारागृहामध्ये घेवून बंधांची प्रत्यक्ष गळाभेट दिली जाते. तसेच १५ दिवसातून एकदा नातेवाईकांना दुरध्वनी द्वारे संपर्क करण्यासाठी एसटीडी सुविधा सुरु करण्यात आली आहे. कारागृहात उपचार करण्यासाठी दवाखाना विभाग उपलब्ध आहे. कारागृहात गंभीर आजाराच्या बंधांना कारागृह महिला अधिकारी यांच्या सल्ल्याने पुढील औषधोपचाराकरीता सर जे.जे.समुह रुग्णालय भायखळा मुंबई येथे तात्काळ कारागृह रुग्णवाहिकेमार्फत पाठविण्यात येते.

विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी समितीने भायखळा महिला कारागृहाची क्षमता २६२ इतकी असून सद्यःस्थितीत येथे ३१४ महिला बंदी आहेत. त्यांच्याबरोबर त्यांची ६ वर्षे वयाखालील २१ मुले रहात आहेत. राहण्याच्या गैरसोयी लक्षात घेता प्रशासनाने कैद्यांना राहण्यासाठी बॅरेक वाढवून देण्याबाबत शासनाकडे प्रस्ताव पाठविला आहे का तसेच नवीन कारागृह बांधण्यासाठी प्रस्ताव पाठविला आहे का ? अशी विचारणा केली असता या संदर्भात जागा हस्तांतरीत केली असून यावर अतिरिक्त मुख्य सचिव यांनी या संदर्भात सदर जागा हस्तांतरीत केली असून जागा ताब्यात घेणे तसेच जागा मोजण्याची कार्यवाही सुरु असून ती अंतिम टप्प्यात आहे. जागा ताब्यात आल्यानंतर डीझाईन तयार करून पुढील कार्यवाही केली जाणार आहे. सदर जागा एक-दोन आठवड्यात मिळू शकेल अशी माहिती समितीस दिली. राज्यात लोकसंख्येच्या वाढीबरोबरच गुन्ह्यांचे प्रमाणदेखील वाढत चालले आहे. त्यामुळे कारागृहामध्ये महिला बंधांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत आहे.सद्यःस्थितीत अस्तित्वात असलेली महिला बंधांची बॅरेक ही स्वतंत्र खोली दिली असून त्यावेळी महिला कैद्यांची संख्या अगदी नग्न्य होती असे समितीचे मत आहे. आता महिला बंधांची संख्या वाढत असल्यामुळे अनेक महिला एकाच बॅरेकमध्ये रहात असून त्यात अनेक गुन्ह्यांमधील कैद्यांचा समावेश असतो. काही गुन्हे गंभीर स्वरूपाचे असतात, तर काही गुन्हे किरकोळ स्वरूपाचे असतात यामध्ये काही महिला तस्करांचा देखील संबंध येतो. गंभीर गुन्हेगारी बंधांचा सर्वसामान्य गुन्हेगाराशी संपर्क येऊ नये यासाठी अशा बंधांना वेगवेगळे ठेवले असले तरी बंधांची संख्या व बॅरेकची संख्या ही बाब विचारात घेता यामध्ये ही बाब राखली जाईल याबाबत समिती साशंक आहे. मानवीय संविधान विचारात घेता कैद्यांनाही मानवतेची वागणूक देऊन त्यांनाही जगण्याचा अधिकार आहे.ही बाब विचारात घेता बॅरेकमधील संख्या शक्य तेवढी कमी करणे अगत्याचे आहे अशी समितीची भूमिका आहे. त्यातही महिलांना अनेक वेळा अडचणींचा सामना करावा लागतो व त्या कायम दुर्लक्षितच असतात. बंदी कैद्यांनादेखील ही बाब लागू आहे.त्यामुळे महिला बंधांची संख्या विचारात घेता कारागृह प्रशासनाने बॅरेक वाढविण्यासंदर्भात व जागा ताब्यात घेण्यासंदर्भात जी बाब समितीसमोर विशद केली त्या अनुषंगाने शासनाने उक्त प्रस्तावावर तातडीने निर्णय घेऊन महिला बंदिस्थांसाठी बॅरेक वाढविण्याबरोबरच कारागृह क्षमता देखील वाढविण्याबाबत योग्य ती कारवाई करावी अशी समितीची शिफारस आहे.

महिला कारागृहामध्ये ० ते ६ वयो गटातील मुले महिला बंधांबरोबर राहतात. परंतु त्या वयो गटातील मुले एक तर आपल्या स्वगृही किंवा त्यांच्या अन्य पाल्यांसोबत राहतात. त्यामुळे या मुलांची त्यांच्या मातांसोबत वर्षानुवर्षे भेट होत नाही अशी माहिती समितीसमोर आलेली आहे. या कामी कारागृह प्रशासनाकडून सांगण्यात आले की, त्यांच्याकडे मनुष्यबळ कमी आहे त्यामुळे मनुष्यबळ कमी असल्यामुळे त्यांना विहित मुदतीत महिला बंधांना त्यांच्या मुलांची भेट घडवून आणता येत नाही. महिला बंधांची मुले त्यांच्या नातेवाईकांकडे असल्यास एनजीओमार्फत मुलांना महिला बंधांपर्यंत आणले जाते. एनजीओकडून या संबंधी कारवाई होत नसल्यास पोलीस विभाग किंवा एनजीओ अशा ठिकाणासाठी समन्वय होऊन महिला बंधांना मुलांची भेट घडवून आणणे आवश्यक असल्याचे समितीचे मत आहे. या मुलांना ने-आण करण्याकरिता प्रशासनाकडे वाहनांची कमतरता असल्याचे सुध्दा सांगण्यात आले आहे. या संदर्भात दिनांक ३१ मे, २००५ चा शासन निर्णय स्वयंस्पष्ट असून त्या अनुषंगाने कार्यवाही होणे क्रमप्राप्त आहे असे समितीचे मत आहे असे असून सुध्दा कारागृह प्रशासनाकडून पोलीस अथवा एनजीओ किंवा प्रोबेशनरी ऑफिसर या सर्वांकडून संबंधित महिला बंधांची त्यांच्या मुलांची भेट करून दिली जात नाही ही बाब अत्यंत गंभीर आहे. या शासन निर्णयाचे अत्यंत काटेकोरपणे पालन व्हावे अशी समितीची तीव्र इच्छा आहे. परंतु प्रशासनाच्या टोलवाटोलवीमुळे व सदरची बाब ही एका यंत्रणेकडे नसल्यामुळे या मुलांची महिला बंधांसोबत भेट घालून देण्यास सुसूत्रता नाही असे समितीला दिसून आले. त्यामुळे मानवीय भूमिका घेऊन या बालकांची भेट उपरोक्त शासन निर्णयात नमूद केल्याप्रमाणे कोणत्याही परिस्थितीत त्यांच्या मातांसोबत महिला सुधारगृहात झालीच पाहिजे व त्या दृष्टीने प्रशासनाने सर्व संबंधितांना एक परिपत्रक निर्गमित करून कडक स्वरूपाच्या सूचना द्याव्यात अशी समितीची शिफारस आहे.

महिला बंधांना त्यांच्या मुलांची भेट होण्यासाठी प्रोबेशनरी ऑफिसर योग्य ती कार्यवाही करित नाही व शासन निर्णयाचे पालन करित नाही अशीही बाब समितीसमोर आलेली आहे. यास्तव प्रत्येक प्रोबेशनरी ऑफिसर यांना महिला बंधांना त्यांच्या मुलांची महिन्यातून एकदा भेट घालून देण्यासंदर्भात निश्चित अशी मार्गदर्शिका विभागाने तयार करावी. सदर प्रोबेशनरी ऑफिसर महिला बंधांना कुठे व कोणत्या वेळी घेऊन जातात

त्याबाबतचा वस्तुनिष्ठ अहवाल, त्यांनी कुठे व कोण-कोणत्या मुलांना व कोणत्या वेळी व कोणत्या दिवशी, कोणत्या कारागृहात महिला बंद्यांची भेट घडवून आणली याबाबतचा सत्वर अहवाल जिल्हा प्रशासनाकडे पाठवावा व त्याची प्रत गृह प्रशासन, न्यायाधीश, जिल्हा सत्र न्यायाधीश, त्याचप्रमाणे राज्य शासनाच्या महिला व बाल कल्याण विभागाकडे पाठविण्याबाबत एक परिपत्रक निर्गमित करण्यात यावे व अशा बाबतचा गोषवारा प्रोबेशनरी ऑफिसरने शासनाकडे अहवाल पाठविण्याचे बंधनकारक करावे व त्याबाबतची नोंदवही ठेवण्यात यावी.

कारागृहात दाखल होणाऱ्या महिलांसमवेत काही वेळेला सुरक्षा रक्षकांकडून अत्यंत क्रूरपणे वागणुकीच्या बाबी समितीच्या निदर्शनास आलेल्या आहेत. सर्वच महिला बंदी यांना एकसारख्या गुन्ह्यात ओवणे ही बाब समितीला पटण्यासारखी नाही. अलीकडेच या कारागृहात मंजुळा शेट्ये नामक महिला बंद्यांची पोलिसांनी अमानुषपणे मारहाण करून त्यात तिचा मृत्यू झाला असून आता हे प्रकरण सुनावणीसाठी न्यायप्रविष्ट आहे. यामध्ये अनेक महिला सुरक्षा रक्षकांचा आरोपी म्हणून समावेश आहे. या घटनांची पुनरावृत्ती टाळण्यासाठी कारागृहातील सुरक्षा रक्षकांना योग्य ते प्रशिक्षण दिले गेले पाहिजे. त्याचप्रमाणे त्यांना मानवतेच्या दृष्टीकोनातून महिला कैद्यांसोबत वागणुकीसंबंधी प्रशिक्षण दिले पाहिजे व कैद्यांची मानसिकता, शारिरीकता, त्यांनी केलेल्या गुन्ह्याचे स्वरूप पाहून त्यांचेसोबत वागणूक ठेवली पाहिजे असे समितीचे मत आहे. यानुसार कारागृहामधील सुरक्षा रक्षकांना योग्य ते प्रशिक्षण देण्याची कार्यवाही विभागाने सत्वर करावी अशीही समितीची शिफारस आहे.

कारागृहातील महिला कैदी अनेक व्यावसायिक कामे करीत असतात. त्यातपैठण्या, फर्निचर, साबण, सौंदर्य प्रसाधने, बेकरी उत्पादने इत्यादी बाबींचा समावेश आहे. तसेच कोल्हापूर येथील लक्ष्मी मंदिरातून भक्तांना जे लाडू देण्यात येतात ते कारागृह बंद्यांनी तयार केलेले असतात. कारागृहातील वस्तूंच्या विक्रीतून सुमारे २५ कोटींचे वार्षिक उत्पन्न मिळते. त्यासाठी त्या उत्पादनासाठी लागणारा कच्चा माल शासनाद्वारे पुरविला जातो. कारागृहातील बंद्यांना शासनाने ठरवून दिलेल्या दरानुसार मेहेनताना मिळतो. परंतु उत्पादित मालापासून मिळणारे संपूर्ण उत्पन्न मात्र शासनाच्या तिजोरीत जमा होते. सदरहू विक्री केलेले काही उत्पन्न कैद्यांना मिळाले तरी त्यांना

अधिक काम करण्यास प्रोत्साहन मिळू शकते अशी समितीची भावना आहे. कारागृह प्रशासनाकडून ठरविलेल्या उत्पादनाचे दर व त्यापैकी कैद्यांच्या वाट्याला येणारी रक्कम ही फारच तोकडी आहे. या रकमेत वेळोवेळी बदल करणे आवश्यक असल्याचे समितीला वाटते अथवा वस्तूंचे भाव वाढ व कारागृहातील वस्तूंचा दर्जा विचारात घेता व महिला कैद्यांचे करणे आवश्यक असून तद्वतच ते कारागृहातील तयार करीत असलेल्या वस्तूंपासून मिळणारे उत्पन्न त्यांच्यावर अवलंबून असणारी त्यांची छोटी छोटी मुले व वृद्ध नातेवाईक यांना काही भाग देऊ शकतात व त्यासाठी समुपदेशन कारागृहात झाल्यास याबाबत कैद्यांना प्रोत्साहन मिळू शकते अशीही समितीची भावना आहे. म्हणून कारागृहातील बंद्यांना शासनाने ठरवून दिलेल्या दरानुसार मिळत असलेल्या मेहनतान्यामध्ये सुधारणा करण्यासंदर्भात योग्य ती भूमिका शासनाने घ्यावी अशीही समितीची शिफारस आहे.

कारागृह प्रशासनात वर्ग १ ते ४ ची पदे रिक्त असून कैद्यांची संख्या बेसुमार वाढत असून त्या मानाने सुरक्षा रक्षकांची संख्या कैद्यांच्या मानाने अत्यंत तोकडी असल्याचे समितीच्या निदर्शनास आले आहे. या कैद्यांमध्ये काही गंभीर स्वरूपाचे कैदी असल्यामुळे त्यांना स्वतंत्र ठेवावे लागते. कैद्यांची संख्या विचारात घेता महिला सुरक्षा रक्षकांची संख्या वाढविण्याची बाब देखील विचारात घेण्याबाबत समितीचा आग्रह आहे. यास्तव सद्यःस्थितीत कारागृह शिपाई संवर्गातील सुमारे २२६ रिक्त असलेली पदे भरण्यासंदर्भात भरती प्रक्रिया सुरु करण्यात आली असल्याचे समितीस सांगण्यात आले. याबाबत समिती समाधान व्यक्त करीत असून सदरची भरती प्रक्रिया झाल्यानंतर तात्काळ या नव्याने नियुक्त झालेल्या सुरक्षा रक्षकांना नियुक्ती देण्यात यावी त्याचबरोबर पुढील काळात अशा रिक्त पदांची संख्या वाढणार नाही याची दक्षता शासनाने घ्यावी अशीही समितीची शिफारस आहे. शासन निर्णयानुसार महिलांना शासकीय सेवेमध्ये ३० टक्के आरक्षण देण्यात आलेले आहे. हा अतिशय चांगला व ऐतिहासिक निर्णय आहे. परंतु कारागृह व्यवस्थेमध्ये महिला अधिकारी महिला कर्मचाऱ्यांना केवळ महिला कैद्यांचीच व्यवस्था बघण्यासंदर्भात ही समिती शिफारस करत आहे. पुरुष कैद्यांची व्यवस्था पुरुष अधिकारी व कर्मचाऱ्यांवर सोपवावी अशी शिफारस समिती विचारपूर्वक व गंभीरपणे करत आहे. उपरोक्त सर्व शिफारशीसंदर्भात केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला दोन महिन्यात पाठविण्यात यावा.

४. बाल सुधारगृह, मानखुर्द

४.१ बाल सुधारगृह मानखुर्द यांच्याकडून प्राप्त झालेली माहिती माहिती :-

दि.चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी ही आशिया खंडातील एक नामांकित संस्था आहे. संस्थेने १८३४ मध्ये शिवडी येथे बालगुन्हगारासाठी रिफॉर्मेटरी स्कुल सुरु करुन कार्यासप्रारंभ केला. त्यानंतर उमरखाडी तथा डोंगरी येथील तत्कालीन कारागृहात मोठे कैदी व बालकांना एकत्र ठेवले जात असल्याने बालकांच्या भावी जीवनावर विपरीत परिणाम होतो असे ब्रिटीश अधिकारीमा.ज.बी. एच हॉटसन यांचे निर्देशनास आले. त्यांनी विशेष पुढाकार घेऊन १९२७ मध्ये डोंगरी येथे निरिक्षण गृह सुरु करुन दि. चिल्ड्रेन एड सोसायटी या संस्थेची स्थापना करुन रितसर नोंदणी केली. तेव्हापासुन गेली ८० वर्षे संस्था ३ ते १८ वयोगटातील बालकाच्या सर्वांगीण विकास व पुर्नवसन कार्यारत आहे.

संस्थेमार्फत हजारो बालाकांचे पुर्नवसन करण्यात येऊन त्यांचे जीवनाला योग्य दिशा देण्यात आली आहे. संस्थेच्या उल्लेखनीय कार्याची दखल घेऊन सन १९८३ मध्ये मा.राष्ट्रपती महोदय भारत सरकार यांचे मार्फत संस्थेस "नॅशनल अवार्ड" म्हणुन राष्ट्रपती पुरुस्कार देऊन संस्थेचा गौरव करण्यात आला आहे.

आजमितस संस्थेमार्फत बालसदन, बालगृह, निरिक्षण गृह, माध्यमिक शाळा, औद्योगिकशाळा असेविविध उपक्रम राबविण्यात येत आहेत. त्यांची तपशिलावर सद्यःस्थिती खालीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र	उपक्रमाचे नाव	मंजूर क्षमता मुले/मुली	उपस्थिती मुले/ मुली		एकुण
१	निरिक्षण गृह उमरखाडी मुंबई (बालगृह दर्जा)	५५०	१८५	७७	२६२
	डेव्हीड ससुन औद्योगिक शाळा मोहिम मुंबई (विशेष बालगृह)	४००	७५	---	७५
	मतीमंद मुलामुलीचे बालगृह मानखुर्द मुंबई (बालगृह दर्जा)	३५०	१२२	१४४	२६६

चेंबुर चिल्ड्रेन्स होम मानखुर्द, मुंबई (बालगृह दर्जा)	३७५	१२६	---	१२६
नवीन निरिक्षण गृह (मुलांचे)मानखुर्द, मुंबई	२००	८०	---	८०
अतिरिक्त निरिक्षण गृहमुलींचे मानखुर्द मुंबई (बालगृह दर्जा)	१५०	---	६६	६६
बाल कल्याण नगरी मानखुर्द मुंबई (बालसदन दर्जा)	४००	५९	५४	११३
एकुण	२४२५	६४७	३४१	९८८

महिला व बालविकास विभागामार्फत निरिक्षणगृह व बालगृहातील बालकांचीप्रती बालक प्रतिमाह रु. परिपोषण अनुदान व त्यासाठी असलेल्या २९४ कर्मचा-यांसाठी १०० टक्के वेतन अनुदान शासनाकडून देण्यात यावे .

या व्यतिरिक्त बालसदनासाठी महिला बालविकास विभागामार्फत प्रती बालक प्रतीमाह रु. ९५०/- अनुदानमिळते यापैकी रु. ६३५/- बालकांचे परिपोषणावर व रु. ३१५ /- कर्मचारी मानधन व इतर प्रशासकीय खर्च याबाबीवर खर्च करण्यात येतो.

माध्यामिक विद्यालयासाठी शिक्षण विभागाकडूनकर्मचारी वेतनावर १०० टक्के अनुदान मिळते.

औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था विनाअनुदानीत तत्वावर चालविण्यात येत असल्यामुळे खाजगी प्रशिक्षणार्थीकडून येणाऱ्या फी मधुन संस्थेचा वेतन व इतर प्रशासकीय खर्च भागवियात येतो.

संस्थेच्या वर नमुद बालगृह, बालसदन व निरिक्षणगृहातील प्रवेशित बालकांना अन्न, वस्त्र, निवारा या मुलभुत सुविधा मोफत पुरविल्या जातात त्याचबरोबर निरिक्षणगृह बालगृह १ ते ७ वी इयत्त्वचे शालेय शिक्षण व त्यापुढील ८ ते १२ वी पर्यंतचे शिक्षण नजिकच्या खाजगी महापालिकेच्या शाळेमधुन दिले जाते.

शालेय शिक्षणाबरोबर संस्थेतील प्रवेशितांना खालील प्रकाराचे व्यवसाय िशिक्षण दिले जाते.

- १) सुतारकाम
- २) वेल्डींग
- ३) शिवणकाम
- ४) विणकाम
- ५) लॉड्री
- ६) भरतकाम
- ७) हातमाग
- ८) हाऊसकिपींग
- ९) हस्तकला व्यवसाय
- (१०) संगणक प्रशिक्षण

या व्यतिरिक्त औद्यगिक प्रशिक्षण केंद्राचे व्यवसाय प्रशिक्षण तसेच समुपदेश ,क्रिडा,सांस्कृतिक कार्यक्रम योगाश् ध्यानधारणा सहजयोग, संस्कार शिबिर, सहली वगैरे उपक्रमाचे आयोजन करुन मुलामुलीचे पुनर्वसन कार्य करण्यात येते.

भावी उपक्रम:-संस्थेस महाराष्ट्र शासनामार्फत पुरेशी जागा देण्यात आली आहे. आगामह काळात या जागेतील खालील उपक्रम प्रसस्तावति आहेत.

- १) प्राथमिक शाळा इमारत बांधकाम
- २) माध्यामिक शाळा इमारत बांधकाम
- ३) नवीन निरिक्षण गृहामागे लॉन तयार करणे
- ४) प्रत्येक गृहाकरीता खेळाची मैदाने तयार करणे.
- ५) संस्थेतील सर्व व्यवसाय शिक्षण अभ्यसाक्रमांचे बळकटीकरण करणे.

६) विद्यमान इमारतीत दुरुस्ती व नुतनीकरण करणे.

७) प्रत्येक इमारतीत मुलांसाठी वाचनयालय, अभ्याससंका, स्पर्धा केंद्र व्यवसाय प्रशिक्षण केंद्र समुपदेशन केंद्र बालसंस्कार केंद्र इ. सुविधा सुरु करणे.

८) संस्थेचा निधी वाढीसाठी फंड रेजींग कार्यक्रमाचे आयोजन करणे, विकासा निधी बळकट करणे.

९) केंद्रशासन, राज्यशासन व परकीय सहाय्य आणि देणीगीदारांच्या सहाय्ययाने प्रवेशिताचे पुर्नवसनास उपयुक्त ठरणारे विविध उपक्रम सुरु करणे.

(१०) संस्था अधिकारी, कर्मचारी यांचेसाठी प्रशिक्षण वर्ग कार्यशाळांचे नियमीत आयोजन करणे

बाल सुधारगृह, मानखुर्द अधिक्षक यांची साक्ष :-

बाल सुधारगृह, मानखुर्द येथे बुधवार, दिनांक २३ मे, २०१८ रोजी दिलेल्या भेटीच्या वेळी अधिक्षक यांची साक्ष घेण्यात आली. साक्षीच्या वेळी समितीने भेट देऊन बालकांशी संवाद साधला. समितीने बालकांकडे नाश्ता व जेवण चांगल्या दर्जाचे मिळते काय अशी विचारणा केली असता, बालकांनी सांगितले की, सकाळी नाश्यामध्ये पोहे, दूध, अंडी इत्यादी आणि सायंकाळच्या नाश्यामध्ये इडली, डोसा, वडा इत्यादी मिळते. तसेच दुपार व रात्रीच्या जेवणामध्ये दाळ-भात, भाजी व चपाती देण्यात येते. समितीने किती चपात्या मिळतात अशी विचारणा केली असता, बालकांनी एक चपाती मिळत असल्याचे सांगितले. समितीने याबाबत महिला व बालविकास विभागाच्या अधिकाऱ्यांकडे विचारणा केली असता त्यांनी सांगितले की, सुरुवातीला एक चपाती देण्यात येते व आवश्यकतेनुसार मुले अधिकची चपाती घेऊ शकतात. कोणकोणत्या वस्तू पुरविण्यात आल्या अशी समितीने मुलांकडे विचारणा केली असता त्यांनी सांगितले की, तेल, पावडर, टूथ पेस्ट, साबन इत्यादी साहित्य देण्यात येते.

समितीने मुलांच्या वैद्यकीय तपासणीच्या बाबतीत काय व्यवस्था आहे अशी विचारणा केली असता अधिकाऱ्यांनी सांगितले की, दररोज सकाळी डॉक्टर येऊन तपासणी करतात. तसेच या परिसरात २४ तास नर्स कार्यरत आहे. गरज पडल्यास मुलांना पालिकेच्या/शासनाच्या रुग्णालयात नेऊन उपचार करण्यात येतात. येथील मुलांना मॉरल सपोर्ट देऊन त्यांना स्वच्छतेबद्दल माहिती देण्यात येते, असेही त्यांनी समितीच्या निदर्शनास आणून दिले.

समितीने मुलींना सॅनिटरी नॅपकीन्स पुरविण्यात येतात काय अशी विचारणा केली असता असे सांगण्यात आले की, तीन-चार मुली १२-१३ वर्षे वयाच्या असून त्यांना आवश्यकतेनुसार सॅनिटरी नॅपकीन पुरविण्यात येतात. तसेच घाटकोपरहून श्रीमती जयश्री या दर आठवड्याला या ठिकाणी येऊन मुलींची हेअर कटींग करून जातात. विविध खाजगी संस्थांच्या माध्यमातून मुलांना चप्पल, अंथरुण व इतर साहित्य पुरविण्यात येते. या ठिकाणच्या लहान मुलांना इनफॉर्मल एज्युकेशन देण्यात येते. तसेच परिसरातील शाळेमध्ये मुलांना नियमित शिक्षण देण्यात येते. मुलांना शिकविणारा स्टाफ उच्च शिक्षित आहे. या ठिकाणी येणाऱ्या प्रत्येक मुलांना अतिशय चांगल्या प्रकारची वागणूक दिली जात असल्यामुळे मुले घरी जाण्यास इच्छुक नसतात.

यानंतर समितीने सुधारगृहातील विविध कक्षांना भेटी दिल्या. प्रत्येक कक्षातील मुलांनी अतिशय उत्तम प्रकारचे नृत्य करून दाखविले.

यानंतर समितीने बैठकीत संबंधित अधिकाऱ्यांशी बाल सुधारगृह, मानखुर्द यासंदर्भात चर्चा केली चर्चेच्या वेळी मुख्य अधिकारी, बाल सुधारगृह यांनी बाल सुधारगृहात राबविण्यात येणाऱ्या उपक्रमांबाबत समितीला माहिती दिली. मुंबई शहर आणि उपनगर येथील बाल सुधारगृहांतील विद्यार्थ्यांसाठी दरवर्षी बाल महोत्सव साजरा करण्यात येतो. मानखुर्द येथील या बाल सुधारगृहाचा संपूर्ण कॅम्पस ३०-३५ एकराचा असून या सुधारगृहाच्या अखत्यारीत एकूण ४ केंद्र आहेत. या संपूर्ण कॅम्पसमध्ये ६०० मुले/मुली असून, त्यातील २७० मुले/मुली मतिमंद आहेत. या परिसरात इयत्ता पहिली ते दहावी पर्यंतचे शिक्षण दिले जाते. इयत्ता आठवी ते दहावीपर्यंतच्या विद्यार्थ्यांसाठी सेमी इंग्रजी माध्यम सुरु केले आहे. या ठिकाणी असणारी मुले ही समाजाच्या शेवटच्या घटकातील म्हणजेच ज्या मुलांना इतर संस्था दाखल करून घेत नाहीत त्या घटकातील आहेत. या ठिकाणी आल्यानंतर मुलांना प्रत्येक बाबतीत विकसित करण्याचे काम केले जाते. बिहार किंवा परदेशातील मुले सुध्दा येथे आहेत. येथील मुले चांगले शिक्षण घेऊन बाहेर सेट झालेली आहेत.

या परिसरात आयटीआय चालविण्यात येत असून ते विना अनुदानित आहे. तरी सुध्दा आमच्या माध्यमातून ते चालविण्यात येत आहे. मुंबईमध्ये सर्वात चांगली मशिनरी येथील आयटीआयमध्ये आहे. या ठिकाणी सहा वर्षावरील मुलांना प्रवेश देण्यात येतो. जी मुले तात्पुरत्या कालावधीसाठी आलेली असतात त्यांना इनफॉर्मल

एज्युकेशन देण्यात येते.त्यांना कॅडल्स, पणती, कॅरी बॅग इत्यादी वस्तू तयार करण्याचे प्रशिक्षण देण्यात येते.एकंदरीत टाकाऊ वस्तूपासून टिकाऊ व वापरायोग्य वस्तू तयार करण्याचे प्रशिक्षण दिले जाते.

कॅम्पसमधील तीन मुलांना प्रथम नावाच्या खाजगी संस्थामध्ये प्रशिक्षणासाठी पाठविले आहे.येथील मुलांना भाजीपाला कसा खरेदी करावयाचा, बँकेतील व्यवहार कसे करावयाचे आणि पोलीस स्टेशनची प्रक्रिया कशी पार पाडायची इत्यादी बाबतचे प्रशिक्षण देण्यात येते. तसेच मुलांना व्यावसायिक प्रशिक्षण सुद्धा देण्यात येते. मुलांच्या सुरक्षिततेची काळजी घेण्यासाठी या परिसरात २४ तास सुरक्षा रक्षक कार्यरत आहेत. या ठिकाणी आलेल्या मुलांना बेसिक स्कील प्राप्त करून देण्याचा प्रयत्न करण्यात येतो. या ठिकाणी असलेल्या मुलांपैकी ७० टक्के मुलांना पालक नाहीत. ३० टक्के मुलांना आई किंवा वडील यापैकी एक नाहीत. ते मुलांची योग्यप्रकारे काळजी घेऊ शकत नसल्यामुळे त्यांना या ठिकाणी ठेवण्यात आलेले आहे. तसेच येथे प्रशिक्षण घेतलेल्या तीन मुलांना पुणे येथील एका संस्थेने नोकरीचे चांगले पॅकेज दिले आहे. याबाबतीत माननीय उच्च न्यायालयाने या संस्थेचे कौतुक सुद्धा केले आहे.

समितीने या कॅम्पसमध्ये कोणकोणते कार्यक्रम राबविण्यात येतात ? याबाबत विचारणा केली असता हे सुधारगृह १०० टक्के शासनातर्फे चालविले जाते.या सोसायटीचे अध्यक्ष हे बाय डिफॉल्ट माननीय गृह मंत्री असतात. सध्या माननीय मुख्यमंत्री यांच्याकडे गृह खाते असल्यामुळे माननीय मुख्यमंत्री या सोसायटीचे अध्यक्ष आहेत.तसेच माननीय महिला व बालविकास मंत्री या उपाध्यक्ष आहेत.मुंबईचे माननीय महापौर, मुंबई पोलीस आयुक्त, मुंबई महानगरपालिकेचे आयुक्त असे एकूण २७ सदस्य या संस्थेच्या मंडळावर आहेत. तसेच ६ अशासकीय सदस्य आहेत.

सदरहू बाल सुधारगृह १९२७ पासून सुरु झालेले आहे. या ठिकाणी प्रत्येक वर्षी वेगवेगळे कार्यक्रम आयोजित करण्यात येतात. या संस्थेत कार्यरत असलेल्या अधिकारी/कर्मचाऱ्यांचे पगार शासनाच्या माध्यमातून होतात. शासनाने अजूनपर्यंत ही संस्था आपल्या ताब्यात घेतलेली नाही.परंतु शासनाकडून ही संस्था ताब्यात घेण्याचे प्रयत्न सुरु आहेत. शासनाकडून या संस्थेतील प्रती विद्यार्थ्यांमागे दरमहा रु.६३५/- इतके अनुदान मिळत होते. परंतु हे अनुदान कमी असल्यामुळे अनुदान वाढविण्याची मागणी केल्यानंतर शासनाने प्रती विद्यार्थी रु.२०००/- इतके अनुदान केलेले आहे.

सर्वात महत्त्वाची बाब या परिसराच्या मॅटेनन्सचे काम हे आवाक्याबाहेरचे आहे. प्रस्ताव आहे की, शासनाने ही संस्था ताब्यात घेऊन चालवावी.संस्थेला येत असलेले पाणी देयक आणि वीज देयकांचा खूप मोठा आर्थिक बोजा पडतो. वारंवार या देयकांच्या समस्या भेडसावतात. या कामी शासनाला विशेष अनुदान मागितले होते. त्यानुसार शासनाने ७१ लाख रुपये अनुदान दिले असून त्यातून आम्ही ५० लाख रुपयांचे पाणी देयक अदा केले आहे. तसेच इतरही खर्च भागविला आहे. आजच्या घडीला बीईएसटीचे २२ लाख रुपयांचे देयक अदा करणे बाकी आहे.शासनाकडून मिळणारे अनुदान व इतरांकडून मिळणारे डोनेशन या माध्यमातून या संस्थेचे काम सुरु असते. एमएमआरडीएने या परिसरात जागतिक दर्जाचे केंद्र बनविण्याचे ठरविले आहे.

सर्वप्रथम १९१५ मध्ये बालकांच्या संदर्भात प्रश्न निर्माण झाला होता. त्यावेळी टाईम्स ऑफ इंडियामध्ये एक बातमी छापून आली होती. त्यावेळीमोठ्या कैद्यांना आणि लहान बालकांना एकाच कारागृहात ठेवण्यात येत होते. मोठ्या कैद्यांनी लहान बालकांवर अत्याचार केले होते. या पार्श्वभूमीवर ब्रिटिश कौन्सिलने जाहीर केले की, बालकांसाठी लवकरात लवकर कायदा करण्यात येईल. त्यानुसार १९२४ मध्ये समिती स्थापन करुन १९२६ मध्ये कायदा करण्यात आला व १९२७ मध्ये ब्रिटिश अधिकारी मा.जे.बी.एच.हॉटसन यांनी चिल्ड्रेन एड् सोसायटीची स्थापना केली. मुंबई प्रेसिडेन्सीचे गव्हर्नर हे या संस्थेचे अध्यक्ष असायचे. १९४७ नंतर या संस्थेचा प्रवास झपाट्याने सुरु झाला.

१९८३ मध्ये या संस्थेला बेस्ट चाईल्ड इन्स्टीट्युशन अॅवॉर्ड सुध्दा मिळालेला आहे.

दि चिल्ड्रेन एड् सोसायटी एकूण ९ संस्थामिळून निर्माण होते. पुण्याच्या येरवडा येथील जवाहरलाल नेहरु आणि माटुंगा येथील डेव्हीड ससून ही दोन स्पेशल होम आहेत. जी मुले गुन्हेगार असतात त्यांना स्पेशल होममध्ये ठेवण्यात येते.

बालकांचे हक्क समिती CWC आणि दि. चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटीमध्ये समन्वय होत नाही. आता नवीनबालकांचे हक्क समिती CWC आलेली आहे. प्रत्येक तीन वर्षांनी बालकांचे हक्क समिती तयार करण्यात येते.

समितीने यावर या सुधारगृहाच्या काही अडचणी आहेत का? तर मांडण्यात तसेच बालकांचे हक्क समितीने दिलेल्या निर्णयाविरुद्ध तुम्हाला न्यायालयात जाता येते का?

असे विचारले असता बाल सुधारगृहासंदर्भातील सर्व कामे या बालकांचे हक्क समितीमार्फत केली जातात. मुलांना कोणत्या गृहामध्ये ठेवायचे आहे, कोणत्या मुलांना कोणत्या गृहामध्ये अॅडमिशन द्यायची आहे, एका गृहातून दुसऱ्या गृहामध्ये मुलांना हलविणे, इतकेच नव्हे तर बाल सुधारगृहातील मुलांना बाहेर घेऊन जायचे असले तरी बालकांचे हक्क समितीच्या परवानगीशिवाय घेऊन जाता येत नाही. अशा प्रकारची सर्व कामे बालकांचे हक्क समिती करते. प्रत्येक कामासाठी आम्हाला बालकांचे हक्क समिती वर अवलंबून राहवे लागत आहे. मात्र आता पर्यंत स्वतंत्ररित्या कोर्टांमध्ये जाण्याची कधी वेळच आलेली नाही.

त्यानंतर समितीने या बाल सुधारगृहामध्ये आणखी काही अडचणी आहेत का? अशी विचारणा केली असता, येथील पोलीस व्यवस्थित काम करीत नाहीत. या बाल सुधारगृहातील मुलांना बालकांचे हक्क समिती कडे घेऊन जाण्यासाठी, मुलांना त्यांच्या घरी घेऊन जाण्यासाठी, मुलांना परदेशात घेऊन जाण्यासाठी तसेच अन्य राज्यामध्ये घेऊन जाण्यासाठी पोलिसांची गरज भासते, अशा वेळी पोलीस वेळेवर येत नाहीत. पूर्वी पोलिसांची संख्या कमी असल्यामुळे पोलीस वेळेत येऊ शकत नव्हते. पण आता डी.सी.पी. धबाडे सर आल्यापासून ते व्यवस्थित कॉर्डिनेशन करीत आहेत. रेल्वे पोलीस व महाराष्ट्र पोलीस असे दोन विभागाचे पोलीस काम करीत असतात. कधी-कधी येण्यासाठी पोलिसांना वेळ राहत नाही. त्याचे कारण असे की, दिवाळी, गणपती, मोर्चे किंवा कोणत्याही कारणास्तव लावण्यात आलेला पोलीस बंदोबस्त, अशा कारणामुळे ते आमच्याकडे योग्य वेळी येऊ शकत नाहीत. आपणही त्यांच्या अडचणी समजून घेणे आवश्यक आहे. पण त्यांचा पाठपुरावा केला तर ते नक्की आमच्या कामाकडे लक्ष देतात. येथे वेळोवेळी पोलीस येतात पण त्यांच्यासाठी येथे ऑफिस नाही.

मुलांच्या सोयी व सुविधासंदर्भात व येथील कर्मचाऱ्यांच्या संदर्भात बऱ्याच अडचणी आहेत. सोसायटीतील आताच्या इन्फ्रास्ट्रक्चरमध्ये सुधारणा करून महिला व बालकल्याण विकास विभागाच्या प्रधान सचिव यांनी खूप श्रमाने नवीन कार्यक्रम तयार केलेला आहे. सोसायटीचे इन्फ्रास्ट्रक्चर खूप जुने आहे. या सोसायटीचे बांधकाम देखील सन १९६० मधील आहे. काही काही ठिकाणी तर २०० वर्षापूर्वीचे बांधकाम होते. त्याठिकाणी आता नवीन बांधकाम सुरु केलेले आहे. इन्फ्रास्ट्रक्चरसाठी पुरेसा निधी उपलब्ध नाही. इन्फ्रास्ट्रक्चरच्या दुरुस्तीसाठी बजेटची कोठेही तरतूद करण्यात

आली नाही. त्यामुळे अशा सोसायटी दुरुस्त करण्यासाठी सार्वजनिक बांधकाम विभागाला मोठी अडचण निर्माण झाली आहे. या अडचणीमुळे अनेक प्रश्न निर्माण होत आहेत.

यापूर्वी प्रत्येक मुलाला प्रति महिना ६३५/- रुपये मानधन दिले जात होते. आता त्यात अनुदानातील वाढ ही सन २०१७ पासून करण्यात आलेली असून २०००/- रुपये केलेले आहे. यापूर्वीच्या ६३५/- रुपयांमध्ये मुलांचे जेवण, आरोग्य अशा प्रकारच्या मुलांना आवश्यक सर्व सोयीसुविधा द्याव्या लागत होत्या. प्रत्येक मुलाला हे ६३५/- रुपये म्हणजे अत्यंत तुटपूंज मानधन होते. तसेच येथील कर्मचाऱ्यांना आम्ही ९० टक्के पगार देतो. ज्याप्रमाणे शिक्षण संस्थातील शिक्षकांना पगार मिळतो, त्याप्रमाणे या शिक्षकांना किंवा येथील कर्मचाऱ्यांना पगार दिला जात नाही. जी.पी.एफ. किंवा डी.सी.पी.एस. अशा कोणत्याही प्रकारच्या सुविधा या कर्मचाऱ्यांना नाहीत. ते एकदा सेवानिवृत्त झाल्यानंतर त्यांना नंतर कोणत्याही प्रकारची मदत दिली जात नाही. त्यानंतर समितीने बाल सुधारगृहातील कर्मचाऱ्यांचे वेतन हे योग्य वेळी होते का? अशी विचारणा केली असता मुख्य अधिकारी यांनी समितीला अशी माहिती दिली की काही वेळा उशीर होतो. पण एप्रिलचा पगार मे महिन्याच्या शेवटच्या तारखेपर्यंत होतो. केव्हा केव्हा यापेक्षा जास्त उशीर होतो. हे प्रकार टाळण्यासाठी शासनाने यामध्ये बदल करणे अत्यंत आवश्यक आहे. आम्हाला इतर कर्मचाऱ्यांप्रमाणे डीसीपीएस किंवा अन्य कोणतीही योजना लागू नाहीत. कर्मचारी जे पैसा गुंतवितात त्या पैशावर फक्त ६.२५ टक्के व्याज दिले जाते. सन १९४९ पूर्वीचे एक अकाउंट आहे. त्या अकाउंटमध्ये आमचे पैसे जमा केले जातात. आमचे पगार वेळेवर होत नाहीत. त्यामुळे आमची मानसिकता बरोबर राहत नाही. अशा अवस्थेत आम्हाला मुलांबरोबर राहून त्यांना शिकवावे लागत आहे.

त्यानंतर समितीने येथील कर्मचारी/अधिकारी अशी एकूण किती पदे आहेत याची विचारणा केली असता येथे २३५ पदे मंजूर आहेत, त्यापैकी ६३ पदे रिक्त आहेत. त्यामुळे येथील कर्मचाऱ्यांवर कामाचा बोजा जास्त आहे. येथील कर्मचारी तीन सिफ्टमध्ये काम करीत आहेत. आकृतीबंधामध्ये सुधारणा होणे आवश्यक आहे. दुसरी मेजर अडचणी अशी आहे की, कुक, गार्ड आणि स्वीपर यांची पदे मोठ्या प्रमाणावर रिक्त आहेत. आता या संस्थेमध्ये फक्त दोनच कूक आहेत. त्यातील एक सकाळी येतो

व दुसरा दुपारी येतो.त्यातील एक कर्मचारीसुट्टीवर गेल्यानंतर दुसऱ्या कर्मचाऱ्याला दोन्हीवेळेचा स्वयंपाक करावा लागतो. डोंगरी येथे ५५० मुलांची क्षमता आहे. त्या ठिकाणी देखील दोनच कूक आहेत. डेव्हरी ससून येथे ४०० मुलांची क्षमता आहे तेथे देखील दोनच कूक आहेत. येथे एकच स्वीपर आहे.गेल्या ६ वर्षांपासून ही पदे रिक्त होती. काही दिवसांपूर्वीच त्या व्यक्तीला अनुकंपावर नियुक्त केलेले आहे. अशा प्रकारचे अनेक प्रश्न आहेत. यामध्ये सुधारणा होणे मुलांच्या दृष्टिने अत्यंत आवश्यक आहे. या संस्थेमध्ये एकही समुपदेशक नाही.

आता या संस्थेमध्ये एकूण किती मुले आहेत ? अशी विचारणा केली असतामुले व मुली असे दोन्ही मिळून २४० इतकी संख्या आहे. सदर मुले-मुली हे किती वयोगटातील आहेत ? सदर मुले-मुली हे १२ ते १८ वयोगटातील आहेत.समितीने मुलीच्या घरी मुलींना काय प्रॉब्लेम असतात? अशी विचारणा केली असता, बाल सुधारणगृहामध्ये काही मुलींना वेगवेगळ्या प्रकारणातून आणले जाते. काही मुली पळून आलेल्या असतात. काही मुली रेल्वेमध्ये सापडलेल्या असतात. तर काही अनाथ असतात. येथे येणाऱ्या मुला-मुलींना त्यांच्या आई-वडीलांच्या सल्ल्यानुसार त्यांना चांगले शिक्षण देणे. ते जास्तीत जास्त अभ्यासामध्ये गुंतून राहतील, अशा प्रकारच्या उपयायोजना आम्ही करतो.

बाल सुधारणगृहातील मुलांचा कल कोणत्या क्षेत्राकडे आहे हे जाणून घेण्यासाठी चाईल्ड गायडन्स टीम आहे.साधारणतः दोन महिन्यात मुलांचा कल कोणत्या क्षेत्राकडे आहे हे निदर्शनास येते. मुलांचा ज्या क्षेत्रात कल असेल त्याचे प्रशिक्षण घेण्यासाठी त्यांना चांगल्या संस्थांमध्ये पाठविण्यात येते.या परिसरात छोट्याछोट्या स्कीलचे प्रशिक्षण देण्यात येते. आशा सदन, सुख-शांती या संस्थांमध्ये ६ ते १२ वयोगटातील मुलींना पाठविण्यात येते.त्या संस्थांच्या माध्यमातून त्यांना प्रशिक्षण देण्यात येते.

इलेक्ट्रीशियन, कारपेंटर, प्लंबर, टेलरींग, वायरमन इत्यादी प्रशिक्षण डेव्हिड ससून येथील संस्थेमध्ये देण्यात येते.

संस्थेचा परिसर ३०-३५ एकर क्षेत्राचा आहे.यातील काही जागेवर पूर्वी मुलांना शेती विषयक प्रशिक्षण देण्यात येत होते.परंतु नंतर ते बंद झाले.हळूहळू संस्थेच्या जवळजवळ २३ एकरवर आजूबाजूच्या लोकांनी अतिक्रमण केलेले आहे. सदरहू अतिक्रमण निष्कासित करण्यासाठी आम्हाला पोलीस विभागाच्या संरक्षणाची

आवश्यकता आहे. या प्रकरणी आम्ही शासनाकडे तक्रार केलेली आहे.ही संस्था अजून चांगल्या प्रकारे चालवण्यासाठी शासनाने ही संस्था स्वतःकडे हस्तांतरित करून घेतल्यास चांगले होईल. असे समितीस सांगितले.

यावर समितीनेशासनाने लवकरात लवकर ही संस्था ताब्यात घ्यावी या संदर्भात समितीच्या वतीने शासनास शिफारस करण्यात येईल. असे विदीत केले.

समितीने संस्थेकडे पुरेशा प्रमाणात पदे उपलब्ध आहेत काय ? अशी विचारणा केली असता मुख्य अधिकारी यांनी संस्थेतील अनेक पदे रिक्त आहेत.विनंती आहे की, संस्थेतील रिक्त पदे भरण्यासाठी समितीने प्रयत्न करावा. तसेच सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे अगोदर सांगितल्यानुसार शासनाने ही संस्था ताब्यात घ्यावयास पाहिजे.तोपर्यंत मुलांना लागणाऱ्या बॅग, ड्रेस, लेखनसामुग्री इत्यादी तसेच इन्फ्रास्ट्रक्चरसाठी पुरेशा प्रमाणात निधी उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे.

समितीने मागच्या काळात या सुधारगृहातून मुले पळून गेल्याची घटना घडली होती. मुले पळून जाण्याची कारणे काय आहेत ? अशी विचारणा केली असता, मुले या ठिकाणी आल्यानंतर सुरुवातील ते घरी जाण्यास उत्सुक असतात. सुरुवातीच्या १५ दिवसांत ते संस्थेशी एकरूप होत नाहीत. त्यामुळे ते पळून जाण्याचा प्रयत्न करतात.तसेच दुसरी बाब अशी की, मुलांची त्यांच्या आईशी भेट घडवून आणण्यासाठी पोलिसांकडून एस्कॉर्ट उपलब्ध होत नाही. त्यामुळे सुध्दा मुले पळून जातात.शिवाय काही मुले हॅबीच्युअल असतात. मुले पळून जाण्याचे प्रकार घडू नयेत म्हणून अटेंडंट आणि गार्डची सुध्दा जास्त पदे असणे आवश्यक आहे. केअर टेकरची दोनच पदे आहेत. जर सुधारगृहातील मुलाची प्रकृती बिघडल्याने त्याला रुग्णालयात न्यावयाचे असल्यास आतील परिसरातील केअर टेकर मुलाला रुग्णालयात घेऊन जातात. त्यामुळे गेटवरील केअर टेकर यांना आतमध्ये ड्युटीसाठी यावे लागते. गेटवर कोणी नसल्यामुळे मुले याच संधी फायदा घेऊन पळून जातात. मुले पळून जाऊ नयेत म्हणून परिसराला संरक्षण भिंत करणे आवश्यक आहे. तसेच रुग्णवाहिका आणि ड्रायव्हरची सुध्दा आवश्यकता आहे.

समितीने संस्थेमध्ये गायनॅक डॉक्टर आठवड्यातून किती वेळा येऊन मुलींची तपासणी करतात ? अशी विचारणा केली असता, संस्थेच्या परिसरात दवाखाना असून डॉक्टर उपलब्ध आहेत. परंतु गायनॅक डॉक्टर नाहीत.जर मुलींना काही त्रास जाणवू

लागला तर त्यांना उपचारासाठी गायनॅक डॉक्टरांकडे नेण्यात येते. संस्थेमध्ये पुरुष डॉक्टर उपलब्ध आहेत, परंतु त्या बरोबरच महिलांना उद्भवणाऱ्या आजारांवर उपचार करण्यासाठी महिला डॉक्टर सुध्दा असणे गरजेचे आहे. सुधारगृहातील मुलींची दरमहा गायनॅक डॉक्टरकडून वैद्यकीय तपासणी होते काय ? अनेक मुलींना तीन-तीन महिने मासिक पाळी येत नाही, आल्यास अतिशय मंद असते. मुलींची गायनॅक डॉक्टरांकडून नियमितपणे वैद्यकीय तपासणी करण्यात येत नाही. परंतु आवश्यकतेनुसार मुलींना गायनॅक डॉक्टरांकडे उपचारासाठी नेण्यात येते. मुलींच्या मासिक पाळीच्या संदर्भात रजिस्टर ठेवलेले आहे. मुलींना मासिकपाळीमध्ये काही त्रास होत असल्यास त्यांच्याशी संवाद साधून आवश्यकतेनुसार तज्ज्ञांकडे नेण्यात येते. शासनाच्या अनेक योजना आहेत. पण त्या मोफत मिळविण्यासाठी आम्हाला मोठ्या प्रमाणावर पाठपुरावा करावा लागत आहे. येथील आय.टी.आय.ची इमारत सन १९८९ मधील आहे. सदर इमारत ही मोडकळीस आलेली आहे. सदर इमारतीमध्ये जाण्यासाठी देखील आम्हाला भीती वाटत आहे. एवढी ती इमारत मोडकळीस आलेली आहे. आय.टी.आय. या संस्थेतून अनेक विद्यार्थी चांगले शिक्षण घेऊन स्वतःच्या पायावर उभा टाकलेले आहेत. या संस्थेतील अनेक विद्यार्थी हे फिटर, वायरमन व इलेक्ट्रॉनिक मेकॅनिक अशा प्रकारच्या कोर्सचे प्रशिक्षण घेऊन जॉब करीत आहेत. या संस्थेतील काही मुले दुबई येथे देखील जॉब करीत आहेत. या संस्थेतील विद्यार्थ्यांना आम्ही दोन वर्षे मोफत प्रशिक्षण देतो.

सेंट्रल ऑफिसकडून काही प्रमाणात निधी दिला जातो. त्या निधीतून त्या इमारतीच्या दुरुस्तीची कामे करीत आहोत. मध्यंतरी सन २०१२ ते २०१६ च्या दरम्यान आर्थिक स्थितीमुळे ती बंद पडली होती. कोर्टाच्या आदेशानंतर सन २०१६ ला पुन्हा सुरु करण्यात आली. आमच्या आय.टी.आय. संस्थेला कोणत्याही प्रकारचे अनुदान मिळत नाही. सदर संस्थेमध्ये एकूण १३ जणांचा स्टाफ आहे. त्यातील फक्त तीन कर्मचारी हे परमनंट आहेत. उर्वरित १० कर्मचारी हे कंत्राटी बेसवर काम करीत आहेत. यांना फार कमी मानधनावर काम करावे लागत आहे. साधारण: दोन ते तीन महिन्याला एक कर्मचारी नोकरी सोडून जात आहे. निधी अभावी अशी परिस्थिती निर्माण झाली आहे.

बाल सुधारगृहातील सर्वात गंभीर विषय म्हणजे येथील बऱ्याच इमारती मोडकळीस आलेल्या आहेत.

४.२ विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या वेळी मुख्य कार्यकारी अधिकारी, बाल सुधारगृह, मानखुर्द यांनी खालीलप्रमाणे लेखी माहिती दिली :

संस्थेतील प्रवेशिकांना देण्यात येणार आहार हा शासनाने प्रमाणित केलेल्या आहार तालिकेनुसार सस्थेमार्फत देण्यात येतो.

संस्थेमध्ये मा.बाल कल्याण समितीच्या आदेशान्वये प्रवेशितांना दाखल करण्यात येते. संस्थेत प्रवेशितांना दाखल केल्यानंतर व प्रत्येक ३ महिन्यातून वैद्यकीय तपासणी केली जाते. तसेच संस्थेचे वैद्यकीय अधिकारी दैनंदिन प्रवेशितांच्या आरोग्या विषयक समस्यांचे अवलोकन करून संबंधित प्रवेशितांवर वैद्यकीय उपचार करतात. तसेच गरजेनुसार सदर प्रवेशितांना बृहमुंबई महानगरपालिका व राज्य शासनांच्या रुग्णालयात वैद्यकीय उपचारासाठी दाखल केले जाते. तसेच संस्थेत डोळे तपासणी, शारारिक तपासणी व इतर वैद्यकीय शिबिराचे आयोजन केले जाते.

सद्यःस्थित संस्थेची अंदाजे रु ५५ लाखांची पाण्याची देयके थकीत आहेत. त्याचप्रमाणे शासनातर्फे मानखुर्द येथील संस्थाची विज देयके अदा करण्यासाठी विशेष अनुदान रुपये ७१,८९,१४१/- शा.नि.चिएसो/२०१७/प्र/क्र१७३क/का-८ दि. २४.१०.२०१७ अन्वये देण्यात आले. तसेच मे. रिलान्स एनर्जी लि. यांनी ९१ लाख रुपये थकित विजदेयक माफ केले आहे. रक्कम रुपये १२,००,०००/- आहे असे एकूण ६७ लाखांची देयके थकित आहेत तसेच दि.चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटी, मुंबई या संस्थेची थकित देयके, प्रवेशितांना सुधारीत बाल न्याय अधिनियमानुसार सोईसुविधा पुरविणे व कर्मचाऱ्यांचे प्रलंबित मुलभूत लाभांविषयी योग्य निर्णय घेण्यास्तव या कार्यालयामार्फत वेळोवेळी प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे.

बाल कल्याण समिती व सोसायटी यांच्यामध्ये योग्य समन्वय असून वारंवार बैठका व भेटी होत असतात.

मानखुर्द येथील नवीन / अतिरिक्त बालगृह या संस्थेचे निवासी बाल गृह व कर्मचारी निवास स्थानी यांच्या इमारती ना दुरुस्त आहेत याबाबत बाल न्याय(मुलांची काळजी व संरक्षण) अधिनियम २०१५ मधील तरतुदीच्या निकषावरून या संस्थेने शासनाकडे दिनांक ६ फेब्रुवारी. २०१८ रोजी संस्थेचा प्रारूप आराखडा सादर केला आहे.

शासनाच्या वेतन अनुदानात समाविष्ट नसल्याकारणाने शासनाच्या सहायक निर्धीतून या कर्मचाऱ्यांच्या वेतन अनुदानाची तरतुद करण्यात येते. सदर निधी काही वेळेस अर्थखात्याकडून विभागास विलंबाने उपलब्ध होतो. याबाबत शासनाकडे या संस्थेने दिनांक २६/९/२०१७ व दिनांक ६/२/२०१८ रोजी प्रस्ताव सादर केला आहे.

दि.चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटी, मुंबई या संस्थेच्या आस्थापनावरील २३५ पदांपैकी ६३ पदे रिक्त आहेत. सदर पदे सरळसेवा भरतीने भरण्यास मंजुर मिळणेबाबत या कार्यालयामार्फत शासनास प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे.

संस्थेत दाखल होणाऱ्या प्रवेशित मुलांसाठी फिटर वर्ग, इलेक्ट्रॉनिक्स वर्ग, हस्तकला, शिवण काम, वेल्डिंग, चित्रकला, नशीकाम, तारतंत्री, रंगकाम, संगणक, योगा, संगीत, नृत्यकाम व इतर घरगुती साहित्याचे दुरुस्तीचे प्रशिक्षण इत्यादी व्यवसाय प्रशिक्षण देण्यात येते.

याबाबत संस्थास्तरावर वेळोवेळी पोलिस यंत्रणेला वेळोवेळी पत्रव्यवहार करण्यात आलेला आहे. तसेच पोलिस यंत्रणेमार्फत निरीक्षण गृह, उमरखाडी येथे दैनंदिन पोलिस दल संरक्षणाकरीता उपलब्ध आहेत तसेच नवीन बालगृह, मानखुर्द या संस्थेच्या आवश्यकतेनुसार पोलिस दलांमार्फत वेळोवेळी एस्कॉर्ट उपलब्ध करून दिले जातात.

सदर संस्थेची देखभाल व दुरुस्तीची नोंद सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्या नस्तीवर असून सदर बाबत स्वतंत्र निधी उपलब्ध होण्याकरीता शासन स्तरावर प्रस्ताव सादर केला आहे.

दि.चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटी अतंर्गत मानखुर्द, माटुंगा, उमरखाडी येथील इमारतीचे बांधकाम हे सन १९६० पुर्वीचे असून आजतागायत इमारती दुरुवस्थेत आहेत. याबाबत शासन स्तरावर दि.चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटी साठी स्वतंत्र वार्षिक निधी उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.

विभागीय सचिवांची साक्ष :-

बाल सुधारगृह, मानखुर्द येथे दिलेल्या भेटीच्या वेळी प्राप्त झालेल्या माहितीच्या अनुषंगाने दिनांक १४ ऑगस्ट, २०१८ रोजी विभागीय सचिवांची साक्ष घेण्यात आली. साक्षीच्या वेळी समितीला बालकांना कोणकोणता आहार दिला पाहिजे, यासंदर्भातील माहिती देण्यात यावी. तसेच आहाराची प्रोसिजर कशी आहे ? अशी विचारणा केली असता, विभागीय अधिकारी यांनी बालसुधार गृहामध्ये स्वयंपाकी, सहाय्यक हे कर्मचारी असतात. यासंदर्भात संस्थेमार्फत निविदा काढण्यात येते. आपले कर्मचारी अन्न शिजवून देतात. भाजीपाला व अन्नधान्याच्या पुरवठ्याबाबतची निविदा वेगळी असते. मास-मच्छी घेत नाही. परंतु ते डोनेशनमधून मिळत असते. असे समितीस सांगितले.

समितीने स्वयंपाकी कमी आहेत व त्यामुळे आहे त्यांच्यावर जास्तीचा ताण येत आहे. त्यांचे खूप हाल होत आहे. तसेच त्यांना वेतन नाही, पेंशन नाही, इमारत पडण्याच्या स्थितीत आहे. इमारत कोसळली तर लहान मुलांचे काय होईल ? त्या लहान मुलांची जबाबदारी कोण घेणार आहे ? अशी विचारणा केली.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी डोंगरी येथील इमारतीचे ऑडीट केलेले आहे. त्यासंदर्भात सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडे कार्यवाही चालू आहे. यासंदर्भात असलेल्या समितीकडून राज्यातील बालगृहांचा रिव्ह्यू घेतला जातो. यासंदर्भात न्यायालयात केस देखील आहे. येथील २३ एकर जागा जिल्हाधिकारी यांनी त्यांच्या ताब्यात घेतलेली आहे. दुसरी बाब अशी की, मानखुर्द येथे व राज्यात शासकीय संस्था स्ट्रक्चरल ऑडीट करित आहेत. त्याबाबत सॅक्शन करून घेतलेले आहे. आता त्याचे बांधकाम हाती घेतले जाणार आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने या ठिकाणी आयटीआय देखील आहे व तेथे इलेक्ट्रीशियन, फिटर इत्यादी ट्रेड शिकविले जातात. परंतु ती इमारत केव्हाही पडू शकते. त्यामुळे त्या इमारतीचे देखील बांधकाम करण्याची आवश्यकता आहे. समितीने ते बांधकाम पाहिलेले आहे. संध्या संस्थेमध्ये किती मुले आहेत ? अशी विचारणा केली.

विभागीय अधिकारी यांनी ९८८ मुले आहेत. मानखुर्दची संख्या वेगळी आहे.

समितीने मानखुर्द येथील सुधारगृहाला वॉल कंम्पाऊंड देखील नाही. त्यासंदर्भात सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडे प्रस्ताव सादर केलेला आहे. परंतु त्याला मंजूरी मिळालेली नाही. त्यावर निर्णय होणार आहे. डोंगरी येथील सुधारगृहाला वॉल कंम्पाऊंड केलेले आहे. अशी माहिती दिली.

सुधारगृह परिस्थिती पाहून समितीला फार वाईट वाटले. तेथे एकच स्वयंपाकी आहे व तो कंत्राटी पद्धतीवर आहे. पूर्वी तेथे महिला स्वयंपाक करीत होत्या. परंतु त्यांना देखील तुम्ही १०-१० वर्षे वेतन दिले नव्हते. अशी विचारणा केली. असता विभागीय अधिकारी यांनी परंतु आता यासंदर्भातील मान्यता घेऊन कार्यवाही केली जात आहे. तसेच याबाबतचा आकृतीबंध फायनल स्टेजवर आहे. दिपावलीच्या वेळी तेथे काम करणाऱ्या महिला सुधारगृहातील मुलांच्या दिपावलीकरिता त्यांच्या घरी देखील जात नव्हत्या. त्यांना थेट कस्टमार्ईज सेवा लागू करता येत नाही. त्यांची सेवा थांबू नये म्हणून प्रयत्न चालू आहे. याबाबतचे काम तातडीने चालू आहे. आता सर्वांना वेतन मिळत आहे. काही वेळा ७० टक्के अनुदान प्राप्त होते. त्यांना १०० टक्के वेतन अनुदान देतो. परंतु ते शासकीय कर्मचारी नाहीत. असे समितीस सांगितले.

त्या कर्मचाऱ्यांना खाजगी संस्था म्हणून वापरू नये. त्यांना शासकीय सेवेत सामावून घ्यावे व त्यानुसार लाभ द्यावा. इमारतीसंदर्भात देखील तातडीने कार्यवाही करावी, अशी समितीची सूचना आहे.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी ठीक आहे. त्या ठिकाणी भेट दिली होती, तेव्हा तेथील बाब लक्षात आली होती. त्या दृष्टीने मुलांकरिता सर्व इन्फ्रास्ट्रक्चर मिळावे यासाठी प्रयत्न केले जात आहे. परंतु त्यांच्या वेतनामध्ये अडचण येणार नाही. त्यांना बऱ्याच सुविधा उपलब्ध करून दिलेल्या आहेत. कंम्पाऊंड वॉल व इतर बाबीसाठी प्राधान्य देण्यात येत आहे.

समितीने सध्या सदरहू बालगृह कोण चालवित आहे ? अशी विचारणा केली. असता विभागीय अधिकारी यांनी मानखुर्द येथील बालगृह दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी या स्वयंसेवी संस्थेमार्फत चालविले जात आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने सदरहू काम स्वयंसेवी संस्थेकडून काढून घेण्यात यावे. तेथे तुमची ४० एकर जमीन आहे. या जागेवर अतिशय चांगले बांधकाम होऊन तेथे जवळपास १ लाख

मुले राहू शकतात. ताब्यामध्ये किती जागा आहे व या जागेचा चांगला उपयोग करून न घेता तुम्ही एवढ्या वर्षांपासून काय करीत आहात ? या जागेचा चांगला उपयोग करण्यात यावा.

या बालसुधार गृहाच्या जवळपास ४० एकर जागेपैकी ६ एकर जागेमध्ये अतिक्रमण झालेली असून ही अतिशय गंभीर बाब आहे. अतिक्रमण काढण्यासाठी तुम्ही काय प्रयत्न केलेले आहे ? समितीने यावर चिल्ड्रन एड सोसायटीकडून ही संस्था काढून शासनाने स्वतःकडे घ्यावी व तेथील १५-२० मुलांची व्यवस्था करावी. त्या करिता शासनाने निधी द्यावा. अशी समिती शिफारस करेल.

समितीने शासनाकडून सीएसआर फंडींग देखील मिळू शकते. या संस्थेमध्ये स्वयंपाक करण्यासही स्टाफ नाही ही अतिशय वाईट स्थिती आहे. अशी विचारणा केली.

समितीने या संस्थेमध्ये काम करणाऱ्यांना गेल्या १५ वर्षांपासून पगार देखील दिला जात नाही. ज्या गरीब महिला तेथे अन्न तयार करून मुलांना देतात त्यांना वेळेत पगार दिला जात नाही. यामुळे त्या महिला न्यायालयात गेल्या होत्या. न्यायालयात सांगितले की, त्यांना पगार द्यावा.

विभागीय अधिकारी यांनी त्यावेळी तेथे जीसंस्था कार्यरत होती त्यांनी स्टाफ मंजूर केलेला नव्हता. असे समितीस सांगितले.

समितीने रिलायन्स कंपनीचे किती बिल पेंडींग आहे ? अशी विचारणा केली. असता विभागीय अधिकारी यांनी ७२ लाख रुपये शासनाकडून मिळाले असून ९१ लाख रुपये थकित वीज देयकमाफ केले आहे. १ कोटी ६० लाख रुपये विजेचे अनुदान मिळाले. बेस्टचे १२ लाख रुपयांचे बिल शिल्लक आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने हे अनुदान पुरेसे नाही. इमारत धोकादायक स्थितीत आहेत. येथील मुलांना बनियन, चप्पल, अंडरवेअर दिली जाते. कोठे तरी भीक मागत असल्याचे आढळून आल्यावर ही मुले ३-४ दिवसासाठी येतात व या वस्तू घेऊन जातात. नंतर या संस्थेत येणाऱ्या मुलांना या वस्तू मिळत नाहीत. तेथील मुलांशी बोललो. येथे अनेक प्रकारची मुले येतात. काही मुलींवर वडिलांनी, शेजारच्यांनी बलात्कार केलेला असतो. ही मुले त्यांच्या घरी जाण्यास तयार नसतात. त्यांना तेथील वातावरण आवडत असल्याचे दिसून आले. ही मुले या संस्थेत खूष होती. अशा वेळी आपण त्यांना जास्त

चांगल्या सुविधा उपलब्ध करून दिल्या पाहिजेत. या मुलांना सायकल, चप्पला, चड्डी, बनियन दिले पाहिजे.या गोष्टी तेथे नाहीत. संस्थेचे काम चांगले आहे. तसेचसमितीने दिलेल्या भेटीच्या वेळी तेथे काही डिव्होटेटड लोकही दिसले, काही खाजगी संस्था दिसल्या. तसेच या संस्थेमध्ये एकच कुक आहे. तिला रविवारी देखीलसुट्टी घेता येत नाही. तेथे भिंत नसल्यामुळे मुले तेथून पळून जातात. संस्थेमध्येसिक््युरिटी नाही. तेथेभिंत वाढवणे गरजेचे आहे.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी भिंत वाढवली होती. मात्र ती जास्त वाढवल्यामुळे ती पाडावी असा आक्षेप घेण्यात आला होता. असे समितीस सांगितले.

समितीने बालसुधार गृहातील मुले व मुलांचीवैद्यकीय तपासणी केली जाते काय ? त्याची नोंद ठेवली जाते काय, तसेच वैद्यकीय तपासणी कोण करते ? अशी विचारणा केली.

विभागीय अधिकारी यांनी संस्थेचे डॉक्टर आहेत, स्टाफ आहे. ३ भागात संस्था असून२ डॉक्टर्स आहेत.मुलांची नियमितपणे तपासणी होते. प्रत्येकाचे कागदपत्रे वेगळे ठेवले जाते.खाजगी संस्थाच्या माध्यमातून महिन्यातून दोन वेळा वैद्यकीयकॅम्प घेतला जातो.

समितीने साधारणपणे ७-८ वर्षानंतर मुली मोठ्या होतात. त्यांच्याकरिता गायनिक डॉक्टरांची आवश्यकता असते. या संस्थेतील मुलींचे चेक अप जनरल डॉक्टर करतात. मात्र त्यांच्याकरिता गायनिक डॉक्टर नाहीत. या डॉक्टरांची तेथे आवश्यकता आहे. असे समितीने सुचविले.

त्यावर विभागीय अधिकारी यांनी ज्या संस्थेला भेट दिली तेथे लहान मुली होत्या. इतर संस्थेमध्ये काही मुली आहेत. बीएमसीला विनंती केली होती. त्यांच्या रुग्णालयातून चेक-अप करिता डॉक्टर उपलब्ध झाले तर ते सोयीचे होईल. आदिवासी आश्रमशाळेमध्ये राहणाऱ्या मुलींची पाळी नियमित आहे की नाही याबाबत तपासणी करण्याकरिता स्त्रीरोग तज्ज्ञ असणे अनिवार्य आहे, तसा नियमच आहे. असेही समितीने सुचविले.

समितीने २३५ पैकी ६३ पदे रिक्त असल्यामुळे इतरांवर बोजा पडत आहे, याची माहिती द्यावी. अशी विचारणा केली.

विभागीय अधिकारी यांनी या संबंधी मागणी केलेली आहे. वित्त विभागाकडे प्रस्ताव अंतिम टप्प्यात आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने सोसायटीतील मुले पळून जाऊ नयेत याकरिता एस्कॉर्ट मिळण्याबाबत शासनाने काय पावले उचचली आहेत ? अशी विचारणा केली.

विभागीय अधिकारी यांनी ज्यावेळी ही मुले संस्थेबाहेर जातात तेव्हा त्यांना पोहचवण्यासाठी पोलिसांची आवश्यकता असते. पोलिसांकडून वेळेवर एस्कॉर्ट आवश्यक असतो. मात्र त्यांच्याकडे स्टाफची अडचण असल्यामुळे वेळेवर एस्कॉर्ट मिळत नाही. असे समितीस सांगितले.

समितीने ती इमारत अत्यंत धोकादायक आहे. तेथील बाथरूमची अतिशय बिकट अवस्था झालेली आहे. अशी विचारणा केली.

विभागीय अधिकारी यांनी याबाबत लवकरच कार्यवाही केली जाणार आहे. तेथे भेट दिलेली आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने सध्या मुंबईमध्ये किती वर्किंग वुमेन हॉस्टेल आहेत ? अशी विचारणा केली.

विभागीय अधिकारी यांनी सर्व हॉस्टेल्स एनजीओ मार्फत चालवले जाते. त्यावर केंद्र शासनाचे नियंत्रण आहे. ही योजना देखील केंद्र शासनाची आहे. असे समितीस सांगितले.

समितीने महिलांना किती वर्षासाठी तेथे राहता येते ? अशी विचारणा केली.

विभागीय अधिकारी यांनी ३ वर्षांपर्यंत त्यांना तेथे राहता येते व आवश्यकता असल्यास २ वर्षे मुदत वाढवून दिली जाते. शासकीय कर्मचारी महिलांना क्वार्टर्स मिळतात. असे समितीस सांगितले.

अभिप्राय व शिफारशी :-

समितीने दिनांक २३ मे २०१८ रोजी बाल सुधारगृह, मानखुर्द येथे दिलेल्या भेटीच्या अनुषंगाने आणि दिनांक १४ ऑगस्ट २०१८ रोजी घेतलेल्या विभागीय सचिवांच्या साक्षीच्या अनुषंगाने समितीने बालसुधारगृहातील मुलांची/मुलींची एकुण संख्या किती आहे ? त्यांना कोणकोणत्या सोयीसुविधा देण्यात येतात ? त्यांची वैधकिय

तपासणी करण्यात येते का ? तसेच तेथील कर्मचाऱ्यांची संख्या किती आहे याबाबत विचारणा केली असता विभागाच्या अधिकाऱ्यांनी आणि मुख्य अधिकारी, बालसुधारगृह यांनी खालीलप्रमाणे माहिती दिली, बाल सुधारगृह मानखुर्द येथे एकुण ६०० मुले मुली असून त्यातील २७० मुले / मुली मतिमंद आहेत. संस्थेतील मुलांना देण्यात येणारा आहार हा शासनाने प्रमाणित केलेल्या आहार तालिकेनुसार संस्थेमार्फत दिला जातो. यामध्ये कधी कांदेपोहे,इडली चटणी,रवा, शिरा इ. आहार दिला जातो. तसेच जेवणही डाळ,भात,भाजी,चपाती दिले जाते. यामध्ये कधी कधी मुलांना जास्तीची चपाती लागली तर ती ही दिली जाते. त्यांना आंघोळीचा साबण,टुथपेस्ट,फणी,कपडे,चप्पल,शाळेची पुस्तके इ. सामानही पुरविले जाते. हे सामान प्रमाणित केलेल्या दुकानदाराकडून किंवा एखादया देणगीदाराकडूनही दिला जातो. काही वेळा मुलांना वैदयकिय मदतीची गरज असते तीही येथे पुरविली जाते.येथे दिवसरात्र दवाखाना असून एक डॉक्टर व नर्स उपस्थित असतात मात्र मुलींच्या आजारपणाच्या वेळी ज्या महिला वैदयकिय (डॉक्टर) अधिकारी ची आवश्यकता आहे ती मात्र उपलब्ध करून देता येत नाही. अशी माहिती समितीला देण्यात आली.

समितीने जेव्हा एखादया मुलीला काही त्रास होऊ लागला तर काय उपाययोजना केल्या जातात अशी विचारणा केली असता ज्या मुलीला त्रास होत आसतो त्या मुलीला बृहमुंबई महानगर पालिकेच्या किंवा शासनाच्या दवाखान्यात दाखल करून उपचार केले जातात. अशी माहिती समितीला देण्यात आली याबाबत समिती तीव्र नाराजी व्यक्त करून अशी शिफारस करते की **या बालसुधारगृहामध्ये जो दवाखाना आहे त्या दवाखान्यामध्ये महिला तज्ञ डॉक्टरांची नियुक्ती तात्काळ करण्यात यावी जेणे करून मुलींना कधी महिलांच्या तक्रारी जाणवु लागल्या तर त्यावर तात्काळ वैदयकीय उपचार उपलब्ध होतील व वेळच्या वेळी वैदयकीय सुविधा ही मिळेल. अशी समितीची आग्रहाची शिफारस आहे.**

समितीने येथील बालसुधारगृह, मुला / मुलींची राहण्याची ठिकाणे, शिकवण्याच्या खोल्या आणि प्रशिक्षण केंद्रे यांची पाहणी केली असता समितीच्या असे निर्देशास आले कि हे सुधारगृह अत्यंत मोडकीस आलेले असून कधीही अपघात होऊ शकतो. यासाठी समितीची अशी शिफारस आहे कि **बाल सुधारगृहाची इमारत ही अत्यंत जुनी असून अनेक ठिकाणी इमारतीची दुरावस्था झालेली आहे. तेथील खोल्याही अत्यंत**

मोडकीस आलेल्या आहेत. संस्थेच्या परिसरातील आय.टी.आय ही इमारत ही मोडकीस आलेली असून विद्यार्थी व शिक्षक जीवमुठित धरून तेथे प्रशिक्षण घेत आहेत. याबाबत शासनाने सार्वजनिक बांधकाम विभागास स्वतंत्र नस्तीवर निधी उपलब्ध होण्यासाठी शासनाने प्रयत्न करावेत. तसेच शासनाच्या एम एम आर डी ए ने देखील याबाबत लक्ष घालून नवीन इमारत बांधून देण्याबाबत सहकार्य करावे.

तसेच बालसुधारगृहाच्या ४० एकर जागेपैकी ६ एकर जागेमध्ये जे अतिक्रमण झालेले आहे ही अतिशय गंभीर बाब आहे. हे अतिक्रमण तात्काळ काढून तेथे संरक्षक भिंत बांधण्याचे काम युध्दपातळीवर सुरू करून सुधारगृहाला अतिक्रमणाच्या विळख्यापासून सोडवावे अशी ही समितीची शिफारस आहे.

या सुधारगृहातील कर्मचाऱ्यांची संख्या ही २३५ असून ६३ पदे ही रिक्त आहेत. या रिक्त पदांचा बोजा हा इतर कर्मचाऱ्यांवर पडतो यासाठी आकृती बंधामध्ये सुधारणा घडवून सरळसेवा भरतीने पदे भरण्यासाठी शासनाने तात्काळ प्रस्तावाला मान्यता द्यावी अशी ही समितीची शिफारस आहे.

दि. चिल्ड्रेन्स एक सोसायटी ही संस्था अत्यंत चांगल्या प्रकारे काम करित असून निधी अभावी त्यांचे प्रयत्न अपुरे पडत आहे सबब शासनाने ही संस्था स्वतःच्या अखत्यारित घ्यावी, स्टाफ वाढवावा, नियमित वेतन देण्याची व्यवस्था करावी तसेच या संस्थेतील कर्मचाऱ्यांनाही शासनाने आपल्या सेवेत सामावून घेऊन त्यांना वेळच्यावेळी पगार व इतर भत्ते मिळण्यासाठी पुरक निधीची तरतुद आपल्या अंदाजपत्रकात करावी जेणे करून या सर्व स्तरावून येणाऱ्या मुलांना सांभाळणे, त्यांचे संगोपन करणे, त्यांना शिकविणे योग्य पद्धतीने होऊ शकेल यासाठी येथील सर्व कर्मचाऱ्यांचे समिती अभिनंदन करत व शासनाला ही संस्था लवकरात लवकर स्वतःच्या ताब्यात घेण्याबाबत आग्रहाची शिफारस करित आहे. आणि केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला दोन महिन्यात सादर करावी.

परिशिष्ट- “अ”
विभागाची माहिती

बृहत्सुंबई महानगरपालिका
सामान्य प्रशासन

नोकत भवन कार्यालयांकडून क व ड संवर्गाच्या विदुनामावली गोंदवही पडताळी कार्यक्रमाबाबतचा अहवाल

कोकण भवन कार्यालयांकडून विदुनामावल्यांची अंतिम पडताळणी झालेली बाती

अ.क्र.	बाते क्र.	बात्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
1	1	सह प्रकअ(आस्था) एमएसई	सहायक राजशिष्टाचार व संपर्क अधिकारी	सरळसेवा	3	01-04-2017	06-02-2018
2	1	सह प्रकअ(आस्था) एमएसई	शिपाई	सरळसेवा	83	01-04-2017	06-02-2018
3	1	सह प्रकअ(आस्था) एमएसई	श्रमिक	सरळसेवा	4	01-04-2017	06-02-2018
4	1	सह प्रकअ(आस्था) एमएसई	मानव संसाधन समन्वयक सहाय्यक	सरळसेवा	9	01-04-2017	06-02-2018
5	1	सह प्रकअ(आस्था) एमएसई	मानव संसाधन समन्वयक सहाय्यक (दुय्यम)	सरळसेवा	27	01-04-2017	06-02-2018
6	2	सह प्रकअ(आस्था) एमपीआर	लिपीक (सरळसेवा/अनुकंपा)	सरळसेवा	3560	18-12-2017	29-01-2018
7	2	सह प्रकअ(आस्था) एमपीआर	कनिष्ठ लवलेखक	सरळसेवा	267	16-12-2017	29-01-2018
8	2	सह प्रकअ(आस्था) एमपीआर	लिपिक (निम्नसवर्ग)	सरळसेवा	1754	01-01-2018	29-01-2018
9	6	प्रमुख अप्रिशन अधिकारी	सहाय्यक केंद्राधिकारी	सरळसेवा	146	10-11-2017	16-11-2017
10	6	प्रमुख अप्रिशन अधिकारी	कामगार	सरळसेवा	33	10-11-2017	16-11-2017
11	6	प्रमुख अप्रिशन अधिकारी	हमाल	सरळसेवा	39	10-11-2017	16-11-2017
12	6	प्रमुख अप्रिशन अधिकारी	रेडीओ यांत्रिक	सरळसेवा	9	10-11-2017	16-11-2017
13	6	प्रमुख अप्रिशन अधिकारी	जीव संरक्षक	सरळसेवा	13	10-11-2017	16-11-2017
14	6	प्रमुख अप्रिशन अधिकारी	अप्रिशनक	सरळसेवा	2340	14-11-2017	16-11-2017
15	7	प्रमुख सुरक्षा अधिकारी	सुरक्षा रक्षक	सरळसेवा	3314	01-11-2017	03-11-2017
16	7	प्रमुख सुरक्षा अधिकारी	सहाय्यक सुरक्षा अधिकारी	सरळसेवा	65	27-10-2017	03-11-2017
17	8	जनसंपर्क अधिकारी	कामगार	सरळसेवा	2	27-10-2017	06-11-2017
18	8	जनसंपर्क अधिकारी	हमाल	सरळसेवा	5	27-10-2017	06-11-2017
19	8	जनसंपर्क अधिकारी	सहाय्यक जनसंपर्क अधिकारी	सरळसेवा	6	16-10-2017	06-11-2017
20	8	जनसंपर्क अधिकारी	उपयोजित चित्रकार	सरळसेवा	2	30-10-2017	06-11-2017
21	9	व्यवस्थापक देवनार पशुवधगृह	कामगार	सरळसेवा	295	20-01-2018	06-02-2018
22	9	व्यवस्थापक देवनार पशुवधगृह	पशुवधक-द्वितीय	सरळसेवा	204	01-12-2017	06-02-2018

अ.क्र.	खाते क्र.	खात्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
64	26	नायर रुग्णालय व टो रा वैद्य. महाविद्यालय	ब्रणोपचारक	सरळसेवा	12	04-12-2017	09-02-2018
65	26	नायर रुग्णालय व टो रा वैद्य. महाविद्यालय	गवंदी-प्रथम	सरळसेवा	2	04-12-2017	09-02-2018
66	26	नायर रुग्णालय व टो रा वैद्य. महाविद्यालय	अग्निपरिचरीका	सरळसेवा	683	04-12-2017	02-01-2018
67	26	नायर रुग्णालय व टो रा वैद्य. महाविद्यालय	शबविच्छेदन परिचर	सरळसेवा	7	04-12-2017	09-02-2018
68	26	नायर रुग्णालय व टो रा वैद्य. महाविद्यालय	नामिक	सरळसेवा	14	04-12-2017	09-02-2018
69	26	नायर रुग्णालय व टो रा वैद्य. महाविद्यालय	कक्ष सहायक	सरळसेवा	45	07-11-2017	02-01-2018
70	26	नायर रुग्णालय व टो रा वैद्य. महाविद्यालय	क्ष-किरण परिचर	सरळसेवा	29	05-12-2017	09-02-2018
71	26	नायर रुग्णालय व टो रा वैद्य. महाविद्यालय	पाठ्यनिदेशक परिसेविका	सरळसेवा	24	07-11-2017	02-01-2018
72	26	नायर रुग्णालय व टो रा वैद्य. महाविद्यालय	शस्त्रक्रियागार सहायक	सरळसेवा	42	05-12-2017	02-01-2018
73	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	धुलाईकेन्द्र सहायक	सरळसेवा	3	02-11-2017	17-11-2017
74	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	क्षेत्र कामगार	सरळसेवा	5	08-11-2017	17-11-2017
75	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	स्वयंपाकी सहायक-नि-हुमाल	सरळसेवा	22	31-10-2017	17-11-2017
76	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	आया	सरळसेवा	174	04-11-2017	17-11-2017
77	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	सहायक हवालदार	सरळसेवा	5	07-11-2017	17-11-2017
78	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	प्राणीपाल	सरळसेवा	2	31-10-2017	17-11-2017

अ.क्र.	खाते क्र.	खात्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
79	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	मूक-बधिर शाळेतील शिक्षक	सरळसेवा	12	02-11-2017	17-11-2017
80	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	परिचर	सरळसेवा	3	31-10-2017	17-11-2017
81	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	प्रयोगशाळा सेवक	सरळसेवा	43	04-11-2017	17-11-2017
82	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	हमाल	सरळसेवा	143	04-11-2017	17-11-2017
83	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	कक्ष परिचर	सरळसेवा	569	08-12-2017	17-11-2017
84	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	कामगार	सरळसेवा	9	31-10-2017	17-11-2017
85	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	ग्रंथालय सेवक	सरळसेवा	3	31-10-2017	17-11-2017
86	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	माळी	सरळसेवा	14	31-10-2017	17-11-2017
87	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	इ.सी.जी.तंत्रज्ञ	सरळसेवा	5	02-11-2017	17-11-2017
88	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	जोडारी	सरळसेवा	2	08-11-2017	06-02-2018
89	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	तारतंत्री-पुतीय	सरळसेवा	14	04-11-2017	17-11-2017
90	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	क्ष-किरण परिचर	सरळसेवा	7	07-11-2017	17-11-2017
91	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	शस्त्रक्रियागार सहायक	सरळसेवा	28	07-11-2017	17-11-2017
92	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	सार्वजनिक आरोग्य परिचारीका	सरळसेवा	3	07-11-2017	17-11-2017
93	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	नळ कारागीर-तृतीय	सरळसेवा	2	03-10-2017	17-11-2017

श.क्र.	बात क्र.	बात्याचे नाव	यदान	सेवा प्रकार	एकूण पदे	मायक तपासणी	शासन पडताळणी
94	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	क्ष-किरण सहायक	सरळसेवा	16	03-10-2017	17-11-2017
95	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	ब्रणोपचारक	सरळसेवा	68	07-11-2017	17-11-2017
96	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	पाठयनियेशक परिसेविका	सरळसेवा	21	31-10-2017	17-11-2017
97	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	रंगारी-द्वतीय	सरळसेवा	2	31-10-2017	17-11-2017
98	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	अग्निपरिचारीका	सरळसेवा	894	28-09-2017	17-11-2017
99	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	संज्ञ सहायक	सरळसेवा	27	03-11-2017	17-11-2017
100	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	औषध निमाता	सरळसेवा	48	07-06-2017	17-11-2017
101	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	नाभिक	सरळसेवा	20	04-11-2017	17-11-2017
102	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	प्रयोगशाळा सहायक	सरळसेवा	22	08-11-2017	17-11-2017
103	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	शवविच्छेदन परिचर	सरळसेवा	8	04-11-2017	17-11-2017
104	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	मोची	सरळसेवा	2	31-10-2017	17-11-2017
105	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	गवंडी द्वितीय	सरळसेवा	2	31-10-2017	17-11-2017
106	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	प्रयोगशाळा तंत्रज्ञ	सरळसेवा	72	07-07-2017	06-02-2018
107	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	शत्रागार परिवर-द्वितीय	सरळसेवा	4	31-10-2017	17-11-2017
108	29	लो टि म स रुग्णालय व महाविद्यालय	क्ष-किरण तंत्रज्ञ	सरळसेवा	33	02-01-2018	06-02-2018

अ.क्र.	खाते क्र.	खात्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपसणी	शासन पडताळणी
109	29	लो टि म सरुणालय व महाविद्यालय	सेवक	सरळसेवा	2	04-11-2017	17-11-2017
110	29	लो टि म सरुणालय व महाविद्यालय	उद्दाहक	सरळसेवा	18	31-10-2017	17-11-2017
111	30	नायर दंत महाविद्यालय	आया	सरळसेवा	3	04-11-2017	22-12-2017
112	30	नायर दंत महाविद्यालय	मदतनीस	सरळसेवा	7	04-11-2017	22-12-2017
113	30	नायर दंत महाविद्यालय	हमाल	सरळसेवा	14	04-11-2017	22-12-2017
114	30	नायर दंत महाविद्यालय	छायाचे प्रकार	सरळसेवा	2	01-11-2017	22-12-2017
115	30	नायर दंत महाविद्यालय	दंत आरोग्यक	सरळसेवा	3	21-12-2017	22-12-2017
116	30	नायर दंत महाविद्यालय	दंत यांत्रिक	सरळसेवा	6	21-12-2017	22-12-2017
117	30	नायर दंत महाविद्यालय	अग्निपरिचारीका	सरळसेवा	24	04-11-2017	22-12-2017
118	30	नायर दंत महाविद्यालय	प्रयोगशाळा सहायक	सरळसेवा	3	04-11-2017	22-12-2017
119	31	कार्यकारी आरोग्याधिकारी	ब्रणोपचारक (फुफूड)	सरळसेवा	283	02-01-2018	30-01-2018
120	31	कार्यकारी आरोग्याधिकारी	रोगाणुनाशक उप-निरीक्षक	सरळसेवा	38	02-11-2017	15-01-2018
121	31	कार्यकारी आरोग्याधिकारी	कार्डून (जन्म-नोंदणी)	सरळसेवा	296	14-11-2017	15-01-2018
122	31	कार्यकारी आरोग्याधिकारी	उदवाहनचालक- नि-तारतंत्री-तृतीय-नि-उंचनचालक	सरळसेवा	130	04-11-2017	16-01-2018
123	31	कार्यकारी आरोग्याधिकारी	भट्टी चालक	सरळसेवा	38	13-11-2017	15-01-2018
124	33	उप कार्यकारी आरोग्याधिकारी (भालोप्र पाच)	सहाय्यक परिचारीका प्रसविका	सरळसेवा	721	10-11-2017	01-02-2018
125	33	उप कार्यकारी आरोग्याधिकारी (भालोप्र पाच)	कलाकार	सरळसेवा	2	10-11-2017	01-02-2018
126	33	उप कार्यकारी आरोग्याधिकारी (भालोप्र पाच)	विस्तारीत प्रक्षेपक	सरळसेवा	3	10-11-2017	01-02-2018
127	33	उप कार्यकारी आरोग्याधिकारी (भालोप्र पाच)	समन्वयक	सरळसेवा	338	10-11-2017	01-02-2018
128	33	उप कार्यकारी आरोग्याधिकारी (भालोप्र पाच)	सांख्यिकी	सरळसेवा	2	10-11-2017	01-02-2018
129	33	उप कार्यकारी आरोग्याधिकारी (भालोप्र पाच)	प्रक्षेपक चालक	सरळसेवा	3	10-11-2017	01-02-2018

अ.क्र.	खाते क्र.	बात्याचे नाव	पदनाम	सेवा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
130	34	किटकनाशक अधिकारी	मूषक विगारी	सरळसेवा	44	23-01-2018	08-02-2018
131	34	किटकनाशक अधिकारी	कामगार	सरळसेवा	1594	23-01-2018	08-02-2018
132	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक (माध्यमिक आरोग्य)	शवागार परिचर	सरळसेवा	26	19-08-2017	16-01-2018
133	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक (माध्यमिक आरोग्य)	सहायक हवालदार	सरळसेवा	14	19-08-2017	16-01-2018
134	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक (माध्यमिक आरोग्य)	क्ष-किरण तंत्रज्ञ	सरळसेवा	120	25-11-2017	07-02-2018
135	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक (माध्यमिक आरोग्य)	क्ष-किरण सहायक	सरळसेवा	32	07-11-2017	16-01-2018
136	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक (माध्यमिक आरोग्य)	शस्त्रक्रियागार परिचर	सरळसेवा	120	03-12-2017	07-02-2018
137	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक (माध्यमिक आरोग्य)	क्ष-किरण परिचर	सरळसेवा	32	19-08-2017	16-01-2018
138	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक (माध्यमिक आरोग्य)	प्रयोगशाळा सहायक	सरळसेवा	42	17-01-2018	07-02-2018
139	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक(नाक कान घसा)	हमाल	सरळसेवा	5	30-11-2017	30-12-2017
140	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक(नाक कान घसा)	अया	सरळसेवा	11	30-11-2017	22-12-2017
141	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक(नाक कान घसा)	कक्ष परिचर	सरळसेवा	26	30-11-2017	22-12-2017
142	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक(नाक कान घसा)	अधिपरिचारीका	सरळसेवा	29	24-11-2017	22-12-2017
143	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक(नाक कान घसा)	ब्रणोपचारक	सरळसेवा	6	24-11-2017	22-12-2017
144	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक (कुष्ठरोग रुग्णालय)	कक्ष परिचर	सरळसेवा	10	24-11-2017	21-12-2017
145	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिकक (कुष्ठरोग रुग्णालय)	स्वयंपाकी सहायक	सरळसेवा	3	24-11-2017	22-12-2017

अ.क्र.	खाते क्र.	द्याल्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
146	35	प्रमुख वैद्यकीय अधिक्षक (कुष्ठरोग रुग्णालय)	पॅरामेडिकल कामगार	सरळसेवा	16	04-12-2017	22-12-2017
147	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	कक्ष परिचर	सरळसेवा	124	30-12-2017	02-02-2018
148	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	स्वयंपाकी सहायक	सरळसेवा	5	30-12-2017	02-02-2018
149	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	आया	सरळसेवा	64	30-12-2017	02-02-2018
150	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	हमाल	सरळसेवा	26	30-12-2017	02-02-2018
151	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	कक्ष परिचर नि स्वच्छक	सरळसेवा	4	30-12-2017	02-02-2018
152	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	कामगार	सरळसेवा	6	30-12-2017	02-02-2018
153	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	प्रयोगशाळा सेवक	सरळसेवा	9	30-12-2017	02-02-2018
154	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	प्रयोगशाळा सहायक	सरळसेवा	2	07-12-2017	02-02-2018
155	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	अधिपरिचारीका	सरळसेवा	161	30-12-2017	02-02-2018
156	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	शवगार परिचर-द्वितीय	सरळसेवा	3	30-12-2017	02-02-2018
157	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	शलाक्रियार परिचर	सरळसेवा	3	30-12-2017	02-02-2018
158	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	नाभिक	सरळसेवा	3	30-12-2017	02-02-2018
159	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	शिंपी	सरळसेवा	2	30-12-2017	02-02-2018
160	36	वैद्यकीय अधिक्षक कस्तुरबा रुग्णालय	माळी	सरळसेवा	12	30-12-2017	02-02-2018

अ.क्र.	खाते क्र.	खात्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
161	37	वैद्यकीय अधिकांक क्षयरोग रुग्णालय	माळी	सरळसेवा	17	08-12-2017	22-12-2017
162	37	वैद्यकीय अधिकांक क्षयरोग रुग्णालय	कक्ष परिचर	सरळसेवा	182	08-12-2017	22-12-2017
163	37	वैद्यकीय अधिकांक क्षयरोग रुग्णालय	कक्ष सहायक	सरळसेवा	15	08-12-2017	22-12-2017
164	37	वैद्यकीय अधिकांक क्षयरोग रुग्णालय	शवागार परिचर-द्वितीय	सरळसेवा	4	01-12-2017	22-12-2017
165	37	वैद्यकीय अधिकांक क्षयरोग रुग्णालय	प्रयोगशाळा सहायक	सरळसेवा	5	01-12-2017	22-12-2017
166	37	वैद्यकीय अधिकांक क्षयरोग रुग्णालय	शिपी	सरळसेवा	3	04-12-2017	22-12-2017
167	37	वैद्यकीय अधिकांक क्षयरोग रुग्णालय	नाभिक	सरळसेवा	9	01-12-2017	22-12-2017
168	37	वैद्यकीय अधिकांक क्षयरोग रुग्णालय	क्ष-किरण सहाय्यक	सरळसेवा	5	01-12-2017	22-12-2017
169	37	वैद्यकीय अधिकांक क्षयरोग रुग्णालय	शळकीयागार सहाय्यक	सरळसेवा	2	08-12-2017	22-12-2017
170	38	वैद्यकीय अधिकांक नेत्र रुग्णालय	कक्ष परिचर पुरुष	सरळसेवा	8	06-12-2017	30-01-2018
171	38	वैद्यकीय अधिकांक नेत्र रुग्णालय	कक्ष परिचर (स्त्री)	सरळसेवा	8	06-12-2017	30-01-2018
172	38	वैद्यकीय अधिकांक नेत्र रुग्णालय	अधिपरिचारीका	सरळसेवा	27	06-12-2017	30-01-2018
173	39	सहाय्यक वैद्यकीय अधिकांक (संनिरीक्षण)	संनिरीक्षण अत्येक	सरळसेवा	133	15-11-2017	16-01-2018
174	40	प्रमुख लेखापाल (वित्त)	हमाल	सरळसेवा	4	01-11-2017	22-12-2017
175	40	प्रमुख लेखापाल (वित्त)	लिपीक-निंत्रणक	सरळसेवा	2	08-11-2017	22-12-2017
176	40	प्रमुख लेखापाल (वित्त)	कनिष्ठ लेखा परीक्षा व लेखा सहाय्यक	सरळसेवा	1043	17-11-2017	22-12-2017
177	41	प्रमुख लेखापाल (पापुमानि)	कनिष्ठ लेखा परीक्षा व लेखा सहाय्यक	सरळसेवा	239	01-11-2017	07-11-2017
178	41	प्रमुख लेखापाल (पापुमानि)	हमाल	सरळसेवा	12	03-11-2017	07-11-2017
179	42	आधार सामग्री संस्करण अधिकारी	तांत्रिक सहाय्यक	सरळसेवा	16	01-11-2017	09-11-2017
180	42	आधार सामग्री संस्करण अधिकारी	छेदनेत्र चालक	सरळसेवा	76	01-11-2017	09-11-2017
181	42	आधार सामग्री संस्करण अधिकारी	यादीतपासणी सहाय्यक	सरळसेवा	4	01-11-2017	09-11-2017
182	42	आधार सामग्री संस्करण अधिकारी	कनिष्ठ यंत्र चालक	सरळसेवा	3	01-11-2017	09-11-2017
183	43	कनिष्ठारण व संकलन	विभागा निरीक्षक	सरळसेवा	599	27-11-2017	29-01-2018
184	43	कनिष्ठारण व संकलन	विभागा निरीक्षक(निवडोने)	सरळसेवा	598	27-11-2017	29-01-2018
185	44	उप कनिष्ठारण व संकलन (जकात)	अकनक	सरळसेवा	339	4-11-2017	10-11-2017
186	44	उप कनिष्ठारण व संकलन (जकात)	हमाल	सरळसेवा	116	20-07-2017	10-11-2017
187	45	नगर अभियंता	अनुरेखक	सरळसेवा	115	01-11-2017	17-11-2017

अ.क्र.	खाते क्र.	खात्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
188	46	नगर उप अभियंता(स्थापत्य) पर्यावरण	मदतनीस	सरळसेवा	10	08-11-2017	17-11-2017
189	47	कार्यकारी अभियंता(सुस) पूर्व उप	कामगार	सरळसेवा	302	17-11-2017	06-02-2018
190	48	कार्यकारी अभियंता(सुस) प उप	कामगार	सरळसेवा	393	29-11-2017	02-01-2018
191	48	कार्यकारी अभियंता(सुस) प उप	पाणबुड्या	सरळसेवा	4	29-11-2017	02-01-2018
192	49	उप प्रमुख अभियंता(सुस) शहर	चालक यांत्रिक	सरळसेवा	19	16-11-2017	02-02-2018
193	49	उप प्रमुख अभियंता(सुस) शहर	गटार सहायक	सरळसेवा	195	16-11-2017	02-02-2018
194	57	उप प्रमुख अभियंता(सुस) पश्चिम उप	कामगार	सरळसेवा	219	06-11-2017	03-02-2018
195	58	कार्यकारी अभियंता(यावचि) पूर्व उप	कामगार	सरळसेवा	34	17-11-2017	18-12-2017
196	60	उप जल अभियंता गळती अन्वेषण (पूर्व उप)	कामगार	सरळसेवा	73	15-11-2017	06-02-2018
197	61	उप जल अभियंता गळती अन्वेषण (प उप)	कामगार	सरळसेवा	109	30-10-2017	06-02-2018
198	62	उप जल अभियंता (नियोजन व नियंत्रण)	कामगार	सरळसेवा	42	28-11-2017	16-01-2008
199	63	उप जल अभियंता (भांडूप संकल)	कामगार	सरळसेवा	98	28-11-2017	01-02-2018
200	67	उप जल अभियंता(बांधकामे) शहर	कामगार	सरळसेवा	146	27-11-2017	16-01-2018
201	68	उप जल अभियंता(बांधकामे) पूर्व उप	कामगार	सरळसेवा	149	28-11-2017	02-02-2018
202	69	उप जल अभियंता (बांधकामे) प उप	कामगार	सरळसेवा	130	08-11-2017	09-02-2018
203	69	उप जल अभियंता (बांधकामे) प उप	कामगार-नि-पहारेकरी	सरळसेवा	23	23-11-2017	09-02-2018
204	71	उप जल अभियंता(पांजरापूर) मु-3	कामगार	सरळसेवा	37	24-11-2017	01-02-2018
205	72	उप जल अभियंता (खरेदी/भांडारे)	भांडार परिचर	सरळसेवा	78	31-11-17	01-02-2018
206	72	उप जल अभियंता (खरेदी/भांडारे)	कामगार	सरळसेवा	78	31-11-17	01-02-2018
207	74	प्रमुख अभियंता (नाप्रस व स)	कामगार	सरळसेवा	12	12-01-2018	19-01-2018
208	76	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)पूर्व उप	धुलाईगार	सरळसेवा	6	30-11-2017	02-02-2018
209	76	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)पूर्व उप	स्वच्छक	सरळसेवा	204	06-01-2018	02-02-2018

व. क्र.	घाते क्र.	खाल्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
210	76	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)पूर्व उप	कामगार	सरळसेवा	81	01-12-2017	02-02-2018
211	76	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)पूर्व उप	चालक	सरळसेवा	306	16-01-2018	02-02-2018
212	77	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)प उप	स्वच्छक	सरळसेवा	141	03-11-2017	02-02-2018
213	77	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)प उप	मदतनीस	सरळसेवा	4	03-11-2017	02-02-2018
214	77	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)प उप	कामगार	सरळसेवा	113	03-11-2017	02-02-2018
215	77	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)प उप	परीट-प्रथम	सरळसेवा	10	03-11-2017	02-02-2018
216	77	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)प उप	तेलक-नि-वर्गणकार	सरळसेवा	3	03-11-2017	02-02-2018
217	77	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)प उप	वाहत चालक	सरळसेवा	397	03-11-2017	02-02-2018
218	77	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)प उप	रणवाहिका-नि-चालक	सरळसेवा	5	03-11-2017	02-02-2018
219	77	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)प उप	पेट्रोल सहायक	सरळसेवा	4	03-11-2017	02-02-2018
220	78	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)पुष्पमिनि	स्वच्छक	सरळसेवा	150	03-11-2017	13-11-2017
221	78	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)पुष्पमिनि	कामगार	सरळसेवा	180	03-11-2017	13-11-2017
222	78	कार्यकारी अभियंता (परिवहन)पुष्पमिनि	मोटर चालक	सरळसेवा	361	03-11-2017	13-11-2017
223	80	सहाय्यक अभियंता (ताडवि)	कामगार	सरळसेवा	54	04-12-2017	06-02-2018
224	80	सहाय्यक अभियंता (ताडवि)	जोडारी-प्रथम	सरळसेवा	4	04-12-2017	06-02-2018
225	82	सहाय्यक अभियंता (नियोजन/संशोधन)	कामगार	सरळसेवा	2	28-11-2017	02-02-2018

अ.क्र.	खाते क्र.	खात्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
226	84	सहाय्यक अभियंता(केशोळी)	स्वच्छक	सरळसेवा	3	18-12-2017	19-01-2018
227	84	सहाय्यक अभियंता(केशोळी)	कामगार	सरळसेवा	119	30-11-2017	19-01-2018
228	85	सहाय्यक अभियंता(आंभोळी)	कामगार	सरळसेवा	102	30-11-2017	19-01-2018
229	86	उपजल अभियंता (पंचालने) प्रेषण वाहिनी	कामगार	सरळसेवा	44	30-11-2017	19-01-2018
230	87	सहाय्यक अभियंता(परि)शहर	कामगार	सरळसेवा	192	04-12-2017	07-02-2018
231	88	सहा अभि(परि)शहर जलमापक	कामगार	सरळसेवा	28	04-12-2017	07-02-2018
232	89	सहा अभि(परि)पुड उदंचन केंद्र	कामगार	सरळसेवा	90	27-11-2017	06-02-2018
233	89	सहा अभि(परि)पुड उदंचन केंद्र	कामगार-नि-पहारकर्ती	सरळसेवा	2	27-11-2017	06-02-2018
234	90	सहा अभि(परि)पुड कार्यशाळा	कामगार	सरळसेवा	14	27-11-2017	06-02-2018
235	91	सहा अभि(परि)पुड अत्यावश्यक	कामगार	सरळसेवा	33	30-11-2017	06-02-2018
236	92	सहा अभि(परि)पुड जलमापक	कामगार	सरळसेवा	18	27-11-2017	06-02-2018
237	93	सहा अभि(परि)पुड/इ	कामगार	सरळसेवा	41	28-11-2017	01-02-2018
238	94	सहा अभि(परि)पुड/इ कार्यशाळा	कामगार	सरळसेवा	16	27-11-2017	01-02-2018
239	95	सहा अभि(परि) पुड/इ जलाशय	कामगार	सरळसेवा	14	27-11-2017	01-02-2018
240	96	सहा अभि(परि)पुड/इ कुपनलिका	कामगार	सरळसेवा	8	27-11-2017	01-02-2018
241	97	सहा अभि(परि) पुड/इ उदंचन	कामगार	सरळसेवा	11	23-11-2017	01-02-2018
242	98	सहा अभि (परि) पुड/इ उदंचन	कामगार-नि-पहारकर्ती	सरळसेवा	4	27-11-2017	01-02-2018
243	99	सहा अभि(परि) पुड/इ उद्यान	कामगार	सरळसेवा	21	27-11-2017	01-02-2018
244	100	सहा अभि(परि) पुड/इ गजिनियंत्रण	कामगार	सरळसेवा	7	27-11-2017	02-02-2018
245	101	सहा अभि(परि)पुड/इ	कामगार	सरळसेवा	35	04-12-2017	15-12-2018
246	102	सहा अभि(परि)पुड/इ उदंचन	कामगार	सरळसेवा	10	04-12-2017	15-12-2018
247	103	सहा अभि(परि)पुड/इ जलाशय	कामगार	सरळसेवा	24	04-12-2017	15-12-2018
248	104	सहा अभि(परि)पुड/इ कार्यशाळा	कामगार	सरळसेवा	9	04-12-2017	15-12-2018
249	106	सहा अभि(नबावि) विहार गाळणी	कामगार	सरळसेवा	12	01-12-2017	06-02-2018
250	107	सहा अभि(नबावि) पवई उद्यान	कामगार	सरळसेवा	93	01-12-2017	06-02-2018
251	108	सहा अभि(नबावि) साठी पूर्व	कामगार	सरळसेवा	123	04-12-2017	06-02-2018
252	109	सहा अभि(नबावि) साठी पश्चिम	कामगार	सरळसेवा	135	20-01-2018	06-02-2018
253	110	सहा अभि(नबावि) यांत्रिकी व कारखाना	कामगार	सरळसेवा	54	01-12-2017	06-02-2018

क्र.सं.	घाते क्र.	खाल्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
254	111	सहा अभि(नवाबि) प्रेषण वाहिनी	कामगार	सरळसेवा	20	01-12-2017	06-02-2018
255	112	सहा अभि(उद्यान) वरळी	कामगार	सरळसेवा	10	04-12-2017	24-01-2018
256	113	सहा अभि(उद्यान) मलबारहिल	महिला कामगार	सरळसेवा	8	04-12-2017	24-01-2018
257	113	सहा अभि(उद्यान) मलबारहिल	कामगार	सरळसेवा	47	04-12-2017	24-01-2018
258	114	सहा अभि(उद्यान) मलबारवाडा	कामगार	सरळसेवा	9	04-12-2017	24-01-2018
259	115	सहाय्यक अभियंता ए (दुरस्ती)	कामगार	सरळसेवा	111	27-11-2017	08-01-2018
260	115	सहाय्यक अभियंता ए (रस्ते)	भिस्ती	सरळसेवा	2	27-11-2017	08-01-2018
261	115	सहाय्यक अभियंता ए (रस्ते)	महिला कामगार	सरळसेवा	6	27-11-2017	08-01-2018
262	115	सहाय्यक अभियंता ए (रस्ते)	कामगार-ति-पुढारकरी	सरळसेवा	18	27-11-2017	08-01-2018
263	115	सहाय्यक अभियंता ए (रस्ते)	कामगार	सरळसेवा	174	27-11-2017	08-01-2018
264	116	सहाय्यक अभियंता ए (पयबा)	कामगार	सरळसेवा	30	27-11-2017	08-01-2018
265	117	सहाय्यक अभियंता ए (मलनि:सारण)	कामगार	सरळसेवा	212	27-11-2017	08-12-2017
266	118	सहाय्यक अभियंता ए (जलकामे)	कामगार	सरळसेवा	61	27-11-2017	08-12-2017
267	119	सहाय्यक अभियंता बी (दुरस्ती)	कामगार	सरळसेवा	104	23-11-2017	08-12-2017
268	120	सहाय्यक अभियंता बी (रस्ते)	कामगार	सरळसेवा	113	23-11-2017	08-12-2017
269	120	सहाय्यक अभियंता बी (रस्ते)	महिला कामगार	सरळसेवा	12	23-11-2017	08-12-2017
270	121	सहाय्यक अभियंता बी (पयबा)	कामगार	सरळसेवा	28	23-11-2017	08-12-2017
271	122	सहाय्यक अभियंता बी (मलनि:सारण)	कामगार	सरळसेवा	165	23-11-2017	08-12-2017
272	123	सहाय्यक अभियंता बी (जलकामे)	कामगार	सरळसेवा	51 ✓	23-11-2017	08-12-2017
273	124	सहाय्यक अभियंता सी (दुरस्ती)	कामगार	सरळसेवा	44	28-11-2017	03-02-2018
274	125	सहाय्यक अभियंता सी (रस्ते)	कामगार	सरळसेवा	148	28-11-2017	03-02-2018
275	126	सहाय्यक अभियंता सी (पयबा)	कामगार	सरळसेवा	38	28-11-2017	03-02-2018
276	127	सहाय्यक अभियंता सी (मलनि:सारण)	कामगार	सरळसेवा	264	28-11-2017	03-02-2018
277	128	सहाय्यक अभियंता सी (जलकामे)	कामगार	सरळसेवा	49	28-11-2017	03-02-2018
278	129	सहाय्यक अभियंता डी (दुरस्ती)	कामगार	सरळसेवा	119	27-11-2017	03-02-2018
279	130	सहाय्यक अभियंता डी (रस्ते)	कामगार	सरळसेवा	218	27-11-2017	03-02-2018
280	131	सहाय्यक अभियंता डी (पयबा)	कामगार	सरळसेवा	48	27-11-2017	03-02-2018

अ.क्र.	बाते क्र.	बायाचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
281	132	सहाय्यक अभियंता डी (मलनिःसारण)	कामगार	सरळसेवा	331	27-11-2017	03-02-2018
282	133	सहाय्यक अभियंता डी (जलकामे)	कामगार	सरळसेवा	52	27-11-2017	03-02-2018
283	144	सहाय्यक अभियंता एफ/उ (दुरुस्ती)	कामगार	सरळसेवा	92	06-12-2017	09-02-2018
284	144	सहाय्यक अभियंता एफ/उ (दुरुस्ती)	कामगार(विद्युत)	सरळसेवा	32	06-12-2017	09-02-2018
285	145	सहाय्यक अभियंता एफ/उ (रस्ते)	कामगार	सरळसेवा	170	06-12-2017	09-02-2018
286	146	सहाय्यक अभियंता एफ/उ (पजबा)	कामगार	सरळसेवा	32	06-12-2017	09-02-2018
287	147	सहाय्यक अभियंता एफ/उ (मलनिःसारण)	कामगार	सरळसेवा	182	06-12-2017	09-02-2018
288	148	सहाय्यक अभियंता एफ/उ (जलकामे)	कामगार	सरळसेवा	65	06-12-2017	09-02-2018
289	198	सहाय्यक अभियंता एल (गटारे)	कामगार	सरळसेवा	144	13-12-2017	06-02-2018
290	199	सहाय्यक अभियंता एल (गवसु)	कामगार	सरळसेवा	8	11-12-2017	06-02-2018
291	200	सहाय्यक अभियंता एल (जलकामे)	कामगार	सरळसेवा	119	15-12-2017	06-02-2018
292	205	सहाय्यक अभियंता एम/प (गटारे)	कामगार	सरळसेवा	99	19-12-2017	08-02-2018
293	206	सहाय्यक अभियंता एम/प (जलकामे)	कामगार	सरळसेवा	62	15-12-2017	08-02-2018
294	207	सहाय्यक अभियंता एन (रस्ते)	कामगार	सरळसेवा	125	17-01-2018	06-02-2018
295	208	सहाय्यक अभियंता एन (गटारे)	कामगार	सरळसेवा	211	17-01-2018	06-02-2018
296	209	सहाय्यक अभियंता एन(गवसु)	कामगार	सरळसेवा	19	03-01-2018	06-02-2018
297	210	सहाय्यक अभियंता एन (मालमत्ता)	कामगार	सरळसेवा	15	03-01-2018	06-02-2018
298	211	सहाय्यक अभियंता एन (जलकामे)	कामगार	सरळसेवा	92	16-01-2018	06-02-2018
299	212	सहाय्यक अभियंता एस (रस्ते)	कामगार	सरळसेवा	77	19-12-2017	06-02-2018
300	213	सहाय्यक अभियंता एस (गटारे)	कामगार	सरळसेवा	180	20-01-2018	06-02-2018
301	214	सहाय्यक अभियंता एस (जलकामे)	कामगार	सरळसेवा	118	20-01-2018	06-02-2018
302	215	सहाय्यक अभियंता डी (गटारे)	कामगार व गटार स्वच्छक	सरळसेवा	123	02-01-2018	06-02-2018
303	216	सहाय्यक अभियंता डी (मलनिःसारण)	कामगार	सरळसेवा	19	02-01-2018	06-02-2018
304	217	सहाय्यक अभियंता डी (जलकामे)	कामगार	सरळसेवा	79	02-01-2018	06-02-2018

अ.क्र.	बाते क्र.	खात्याचे नाव	पदनाम	सेवेचा प्रकार	एकूण पदे	मावक तपासणी	शासन पडताळणी
305	218	उप प्रमुख अभियंता (पाणीपुरवठा प्रकल्प)बां पवई भांडूप संकूल	कामगार	सरळसेवा	149	29-12-2017	11-01-2018
306	219	अनुज्ञापन अधिकक	निरीक्षक	सरळसेवा	290	25-09-2017	10-11-2017
307	219	अनुज्ञापन अधिकक	कामगार	सरळसेवा	301	01-11-2017	10-11-2017
308	229	सहाय्यक अभियंता एफ/द (डाकरे उद्यान)	कामगार	सरळसेवा	2	13-11-2017	08-02-2018
309	229	सहाय्यक अभियंता एम/प (भूमीगत गटारे)	कामगार	सरळसेवा	40	12-12-2017	08-02-2018
310	231	सहाय्यक आयुक्त (नियोजन)	समाज विकास अधिकारी	सरळसेवा	129	22-11-2017	22-01-2018
311	231	सहाय्यक आयुक्त (नियोजन)	समाज विकास अधिकारी(निवड)	सरळसेवा	129	22-11-2017	22-01-2018
312	232	सहाय्यक आयुक्त (मालमत्ता)	कामगार	सरळसेवा	5	02-01-2018	03-02-2018
313	236	सहाय्यक अभियंता एम/प (रस्ते व दुरुस्ती)	कामगार-नि-महारेकरी	सरळसेवा	4	11-12-2017	08-02-2018
314	236	सहाय्यक अभियंता एम/प (रस्ते व दुरुस्ती)	स्वच्छक	सरळसेवा	2	11-12-2017	08-02-2018
315	236	सहाय्यक अभियंता एम/प (रस्ते व दुरुस्ती)	कामगार	सरळसेवा	108	12-12-2017	08-02-2018
316	237	सहाय्यक अभियंता एल (रस्ते व दुरुस्ती)	कामगार	सरळसेवा	131	13-12-2017	06-02-2018
317	238	सहाय्यक अभियंता टी (रस्ते व दुरुस्ती)	कामगार	सरळसेवा	70	02-01-2018	06-02-2018
318	243	सहाय्यक अभियंता एल (भूमीगत गटारे)	कामगार	सरळसेवा	39	13-12-2017	06-02-2018
319	244	सहाय्यक अभियंता एस (अतिक्रमण)	कामगार	सरळसेवा	9	01-01-2018	06-02-2018
320	249	सहा अभि(परि)पूड अत्यावश्यक स्थापत्य	कामगार	सरळसेवा	4	27-12-2017	01-02-2018

37327

डा. रा. नाथर धर्मा, रुग्णालय आणि टो. रा. वैजकीय महाविद्यालय आर्याभोवरील रिक्या पदांची माहिती (दि. 31.08.2018 पर्यंत)

कार्यवाही

क्र.सं.	पदे	पदे भरलेली स्थाने				एकूण पदांसाठी					
		पदे	पदे	पदे	पदे	एकूण	भरलेली	रिक्या	रिक्या		
1	2	4	5	6	7	8	9	10	11	12	14
1	अतिरिक्त	3	1	0				1	1	0	
2	रक्त अतिरिक्त	2	1	1				2	1	1	
3	महालयक अतिरिक्त	2	0	2				2	0	2	
4	रक्त पुरवठे कर्मचारी अतिरिक्त	1	1	0				1	1	0	
5	वैजकीय अतिरिक्त	3	3	0				3	3	0	
6	सुलभ स्थाने	H	16	16	0			16	16	0	
		C	5	5	0			5	5	0	

१. २०१७-१८ मध्ये रुग्णालयात एकूण १४ पदांची भरती करण्यात आली आहे. यापैकी १३ पदांची भरती झाली आहे. १ पद रिक्त आहे. या पदाची भरती करण्यात येईल असे अपेक्षित आहे.

२. २०१७-१८ मध्ये रुग्णालयात एकूण १६ पदांची भरती करण्यात आली आहे. यापैकी १६ पदांची भरती झाली आहे. ० पद रिक्त आहे. या पदांची भरती करण्यात येईल असे अपेक्षित आहे.

३. २०१७-१८ मध्ये रुग्णालयात एकूण २ पदांची भरती करण्यात आली आहे. यापैकी २ पदांची भरती झाली आहे. ० पद रिक्त आहे. या पदांची भरती करण्यात येईल असे अपेक्षित आहे.

४. २०१७-१८ मध्ये रुग्णालयात एकूण १ पदांची भरती करण्यात आली आहे. यापैकी १ पदांची भरती झाली आहे. ० पद रिक्त आहे. या पदांची भरती करण्यात येईल असे अपेक्षित आहे.

५. २०१७-१८ मध्ये रुग्णालयात एकूण ३ पदांची भरती करण्यात आली आहे. यापैकी ३ पदांची भरती झाली आहे. ० पद रिक्त आहे. या पदांची भरती करण्यात येईल असे अपेक्षित आहे.

६. २०१७-१८ मध्ये रुग्णालयात एकूण १६ पदांची भरती करण्यात आली आहे. यापैकी १६ पदांची भरती झाली आहे. ० पद रिक्त आहे. या पदांची भरती करण्यात येईल असे अपेक्षित आहे.

15	वित्तव्यय अंशिकवरी	1	1	0	1	1	0	1	1	0
16	वित्तव्यय अंशिकवरी	4	2	2	1	0	1	0	1	0
17	वित्तव्यय अंशिकवरी	1	0	1	1	0	1	0	1	0
18	वित्तव्यय अंशिकवरी	C	20	17	3	20	17	3	20	17
19	वित्तव्यय अंशिकवरी	H	2	1	1	2	1	1	2	1
20	वित्तव्यय अंशिकवरी	C			17	16	1	17	16	1
21	वित्तव्यय अंशिकवरी	C			7	6	1	7	6	1
22	वित्तव्यय अंशिकवरी				31	22	9	31	22	9
23	वित्तव्यय अंशिकवरी	2	2	0	2	2	0	2	2	0
24	वित्तव्यय अंशिकवरी	1	1	0	1	1	0	1	1	0
25	वित्तव्यय अंशिकवरी	2	2	0	2	2	0	2	2	0

15 वित्तव्यय अंशिकवरी

16 वित्तव्यय अंशिकवरी

17 वित्तव्यय अंशिकवरी

18 वित्तव्यय अंशिकवरी

19 वित्तव्यय अंशिकवरी

20 वित्तव्यय अंशिकवरी

21 वित्तव्यय अंशिकवरी

22 वित्तव्यय अंशिकवरी

23 वित्तव्यय अंशिकवरी

24 वित्तव्यय अंशिकवरी

क्र.सं.	पदावधि	कार्यवाही																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
		पदोन्नतीने कार्यावाही			विवाहाने कार्यावाही			पदोन्नतीने कार्यावाही			पदोन्नतीने कार्यावाही																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
		एकूण	आरक्षित	पुरुष	एकूण	आरक्षित	पुरुष	एकूण	आरक्षित	पुरुष	एकूण	आरक्षित	पुरुष																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
1	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	524	525	526	527	528	529	530	531	532	533	534	535	536	537	538	539	540	541	542	543	544	545	546	547	548	549	550	551	552	553	554	555	556	557	558	559	560	561	562	563	564	565	566	567	568	569	570	571	572	573	574	575	576	577	578	579	580	581	582	583	584	585	586	587	588	589	590	591	592	593	594	595	596	597	598	599	600	601	602	603	604	605	606	607	608	609	610	611	612	613	614	615	616	617	618	619	620	621	622	623	624	625	626	627	628	629	630	631	632	633	634	635	636	637	638	639	640	641	642	643	644	645	646	647	648	649	650	651	652	653	654	655	656	657	658	659	660	661	662	663	664	665	666	667	668	669	670	671	672	673	674	675	676	677	678	679	680	681	682	683	684	685	686	687	688	689	690	691	692	693	694	695	696	697	698	699	700	701	702	703	704	705	706	707	708	709	710	711	712	713	714	715	716	717	718	719	720	721	722	723	724	725	726	727	728	729	730	731	732	733	734	735	736	737	738	739	740	741	742	743	744	745	746	747	748	749	750	751	752	753	754	755	756	757	758	759	760	761	762	763	764	765	766	767	768	769	770	771	772	773	774	775	776	777	778	779	780	781	782	783	784	785	786	787	788	789	790	791	792	793	794	795	796	797	798	799	800	801	802	803	804	805	806	807	808	809	810	811	812	813	814	815	816	817	818	819	820	821	822	823	824	825	826	827	828	829	830	831	832	833	834	835	836	837	838	839	840	841	842	843	844	845	846	847	848	849	850	851	852	853	854	855	856	857	858	859	860	861	862	863	864	865	866	867	868	869	870	871	872	873	874	875	876	877	878	879	880	881	882	883	884	885	886	887	888	889	890	891	892	893	894	895	896	897	898	899	900	901	902	903	904	905	906	907	908	909	910	911	912	913	914	915	916	917	918	919	920	921	922	923	924	925	926	927	928	929	930	931	932	933	934	935	936	937	938	939	940	941	942	943	944	945	946	947	948	949	950	951	952	953	954	955	956	957	958	959	960	961	962	963	964	965	966	967	968	969	970	971	972	973	974	975	976	977	978	979	980	981	982	983	984	985	986	987	988	989	990	991	992	993	994	995	996	997	998	999	1000

क्र.सं.	विवरण	प्राथमिकी प्रस्तावणी		द्वितीयक प्रस्तावणी		तृतीयक प्रस्तावणी		चौथक प्रस्तावणी		पंचमक प्रस्तावणी		किंमत	टिपण
		पे	वै	पे	वै	पे	वै	पे	वै	पे	वै		
२		३	४	५	६	७	८	९	१०	११		१२	
४३	०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी	३	२	१				३	२	१			१२.३३.०३.२०१६ अन्वयेत १०० दिवसात आले आहे.
४४	०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी	२	२	०				२	२	०			
४५	०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी	५	२	२				५	२	३			०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी ३०.१०.२०१६, ०३/१०/२०१६, ०३/१०/२०१६, ०३/१०/२०१६, ०३/१०/२०१६ अन्वयेत १०० दिवसात आले आहे.
४६	०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी	१	०	१				१	०	१			०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी १०.०३.२०१६, १०.०३.२०१६ अन्वयेत १०० दिवसात आले आहे.
४७	०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी	१९	३	१६				१९	३	१६			०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी ०३.१०.२०१६ अन्वयेत १०० दिवसात आले आहे.
४८	०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी	२७	१६	११	६२	५६	२३	१०९	७५	३४			०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी २७.१०.२०१६, १६.१०.२०१६, ११.१०.२०१६, ११.१०.२०१६, २३.१०.२०१६, २३.१०.२०१६, ५६.१०.२०१६, ५६.१०.२०१६, १०९.१०.२०१६, ७५.१०.२०१६, ३४.१०.२०१६ अन्वयेत १०० दिवसात आले आहे.
४९	०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी	२३	२१	२	२२	०	२२	४५	२१	२४			०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी २३.१०.२०१६, २१.१०.२०१६, २.१०.२०१६, २.१०.२०१६, २२.१०.२०१६, २२.१०.२०१६, ०.१०.२०१६, २२.१०.२०१६, ४५.१०.२०१६, २१.१०.२०१६, २४.१०.२०१६ अन्वयेत १०० दिवसात आले आहे.
५१.६	०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी	९	०	९	२६	१६	१०	३५	१६	१९			०३/१०/२०१६ तारीखेची प्रस्तावणी ९.१०.२०१६, ०.१०.२०१६, २६.१०.२०१६, १६.१०.२०१६, १०.३५.२०१६, १६.१०.२०१६ अन्वयेत १०० दिवसात आले आहे.

पदनाम	पदोन्नती/भारतवासी		निवृत्त/भारतवासी पद		एकूण भरती/दिल		एकूण भरती/दिल		बातचीत	
	पदे	पदे	पदे	पदे	पदे	पदे	पदे	पदे		
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
52	15	9	6	14	0	14	29	9	20	पदोन्नती - पदोन्नतीचे पदे भरण्याच्या दरम्यान भरतीविले जाई. सहायक सहायकीचे पदे भरण्यासाठी किड्डल भरणाकरिता क. अ.सं. 7, 3500 के. 22.12.2016, पत्रांक/740 के. 20.04.2017 व पत्रांक/ 1153 के. 16.06.2017 अन्वये भरतीविले जाई. (सहायकी - 50%)
53					2	0	1	1	0	1
54					2	1	1	2	1	1
55					1	1	0	1	1	0
57	2	1	0				1	1	0	सहायकी - 10 भरण्यासाठी किड्डल भरणाकरिता क. अ.सं. 7, 3500 के. 22.12.2016, पत्रांक/740 के. 20.04.2017 व पत्रांक/ 1153 के. 16.06.2017 अन्वये भरतीविले जाई. सहायकी - 10 भरण्यासाठी किड्डल भरणाकरिता क. अ.सं. 7, 3500 के. 22.12.2016, पत्रांक/740 के. 20.04.2017 व पत्रांक/ 1153 के. 16.06.2017 अन्वये भरतीविले जाई. (सहायकी - 50%)
58	1	1	0				1	1	0	
59	3	3	0				3	3	0	
60					21	15	6	21	15	6
61					4	1	3	4	1	3

क्र.सं.	वर्ग	वर्गगत संख्या				वर्गगत संख्या				कुल वर्गगत संख्या	वर्गगत संख्या	वर्गगत संख्या	वर्गगत संख्या	वर्गगत संख्या	वर्गगत संख्या	वर्गगत संख्या	वर्गगत संख्या	वर्गगत संख्या	
		पुरुष	महिला	कुल	वर्गगत संख्या	पुरुष	महिला	कुल	वर्गगत संख्या										
2	अन्य	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12								
70	अन्य	1	0	1				1	0	1									
71	अन्य				19	13	6	19	13	6									
72	अन्य	1	1	0				1	1	0									
73	अन्य				1	1	0	1	1	0									
74	अन्य	1	1	0	1	1	0	1	1	0									
75	अन्य	1	1	0	1	1	0	1	1	0									
76	अन्य	2	2	0	2	2	0	2	2	0									
77	अन्य	2	2	0	2	2	0	2	2	0									
78	अन्य	1	0	1	2	0	1	2	0	1									
79	अन्य	1	1	0	1	1	0	1	1	0									
80	अन्य	1	1	0	1	1	0	1	1	0									

 Administrative-Officer,
 B. Y. L. Nair Ch. Hospital
 (21)

- ५१६६-३१

कूपर रुग्णालय

111

बृहन्मुंबई महानगरपालिका

हिंदूदयसमाट बाळासाहेब ठाकरे वैद्यकीय महाविद्यालय
व

डॉ. आर. एन. कूपर सर्वसाधारण रुग्णालय, जुहू, मुंबई ४०००५६

हिं.बा.ठा.वै.म/ 7472 दि.

प्रति,

मान. प्रधान सचिव,
महाराष्ट्र विधान मंडळ सचिवालय,
विधान भवन, बॅकवे रिकक्लेमेशन,
विधान भवन मार्ग, मुंबई - 400 032.

विषय - दिनांक 30, 31 जानेवारी 2018 या कालावधीत मुंबई शहर आणि
मुंबई उपनगरातील बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या अखत्यारीत
असलेले रुग्णालय येथे दिलेल्या भेटीच्या संदर्भात बैठकीचे कार्यवृत्त.

संदर्भ - क्रमांक /8015/मविस/महकस/15-16 दिनांक 16.05.2018

महोदय /महोदया,

उपरोक्त विषयाच्या अनुषंगाने प्राप्त कार्यवृत्तानुसार केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल
खालीलप्रमाणे आहे.

अनु. क्र.	विषय	समितीचा अहवाल	अधिष्ठाता हिं.बा.ठा. वै. म. व डॉ. व. न. कूपर रुग्णालय यांचा कार्यवृत्ती अहवाल
1	वैद्यकीय निमवैद्यकीय रिक्त पदांबाबत	सन 2015 पासून हिं.बा.ठा. वैद्यकीय महाविद्यालय सुरु झाले असून संलग्न कूपर रुग्णालयात एकूण 700 रुग्णशय्या आहेत. कूपर रुग्णालयात येणा-या रुग्णांची संख्या रुग्णालयात कार्यरत मनुष्यबळाच्या तुलनेत प्रचंड असून के.ई.एम./नाथरसायन रुग्णालयाप्रमाणेच कामकाजाच्या व्याप आहे. एमसीआय च्या निकाषाप्रमाणे डॉक्टरांची संख्या पुरेशी आहे. मात्र केईएम रुग्णालयाच्या धर्तीवर कामाच्या व्यापानुसार डॉक्टरांची संख्या वाढविणे आवश्यक आहे. तसा	अधिष्ठाता हिं.बा.ठा. वै. म. व डॉ. व. न. कूपर रुग्णालय यांचा कार्यवृत्ती अहवाल हिं.बा.ठा. वै. महाविद्यालय व डॉ. व. न. कूपर रुग्णालयातील रुग्णशय्यांची संख्या 700 आहे व उपचारार्थ येणा-या रुग्णांच्या संख्येपेक्षा कार्यरत वैद्यकीय संवर्गातील कर्मचा-यांची संख्या अपुरी आहे. त्यासाठी अध्यापकीय संवर्गातील प्राध्यापक, सहयोगी प्राध्यापक व सहाय्यक प्राध्यापक अशी एकूण 84 पदे निर्माण करण्यासाठी प्रस्ताव सादर करण्यात आला. त्यापैकी 31 पदे निर्माण करण्यास मा.

		<p>प्रस्ताव रुग्णालय प्रशासनाने सादर करावा.</p> <p>रुग्णालयातील तांत्रिक संवर्गांबरोबर, लिपिक वर्ग वशिपाई / आया / वार्डवॉय ही पदेही रिक्त असल्याने रुग्णांची अनेक कामे रुग्णांच्या नातेवाईकांना करावी लागतात. लिपिकांच्या रिक्त पदांमुळे डॉक्टरांना स्वतः टाईप करावे लागतात.</p>	<p>आयुक्तांनी दि. 2.4.18 रोजीच्या पद निर्माण समितीस मंजूरी दिली आहे व कार्यभारानुसार आवश्यक पदे कंत्राटी पध्दतीने उपलब्ध करून घेण्याचे आदेश दिलेले आहेत. समितीच्या बैठकीच्या इतिवृत्तालाची प्रत सोबत जोडीत आहे. इतर पदे भरण्याकरिता संबंधित विभागांना कळविले आहे.तात्पुरत्या स्वरूपात सादर पदे भरण्याबाबत प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे.</p>
2	<p>रक्तपेटीमध्ये फ्रॅक्शन यंत्रणा नसल्याबाबत.</p>	<p>रक्तपेटीमध्ये फ्रॅक्शन यंत्रणा नसल्याने रक्तातील प्लास्मा व प्लेटलेट्स इ. घटक वेगळे करून रुग्णांना देता येत नाहीत. त्यामुळे रुग्ण दगाऊ शकतो.</p>	<p>डॉ. रु.न. कूपर रुग्णालयात रक्तपेटी कार्यान्वित आहे. तथापि, रक्त विघटन केंद्र म्हणजेच रक्तातील प्लास्मा व प्लेटलेट्स इ. घटक वेगळे करण्याची रक्तपेटी सुरु करण्याबाबतची सुविधा उपलब्ध नव्हती. तरी, सुविधा पी.पी.पी. तत्वावर मे. जिजाऊ या संस्थेमार्फत सहा महिन्यांसाठी सुरु करण्याबाबत मंजूरी प्राप्त झाली होती. तथापि, जिजाऊ संस्थेने सहा महिन्यांसाठी काम करण्यास नकार दिल्यामुळे निविदा मागवून संस्थेची नेमणूक करण्यासाठी प्रस्ताव मंजूरीसाठी सादर करण्यात येत आहे.</p>
3	<p>डायलिसिस यंत्रणा, 2D Echo यंत्रणा, ह्यूमन मिल्क बँक सुरु करण्याबाबत</p>	<p>रुग्णालयामध्ये डायलिसिस 2D Echo यंत्रणा, ह्यूमन मिल्क बँक सुरु करण्याबाबत रडियोलॉजिस्टचे स्वतंत्र पद निर्माण करणे.</p>	<p>हिं.बा.ठा. व. महाविद्यालयाच्या आस्थापनेवर प्राध्यापक, रडियोलॉजीचे एक पद निर्माण करण्यात आले आहे. कूपर रुग्णालयात 5 रुग्णशास्त्र व ट्रॉमा केअर रुग्णालय येथे 10 रुग्णशास्त्रचे डायलिसिस सेवा पीपीपी तत्वानुसार सुरु करण्यासाठी ऑगस्ट 2018 मध्ये निविदा मागविण्यात आल्या. पण त्यात काहीच प्रतिसाद न मिळाल्यामुळे</p>

		<p>प्रस्ताव रुग्णालय प्रशासनाने सादर करावा.</p> <p>रुग्णालयातील तांत्रिक संवर्गांबरोबर, लिपिक वर्ग वशिष्टाई / आया / वार्डबॉय ही पदेही रिकत असल्याने रुग्णांची अनेक कामे रुग्णांच्या नातेवाईकांना करावी लागतात. लिपिकांच्या रिकत पदांमुळे डॉक्टरांना स्वतः टाईप करावे लागतात.</p>	<p>आयुक्तांनी दि. 2.4.18 रोजीच्या पद निर्माण समितीस मंजूरी दिली आहे व कार्यभारानुसार आवश्यक पदे कंत्राटी पध्दतीने उपलब्ध करून घेण्याचे आदेश दिलेले आहेत. समितीच्या बैठकीच्या इतिवृत्तांसाठी प्रत सोबत जोडित आहे. इतर पदे भरण्याकरिता संबंधित विभागांना कळविले आहे.तात्पुरत्या स्वरूपात सादर पदे भरण्याबाबत प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे.</p>
2	<p>रक्तपेटीमध्ये फ्रॅक्शन यंत्रणा नसल्याबाबत.</p>	<p>रक्तपेटीमध्ये फ्रॅक्शन यंत्रणा नसल्याने रक्तातील प्लास्मा व प्लेटलेट्स इ. घटक वेगळे करून रुग्णांना देता येत नाहीत. त्यामुळे रुग्ण दगाऊ शकतो.</p>	<p>डॉ. रु.न. कूपर रुग्णालयात रक्तपेटी कार्यन्वित आहे. तथापि, रक्त विघटन केंद्र म्हणजेच रक्तातील प्लास्मा व प्लेटलेट्स इ. घटक वेगळे करण्याची रक्तपेटी सुरु करण्याबाबतची सुविधा उपलब्ध नव्हती. तरी, सुविधा पी.पी.पी. तत्वावर मे. जिजाऊ या संस्थेमार्फत सहा महिन्यांसाठी सुरु करण्याबाबत मंजूरी प्राप्त झाली होती. तथापि, जिजाऊ संस्थेने सहा महिन्यांसाठी काम करण्यास नकार दिल्यामुळे निविदा मागवून संस्थेची नेमणूक करण्यासाठी प्रस्ताव मंजूरीसाठी सादर करण्यात येत आहे.</p>
3	<p>डायलिसिस यंत्रणा, 2D Echo यंत्रणा, ह्यूमन मिलक बँक सुरु करण्याबाबत</p>	<p>रुग्णलयामध्ये डायलिसिस 2D Echo यंत्रणा, ह्यूमन मिलक बँक सुरु करण्याबाबत रडियोलॉजिस्टचे स्वतंत्र पद निर्माण करणे.</p>	<p>हिं.बा.ठा. वै. महाविद्यालयाच्या आस्थापनेवर प्राध्यापक, रडियोलॉजीचे एक पद निर्माण करण्यात आले आहे. कूपर रुग्णालयात 5 रुग्णशय्ये व ट्रॉमा केअर रुग्णालय येथे 10 रुग्णशय्येचे डायलिसिस सेवा पीपीपी तत्वानुसार सुरु करण्यासाठी ऑगस्ट 2018 मध्ये निविदा मागविण्यात आल्या. पण त्यात काहीच प्रतिसाद न मिळाल्यामुळे</p>

			<p>पुनर्निविदा मागविण्याचा प्रस्ताव सादर करण्यात येत आहे.</p> <p>सदर बाबत कळविण्यात येते की, सध्या ह्या रुग्णालयात बालरोगशास्त्र विभागात २० रुग्णशास्त्रेचे नवजात शिशु अति दक्षता विभाग सुरु आहे. पश्चिम उपनगरातील इतर रुग्णालयात जन्मलेल्या अत्यवस्थ नवजात बालकांच्या उपचारासाठी अतिदक्षता विभाग सुरु करण्याचे काम प्राधान्याने हाती घेण्यात आले आहे. सदर काम पूर्ण झाल्यावर ह्यूमन मिल्क बँक बाबत कार्यवाही करण्यात येईल. सध्या नवजात शिशु अति दक्षता विभागातील बालकांच्या माता ह्या रुग्णालयातील प्रसूतीपश्चात कक्षात दाखल असल्यामुळे आवश्यकतेनुसार अति दक्षता विभागात त्यांच्या बालकांना स्तनपान करतात. तसेच सदर मातांना स्तनपान संदर्भात मदर सपोर्ट संचाकडून समुपदेशन करण्यात येते. बाह्य नवजात अति दक्षता विभाग सुरु झाल्यावरच ह्यूमन मिल्क बँक ची निकड भासणार आहे, कारण त्या वेळेत बालकांच्या माता ह्या इतर रुग्णालयात दाखल असतात.</p>
4	डॉक्टरांच्या छाया-चित्राकरणाबाबत	<p>मा. समिती प्रमुख एका रुग्णास भेटण्यास रात्री १.३० वाजता कूपर रुग्णालयात आल्या असताना त्यावेळेस काही डॉक्टर रुग्णालयामध्ये मद्यपान करताना आढळले. त्यांची छायाचित्रे काढली. सदर बाब विधान सभेमध्येही उपस्थित केली होती. सदर प्रकरणी संबंधित डॉक्टरांवर केलेली कारवाई सौम्य असल्याचे समिती प्रमुखांनी सांगितले.</p>	<p>सदर प्रकरणी अस्थिवयंगशास्त्र विभागाचे विभागप्रमुख यांनी अस्थिवयंगशास्त्र विभागातील सर्व डॉक्टरांची बैठक घेतली. व प्रकरणातील तथ्य जाणून घेण्याचा प्रयत्न केला. बैठकीत ठरल्यानुसार दोषी डॉक्टरांना जाप देण्यात आला. त्यांच्याकडून प्राप्त स्पष्टीकरण नुसार रुग्णांच्या सेवेत व्यस्त असल्यामुळे व पुन्हा लगेच रुग्णांना तपासायचे असल्यामुळे साईडरूममध्ये जेवत</p>

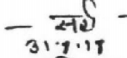
			होते व शीतपेय घेतले होते. त्यांनी मद्यपान केले नसल्याचे स्पष्ट केले आहे. सध्या सदर डॉक्टर रुग्णालयात कार्यरत नाही.
5	आदिवासी मुलींना जाती वाचक बोलल्याबाबत.	डॉ. रु.न. कूपर रुग्णालयातील नर्सिंग स्कूलमध्ये प्रशिक्षण घेत असलेल्या आदिवासी मुलींना नर्सिंगचे प्रशिक्षण देणा-या प्राध्यापकांनी जातीवाचक बोलून वेगळी वागणूक दिली होती. सदर प्रकरणी चौकशी करण्यात आली व चौकशीमध्ये संबंधित प्राध्यापक दोषी आढळले नाहीत. हे प्रकरण गंभीर असून पुन्हा ओपन करून चौकशी करण्याबाबत.	सदर प्रकरणी डॉ. सीमा बनसोडे-गोखले, प्राध्यापिका, व विभाग प्रमुख, जन औषध वैद्यक शास्त्र विभाग लो. टि.म.स. रुग्णालय ह्यांनी सखोल चौकशी केली केली असता त्यांनी विद्यार्थीनींच्या पालकांना तीन वेळा चौकशीसाठी पुराव्यानिश्चाम् उपस्थित राहण्यास कळविले. परंतु, पाल्य अथवा पालक उपस्थित रहिले नाहीत. त्यामुळे आरोपींवर केलेले आरोप सिध्द झाले नाही, असा चौकशीचा अहवाल दिला आहे. (अहवालाची प्रत सोबत जोडलेली आहे) सदर तीनही विद्यार्थीनींनी अभ्यासक्रम पूर्ण केला असून तिसरी विद्यार्थिनी कु. रिपका गावीत यांच्याकडून सध्याच्या कार्यरत अधिसेविका यांनी अभ्यासाची उजळणी घेऊन 5 व्या वेळेस नियमानुसार महाराष्ट्र परिचर्या परिषदेच्या परीक्षेस बसविले आहे. निकाल प्रतीक्षेत आहे. सदर प्रकरणाची पुन्हा चौकशी उप प्रमुख अधिकारी (चौकशी) (प.उ.) यांच्या मार्फत सुरु आहे.
6	विशाखा समितीच्या नांवाचे फलक लावण्याबाबत.	विशाखा समितीच्या नांवाचे फलक दर्शनी भागावर लावण्याबाबत व त्यात एक एनजीओ च्या सदस्यांची दरमहा बैठक घेण्याबाबत.	अशा प्रकारची समिती ही हिं.बा.ठा.वै. महविद्यालय व डॉ. रु.न.कूपर सर्वसाधारण रुग्णालयात कार्यरत असून विशाखा समितीच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार कार्यरत सदस्यांच्या नांवाचा फलक रुग्णालयाच्या दर्शनी भागात लावण्यात आलेला

			आहे. (फोटो सोबत जोडलेला आहे.)
7	नर्सिंग विद्यार्थीनींना देण्यात येणा-या विद्या वेतनामध्ये तफावत असणे बाबत.	नर्सिंग विद्यार्थीनींना देण्यात येणा-या विद्या वेतनामध्ये तफावत दिसून येते. यामध्ये सुसूत्रता व समानता आणून दरवर्षी रु. 1000/- एवढे विद्यावेतन देण्याबाबत.	नर्सिंग विद्यार्थीनींना द्यावयाच्या येणा-या विद्या वेतनाबाबत न.न.पा. परिपत्रक आहे. त्यानुसार डॉ. रु.न. कूपर रुग्णालयातील विद्यार्थीनींना प्रथम वर्षी 396/-,द्वितीय वर्षी 600/- व तृतीय वर्षी 610/- देण्यात येतात. प्रशासकीय धोरणानुसार कार्यवाही करण्यात येईल.
9	विशाखा समितीच्या कार्यपध्दतीबाबत.	हिं.बा.ठा. वैद्यकीय महविद्यालय व डॉ. रु. न.कूपर रुग्णालयातील कार्यस्थळी महिलांवरील लैंगिक अत्याचार प्रतिबंध कार्यवाही समितीसमोर 3 प्रकरणे आली होती. 1) एका वार्डबॉयने सिस्टरकडे पाहून रिमार्क पास केल्याची तक्रार. 2) एका पुरुष निवासी वैद्यकीय अधिका-याने दाराच्या फटीतून रेकॉर्डिंग केल्याची एका स्त्री निवासी वैद्यकीय अधिका-याची तक्रार. 3) एका डॉक्टरने महिला रुग्णाशी अश्लील भाषेत बोलणे केल्याची तक्रार.	सदर तीनही प्रकरणातीहिं.बा.ठा. वैद्यकीय महविद्यालय व डॉ. रु.न. कूपर रुग्णालयातील समिती पुढे चौकशी होऊन समितीच्या आदेशानुसार खालीलप्रमाणे कारवाई करण्यात आली आहे. 1.सदर प्रकरणी समितीने चौकशी आयोजित केली होती. चौकशी दरम्यान दोषींनी माफी लिहून दिल्यामुळे संबंधित परिचरिक्चे समाधान झाले. त्यामुळे प्रकरणनिकासात काढण्यात आले व त्या कक्ष परिघराची दुस-या विभागात बदली करण्यात आली. 2. सदर प्रकरणी पुरुष निवासी वैद्यकीय अधिका-यास निलंबित करण्यात आले व त्याची कूपर रुग्णालयाच्या आवारात प्रवेशबंदी व रोज पोलीस ठाण्यात उपस्थित, हया अटीवर जांमिनावर सुटका करण्यात आली. त्यानंतर सदर डॉक्टराने निलंबन मागे घेण्याबाबत न्यायालयात अर्ज केला.न्यायालयाचे आदेश स्थनिक महिलांवरील अत्याचार प्रतिबंध समितीपुढे सादर केले. सदर समितीने सदर प्रकरण सावित्रीबाई फुले स्त्री संसाधन केंद्रकडे

			न्यायप्रविष्ट आहे. तिची अधिका-यांचे त्याबाबत अभिप्राय घेण्यात आले आहेत. 3. तिस-या प्रकरणी सदर महिलेने तक्रार मागे घेतली व तिची प्रसूतीही कूपर रुग्णालयात झाल्याचे विभाग प्रमुख यांनी नमूद केले आहे. या तीनही प्रकरणाच्या नस्त्या सोबत जोडलेल्या आहेत.
10	कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रीयेबाबत	स्त्रीयांप्रमाणेच कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रीयेचे महत्व पुरुषांना पटवून सांगण्याबाबत.	याबाबत वेळोवेळी शिबिरे आयोजित करून उद्बोधन केले जाते.

वैद्यकीय अधीक्षक
डॉ. आर. एन. कूपर रुग्णालय

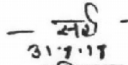

अति.अधिष्ठाता (शैक्षणिक)
हिं.बा.ठा. वै. महाविद्यालय

31.7.11
अधिष्ठाता
हिं.बा.ठा. वै. महाविद्यालय व
डॉ. रु.न. कूपर रुग्णालय

			न्यायप्रविष्ट आहे. विधी अधिका-यांचे त्याबाबत अभिप्राय घेण्यात आले आहेत.
			3. तिस-या प्रकरणी सदर महिलेने तक्रार मागे घेतली व तिची प्रसूतीही कूपर रुग्णालयात झाल्याचे विभाग प्रमुख यांनी नमूद केले आहे. या तीनही प्रकरणाच्या नस्त्या सोबत जोडलेल्या आहेत.
10	कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रीयेबाबत	स्त्रीयांप्रमाणेच कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रीयेचे महत्व पुरुषांना पटवून सांगण्याबाबत.	याबाबत वेळोवेळी शिबिरे आयोजित करून उद्बोधन केले जाते.

वैद्यकीय अधीक्षक
डॉ. आर. एन. कूपर रुग्णालय

अति.अधिष्ठाता (शैक्षणिक)
हिं.बा.ठा. वै. महाविद्यालय

31.7.17
अधिष्ठाता
हिं.बा.ठा. वै. महाविद्यालय व
डॉ. रु.न. कूपर रुग्णालय

बृहन्मुंबई महानगरपालिका
सार्वजनिक आरोग्य खाते
क्र.एचओ/३१८/आस्था-२ वि.३१/८/२०१८

विषय : महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समितीने दि.३०.३१/१/२०१८ व दि.१/२/२०१८ रोजी बृहन्मुंबई महानगरपालिका यांच्या अखत्यारीतील असलेले रुग्णालयांना दिलेल्या भेटीच्या अनुषंगाने विभागीय सचिवांची साक्ष
संदर्भ : क्र.अति.आ/प.उप/९४९०/सीआयपी दि.२९/८/२०१८

उपरोक्त विषयांकीत प्रकरणी दि.२९/८/२०१८ च्या वरील संदर्भित टिपणीच्या अनुषंगाने, दि.४/९/२०१८ रोजी आयोजित केलेल्या विभागीय सचिवांच्या साक्षीकरिता आवश्यक असलेली सार्वजनिक आरोग्य खात्याशी संबंधित माहिती खालीलप्रमाणे देण्यात येत आहे.

प्रश्न क्र	प्रश्न	उत्तर																																										
मुंबई महापालिकेच्या संदर्भातील कार्यवृत्ताच्या अनुषंगाने पुरक प्रश्नावली																																												
2	रुग्णालयातील नर्सिंगच्या विद्यार्थ्यांना जे विद्यावेतन देण्यात येते त्यामध्ये सुसुत्रता व समानता दिसत नाही त्याबाबत शासनाचे काय मत आहे, त्याबाबत धोरणात्मक निर्णय घेण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे.	रुग्णालयातील नर्सिंगच्या विद्यार्थ्यांच्या विद्यावेतनामध्ये सुसुत्रता व समानता आणण्याकरिता प्रस्ताव मा.महापालिका आयुक्त यांच्या मंजूरीकरिता दि.३०/८/२०१८ रोजी सादर करण्यात आला असून मंजूरी प्राप्त होताच योग्य ती कार्यवाही करण्यात येईल.																																										
3	रुग्णालयातील तांत्रिक स्वरूपाची रिक्त पदे भरण्याबाबत शासनाकडून कोणती कार्यवाही करण्यात आली आहे का येत आहे.	<table border="1"> <thead> <tr> <th>अनु क्र.</th> <th>पदाचे नाव</th> <th>एकूण पदे</th> <th>भरलेली पदे</th> <th>रिक्त पदे</th> <th>अभिप्राय</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>हृदयआलेख तंत्रज्ञ</td> <td>20</td> <td>16</td> <td>4</td> <td>बिंदूनामावली पडताळणीचे काम सुरु असून रिक्त पदे भरण्याकरिता प्रस्ताव लवकरच सादर करण्यात येईल</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>नसिच आलेख तंत्रज्ञ</td> <td>2</td> <td>1</td> <td>1</td> <td>बिंदूनामावली पडताळणीचे काम सुरु असून रिक्त पदे भरण्याकरिता प्रस्ताव लवकरच सादर करण्यात येईल</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>तारतंत्री (2)</td> <td>5</td> <td>-</td> <td>5</td> <td>सादर पदे पदोन्नतीने भरण्याकरिता अर्हताधारक कर्मचारी उपलब्ध नाही</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>विजतंत्री (1) रुग्णालय</td> <td>16</td> <td>4</td> <td>12</td> <td>सेवाजेष्ठता अद्ययावत करण्याचे काम सुरु असून रिक्त पदे भरण्याकरिता प्रस्ताव लवकरच सादर करण्यात येईल</td> </tr> <tr> <td>5</td> <td>उदाहनचालक-उदनघनचालक-तारतंत्री</td> <td>130</td> <td>70</td> <td>60</td> <td>पदे भरण्याबाबतचा प्रस्ताव कार्यान्वित असून मंजूरी प्राप्त होताच पदे भरण्याची कार्यवाही करण्यात येईल</td> </tr> <tr> <td colspan="2">एकूण पदे</td> <td>173</td> <td>91</td> <td>82</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	अनु क्र.	पदाचे नाव	एकूण पदे	भरलेली पदे	रिक्त पदे	अभिप्राय	1	हृदयआलेख तंत्रज्ञ	20	16	4	बिंदूनामावली पडताळणीचे काम सुरु असून रिक्त पदे भरण्याकरिता प्रस्ताव लवकरच सादर करण्यात येईल	2	नसिच आलेख तंत्रज्ञ	2	1	1	बिंदूनामावली पडताळणीचे काम सुरु असून रिक्त पदे भरण्याकरिता प्रस्ताव लवकरच सादर करण्यात येईल	3	तारतंत्री (2)	5	-	5	सादर पदे पदोन्नतीने भरण्याकरिता अर्हताधारक कर्मचारी उपलब्ध नाही	4	विजतंत्री (1) रुग्णालय	16	4	12	सेवाजेष्ठता अद्ययावत करण्याचे काम सुरु असून रिक्त पदे भरण्याकरिता प्रस्ताव लवकरच सादर करण्यात येईल	5	उदाहनचालक-उदनघनचालक-तारतंत्री	130	70	60	पदे भरण्याबाबतचा प्रस्ताव कार्यान्वित असून मंजूरी प्राप्त होताच पदे भरण्याची कार्यवाही करण्यात येईल	एकूण पदे		173	91	82	
अनु क्र.	पदाचे नाव	एकूण पदे	भरलेली पदे	रिक्त पदे	अभिप्राय																																							
1	हृदयआलेख तंत्रज्ञ	20	16	4	बिंदूनामावली पडताळणीचे काम सुरु असून रिक्त पदे भरण्याकरिता प्रस्ताव लवकरच सादर करण्यात येईल																																							
2	नसिच आलेख तंत्रज्ञ	2	1	1	बिंदूनामावली पडताळणीचे काम सुरु असून रिक्त पदे भरण्याकरिता प्रस्ताव लवकरच सादर करण्यात येईल																																							
3	तारतंत्री (2)	5	-	5	सादर पदे पदोन्नतीने भरण्याकरिता अर्हताधारक कर्मचारी उपलब्ध नाही																																							
4	विजतंत्री (1) रुग्णालय	16	4	12	सेवाजेष्ठता अद्ययावत करण्याचे काम सुरु असून रिक्त पदे भरण्याकरिता प्रस्ताव लवकरच सादर करण्यात येईल																																							
5	उदाहनचालक-उदनघनचालक-तारतंत्री	130	70	60	पदे भरण्याबाबतचा प्रस्ताव कार्यान्वित असून मंजूरी प्राप्त होताच पदे भरण्याची कार्यवाही करण्यात येईल																																							
एकूण पदे		173	91	82																																								

7	<p>ओशिवरा रुग्णालयात पुरेसा कर्मचारी वर्ग नसल्याचे समितीस आढळून आले त्याबाबत सदरची संवर्ग 1 ते 4 ची रिक्त पदे भरण्याबाबत शासनाकडून कोणती कार्यवाही करण्यात आली आहे वा येत आहे?</p>
8	<p>ओशिवरा प्रसूतीगृहामध्ये संवर्ग 1 ते 3 मध्ये पुरेसे कर्मचारी वर्ग उपलब्ध आहे. संवर्ग 4 ची रिक्त पदे कंवाडी पध्दतीने भरण्याकरीता प्रस्ताव प्रक्रीया चालू आहे. ओशिवरा प्रसूतीगृहामध्ये असलेल्या रिक्त पदांची यादी जोडण्यात आलेली आहे.</p>
12	<p>महाराष्ट्र विधान मंडळाच्या महिलेचे हक्क व कायदा समितीने दि.31.01.2018 रोजी ओशिवरा प्रसूतीगृहामध्ये विलेखा भेटीच्या शिफारशीनुसार 200 खाटांचे मल्टिस्पेशलिटी मिनी कुपर रुग्णालय सुरु करण्यासाठी प्रस्ताव पाठविण्यात आला आहे. सदर प्रसूतीगृह रुग्णालयाची इमारत 30 वर्षांपेक्षा जुनी आहे व सदर इमारतीस मोठ्या प्रमाणात दुरुस्तीची आवश्यकता आहे. इमारतीस स्ट्रक्चरल ऑडिट करून घेण्यात आलेले आहे व दुरुस्तीचा प्रस्ताव कार्यकारी अभियंता (आपासुक) प.उ. यांच्याकडे पाठविण्यात आलेला आहे.</p> <p>सदर इमारतीची जागा ओशिवरा डिस्ट्रीक्ट सेंटर (ओडीसी) अंतर्गत मुंबई महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण (MMRDA) च्या अंतर्गत येत असल्यामुळे त्यांचे ना हरकत बरजेची आहे. त्यासाठी मुंबई महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण (MMRDA) चे आयुक्त यांना प्रमुख अभियंता (विकास आयोजन) यांच्यामार्फत पत्रव्यवहार केला आहे.</p>
12	<p>मुंबईतील रुग्णालयावरील ताण कमी करण्याकरीता मिनी रुग्णालये अथवा मॅटर्निटी रुग्णालय उभारणे आवश्यक आहे तरी या कामाकरीता शासनाकडून कोणती कार्यवाही करण्यात आली आहे ?</p>
12	<p>मुंबई महानगरपालिकेच्या अधिकारक्षेत्रात महानगरपालिकेचे 4 प्रमुख रुग्णालये (केईएम, नाथर, सायन व कुपर) उपनगरामध्ये 18 सर्वसाधारण रुग्णालये, तसेच 5 विशेष रुग्णालये (क्षयरोग रुग्णालय, कसुरबा संवर्गजन्य रुग्णालय, कुष्ठरोग रुग्णालय, नेत्र रुग्णालय व कान, नाक, घसा रुग्णालय) 28 प्रसूतिगृहे, 175 दवाखाने व 204 आरोग्य केंद्रे मद्यस्थितीत कार्यरत आहेत.</p> <p>मुंबईतील लोकसंख्येच्या वाढीचा रोख पाहता, तसेच मुंबईकर जनतेला गुणवत्तापूर्वक व भाऊ दरात आरोग्यसेवा मिळावी व मोठ्या रुग्णालय वरील ताण कमी व्हावा यासाठी समायोजित आरक्षणांतर्गत सार्वजनिक आरोग्य खात्यास प्राप्त होणा-या जागा, सार्वजनिक छाजगी सहभाग प्रोत्साहन धोरणांतर्गत प्रसूतिगृह / दवाखाने / रुग्णालये, हायलेसिस केंद्र चालविण्या करीता देण्यात आलेले आहे.</p> <p>तथापि, काही संस्था प्रसूतिगृह / दवाखान्यावरील इतरही वैद्यकीय सेवा देत असल्याचे निदर्शनास आल्याने. महानगरपालिकेने सुधारीत सार्वजनिक खाजगी सहभाग प्रोत्साहन धोरण तयार केले आहे. सदर धोरणानुसार प्रसूतिगृह अतिरिक्त आरोग्य विपयक सेवा देखील पुरवू शकतात.</p> <p>सदर सुधारीत धोरणातील खाटांचे नियोजन खालील प्रमाणे आहे.</p> <p>अ) बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या दराप्रमाणे 30% खाटा प्रसूती सेवाकरिता वापरल्या जात आहेत. (विकास नियोजनच्या आरक्षणा नुसार) (औषधे, निदान, शल्यचिकित्सा व इतर प्रक्रीया, रुग्ण तपासणीसाठी भेट देणारे डॉक्टरांची फीज, जेवण इत्यादी बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या दराप्रमाणे)</p> <p>ब) 10% खाटांचा वापर नवजात बालक अतिदक्षता विभागाच्या सेवासाठी केला जात आहे. (50% मोफत आणि 50% शुल्क आकारणी)</p> <p>क) उर्वरित 60% खाटा प्रसूती विपय आरोग्य सेवा अतिरिक्त इतर वैद्यकीय सेवा</p>

	<p>पुरविषयासाठी बापरले जातात. 60% खाटापैकी (2/3) खाटा म्हणजेच एकूण 40% खाटा, महाराष्ट्र शासनाने मंजुरी केलेल्या विमा योजना, राजीव गांधी जीवन विमा योजना (RGJY) किंवा तत्सम योजना अंतर्गत सेवा पुरविण्याकरिता राखीव आहेत (TPA भरणा किंवा रुग्णांना परतफेड असेल) म्हणजेच रुग्णांवर शून्य आर्थिक भार आहे.</p> <p>इ) उर्वरित (1/3) खाटा म्हणजेच 20% खाटा प्रसूति विषय आरोग्य सेवा व्यतिरिक्त इतर वैद्यकीय सेवा पुरविण्यासाठी बापरले जातात. तथापि, महाराष्ट्र शासनाने मंजूर केलेल्या विमा योजनेच्या दरामध्ये 25 % किंवा त्यापेक्षा जास्त शुल्कामध्ये रुग्णांना सवलत दिली जात आहे. शुल्क माफी कमीत कमी 25% टक्के किंवा त्यापेक्षा जास्त आहे.</p> <p>अथवा त-हेने मुंबईतील मोठ्या रुग्णालयातील लागू कमी करण्यासाठी मंहीनगरपालिकेकडे सुधारीत सार्वजनिक खाजगी सहभाग प्रोत्साहन धोरणाची काटेकोरपणे अंमलबजावणी करण्यात येत आहे.</p>																								
13	<p>ओशिवरा मॅटर्निटी होममध्ये गर्भवती महिलांची पुरेशी काळजी घेतली जात नाही तरी सदर मॅटर्निटी होम व इतर सर्व मॅटर्निटी होमचे बळकटीकरण करण्याबाबत शासनाने कोणत्या उपाययोजना केल्या आहेत का ? या रुग्णालयात अलीकडेच एक बाळ दगावले त्यात कोणावर जाबाबदारी निश्चित करण्यात आली.</p> <p>ओशिवरा मॅटर्निटी होम ५० खाटांचे प्रसूतिगृह आहे. तिथे गर्भवती महिलांची पुरेशी काळजी घेण्यात येते. परंतु सर्व कर्मचा-यांना प्रसूतिगृहात येणा-या महिलांची योग्य काळजी घेण्याचे आदेश देण्यात आलेले आहेत.</p> <p>तसेच सर्व मॅटर्निटी होमचे बळकटीकरण करण्यासाठी खालील उपाययोजना करण्यात आलेल्या आहेत :</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रसूतिगृहात वैद्यकीय अधिका-यांची कमतरता असल्याने, स्त्रीरोग तज्ज्ञांची २० व बालरोगतज्ज्ञांची १३ अशी एकूण ३३ नवीन पदे निर्माण करण्यात आली असून, वैद्यकीय अधिका-यांच्या रिक्त व नविन पदे नियुक्तीबाबतची प्रक्रिया सुरू आहे. प्रसूतिगृहातील एमआयसीयू व एमएनसीयू बाह्यस्त्रोत करण्याचा प्रस्ताव सादर करण्यात येत आहे. <p>ओशिवरा प्रसूतिगृहातील बाळ दगावल्या प्रकरणी कार्यरत वैद्यकीय अधिकारी यांना निलंबित करण्यात आले व त्यांची चौकशी करण्यात आली.</p>																								
14	<p>मुंबईतील रुग्णालयातील डॉक्टरांची व इतर पदे भरण्यासंदर्भातील प्रस्ताव महापालिकेकडे सादर केले आहेत काय, असल्यास त्याबाबतची सद्य:स्थिती काय आहे. त्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे.</p> <p>सार्वजनिक आरोग्य खात्यांतर्गत पदोन्नतीने व सरळसेवेने भरण्यात येणा-या विविध संवर्गातील रिक्त पदांची माहिती खालीलप्रमाणे देण्यात येत आहे.</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>अ.क्र</th> <th>संवर्ग</th> <th>एकूण पदे</th> <th>भरलेली पदे</th> <th>रिक्त पदे</th> <th>अभिप्राय</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>वैद्यकीय</td> <td>1105</td> <td>950</td> <td>155</td> <td>सहा.शै.अधि या संवर्गातील रिक्त पदे भरण्यासाठी ऑगस्ट-2017 मधे जाहिरात देण्यात आली होती.तथापि, उमेदवारांच्या उपलब्धतेअभावी पदे रिक्त आहेत.शै.अधि या संवर्गातील रिक्त पदे भरण्यासाठी प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे.</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>निम्नवैद्यकीय</td> <td>1169</td> <td>926</td> <td>243</td> <td>प्र.तंत्रज्ञ व औषधनिर्माता या संवर्गातील रिक्त पदे कोकण भवनामार्फत बिंदुनामावली नोंदवही पडताळणीअभावी भरण्याची कार्यवाही करता येत नाही.सदर पदे प्र.शै.अ(छाप्रव माआसे) यांच्यामार्फत भरण्यात येतात.</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>प्रशासकीय</td> <td>703</td> <td>489</td> <td>214</td> <td>लिपिक संवर्गातील रिक्त पदे प्रमुख कर्मचारी</td> </tr> </tbody> </table>	अ.क्र	संवर्ग	एकूण पदे	भरलेली पदे	रिक्त पदे	अभिप्राय	1	वैद्यकीय	1105	950	155	सहा.शै.अधि या संवर्गातील रिक्त पदे भरण्यासाठी ऑगस्ट-2017 मधे जाहिरात देण्यात आली होती.तथापि, उमेदवारांच्या उपलब्धतेअभावी पदे रिक्त आहेत.शै.अधि या संवर्गातील रिक्त पदे भरण्यासाठी प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे.	2	निम्नवैद्यकीय	1169	926	243	प्र.तंत्रज्ञ व औषधनिर्माता या संवर्गातील रिक्त पदे कोकण भवनामार्फत बिंदुनामावली नोंदवही पडताळणीअभावी भरण्याची कार्यवाही करता येत नाही.सदर पदे प्र.शै.अ(छाप्रव माआसे) यांच्यामार्फत भरण्यात येतात.	3	प्रशासकीय	703	489	214	लिपिक संवर्गातील रिक्त पदे प्रमुख कर्मचारी
अ.क्र	संवर्ग	एकूण पदे	भरलेली पदे	रिक्त पदे	अभिप्राय																				
1	वैद्यकीय	1105	950	155	सहा.शै.अधि या संवर्गातील रिक्त पदे भरण्यासाठी ऑगस्ट-2017 मधे जाहिरात देण्यात आली होती.तथापि, उमेदवारांच्या उपलब्धतेअभावी पदे रिक्त आहेत.शै.अधि या संवर्गातील रिक्त पदे भरण्यासाठी प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे.																				
2	निम्नवैद्यकीय	1169	926	243	प्र.तंत्रज्ञ व औषधनिर्माता या संवर्गातील रिक्त पदे कोकण भवनामार्फत बिंदुनामावली नोंदवही पडताळणीअभावी भरण्याची कार्यवाही करता येत नाही.सदर पदे प्र.शै.अ(छाप्रव माआसे) यांच्यामार्फत भरण्यात येतात.																				
3	प्रशासकीय	703	489	214	लिपिक संवर्गातील रिक्त पदे प्रमुख कर्मचारी																				

						अधिकारी बांधा कार्यालयमार्फत भरण्यात येतात.
	4	परिचर्या	2818	2640	178	उपेखारांच्या नियुक्तीची कार्यवाही चालू आहे
	5	कामगार	2605	2104	501	कामगार/आया प्रवर्गात सर्वाधिक पदे रिक्त असून, सदर पदे प्रमुख कामगार अधिकारी यांच्यामार्फत भरण्यात येतात. तसेच ' - उदाहनचालक-नि- उद्वहनचालक-नि-सारतंत्री तुलिय श्रेणी व प्रणोपचारक या संवर्गातील रिक्त पदे भरण्यासाठी प्रस्ताव सादर करण्यात येत आहे.
		एकूण	8400	7109	1291	
15	महापालिकेच्या सर्व बॉर्डमधील प्रत्येक आरोग्य केंद्रामध्ये सोयीसुविधा उपलब्ध करून देण्याबाबत शासनाने कोणती कोणती तरतूद करण्यात आली आहे ? असल्यास त्याबाबतची सविस्तर माहिती द्यावी.	<p>महानगरपालिकेच्या एकूण २४ बॉर्डमधील २०८ आरोग्य केंद्रांमध्ये (५६ बाह्यरंगणदार सेवा, ११२ भा.सो.प्र.- ५, १५ प्रजनन व बाल आरोग्य - २ व २५ राष्ट्रीय शहरी आरोग्य अभियान) सार्वजनिक आरोग्य खात्यांतर्गत कुटूंब कल्याण व माता बाल संगोपन कार्यक्रम राबविण्यात येत असून विविध आरोग्य सुविधा नागरिकांपर्यंत पोहोचविण्या जातात. नागरी क्षेत्रातील गरीब जनतेला प्राथमिक आरोग्य सेवा व कुटूंब कल्याण सेवा पुरविल्या जातात. प्रामुख्याने २ मुलांमधील अंतर व कुटूंब नियोजनावर ध्यास भर देण्यात येते. सर्व आरोग्य केंद्रांमध्ये प्रसूतिपूर्व तपासणीची सुविधा उपलब्ध आहे. तसेच या सर्व आरोग्य केंद्रांमध्ये विविध राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रमांची अंमलबजावणी करण्यात येते (निश्चित लसीकरण , राष्ट्रीय जंतुनाशक मोहिम, अतिसार नियंत्रण पंधरवडा, जीवनसत्व अ मोहिम, रक्तक्षय निर्मुलन कार्यक्रम) सर्व आरोग्य केंद्रांमार्फत संसर्गजन्य व असंसर्गजन्य आजारोंचे सर्वेक्षण वेळोवेळी करण्यात येते.</p> <p>राष्ट्रीय शहरी आरोग्य अभियानांतर्गत दवाखाना, आरोग्य केंद्रे व प्रयोगशाळा एकत्रित करून १२० नागरी प्राथमिक आरोग्य केंद्रे सुरू करण्यात आली आहेत. सदर नागरी प्राथमिक आरोग्य केंद्रांमध्ये शासनामार्फत कुशल मनुष्यबळ, औषध पुरवठा, प्रयोगशाळेकरीता सामग्री उपकरणे व साधनसामुग्री, फर्निचर व जागेच्या दुरुस्ती, या बाबींचे बळकटीकरण करण्यात आले आहे.</p>				
16	मंत्रालयातील सावित्रीबाई फुले रुग्णालयात सोयी सुविधा व नवीन मशिनरीज उपलब्ध करून देण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली आहे वा करण्यात येत आहे.	<p>सावित्रीबाई फुले हे 50 खाटांचे प्रसूतिगृह असून 35 खाटा प्रसूतिविभाग, 10 खाटा बालरोग विभाग, 12 खाटा नवजातशिशुकक्षासाठी आरक्षित आहेत व खाली नमूद केलेल्या मशिनरीज उपलब्ध आहेत.</p> <p>1. टाक्सपोट इनक्युबेटर 2. रेडियंट हिट बॉर्नर 3.फॉगिंग मशिन 4. सक्शन मशिन 5. स्टॉर्टिकल ऑटोक्लेव्ह मशिन 6. सिरिज इनप-युजन पंप 7. कॉटी मशिन 8. ऑटोमेटेड रूडसेल काउंटर 9. फोटो थेरपी युनिट 10. व्ही डी आर एल रोटेटर</p>				
18	मुंबईतील व-याच रुग्णालयांमध्ये सीसीटीव्ही कॅमेरे बंद स्थितीत आहेत तेथे नवीन सीसीटीव्ही यंत्रणा बसविण्याबाबत तसेच डॉक्टरांकरिता विश्रांती कक्ष सुरू करण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे ?	<p>म.न.पा.ची एकूण २८ प्रसूतिगृहांपैकी ७ प्रसूतिगृहांत सीसीटीव्ही कॅमेरे बसविण्यात आले आहेत. उर्वरित २१ प्रसूतिगृहांत नव्याने सीसीटीव्ही कॅमेरे बसविणे व वेळोवेळी याबाबतची कार्यवाही मुख्य सुरक्षा अधिकारी यांच्याकडून करण्यात येईल.</p>				

21	सर्व रुग्णालयांमध्ये सॅनेटरी नॅपकीन बॅक व व्हेडिंगमशीन बसविण्याबाबतचा प्रस्ताव मंजूर झाला आहे का ? व त्याबाबतची सद्यस्थिती काय आहे ?	एकूण २८ प्रसुतिगृहांपैकी ५ प्रसुतिगृहांत सॅनेटरी नॅपकीन व्हेडिंग व सॅनेटरी नॅपकीन बॅक मशीन खरेदी करण्यात आलेल्या आहेत. उर्वरित २३ प्रसुतिगृहांकरिता सदर मशीन्स खरेदी करण्याची प्रक्रिया सुरू आहे.
उपनगरीय रुग्णालये/ पुरक प्रश्नावली		
	नर्सिंगच्या विद्यार्थ्यांना जे विद्यावेतन देण्यात येणा-या मानधन सुसूत्रता व समानता दिसत नाही त्याबाबत शासनाने काय मत आहे, त्याबाबत धोरणात्मक निर्णय घेण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे.	रुग्णालयातील नर्सिंगच्या विद्यार्थ्यांच्या विद्यावेतनामध्ये सुसूत्रता व समानता आणण्याकरिता प्रस्ताव मा.महापालिका आयुक्त यांच्या मंजूरीकरिता दि.३०/८/२०१८ रोजी सादर करण्यात आला असून मंजूरी प्राप्त होताच योग्य ती कार्यवाही करण्यात येईल.

 ३१-८-१८
 कार्यकारी आरोग्य अधिकारी

CASEU दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी एम्प्लॉईज युनियन, मुंबई

THE CHILDREN'S AID SOCIETY EMPLOYEES'S UNION, MUMBAI

Register Under The Trade Union Act 1926
(Estd. 1956-Regd. No. B.Y.II 8839/ Dt. 03. 01. 1992)

Office : David Sassoon Industrial School Campus, 83, T. H. Kataria Marg, Matunga (W.Rly.) Mahim, Mumbai - 400 016.

• अध्यक्ष •	• उपाध्यक्ष •	• सचिटणीस •	• धिटणीस •	• कोषाध्यक्ष •
मा. श्री. मिलिंद तुळसकर	मा. श्री.	श्री. श्रीकांत केकान	श्री. राजेश निचिते	श्री. उमेश आरावदेकर
मो. 9820439993		मो. 9867989275	मो. 9076695996	मो. 9773516742

Ref.: CASEU/ ज्ञा. क्र. आर. 412 / म. व. बा. ह. समिती निवेदन नो. २०१८

Date :

01 NOV 2018

प्रति,
मा. अध्यक्ष/ समिती प्रमुख,
महिला व बाल हक्क समिती,
विधान मंडळ,
महाराष्ट्र राज्य,
मंत्रालय,
मुंबई - ४०००२३

विषय :- दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी, मुंबई या बालगृहांचे संचलन करणाऱ्या संस्थेच्या प्रशासकीय अडचणी लक्षात घेत संस्थेचे राज्य शासनात विलिनिकरण करण्याची शिफारस करणेबाबत.

संदर्भ:- १) दि. २१.०५.२०१८ रोजी समितीने मानखुर्द येथे संस्थेस दिलेली भेट.
२) दि. १४.०८.२०१८ रोजीच्या सुनावणी दरम्यान झालेली चर्चा.

मा. महोदय,

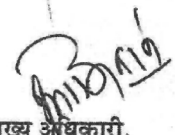
सविनय सादर करत आहे की, दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी, मुंबई या संस्थेच्या ०८ निवासी बालगृहांच्यामाध्यमातून समाजातील अनाथ, निराधार, वंचित, उन्मार्गी, कुटुंबीयांपासून दुरावलेल्या बालकांच्या संगोपनाचे, शिक्षण प्रशिक्षण व पुनर्वसनाचे कार्य चालते. १९२७ साली ब्रिटिश राजवटीत बॉम्बे गव्हर्नमेंटने या संस्थेची स्थापना केली. संस्थेच्या ताब्यातील जागा शासनाच्या आहेत, संपूर्ण वित्तीय पध्दती, कर्मचारी आकृतीबंध शासनाधीन आहे. महाराष्ट्र राज्याच्या महिला व बाल विकास विभागाकडून संस्थेला १००% अनुदान देण्यात येते. बाल न्याय (काळजी व संरक्षण कायदा) अधिनियम अंतर्गत महाराष्ट्रातील बालगृहात दाखल होणाऱ्या बालकांपैकी एकट्या दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी, मुंबई मध्ये ४०% बालके दाखल होतात. सन १९८३ साली या संस्थेला उत्कृष्ट समाजकार्याच्या राष्ट्रिय पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे. माजी पंतप्रधान दिवंगत पं. जवाहरलाल नेहरु, मा. डॉ. राजेंद्र प्रसाद, मा. इंदिरा गांधी, मा. यशवंतराव चव्हाण, मा. विश्वसमाजसेविका मदन तेरेसा, तसेच अतापर्यंतच्या महाराष्ट्र राज्याच्या सर्वच सन्माननिय मुख्यमंत्र्यांनी संस्थेला भेट देऊन या संस्थेच्या कार्याचा गौरव केला आहे.

Scanned by CamScanner

मा. मनींद तुळसकर, अध्यक्ष, दि. चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी एम्प्लॉईज युनियन यांनी
 चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटीला पुर्णवेळ मुख्य अधिकारी यांची नियुक्ती करण्यात यावी असे सुचविले.
 याबाबत मा. श्री. भाद्रक देवे, कोषाध्यक्ष तथा नियामक परिषद सदस्य यांनी संस्थेच्या घटनेप्रमाणे मुख्य
 अधिकारी नियुक्ती करणे हे सोसायटीच्या नियामक परिषदेच्या अधिकारात आहे असे
 सांगितले. याबाबत मा. अध्यक्षांनी चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटीला सहा दिलेले मुख्य अधिकारी यांनी
 कामकाज वेळोवेळी करत असले तर त्यांचा अतिरिक्त कार्यभार continue करण्यात येईल असे
 सुचविले.

अतिरिक्त शासन स्तरावरून अशासकीय सदस्यांची नियुक्ती करण्याबाबत कार्यवाही
 करण्यात येईल. मा. अध्यक्ष यांनी सांगितले.

समाप्त झाल्याच्या विषयांबाबत चर्चा झाल्यानंतर मा. मुख्य अधिकारी यांनी सभेला
 सभासदांचे आभार व्यक्त केले व मा. अध्यक्ष व उपाध्यक्षा यांचे अनुमतिने
 सभा संपवण्याचे आदेश केले.

 मुख्य अधिकारी,
 दि. चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई

 मा. मंत्री, महाराष्ट्र राज्य विकास विभाग
 राज्य सरकार,
 दि. चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई

मा. मुख्यमंत्री व राज्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य,
 तथा अख्यक्ष,
 दि. चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई

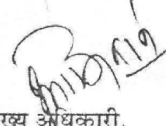
मा.श्री.मिलींद तुळसकर, अध्यक्ष, दि चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटी एम्प्लॉईल युनियन यांनी चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटीला पुर्णवेळ मुख्य अधिकारी यांची नियुक्ती करण्यात यावी असे सुचविले. याबाबत मा.श्री.शरद दवे, कोषाध्यक्ष तथा नियामक परिषद सदस्य यांनी संस्थेच्या घटनेप्रमाणे मुख्य अधिकारी या पदाची नियुक्ती करणे हे सोसायटीच्या नियामक परिषदेच्या अधिकारात आहे असे सांगितले. याबाबत मा. अध्यक्षांनी चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटीला सद्या दिलेले मुख्य अधिकारी यांनी कामकाज चांगले केले तर त्यांचा अतिरिक्त कार्यभार continue करण्यात येईल असे सुचविले.

याबाबत शासन स्तरावरून अशासकीय सदस्यांची नियुक्ती करण्याबाबत कार्यवाही करण्यात येईल असे मा.अध्यक्ष यांनी सांगितले.

सर्व महत्वाच्या विषयांबाबत चर्चा झाल्यानंतर मा.मुख्य अधिकारी यांनी सभेला आलेल्या सर्व मान्यवर सभासदांचे आभार व्यक्त केले व मा.अध्यक्ष व उपाध्यक्षा यांचे अनुमतिले सभा संपल्याचे जाहीर केले.

मा.मंत्री, महिला व बाल विकास विभाग
तथा उपाध्यक्षा,
दि चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटी, मुंबई

मुख्य अधिकारी,
दि चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटी, मुंबई

मा.मुख्यमंत्री व गृहमंत्री, महाराष्ट्र राज्य,
तथा अध्यक्ष,
दि चिल्ड्रेन्स एड् सोसायटी, मुंबई

महिला व बाल विकास विभाग/का-८

पूर्वपुष्टावरील प्रधान सचिव (म व बा वि) यांचे निदेशास अनुसरून सादर,

दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटीच्या दि. १५.१०.२०१५ रोजी पार पडलेल्या नियामक परिषद सभेच्या इतिवृत्तास मान्यता मिळणेबाबतची टिप्पणी सोसायटीच्या मुख्याधिकारी यांनी मा. मुख्यमंत्री व गृहमंत्री तथा पदसिद्ध अध्यक्ष, दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी, मा. मंत्री (म व बा वि) तथा पदसिद्ध उपाध्यक्ष, दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी यांचे मान्यतेसाठी सादर केली आहे.

सादर नस्ती प्रधान सचिव (म व बा वि) मार्फत सादर करण्याचे मा.मंत्री (म व बा वि) यांनी निर्देश दिल्यानंतर प्रधान सचिव (म व बा वि) तथा पदसिद्ध सदस्य, नियामक परिषद दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी यांचे मान्यतेसाठी मुख्याधिकारी यांनी सादर केली असता त्यावर examine and put up असे निर्देश प्रधान सचिव (म व बा वि) यांनी दिले आहेत.

- दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी ही सोसायटी रजिस्ट्रेशन अंक्ट, १८६० व पब्लिक ट्रस्ट १९५० अंतर्गत नोंदणीकृत संस्था आहे.
- बिट्टीशकालामध्ये स्थापित सदर संस्थेच्या घटनेनुसार गृहमंत्री, महाराष्ट्र राज्य हे सदर सोसायटीचे पदसिद्ध अध्यक्ष तर मंत्री महिला व बाल विकास हे पदसिद्ध उपाध्यक्ष आहेत.
- तर प्रधान सचिव, महिला व बाल विकास विभाग व आयुक्त, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, हे नियामक परिषदेचे पदसिद्ध अधिकारी आहेत.
- सदर सोसायटीस सर मोहम्मद युसुफ ट्रस्ट यांचेकडून काही अटी व शर्तीचे अधीन दानाद्वारे प्राप्त झालेल्या देवनार, बोरला लॅण्ड येथील जागेवर अतिक्रमण झाले असून झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणाद्वारे (SRA) येथे पुनर्वसन प्रकल्प राबविण्यात येत आहे. या विरूद्ध उच्च न्यायालय, मुंबई येथे जनहित याचिका क्र. १२०/२०१४ दाखल झालेली आहे.
- सद्यस्थितीत मा. न्यायालयाने सदर प्रकल्पांतर्गत कामास स्थिगती आदेश दिलेले आहेत.
- संबंधित झोपडपट्टी पुनर्वसन प्रकल्पास दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी, ज्यांच्या ताब्यात जमीनीची मालकी आहे त्यांनी एल. ओ. आय (LOI) दिलेला नाही. सोसायटीच्या घटनेनुसार सोसायटीचे सर्व निर्णय नियामक परिषदेच्या सभेच्या निर्णयाच्या अनुषंगाने होणे आवश्यक आहे.
- मा. न्यायालयाने दि. ४.९.२०१५ च्या सुनावणी दरम्यान संबंधित जमीनीवरील बांधकामाचा प्रस्ताव पुन्हा तपासण्याच्या तसेच सोसायटी व मुलांच्या हिताच्या दृष्टीने आहे अथवा कसे याबाबत शहनिशा करण्याचे आदेश दिले होते.
- त्यानुसार श्री. राहूल मोरे, विभागीय उपायुक्त, मुंबई विभाग यांना संबंधित प्रस्ताव तपासून अहवाल सादर करण्याचे शासनाने निदेश दिले होते. श्री. राहूल मोरे यांच्या अहवालावर प्रधान सचिव (म व बा वि) यांचे अध्यक्षतेखाली दि. २३.९.२०१५ रोजी बैठक पार पडली. सदर बैठकीत चर्चा करण्यात आल्यानुसार विभागीय उपायुक्तांचा दि. २२.९.२०१५ रोजीचा अहवाल सोसायटीच्या नियामक बैठकीसमोर मांडण्याचे ठरले होते.
- याच न्यायालयीन प्रकरणांमध्ये जमीनीवरील प्रकल्पाबाबत मा. न्यायालयात शासन तसेच दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी मार्फत दाखल करावयाच्या शपथपत्राच्या अनुषंगाने स्पष्ट बाजू मांडण्याच्या अनुषंगाने मा. मुख्यमंत्री महोदयांकडून बैठकीसाठी वेळ व दिनांक मागण्यात येऊन दि. १५.१०.२०१५ ची नियामक परिषदेची बैठक आयोजित करण्यात आलेली होती.
- त्या अनुषंगाने नियामक परिषदेत चर्चा होऊन झालेला निर्णय इतिवृत्तात मुख्याधिकारी यांनी नमूद केलेला आहे.
- सदर इतिवृत्तात आणखी एका जनहित याचिका क्र. ८१/२०१५ चा उल्लेख असून सदर याचिका सोसायटीकडील औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्र पुन्हा सुरू करणेबाबत तसेच निरीक्षणगृहातील मुलांच्या पुनर्वसनाच्या

दृष्टीने व्यावसायिक प्रशिक्षण सुविधा देणेबाबत दाखल झालेली आहे. त्याअनुषंगाने सोसायटीकडील औद्योगिक पुनर्वसन केंद्र पुन्हा सुरू करण्याच्या अनुषंगाने झालेल्या चर्चेच्या अनुषंगाने इतिवृत्त नमुद करण्यात आलेले आहे.

- सोसायटीच्या नियामक परिषदेने घेतलेले निर्णय मा. न्यायालयास सादर करणे आवश्यक असल्याने सादर इतिवृत्तास मान्यता मिळणे आवश्यक आहे.
- तरी, संबंधित स्तरावरून इतिवृत्तास मान्यतेचा निर्णय होणे उचित ठरेल, या आभिप्रायासह पुढील आवश्यक कार्यवाहीसाठी सादर,

29/4/16

21/8/2016

का. अ. (श्री. वळवी)

उ.स. (श्री. चव्हाण)

प्र.स. (म व/बा वि) तथा
प्रदसिद्ध सदस्य
दि चिल्ड्रेन एड सोसायटी
(श्री. संजयकुमार)

मा.मंत्री (म व/बा. वि) तथा
प्रदसिद्ध उपाध्यक्षा,
दि चिल्ड्रेन एड सोसायटी

मा.मुख्यमंत्री/गृहमंत्री तथा
अध्यक्ष,
दि चिल्ड्रेन एड सोसायटी

CM Secretariat - File No.	2102/2016
Presented by JMS	Shri. [Signature]
Seen by Sec.	Shri. [Signature]
Finally seen by P. Sec.	Shri. [Signature]

14/10/16

31/10/16

CASEU दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी एम्प्लॉईज युनियन, मुंबई THE CHILDREN'S AID SOCIETY EMPLOYEES'S UNION, MUMBAI

Register Under The Trade Union Act 1926
(Estd. 1956-Regd. No. B.Y.II 8839/ Dt. 03. 01. 1992)

Office : David Sassoon Industrial School Campus, 83, T. H. Kataria Marg, Matunga (W.Rly.) Mahim, Mumbai - 400 016.

• अध्यक्ष •	• उपाध्यक्ष •	• सचिव/सचिव •	• विद्यार्थी •	• कोषाध्यक्ष •
मा. श्री. मिलिंद तुळसकर	मा. श्री.	श्री. श्रीकांत केकान	श्री. राजेश निचिते	श्री. उमेश आरावंदेकर
मो. 9820439993		मो. 9867989275	मो. 9076695996	मो. 9773516742

Ref. : CASEU/ जग. क्र. ४१२ / म. व. बा. स. मि. नि. वे. दे. न. नो. वे. २०१८

Date :

01 NOV 2018

प्रति,
मा. अध्यक्ष/ समिती प्रमुख,
महिला व बाल हक्क समिती,
विधान मंडळ,
महाराष्ट्र राज्य,
मंत्रालय,
मुंबई - ४०००२३

विषय :- दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी, मुंबई या बालगृहांचे संचलन करणाऱ्या संस्थेच्या प्रशासकीय अडचणी लक्षात घेत संस्थेचे राज्य शासनात विलिनिकरण करण्याची शिफारस करणेबाबत.

संदर्भ:- १) दि. २१.०५.२०१८ रोजी समितीने मानखुर्द येथे संस्थेस दिलेली भेट.
२) दि. १४.०८.२०१८ रोजीच्या सुनावणी दरम्यान झालेली चर्चा.

मा. महोदय,

सविनय सादर करत आहे की, दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी, मुंबई या संस्थेच्या ०८ निवासी बालगृहांच्यामाध्यमातून समाजातील अनाथ, निराधार, वंचित, उन्मार्गी, कुटुंबीयांपासून दुरावलेल्या बालकांच्या संगोपनाचे, शिक्षण प्रशिक्षण व पूनर्वसनाचे कार्य चालते. १९२७ साली ब्रिटिश राजवटीत बॉम्बे गव्हर्नमेंटने या संस्थेची स्थापना केली. संस्थेच्या ताब्यातील जागा शासनाच्या आहेत, संपूर्ण वित्तीय पध्दती, कर्मचारी आकृतीबंध शासनाधीन आहे. महाराष्ट्र राज्याच्या महिला व बाल विकास विभागाकडून संस्थेला १००% अनुदान देण्यात येते. बाल न्याय (काळजी व संरक्षण कायदा) अधिनियम अंतर्गत महाराष्ट्रातील बालगृहात दाखल होणाऱ्या बालकांपैकी एकट्या दि चिल्ड्रेन्स एड सोसायटी, मुंबई मध्ये ४०% बालके दाखल होतात. सन १९८३ साली या संस्थेला उत्कृष्ट समाजकार्याच्या राष्ट्रीय पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे. माजी पंतप्रधान दिवंगत पं. जवाहरलाल नेहरू, मा. डॉ. राजेंद्र प्रसाद, मा. इंदिरा गांधी, मा. यशवंतराव चव्हाण, मा. विश्वसमाजसेविका मदन तरेसा, तसेच अतापर्यंतच्या महाराष्ट्र राज्याच्या सर्वच सन्माननिय मुख्यमंत्र्यांनी संस्थेला भेट देऊन या संस्थेच्या कार्याचा गौरव केला आहे.

Scanned by CamScanner

दि चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटीचे
बाल कल्याण नगरी, मानखुर्द
संक्षिप्त माहिती

१)	बालगृहाचे नाव	बाल कल्याण नगरी, मानखुर्द
२)	पत्ता	मुंबई पुणे हायवे रोड, आगरवाडी, मानखुर्द, मुंबई-४०० ०८८. दूरध्वनी क्र.२५५८०५५७
३)	अधिकृतांचे नाव	श्री. तानाजी पोल (प्र)
४)	पार्वभूमी	केंद्र शासनाच्या अंतर्गत असलेली डेस्टीटयुट स्कीमच्या आधारे बाल कल्याण नगरीची स्थापना सन १९७५ मध्ये झाली. या संस्थेमध्ये समाजातील निराधार, निराश्रित अल्पवयतीन मुलांमुलींचे संगोपन करून त्यांना शालेय व व्यवसायिक शिक्षण दिले जाते.
५)	लागू अधिनियम	एक पालक योजने अंतर्गत निराधार, निराश्रित अल्पवयीन मुलांमुलींच्या संगोपनाकरिता बाल सदन योजने अंतर्गत उपचयोजना.
६)	दर्जा	बाल सदन.
७)	मंजूर प्रवेशित	४०० (मुले व मुली)
८)	प्रवेशित पात्रता	सदर बालसदनमध्ये निराधार व निराश्रित सामाजिकदृष्ट्या अपंग किंवा मुलांमुलींचे पालक आजारी असल्यास किंवा संगोपन करण्यास असमर्थ असल्यास किंवा कुटुंबाचे उत्पन्न मासिक ५००/- रुपये पेक्षा कमी असल्यास किंवा एक पालकत्व असलेल्या अल्पवयीन मुलांमुलींना प्रवेश दिला जातो. प्रवेशाच्या वेळी मुलांमुलींचे वयोगट ६ ते १२ वर्षे दरम्यान असावे.
९)	इमारत	मुलींसाठी स्वतंत्र इमारत व मुलांसाठी स्वतंत्र इमारत असून सर्व सोयीसुविधांचे उपलब्ध असलेल्या स्वयंपाकगृह आहे. दवाखाना व करमणूकीच्या साधनासाठी दूरदर्शन खेळासाठी क्रिडांगण उपलब्ध आहे.
१०)	शिक्षण सुविधा	या बाल सदनमधील मुलां व मुलींसाठी शालेय शिक्षण १ली ते १०वी पर्यंत उपलब्ध आहे.
११)	प्रशिक्षण	या बालगृहात मुलां व मुलींसाठी खालील व्यवसाय शिक्षण अभ्यासक्रम संस्थेमध्ये तसेच औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्र येथे सुरू आहेत. मुलींसाठी १) शिवणवर्ग २) इलेक्ट्रॉनिक्स वर्ग ३) हस्तकला ४) फिटर मुलांसाठी-१) फिटरवर्ग २) सुत्तारवर्ग ३) वेल्डिंगवर्ग ४) प्रिटींगप्रेस ५) तारतंत्रीवर्ग ६) शिवणकाम

बृहन्मुंबई महानगरपालिका

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय
आवक क्रमांक : ०३७१९
दिनांक : २२ मार्च २०१८
वेळ : स्वकारी

उप आयुक्त (सा.प्र.) यांचे कार्यालय
सहावा मजला, विस्तारीत इमारत,
महापालिका मुख्यालय, फोर्ट
महापालिका मार्ग, मुंबई ४००००९
क्र.एमबीसी/८८८९ दि. २२.०३.२०१८

प्रति,
उप सचिव,
महिलांचे हक्क व कल्याण समिती,
महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय
विधान भवन, बॅकवे रेक्लमेशन,
विधान भवन मार्ग, मुंबई ४०००३२

विषय: महाराष्ट्र विधानमंडळाच्या महिलांचे हक्क व कल्याण समितीच्या दि.०१.०२.२०१८
रोजी झालेल्या बैठकीत दिलेल्या निर्देशाप्रमाणे सर्व संवर्गांच्या बिंदुनामावल्या
शासनाकडून पडताळून घेण्याबाबत.

महोदय,

उपरोक्त विषयाच्या अनुषंगाने महाराष्ट्र विधानमंडळाच्या महिलांचे हक्क व कल्याण समितीच्या दि.०१.०२.२०१८ रोजी झालेल्या बैठकीत समितीने दिलेल्या निर्देशाच्या अनुषंगाने नमूद करण्यात येते की, महाराष्ट्र विधानमंडळाच्या अनुसूचित जाती कल्याण समिती यांनी दि.२३.१०.२०१७ रोजी दिलेल्या निर्देशानुसार सहायक आयुक्त (मावक), कोकण भवन यांच्या कार्यालयात दि.०१.११.२०१७ ते दि.०४.०१.२०१८ या कालावधीत बिंदुनामावली नोंदवही तपासणी कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. तत्पूर्वी सादर कालावधीमध्ये मा.सर्वोच्च न्यायालयात पदोन्नतीतील आरक्षणाबाबत याचिका सादर करण्यात येवून त्यावर कोणतेही आदेश प्राप्त न झाल्याने फक्त सरळसेवेच्या बिंदुनामावल्यांची पडताळणी करण्यात येईल असे सहायक आयुक्त (मावक), कोकण भवन यांचे कार्यालयामार्फत कळविण्यात आले आहे.

त्यानुसार बृहन्मुंबई महानगरपालिकेतील एकूण २६१ आस्थापना विभागांपैकी मनपा लेखा परिक्षक, मनपा चिटणीस व फक्त पदोन्नतीच्या बिंदुनामावली परिचालित करत असलेली खाती वगळून एकूण २४९ आस्थापनांमध्ये सरळसेवेच्या गट 'क' व 'ड' संवर्गांच्या एकूण ५९४ बिंदुनामावल्या आहेत. त्यापैकी ६६ बिंदुनामावल्या खात्यांमार्फत महानगरपालिकेच्या मागासवर्ग कक्षाकडे प्राथमिक तपासणीकरिता सादर करण्यात आल्या नाहीत. तसेच महापालिकेच्या मागासवर्ग कक्षामार्फत प्राथमिक पडताळणी करण्यात आलेल्या ५२८ बिंदुनामावल्यांपैकी सहायक आयुक्त (मावक), कोकण भवन यांनी ३२० बिंदुनामावलींची अंतिम पडताळणी केली आहे व २०८ बिंदुनामावल्या नृटीच्या पूर्ततेअभावी प्रलंबित आहेत. मागासवर्ग कक्षास सादर न केलेल्या बिंदुनामावल्या प्राथमिक तपासणीसाठी सादर करण्याचे, तसेच प्रलंबित बिंदुनामावल्यांतील नृटीची पूर्तता करून त्वरीत अंतिम पडताळणी करून घेण्याचे आदेश संबंधितांना देण्यात आलेले आहेत. अंतिम केलेल्या ३२० बिंदुनामावल्यांची यादी आपल्या माहितीसाठी सोबत जोडण्यात येत आहे.

आपला विश्वासू

उप आयुक्त (सामान्य प्रशासन विभाग)

दि चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई

नियामक परिषद सभा

(दि. १५.१०.२०१५ रोजी दु. १.०० वाजता)

(स्थळ :- सहयाद्री अतिथी गृह, मलबार हिल, मुंबई.)

इतिवृत्त

मा. श्री. देवेंद्र फडणवीस, मुख्यमंत्री व गृहमंत्री, महाराष्ट्र राज्य तथा अध्यक्ष, दि चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई व मा. श्रीमती. पंकजा मुंडे-पालवे, मंत्री, महिला व बाल विकास विभाग, महाराष्ट्र राज्य तथा उपाध्यक्षा, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी यांचे अध्यक्षतेखाली चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटीच्या नियामक परिषदेची विशेष सभा दि.१५.१०.२०१५ रोजी दुपारी १.०० वाजता सहयाद्री अतिथी गृह, मलबार हिल, मुंबई येथे संपन्न झाली.

सदर सभेस खालील सदस्य उपस्थित होते.

- १) मा. श्री.प्रविण परदेशी, मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.
- २) मा. श्री.प्रविण दराडे, मा. मुख्यमंत्री यांचे सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.
- ३) मा. श्री.संजय कुमार, प्रधान सचिव, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय तथा सदस्य, नियामक परिषद, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई.
- ४) मा. अजय मेहता, आयुक्त, बृहन्मुंबई महानगर पालिका, मुंबई.
- ५) मा. आयुक्त, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांचे प्रतिनिधी श्री.बी.एल.मुंडे
- ६) मा. श्री.अहमद जावेद, पोलिस आयुक्त, बृहन्मुंबई तथा सदस्य, नियामक परिषद, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई
- ७) मा. अतिरिक्त आयुक्त, बृहन्मुंबई महानगरपालिका, मुंबई
- ८) मा. श्री.असीम गुप्ता, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण (एस.आर.ए.), मुंबई.
- ९) मा. श्री.बी.बी.चव्हाण, उपसचिव, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- १०) मा. श्री.शरद धिरुभाई दवे, सदस्य, नियामक परिषद तथा कोषाध्यक्ष, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई
- ११) मा. श्री.व्ही.एस.चौधरी, सदस्य, नियामक परिषद, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई
- १२) मा. श्रीमती अरुणा नागेंद्र आचार्या, सदस्या, नियामक परिषद, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई
- १३) मा. डॉ. श्रीमती सुहासिनी भंडारे, सदस्या, नियामक परिषद, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई
- १४) मा. श्री.मिलिंद तुळसकर, अध्यक्ष, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी कर्मचारी संघटना तथा सदस्य, नियामक परिषद, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई
- १५) श्री. बापूराव गो. भवाने, मुख्य अधिकारी (अतिरिक्त कार्यभार), दि चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी, मुंबई

सर्वप्रथम मुख्य अधिकारी, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी यांनी मा. मुख्यमंत्री व गृहमंत्री तथा अध्यक्ष, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी व मा. मंत्री, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय तथा उपाध्यक्षा, चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी यांचे स्वागत केले व त्यांना मा. सचिव, महिला व बाल विकास विभाग यांच्या हस्ते पुष्पगुच्छ देऊन सर्व उपस्थितांचे

तत्कालीन व्यवस्थेनुसार सदर संस्थेचे १८६० च्या सोसायटी रजिस्ट्रेशन अॅक्ट व १९५० च्या पब्लीक ट्रस्ट अॅक्ट नुसार नोंदणीकरण करण्यात आले आहे व संस्थेच्या नियंत्रणासाठी व नियमणासाठी नियामक परिषदेची निर्मिती करण्यात आली ज्यावर ८०% पदाधिकारी हे पदसिध्द शासकीय अधिकारी आहेत.

संस्थेची कार्यपध्दती मिळणारे अनुदान, संस्थेच्या ताब्यातील मालमत्ता व व्यवस्थापन समितीचे स्वरूप शासकीय आहेत मात्र असे असतांनाही संस्थेचा दर्जाबाबत शासनस्तरावर संदिग्धता आहे, दिर्घकाळापासून या बाबत निर्णय होणे प्रलंबीत आहे. महाराष्ट्र राज्याचे सन्माननिय मुख्यमंत्री मा.ना.श्री.देवेंद्रजी फडणवीस यांनी या बाबत जानेवारी, २०१६ मध्ये संबंधीत महिला व बाल विकास विभागास संस्थेस शासकीय दर्जा देण्याबाबत तपासून अहवाल सादर करण्याबाबतचे निर्देश दिले होते. मात्र या बाबत अंतिम कार्यवाही झाली नसल्याचे दिसून येते. संस्थेची नियामक परिषद ही दिर्घकाळापासून कार्यान्वीत नसल्याने संस्थेत खालीलप्रमाणे प्रशासकीय अडचणी निर्माण झाल्या आहेत.

१. संस्थेच्या ताब्यातील शासनाकडून प्राप्त व देणगीस्वरूपात प्राप्त जागांपैकी सुमारे २५ एकर जागेवर झालेले खाजगी अतिक्रमण,
२. संस्थेचे ढासळलेले आर्थिक नियोजन, निर्माण झालेली आर्थिक दुरावस्था व त्यामुळे आजरोजी संस्थेवर असलेले दीड कोटीचे कर्ज.
३. संस्थेच्या ताब्यातील इमारती या ब्रिटीशकालीन असून त्यांची योग्यरीत्या जोपासणा न केल्याने व वेळच्या वेळी दुरूस्ती न केल्याने आजरोजी या इमारती मोडकळीस आल्या आहेत. बाल अधिनियमाच्या आदर्श संहितेप्रमाणे नविन मार्गदर्शक तत्वानुसार बालगृहांची नव्याने उभारणी करणे गरजेचे आहे. मात्र संस्थेबाबत धोरणात्मक निर्णय घेणारे नियामक परिषद ही यंत्रणा दीर्घकाळापासून कार्यान्वीत नसल्याने याबाबत अंमलबजावणी होत नसल्याचे दिसून येते.
४. संस्थेची घटना व कर्मचाऱ्यांना लागू असलेल्या सेवा शर्ती या कालबाह्य झाल्याने याबाबत कामकाज करत त्या अद्ययावत करणे अनिवार्य आहे. मात्र नियामक परिषद व शासनाकडून याबाबत गांभीर्याने कार्यवाही केली जात नाही.

या संस्थेच्या ताब्यातील जागा, बाल कल्याण क्षेत्रात केलेल्या कार्याचा अनुभव असणारा कर्मचारी वर्ग,समाजाशी संस्थेची जोडलेली नाळ, या बाबींचा विचार करता या संस्थेद्वारा बाल कल्याण क्षेत्रात प्रभावी योजना (राष्ट्रीय/आंतरराष्ट्रीय दर्जाच्या) राबवता येवू शकतात. मात्र येथील

व्यवस्थापन यंत्रणेची रचना ही सदोष असल्याने व निष्क्रिय असल्याने संस्थेचे कार्य पूर्ण क्षमतेने होत नाही. मात्र शासनाने या बाबत पुढाकार घेतला व संस्था प्रशासकीय बाबी व मालमत्ते सह पुर्णतः ताब्यात घेतली तर येथे चालू असलेल्या बाल विकासाच्या मोठ्या कार्याला अभय मिळेल व भविष्यात बाल कल्याणाच्या विविध योजना या ठिकाणी राबवता येणे शक्य होईल, तरी याबाबत आपल्या समितीने शासनास या संस्थेला शासकीय दर्जा देण्याबाबत शिफारस करावी ही नम्र विनंती.

आपला विश्वासू,

Resrite
(राजेश निचिते),

सचिव,

दि चिल्ड्रेन्स एंड सोसायटी एम्प्लॉयज युनियन

प्रत रवाना :- सर्व मा.समिती सदस्य यांना सविनय सादर.

JANUARY To DECEMBER 2016												
Name of the Hospital - SHREE HARILAL BHAGWATI NTC HOSPITAL BORIVALI (W)												
	APRIL	MAY	JUNE	JULY	AUGUST	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER	TOTAL		
1	A NEW OPD	124	335	545	1005	955	1247	1692	1613	1243	8610	
	B OLD OPD	31	104	172	712	878	1175	2185	1933	1632	2622	
	C TOTAL OPD	155	439	717	1717	1784	2422	3777	3546	2875	17432	
	A MLC	32	41	36	0	0	0	1	0	0	110	
2	B NON-MLC	1193	888	240	688	702	739	1080	625	581	3746	
	C TOTAL CASUALTY	1225	933	276	688	702	739	1081	625	581	6856	
3	IPD (Total no. of admissions)	0	0	7	72	79	182	190	134	75	738	
4	OCCUPANCY (in %)	0	0	0.21	3.43	3.22	9.09	12.14	9	5.51	42.5	
5	A OPERATION (Major)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	B OPERATION (Minor)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	C TOTAL OPERATION	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	A NEW ANC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	B OLD ANC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	C TOTAL ANC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	A LSCS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
7	NON-LSCS (Normal, Breech, Forceps, Vacuum, etc.)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	C TOTAL DELIVERIES	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	A OBGY TRANSFERS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	B OTHER TRANSFERS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	C TOTAL TRANSFERS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
9	PATHO. TEST	0	90	334	1370	2045	5048	6750	4503	2620	32750	
10	ECG	0	1	16	50	58	92	69	85	72	454	
11	X-RAY	10	31	41	167	176	319	375	346	235	1730	
12	USG	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
13	CT SCAN	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
14	MRI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
15	DEATHS	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	

JANUARY TO DECEMBER 2017

Name of the Hospital :- **SHRI HARILAL BAHGWATI NTC HOSPITAL BORIVALI (W)**

	01/17	02/17	03/17	04/17	05/17	06/17	07/17	08/17	09/17	10/17	11/17	12/17	Total
A NEW OPD	1852	1277	1308	1161	1008	1159	1576	2079	1954	1531	1465	1201	17,071
B OLD OPD	1500	1686	1959	1762	1474	1540	1567	2714	2824	2019	1990	1584	23,089
C TOTAL OPD	2932	2963	3267	2923	2482	2699	3543	4793	4778	3550	3455	2785	40,170
A MLC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B NON-MLC	688	548	704	584	595	608	711	1054	999	743	539	591	8,350
C TOTAL CASUALTY	688	548	704	584	595	608	711	1054	999	743	539	591	8,350
IPD (Total no. of admissions)	135	132	157	143	120	129	205	242	225	169	92	31	1,870
C OCCUPANCY (in %)	12.25%	10.81%	13.51%	11.57%	9.55%	11.42%	15.36%	18.06%	17.45%	14.98%	9.30%	6.53%	2
A OPERATION (Major)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B OPERATION (Minor)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C TOTAL OPERATION	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
A NEW ANC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B OLD ANC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C TOTAL ANC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
A LSCS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B NON LSCS (Normal, Branch, Forceps)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C TOTAL DELIVERIES	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
A OBGY TRANSFERS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B OTHER TRANSFERS	7	5	14	3	18	3	17	34	35	32	22	17	207
C TOTAL TRANSFERS	7	5	14	3	18	3	17	34	35	32	22	17	207
PATHO. TEST	3328	3683	5293	4702	3910	5183	7291	9897	10318	8707	7406	5903	75,807
ECS	52	99	143	83	91	63	69	98	67	54	37	77	978
X-RAY	306	326	368	304	288	272	389	452	405	380	318	312	4,120
USG	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CT SCAN	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
MRI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEATHS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

15,000

15,000

15,000

15,000

परिशिष्ट-“ब”
शासन निर्णय

कारागृहातील मातांची व त्यांच्या मुलांची भेट घडवून आणण्यासाठी परिविक्षा अधिका-यांनी करावयाची कार्यवाही.

महाराष्ट्र शासन
महिला व बाल विकास विभाग
शासन परिपत्रक क्र. अपअ-२०१६/प्र. क्र. ८६/का-९
नवीन प्रशासन भवन, ३ रा मजला,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२
दिनांक- ०७ सप्टेंबर, २०१७

संदर्भ- शासन परिपत्रक क्र. संकीर्ण-२००४/प्र. क्र. ५३/का-३, दिनांक- ३१ जानेवारी, २००५.

परिपत्रक-

संदर्भीय शासन परिपत्रकान्वये कारागृहात दाखल झालेल्या महिला बंदींपासून विभक्त झालेल्या मुलांची व मातांची भेट घडवून आणण्यासंदर्भात सर्वसाधारण मार्गदर्शक सूचना देण्यात आलेल्या आहेत. जनहित याचिका क्र. १०७/२०१४ च्या संदर्भात प्रयास या संस्थेचे ॲमिकस क्युरी श्री. राघवन यांनी मा. उच्च न्यायालय, मुंबई यांना यासंदर्भात सादर केलेल्या सूचनेच्या अनुषंगाने आता या परिपत्रकान्वये संदर्भीय शासन परिपत्रकात सुधारणा करून पुढील प्रमाणे कार्यवाही करण्याच्या सूचना देण्यात येत आहेत.

१. कारागृहात दाखल झालेली महिला ही कोणत्याही जिल्हयातील असू शकते. त्यामुळे परिविक्षा अधिकारी, जो कारागृहाचा संपर्क अधिकारी असेल, त्या महिलेच्या मुलास तिच्या भेटीस आणण्यासाठी कारागृहाच्या अधीक्षकामार्फत भेटीची तारीख व वेळ घेईल आणि त्या महिलेच्या बालकाचे वास्तव्य असलेल्या जिल्हयातील परिविक्षा अधिका-यांस कळवेल. संबंधीत जिल्हा परिविक्षा अधिकारी त्या महिलेच्या बालकांच्या वास्तव्याच्या ठिकाणी संपर्क साधेल आणि महिलेच्या नातेवाईकांस भेटीची तारीख व वेळ निदर्शनास आणून देऊन मुलांची त्यांच्या मातेशी भेट घडवून आणणे आवश्यक असल्याचे कळवेल.

२. जर कारागृहात दाखल झालेल्या महिलेचे मूल महिला व बाल विकास विभागाच्या अंतर्गत कार्यरत असलेल्या शासकीय किंवा अशासकीय निवासी संस्थेत (बालगृह इ.) असेल तर परिविक्षा अधिकारी, जो कारागृहाचा संपर्क अधिकारी असेल, त्या निवासी संस्थेतील परिविक्षा अधिका-याशी

८० ५०१

शासन परिपत्रक क्रमांक: अपअ-२०१६/प्र. क्र. ८६/का-९

संपर्क साधेल आणि मुलाला त्याच्या मातेशी भेट घडवून आणण्याची विनंती करेल. संस्थेतील मुलास त्याच्या मातेच्या भेटीस नेण्याची व आणण्याची जबाबदारी त्या संस्थेची राहिल.

३. मुलाची व त्याच्या मातेची भेट किमान पंधरा दिवसातून एक वेळा व्हावी. या व्यतिरिक्त आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये देखील भेट घडवून आणण्यात यावी.

४. कारागृह अधीक्षक किंवा कारागृहात कार्य करणारी या विषयासंदर्भातील संलग्न स्वयंसेवी संस्था यांनी महिला बंदी व या विभागाच्या संस्थेत दाखल असलेल्या मुलांची भेट घडवून आणणे याबत जिल्हा परिविक्षा अधिकारी यांना कळविल्यास त्यांनी महिला बंदी व त्यांच्या मुलांची भेट घडवून आणण्याची कार्यवाही तात्काळ करावी.

हे परिपत्रक गृह विभागाच्या सहमतीने त्यांच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र. १/तु-२, दि. २३.०८.२०१७ च्या टिप्पणीन्वये निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संकेतांक क्र. २०१७०९०८१२२१४६८४३० असा आहे. हे परिपत्रक डिजिटल स्वाक्षरीने सांक्षारिकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

Smita Dattatraya
Nivatkar

(स्मिता निवतकर)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

Digitally signed by Smita Dattatraya Nivatkar
DN: cn=Smita Dattatraya Nivatkar, o=Government of Maharashtra,
ou=Department of Social Welfare, postalCode=400012, st=Maharashtra,
serial=20170928121211145337
Date: 2017.09.28 12:12:11 +05:37

प्रति,

- १) मा. राज्यपाल, राजभवन, मुंबई.
- २) मा. मुख्यमंत्री, मंत्रालय, मुंबई.
- ३) मा. मंत्री / राज्यमंत्री (महिला व बाल विकास), मंत्रालय, मुंबई.
- ४) सर्व मा. मंत्री / राज्यमंत्री, मंत्रालय, मुंबई.
- ५) मा. विरोधी पक्षनेता, विधानसभा / विधानपरिषद, विधानभवन, मुंबई.
- ६) मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ७) अपर मुख्य सचिव, गृह विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

पृष्ठ ३ पैकी २

NotificationHome Department महाराष्ट्र, विभागाचे कार्यालय
Dated - 24th May 2005Prisons Act,
1894

No. MIS.2004/CR-47/PRS-2 :- In exercise of the powers conferred by clauses (11), (27), (28) of Section 59 of the Prisons Act 1894 (Act No. 9 of 1894), and of all the powers enabling it in this behalf, the Government of Maharashtra hereby makes the following rules further to amend the Maharashtra Prisons (Diet for Prisoners) Rules, 1970, namely :-

1. These rules may be called the Maharashtra Prison (Diet for Prisoners) (Second Amendment) Rules 2005.
2. For Appendix appended to the Maharashtra Prisons (Diet for Prisoners) Rules, 1970, the following the following Appendix shall be substituted namely :-

"APPENDIX"

(See rules 14,20,27 and 28)

Diet Scale No.1 for Indian as well as for foreigner Under trial Prisoners and Convicted Prisoners
(Male and Female)

Sr. No	Name of Article	Quantity
1	Rice A) Under-trial Prisoner B) Convicted Prisoner	150 gms 200 gms
2	Wheat or Jawar or Bajri or Milo Flour (According to availability). Alternatively bread	
	A) Under trial Male Prisoner	300 gms flour alternatively 500 gms Bread
	Under trial Female Prisoner	150 gms flour alternatively 250 gms Bread
	B) Convicted Male Prisoner	350 gms flour alternatively 600 gms Bread
	Convicted Female Prisoner	200 gms flour alternatively 350 gms Bread
	Note- Bread or Chapati will be provided to a prisoner as per his option	

3	Pulses and dals	120 gms except Sunday
4	Vegetable on 3 days (Mon, Wed & Friday) a) Leafy b) Other c) Root Vegetable on 4 days (Tue, Thur, Sat & Sunday) a) Other b) Root	100 gms 50 gms 50 gms 100 gms 100 gms
5	Milk or Curd	100 ml.
6	Gram Flour	30 gms only on Sunday
7	Onions	50 gms
8	Tomato	100 gms
9	Sweet Oil	20 gms
10	Salt	10 gms
11	Banana	1 No. (100 gms)
12	Green Masala	5 gms Green Chilli 2.00 Ginger 1.5 Coriander Leaves 1 Curry Leaves 0.5
13	13 Dry Masala	10 gms Jira 0.25 Asafetida 0.25 Turmeric 0.50 Garlic 0.75 Coriander 0.75 Methi 0.75 Rai 0.75 Chilies 6.00 <hr/> 10.00
14	Fuel	680 gms firewood or 100 ml Diesel

Diet Scale No. 2 for Class-I Under trial and Convicted Prisoners

Sr.No.	Name of Article	Quantity
1	Bread	115 gms
2	Wheat or Jawar or Bajri or Milo Flour, Alternatively Bread	225 gms flour. Alternatively 400 gms. bread
3	Rive	85 gms
4	Pulses & Dals	115 gms
5	Sweet Oil	20 gms
6	Tamarind	5 gms
7	Vegetable	225 gms
8	Onions	15 gms
9	Salt	10 gms
10	Potatoes	170 gms Thrice a Weak
11	Sugar or Molasses	40 gms Daily
12	Butter or Ghee	15 gms
13	Milk or curd	220ml.
14	Banana	1. No. (100 Grm.)
15	Green Masala	5 Grm. Green Chilli 2.00 Ginger 1.5 Coriander Leaves 1 Curry Leaves 0.5
16	Condiments	10 gms Jira 0.25 Asafetida 0.25 Turmeric 0.50 Garlic 0.75 Coriander 0.75 Methi 0.75 Rai 0.75 Chilies 6.00 <hr/> 10.00
17	Fuel	680 gms firewood or 100 ml. Diesel

Diet Scale No. 3 for the Prisoners confined in Open Prisoners

Sr.No.	Name of Article	Quantity
1	Rice	150 gms
2	Wheat or Jawar or Bajri or Milo Flour, (According to availability)	550 gms flour. Alternatively 950 gms. Bread
3	Pulses & Dals	120 gms Except on Sunday
4	Vegetable on 3 days (Mon, Wed & Friday) A) Leafy B) Other C) Root Vegetable on 4 days (Tue, Thur, Sat & Sunday) A) Other B) Root	100 gms 50 gms 50 gms 100 gms 100 gms
5	Milk or curd	100 ml.
6	Gram Flour	30 gms on Sunday Only
7	Onions	55 gms
8	Sweet Oil	20 gms
9	Salt	10 gms
10	Tamarind	5 gms
11	Banana	1. No. (100 Grm.)
12	Green Masala	5 Gms. Green Chilli 2.00 Ginger 1.5 Coriander Leaves 1 Curry Leaves 0.5
13	Condiments	10 gms Jirau 0.25 Asafetida 0.25 Turmeric 0.50 Garlic 0.75 Coriander 0.75 Methi 0.75 Rai 0.75 Chilies 6.00 ----- 10.00
14	Fuel	680 gms firewood or 100 ml. Diesel

Diet Scale No. 4 for Hospitalized Prisoners

Sr.No.	Name of Article	Quantity
1	Alternative 'A' a) Milk b) Sugar c) Fuel	1300 ml. 25 gms 450 gms firewood or 70 ml Diesel
2	Alternative 'B' d) Milk e) Sago or Arraroot f) Sugar g) Rice h) Salt i) Fuel	880 ml. 85 gms 55 gms 55 gms 5 gms 450 gms firewood or 70 ml Diesel
3	Alternative 'C' a) Ordinary Diet i.e. Diet Scale No.1 b) Milk	220 ml

Diet Scale No. 5 for Pregnant and Nursing Women Prisoners

Sr. No.	Name of Article	Quantity
1	Rice	150 gms
2	Wheat or Jawar or Bajri or Milo Flour, (According to availability)	150 gms flour or 250 gms Bread for Pregnant Women. 200 gms flour or 350 gram bread for Nursing Women
3	Pulses & Dals	120 gms Except on Sunday
4	Vegetable on 3 days (Mon, Wed & Friday) A) Leafy B) Other C) Root Vegetable on 4 days (Tue, Thur, Sat & Sunday) A) Other B) Root	100 gms 50 gms 50 gms 100 gms 100 gms
5	Gram Flour	30 gms on Sunday Only
6	Onions	50 gms
7	Tomato	100 gms
8	Sweet Oil	20 gms
9	Salt	10 gms
10	Banana	1 No. (100 Grm.)
11	Green Masala	5 Grm. Green Chilli 2.00 Ginger 1.5 Coriander Leaves 1 Curry Leaves 0.5
12	Dry Masala	10 gms Jirau 0.25 Asafetida 0.25 Turmeric 0.50 Garlic 0.75 Coriander 0.75 Methi 0.75 Rai 0.75 Chilies 6.00 <hr/> 10.00
13	Ground Nut	50 gm.
14	Gur	25 gm.
15	Milk or Curd	150 ml.
16	Fuel	680 gms firewood or 100 ml. Diesel

Diet Scale No. 6 for Child (1-4 Years)

Sr.No.	Name of Article	Quantity
1	Rice	50 gms
2	Wheat Flour	50 gms
3	Bread or cereal	30 gms
4	Whole Legume/Besan/Split Chana dal	30 gms
5	Vegetable on 3 days (Mon, Wed & Friday)	
	A) Leafy	25 gms
	B) Other	25 gms
	C) Root	25 gms
	Vegetable on 4 days (Thu, Thur, Sat & Sunday)	
	A) Other	25 gms
B) Root	25 gms	
6	Milk	300 ML.
7	Onions	25 gms
8	Tomato	25 gms
9	Sweet Oil	10 gms
10	Sugar	25 gms
11	Gur	25 gms.
12	Ground Nut	25 Grm.
13	Banana	1 No. (100 gms)
14	Salt	5 grm.
15	Fuel	680 gms firewood or 100 ml. Diesel

Diet Scale No. 7 for Borstal lads

Sr.No.	Name of Article	Quantity
1	Rice	130 gms
2	Wheat or Jawar or Bajri or Milo Flour, (According to availability)	600 gms flour alternatively 1000 gms. bread.
3	Pulses & Dals	100 gms
4	Vegetable on 3 days (Mon, Wed & Friday) A) Leafy B) Other C) Root Vegetable on 4 days (Tue, Thur, Sat & Sunday) A) Other B) Root	100 gms 50 gms 50 gms 100 gms 100 gms
5	Gur	55 gms.
6	Gram Flour	30 gms on Sunday Only
7	Onions	55 gms
8	Sweet Oil	40 gms
9	Salt	10 gms
10	Banana	1. No. (100 Grm.)
11	Green Masala	5 Grm. Green Chilli 2.00 Ginger 1.5 Coriander Leaves 1 Curry Leaves 0.5
12	Dry Masala	10 gms Jira 0.25 Asafctida 0.25 Turmeric 0.50 Garlic 0.75 Coriander 0.75 Methi 0.75 Rai 0.75 Chilies 6.00 ----- 10.00
13	Tamarind	5 gm.
14	Ground Nut	75 gm.
15	Milk	250 gms.
16	Fuel	680 gms firewood or 100 ml. Diesel

Tea and Breakfast Scale for Prisoners**(A) Proportion of Tea :-**

Sr.No.	Name of Article	Quantity
1	Sugar	20 gms.
2	Tea leaves	5 gms.
3	Milk	50 ml.

B) Shira (on Sunday and Thursday)

Sr.No.	Name of Article	Quantity
1	Rava	60 gms
2	Gur	40 gms
3	Vegetable Ghee	20 gms

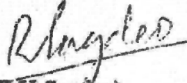
C) Upma or Polite

Sr.No.	Name of Article	Quantity
1	Pohe	60 gms (on Tuesday & Friday)
2	Rava	60 gms (on Monday, Wednesday, Saturday)
3	Onion	10 gms
4	Sweet Oil	5 gms.
5	Rai	0.5 gms. ✓
6	Coriander Leaves	1 gms.
7	Green Chillies (2)	2 gms. ✓
8	Turmeric	0.5 gms. ✓
9	Salt	2 gms,

Fuel:- For 'A', 'B', and 'C'- 120 gms. firewood or 25 ml. Diesel.

Note :- Shira shall be served to all the prisoners on Festival days as per rule 60 of Maharashtra Prison Diet for Prisoner Rules, 1970 (Maharashtra Prison Manual 1979, Chapter XXIV)

By order and in the name of Governor of Maharashtra,

(P.K. Sagdeo)

Deputy Secretary to the Government of Maharashtra,
Home Department.

०२५३-२५६१५७६

सिवाजि केंद्र, पुणे/पुणेकर/सदर-२०१/२००९-०६

अ.स. क्र. ३५

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण
प्राधिकृत पत्राचार

पुणेवार, फेब्रुवारी ७, २००९/पंच १८, गळे १९३८

स्वतंत्र संकलन म्हणून फाईल करण्यासाठी या मागणी वेगळे पृष्ठ क्रमांक दिले आहेत.

भाग चार-अ

महाराष्ट्र शासनाने केंद्रीय अधिनियमान्वये तयार केलेले (भाग एक, एक-अ आणि एक-ब यांमध्ये प्रविष्ट केलेले नियम व आदेश) यथार्थरित्या (नियम व आदेश).

गृह विभाग
संत्रालय, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक ७ फेब्रुवारी २००९

अधिसूचना

कारागृह अधिनियम, १८९४.
क्रमांक जे.एल.एम्.१००६/अ.क्र. २४/सीआयएस-२—कारागृह अधिनियम, १८९४ (१८९४) या १) याच्या कलम १९ ब-खड (१), (२) व (३) याद्वारे घटान करण्यात आलेल्या अधिकाऱ्यांना आणि त्यांना, "यास संपर्क करणाऱ्या इतर सर्व अधिकाऱ्यांच्या यत्न करून, महाराष्ट्र शासन, महाराष्ट्र कारागृह (विभागातील आहार) नियम, १९७० यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी पुढील नियम करीत आहे, ते असे—

१. या नियमानुसार कारागृह (विभागातील आहार) (सुधारणा) नियम, २००७ असे ह्याने.
२. महाराष्ट्र कारागृह (विभागातील आहार) नियम, १९७० (यात यापुढे ज्याचा निर्देश "मुख्य नियम" असा करण्यात आला आहे) यातील कलम २४ मधील "आहारश्रेणी क्र. २" या मजकुराऐवजी "आहारश्रेणी क्र. ६" हा मजकूर घासून घ्यावा येईल.
३. मुख्य नियमांनुसार जोडलेल्या परिशिष्टानुसार (१) ते ४ बर्जांच्या मुलांमध्ये "आहारश्रेणी क्र. ६" या मधील आहार श्रेणीसाठी पुढील तीन तासाले कसव्यात देईल, ती अशी—
"महिला बर्जांमध्ये सध्यास परवानगी देण्यात आलेल्या त्यांच्या मला सर्व बर्जांमध्ये
मुलांसाठीही आहार श्रेणी क्र. ६"

(१)

क्रि.सं. : ३५६१५७६

३०-३-०९

संशोधन शासन सचिव, अ.स., फेब्रुवारी ७, २००९/पंच १८, गळे १९३८ [भाग चार अ]

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
४	Roots & Tubers	50 gm	50 gm	100 g.-
5	Green Leafy Vegetables	25 gm	50 gm	50 gm
6	Other Vegetables	25 gm	50 gm	50 gm
7	Fruits	100 gm	100 gm	100 gm
8	Sugar	25 gm	25 gm	30 gm
9	Edible Oil	10 gm	20 gm	25 gm
10	Eggs/ Mutton/ Chicken/ Fishes (In exchange with Pulses and Dals)	50 gm	50 gm	50 gm

Provided that, the child below the age of six months, shall be provided with not less than 600 ml. undiluted fresh milk over 24 hours if the breast milk is not available.

By order and in the name of the Governor of Maharashtra,
S. N. GAYT,
Deputy Secretary to Government.

(४)

संशोधन शासन सचिव, पुणे.

महाराष्ट्र शासन राकस, असा, कमुवती ७, २००७/मास १८, साले १९८८ [पान क्र.८७]

मुलांसाठीची आहारक्रमांक क्र. ६

अनुक्रमांक	आहार	मुल ६-१२ महिने (एकक)	मुल १ ते ३ वर्षे (एकक)	मुल ४ ते ६ वर्षे (एकक)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
१	घाचे किंवा ज्युरीबाजती वापासून तयार केलेले लक्ष्मण मुलांसाठीचे खाद्य (सिरीयस व मिलेट्स)	४५ ग्रॅम	६०-१२० ग्रॅम	११०-२५० ग्रॅम
२	पल्लेस व डाळी	१५ ग्रॅम	३० ग्रॅम	४५ ग्रॅम
३	दूध	स्तनपान करणाऱ्या मुलांसाठी २०० मिली	५० मिली	५०० मिली
४	कंद मूळ (रुटस व ट्युबर्स)	५० ग्रॅम	५० ग्रॅम	१०० ग्रॅम
५	हिरव्या पालेभाज्या	२५ ग्रॅम	५० ग्रॅम	५० ग्रॅम
६	अन्य भाज्या	२५ ग्रॅम	५० ग्रॅम	५० ग्रॅम
७	फळे	१०० ग्रॅम	२५ ग्रॅम	१०० ग्रॅम
८	साकर	२५ ग्रॅम	२५ ग्रॅम	३० ग्रॅम
९	खाजलेले (कड्याच्य व डाळींच्या रेतली) अंडी/मांस/कोबडीचे मांस/मासे	१० ग्रॅम	२० ग्रॅम	२५ ग्रॅम
१०		५० ग्रॅम	५० ग्रॅम	५० ग्रॅम

परंतु सडा महिन्यांपेक्षा लहान वयाच्या मुलांना, अंगावरचे दूध उपलब्ध नसल्यास, पाणी व किसळलेले ६०० मिली पेसा कमी नसेल इतके ताजे दूध दिवसभरसाठी पुरविल्या येईल.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व ताबाने,
 स. सु. गावित,
 शासनाचे उप सचिव

(२)

महाराष्ट्र शासन राकस, असा, कमुवती ७, २००७/मास १८, साले १९८८

HOME DEPARTMENT

Mantralaya, Mumbai 400 032, dated the 7th February 2007

NOTIFICATION

PRISONS ACT, 1894.

No. JLM.1006/CH-248/PRS-2.—In exercise of the powers conferred by clauses (11), (27) and (28) of section 59 of the Prisons Act, 1894 (9 of 1894), and all other powers enabling it in that behalf, the Government of Maharashtra makes the following rules further to amend the Maharashtra Prisons (Diet for Prisoners) Rules, 1970, namely :-

1. These rules may be called the Maharashtra Prisons (Diet for Prisoners) (amendment) Rules, 2007.
2. In rule 27 of the Maharashtra Prisons (Diet for Prisoners) Rules, 1965 (hereinafter referred to as "the Principal Rules"), for the words and figure "Diet Scale No. 2" the words and figure "Diet Scale No. 6" shall be substituted.
3. In Appendix appended to the principal Rules, for entry for Diet Scale No. 6 for Child (1-4 Years), the following entry for Diet Scale shall be substituted, namely :-

"Diet Scale No. 6 for children upto six years of age, of women prisoners allowed to stay with them".

Diet Scale No. 6 for Child

Sr. No.	Diet	Child		
		6-12 months (Unit)	1-3 years (Unit)	4-6 Years (Unit)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1	Cereales & Millets	45 gm	60-120 gm	150-210 gm
2	Pulses & Dals	15 gm	30 gm	45 gm
3	Milk	200 ml. for lactating child	500 ml.	500 ml.

(३)

परिशिष्ट - "क"
बैठकीची उपस्थिती

महिलांचे हक्क व कल्याण समिती
सोमवार, दिनांक २९ सप्टेंबर, २०१६
स्थळ : मुंबई विद्यापीठ

उपस्थिती

- (१) श्रीमती मनिषा चौधरी, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (२) श्री.प्रतापराव पाटील-चिखलीकर, वि.स.स
- (३) श्रीमती दिपीका चव्हाण, वि.स.स
- (४) श्रीमती स्मिता वाघ, वि.प.स
- (५) श्रीमती विद्या चव्हाण, वि.प.स
- (६) श्रीमती हुस्नबानू खलिफे, वि.प.स

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय
श्री. विलास आठवले, उप सचिव
श्रीमती मा.म.सुर्वे, कक्ष अधिकारी

विद्यापीठाचे अधिकारी

- (१) डॉ.संजय देशमुख, कुलगुरु,
- (२) डॉ.एम.ए.खान, कुलसचिव
- (३) अ.आ.फळणीकर, वित्त व लेखा अधिकारी
- (४) श्रीमती सुनिता मंगरे, वसतिगृह अधीक्षक
- (५) डॉ.अनिल पाटील, संचालक
- (६) डॉ.क्रांती जेजुरकर, कार्याध्यक्ष महिला विकास कक्ष
- (७) डॉ.उर्वशी पंडया, वार्डन, सवित्रीबाई फुले
- (८) श्रीमती विभा सुराणा, चेअरमन, मुलींचे वसतीगृह
- (९) डॉ.हेमा ओगानिया, सहाय्यक नोंदणी
- (१०) श्री.लिलाधर बनसोड, उप नोंदणी
- (११) श्रीमती रेशमी पाडयाल, सहायक, नोंदणी
- (१२) श्रीमती योगिनी घारे, उप कुलसचिव

- (१३) श्रीमती सुनिता शिंगारपुरे, सहायक, नोंदणी
(१४) विकास डावरे, सहायक नोंदणी
(१५) पी.एम.घोसण, कोऑर्डिनेटर
(१६) श्रीमती वर्षा मालवडे, मेर्बर्स **WDC**
(१७) श्री.दत्ता घुमे, उप नोंदणी
(१८) श्री.विनोद पाटील, विद्यापीठ अभियंता
(१९) श्रीमती स्मिता गोसावी, उप कुलसचिव
(२०) श्री. रविंद्र काळे, उप कुलसचिव (निवडणूक)
(२१) श्रीमती भक्ती लोंखडे, सहायक **PRO**

महिलांचे हक्क व कल्याण समिती
मंगळवार, दिनांक ३० जानेवारी, २०१८
स्थळ : मुंबई शहरातील सेंट जॉर्ज, रुग्णालय, कामा रुग्णालय,
नायर रुग्णालय, कस्तुरबा रुग्णालय, व केईएम रुग्णालय
उपस्थिती

- (१) डॉ.भारती लव्हेकर, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (२) प्रा.मेधा कुलकणी, वि.स.स
- (३) श्री.अशोक पाटील, वि.स.स
- (४) श्रीमती दिपीका चव्हाण, वि.स.स
- (५) श्रीमती सुमन पाटील, वि.स.स
- (६) श्रीमती विद्या चव्हाण, वि.प.स
- (७) श्री.दत्तात्रय सावंत, वि.प.स

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

श्री.विलास आठवले, उप सचिव
श्री.सचिन बाभळगांवकर, कक्षअधिकारी,
श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर, कक्ष अधिकारी

सेंट जॉर्जेस रुग्णालय

डॉ.मधुकर गायकवाड, अधीक्षक,

कामा व अॅल्ब्लेस रुग्णालय

डॉ.राजश्री कटके, अधीक्षिका

नायर रुग्णालय

डॉ.रमेश भारमल, अधिष्ठाता

कस्तुरबा रुग्णालय

डॉ.चंद्रकांत पवार, अधिष्ठाता

केईएम रुग्णालय

डॉ.अविनाश सुपे, संचालक

महिलांचे हक्क व कल्याण समिती
बुधवार, दिनांक ३१ जानेवारी, २०१८
स्थळ : मुंबई उपनगरातील भाभा रुग्णालय, कुपर रुग्णालय,
डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय

उपस्थिती

- (१) डॉ.भारती लव्हेकर, वि.स.स.तथा समिती प्रमुख
- (२) श्रीमती दिपीका चव्हाण, वि.स.स
- (३) श्रीमती सुमन पाटील, वि.स.स
- (४) श्रीमती विद्या चव्हाण, वि.प.स

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

श्री.सचिन बाभळगांवकर, कक्ष अधिकारी
श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर, कक्ष अधिकारी

भाभा रुग्णालय

डॉ.प्रदीप जाधव, वैद्यकिय अधीक्षक

कुपर रुग्णालय

डॉ.गणेश शिंदे, वैद्यकिय अधिष्ठाता

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर, रुग्णालय

डॉ.आंग्रे, वैद्यकिय अधीक्षक

महिलांचे हक्क व कल्याण समिती
 मंगळवार, दिनांक १ फेब्रुवारी, २०१८
 स्थळ : मुंबई शहरातील सेंट चॉर्ज, कामा रुग्णालय, नायर रुग्णालय,
 कस्तुरबा रुग्णालय, केईएम रुग्णालय, तसेच मुंबई उपनगरातील भाभा
 रुग्णालय, कुपर रुग्णालय, डॉ बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय

उपस्थिती

- (१) डॉ.भारती लव्हेकर, वि.स.स.तथा समिती प्रमुख
- (२) श्री.अशोक पाटील वि.स.स
- (३) श्रीमती दिपीका चव्हाण, वि.स.स.
- (४) श्रीमती सुमन पाटील, वि.स.स.
- (५) श्रीमती विद्या चव्हाण, वि.प.स.
- (६) अॅड. हुस्नबानू खलिफे, वि.प.स

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

श्री.सचिन बाभळगांवकर, कक्ष अधिकारी
 श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर, कक्ष अधिकारी

क्षेत्रिय अधिकारी

- (१) श्रीमती आय.ए.कुंदन, अतिरिक्त महापालिका आयुक्त, बृहन्मुंबई
 महानगरपालिका
- (२) श्री.सुनिल धामणे, उपायुक्त, बृहन्मुंबई महानगरपालिका
- (३) डॉ.अविनाश सुपे, संचालक, केईएम रुग्णालय
- (४) डॉ.राजश्री कटके, अधिक्षिका कामा आणि अॅल्लेस रुग्णालय
- (५) डॉ.रमेश भारमल, अधिष्ठाता, नायर रुग्णालय
- (६) डॉ.चंद्रकांत पवार, अधिष्ठाता, कस्तुरबा रुग्णालय
- (७) डॉ.प्रदीप जाधव, वैद्यकिय अधिक्षक, भाभा रुग्णालय
- (८) डॉ.गणेश शिंदे, वैद्यकिय अधिष्ठाता, कुपर रुग्णालय
- (९) डॉ.आंग्रे, वैद्यकिय, अधिक्षक, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर रुग्णालय

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समिती
मंगळवार, दिनांक २२ मे, २०१८
स्थळ : मुंबई जिल्हा महिला कारागृह, भायखळा

उपस्थिती

- (१) डॉ.भारती लव्हेकर, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (२) श्रीमती तृप्ती सावंत, वि.स.स
- (३) श्रीमती सुमन पाटील, वि.स.स

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

श्रीमती सायली कांबळी, अवर सचिव

श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर कक्ष अधिकारी

क्षेत्रिय कार्यालयातील अधिकारी

- (१) श्री.राजवर्धन, पोलिस महानिरीक्षक, कारागृह मुंबई दक्षिण विभाग
- (२) श्रीमती अ.अ.मुगूटराव, उपअधिक्षक जिल्हा पोलिस अधिकारी
- (३) श्री.हर्षद भिआहयद, अधिक्षक, मुंबई मध्यवर्ती कारागृह
- (४) श्री.अहिरराव, अधिक्षक, पोलिस अधिकारी, आर्थर रोड
- (५) श्री.अमोल प्र.जाधव, जेलर ग्रुप श्रेणी २ अधिकारी
- (६) श्रीमती शोभा बावीस्कर, जेलर ग्रुप श्रेणी २ अधिकारी
- (७) श्रीमती निर्मला चव्हाण, जेलर ग्रुप श्रेणी २ अधिकारी
- (८) श्रीमती माधुरी मोरे, जेलर ग्रुप श्रेणी २ अधिकारी
- (९) श्रीमती तेजश्री वाव्हळ, जेलर ग्रुप श्रेणी २ अधिकारी
- (१०) श्रीमती शोभा शेलार, जिल्हा महिला बालविकास अधिकारी
- (११) श्री.प्रविण भावसार, जिल्हा महिला व बालविकास अधिकारी

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समिती
मंगळवार, दिनांक २३ मे, २०१८
स्थळ : बाल सुधारगृह, मानखुर्द

उपस्थिती

- (४) डॉ.भारती लव्हेकर, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (५) श्रीमती तृप्ती सावंत, वि.स.स
- (६) श्रीमती सुमन पाटील, वि.स.स

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय
श्रीमती सायली कांबळी, अवर सचिव
श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर कक्ष अधिकारी

क्षेत्रिय कार्यालयातील अधिकारी

- (१) श्री.वाडेकर, प्रमुख वैद्यकिय अधिकक्षक, मुंबई महानगरपालिका
- (२) डॉ.हरिदास राठोड, वैद्यकिय अधिकारी, मुंबई महानगरपालिका
- (३) श्री.प्रविण भावसार, मुख्य अधिकारी, बाल सुधारगृह, मानखुर्द
- (४) श्री.सतीश बनसोडे, उप मुख्य अधिकारी, बाल सुधारगृह, मानखुर्द
- (५) श्री.स्वप्निल घाटे, प्राचार्य, बाल सुधारगृह मानखुर्द

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समिती
मंगळवार, दिनांक ०३ मे, २०१८
स्थळ : विधान भवन, मुंबई.

उपस्थिती

- (१) डॉ. भारती लव्हेकर, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (२) प्रा.मेधा कुलकर्णी, वि.स.स
- (३) श्रीमती तृप्ती सावंत, वि.स.स.
- (४) श्रीमती अमिता चव्हाण, वि.स.स
- (५) श्रीमती दिपीका चव्हाण, वि.प.स
- (६) अॅड हुस्नबानू खलिफे, वि.प.स
- (७) श्री.दत्तात्रय सावंत, वि.प.स

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

श्री.विलास आठवले, उप सचिव

श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर, कक्ष अधिकारी

विभागीय प्रतिनिधी

- (१) श्री.नंद कुमार, प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण विभाग
- (२) श्री.असीम गुप्ता, सचिव, ग्रामविकास विभाग
- (३) श्री.र.प्र.आटे, सह सचिव, शालेय शिक्षण विभाग
- (४) श्री.मनोहर ठोंबरे, सह सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग
- (५) श्री.संजय देशमुख, सचिव, वैद्यकीय शिक्षण विभाग
- (६) श्री.व्यंकटेश भट, उप सचिव, ग्रामविकास विभाग
- (७) श्री.गिरीश भालेराव, उप सचिव, ग्रामविकास विभाग
- (८) श्रीमती स्मिता निवतकर, उप सचिव, महिला व बालविकास विभाग
- (९) श्रीमती गीता कुलकर्णी, उप सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग
- (१०) श्री.सुबराव शिंदे, उप सचिव, आदिवासी विकास विभाग

क्षेत्रिय कार्यालयातील अधिकारी

- (१) श्री.बी.जी.पवार, आयुक्त, मिरा भाईंदर महानगरपालिका
- (२) श्री.मिलिंद बोरीकर, मुख्य कार्यकारी अधिकारी , जिल्हा परिषद, पालघर
- (३) श्री.प्रशांत कदम, जिल्हा पोलिस अधिक्षक, ठाणे
- (४) श्री.लोमेश सलामे, उप आयुक्त, आयुक्तालय, नाशिक
- (५) श्री.सुदर्शन पी.नगरे, सहाय्यक आयुक्त, ठाणे
- (६) श्रीमती स्वाती देशपांडे, सहाय्यक आयुक्त, मिरा भाईंदर महानगरपालिका
- (७) डॉ.श.र.वाडेकर, प्रमुख वैद्यकिय अधिकारी
- (८) डॉ.प्रदिप आ.जाधव, उम प्रमुख वैद्यकिय अधिकारी
- (९) श्री.आ.लि.जन्हाड, अतिरिक्त आयुक्त, मुंबई महानगरपालिका
- (१०) श्री.दिलीप हिवराळे, उपायुक्त, महिला व बालविकास, पुणे विभाग

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समिती
मंगळवार, दिनांक ०७ ऑगस्ट, २०१८
स्थळ : विधान भवन, मुंबई.

उ प स्थि ती

- (१) डॉ. भारती लव्हेकर, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (२) श्रीमती दिपीका चव्हाण, वि.स.स.
- (३) श्रीमती सुमन पाटील, वि.स.स
- (४) श्रीमती स्मिता वाघ, वि.प.स
- (५) अॅड हुस्नबानू खलिफे, वि.प.स

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

श्रीमती सायली कांबळी, अवर सचिव

श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर, कक्ष अधिकारी

विभागीय प्रतिनिधी

- (१) श्री.ला.रा.गुजर, सह सचिव, महिला व बालविकास विभाग
- (२) श्री.सिध्दार्थ खरात, सह सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग
- (३) श्री.सौरभ विजय, सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग
- (४) श्री.गिरीष भालेराव, उच्च सचिव, ग्रामविकास विभाग
- (५) श्री.सचिन सहस्त्रबुध्दे, अवर सचिव, नगरविकास विभाग
- (६) श्री.सु.बा.रावडे, अवर सचिव, सार्वजनिक बांधकाम विभाग
- (७) श्री.अ.को.अहिरे, अवर सचिव, सामाजिक न्याय विभाग
- (८) श्रीमती मेघना शिंदे, कक्ष अधिकारी, गृह (परिवहन) विभाग

क्षेत्रिय कार्यालयातील अधिकारी

- (१) श्रीमती शीतल उगले-तेली, अतिरिक्त आयुक्त, पुणे महानगरपालिका
- (२) डॉ.प्रविण आष्टीकर, अतिरिक्त आयुक्त, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
- (३) डॉ.सुहास पेडणेकर, कुलगुरु, मुंबई विद्यापीठ
- (४) डॉ.दिनेश कांबळे, कुल सचिव, मुंबई विद्यापीठ
- (५) श्री.दत्ता घुगे, उप कुल सचिव, मुंबई विद्यापीठ
- (६) श्री.अनिल मुळे, उप आयुक्त, पुणे महानगरपालिका
- (७) श्री.सुरज मांडरे, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, पुणे
- (८) श्री.दिपक चाटे, उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, पुणे
- (९) डॉ.एस.एम.जाधव, अतिरिक्त जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा परिषद पुणे
- (१०) श्रीमती आर.आर.पोतदार, पर्यवेक्षिका, जिल्हा परिषद, पुणे
- (११) श्री.एस.जी.गुंजाळ, जिल्हा परिषद, पुणे
- (१२) श्री.सी.जी.उगले, जिल्हा परिषद, पुणे
- (१३) श्रीमती स्नेहा जोशी, जिल्हा महिला व बालविकास अधिकारी, पुणे
- (१४) डॉ.शेफाली पंडया, पिठासीन अधिकारी
- (१५) श्री.राजेश अंकुश आगळे, प्रशासन अधिकारी, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
- (१६) श्री.संभाजी ऐंवढे, समाज विकास अधिकारी, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
- (१७) श्री.दिलीप हिवराळे, उपायुक्त, महिला व बालविकास, पुणे विभाग

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समिती
मंगळवार, दिनांक १४ ऑगस्ट, २०१८
स्थळ : विधान भवन, मुंबई.

उ प स्थि ती

- (१) डॉ.भारती लव्हेकर, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (२) प्रा. मेधा कुलकर्णी, वि.स.स.
- (३) श्रीमती तृप्ती सावंत, वि.स.स.
- (४) श्रीमती दिपिका चव्हाण, वि.स.स.
- (५) श्रीमती स्मिता वाघ, वि.प.स.
- (६) श्रीमती विद्या चव्हाण, वि.स.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय
श्रीमती सायली कांबळी, अवर सचिव
श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर, कक्ष
अधिकारी

विभागीय प्रतिनिधी

- (१) श्री.श्रीकांत सिंह, अतिरिक्त मुख्य सचिव, गृह विभाग
- (२) श्रीमती स्मिता निवतकर, उप सचिव, महिला व बालविकास विभाग
- (३) श्री.नारायण कराड, उप सचिव, गृह विभाग
- (४) श्री.व्यंकटेश भट, उप सचिव, गृह विभाग
- (५) श्री. टि.वा.करपते, उप सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग

क्षेत्रिय कार्यालयातील अधिकारी

- (१) डॉसंजय. मुखर्जी, अतिरिक्त आयुक्त, मुंबई महानगरपालिका
- (२) श्री ,राजवर्धन.पोलिस महानिरीक्षक, कारागृह मुंबई, दक्षिण विभाग

- (३) श्रीधामणे.मु.सु., उपायुक्त , सार्वजनिक आरोग्य, मुंबई महानगरपालिका
- (४) श्रीमती अ. अ. मुगूटराव, उपअधिक्षक जिल्हा पोलिस अधिकारी, भायखळा कारागृह
- (५) डॉवाकोडे., सह संचालक, वैद्यकिय अधिकारी, ब्रम्हकुमारी, रुग्णालय, अंधेरी
- (६) डॉ.बी.एस. तायडे, अधिष्ठाता जे.जे. रुग्णालय, मुंबई
- (७) डॉवर्णन. वेल्हो, प्राध्यापक, जे.जे. रुग्णालय, मुंबई
- (८) श्रीदेसावळे.व्ही.डी., उप आयुक्त, जिल्हा महिला व बालविकास विभाग
- (९) श्रीपाटील.एस.आर., उप आयुक्त, जिल्हा महिला व बालविकास विभाग
- (१०) डॉप्रिया. पाटील, सह प्राध्यापक, औषधवैद्यकिय शास्त्र, जे.जे. रुग्णालय, मुंबई
- (११) डॉउषा. बडोले, विभाग प्रमुख, बधिरीकरण शाखा, जे.जे. रुग्णालय, मुंबई
- (१२) डॉनिवेदिता. सुकिनळेकर., वैद्यकिय अधिकारी, भायखळा कारागृह
- (१३) डॉहरिदास. राठोड, वैद्यकिय अधिकारी, ब्रम्हकुमारी रुग्णालय, अंधेरी मुंबई
- (१४) डॉअशोक. महेता, वैद्यकिय अधिकारी, ब्रम्हकुमारी रुग्णालय, अंधेरी मुंबई
- (१५) अॅड अमित महेता, व्यवस्थापन कायदेशीर सल्लागार, ब्रम्हकुमारी रुग्णालय, अंधेरी
- (१६) अॅड. वैशाली संघवी, कायदेशीर सल्लागार, ब्रम्हकुमारी रुग्णालय, अंधेरी
- (१७) अॅड स्मिता पांडे, कायदेशीर सल्लागार, ब्रम्हकुमारी रुग्णालय, अंधेरी
- (१८) डॉशशांक. जोशी, नेरोलॉजिस्ट, ब्रम्हकुमारी रुग्णालय, अंधेरी

- (१९) श्रीविनय. कुलकर्णी, सहाय्यक पोलिस आयुक्त, दादाभाई नौरोजी नगर, अंधेरी पोलिस ठाणे, मुंबई
- (२०) श्रीपरमेश्वर. गणये, वरिष्ठ पोलिस निरीक्षक, अंधेरी पोलिस ठाणे, मुंबई
- (२१) श्रीअनिल. रोकडे, उपनिरीक्षक, चौकशी अधिकारी, अंधेरी पोलिस ठाणे, मुंबई
- (२२) श्रीमती निवेदिता महाडीक, परिविक्षा अधिक्षक, जिल्हा महिला बालविकास अधिकारी, विभाग
- (२३) श्रीमती सपना यंदे, परिविक्षा अधिकारी, जिल्हा महिला बालविकास अधिकारी, विभाग
- (२४) श्रीप्रविण. भावसार, जिल्हा महिला व बालविकास अधिकारी, मुंबई शहर तथा मुख्य अधिकारी चिल्ड्रेन एण्ड सोसायटी.

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समिती
मंगळवार, दिनांक २६ सप्टेंबर, २०१८
स्थळ : विधान भवन, मुंबई.

- (१) डॉ. भारती लव्हेकर, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (२) श्रीमती तृप्ती सावंत, वि.स.स.
- (३) श्रीमती दिपीका चव्हाण, वि.स.स.
- (४) अॅड. हुस्नबानू खलिफे, वि.स.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

श्री. विलास आठवले, उप सचिव
श्रीमती सायली कांबळी, अवर सचिव
श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर, कक्ष अधिकारी

विभागीय प्रतिनिधी :

- (१) श्रीउच्च व तंत्र शिक्षण विभाग ,सह सचिव ,सिध्दार्थ खरात.
- (२) श्रीउच्च व तंत्र शिक्षण विभाग ,सौरभ विजय.
- (३) श्रीअव ,विजय साबळे.र सचिवउच्च व तंत्रशिक्षण विभाग ,

क्षेत्रिय कार्यालयातील अधिकारी

- (१) श्रीकुलगुरु मुंबई विद्यापीठ ,सुहास पेडणेकर.
- (२) श्रीमु ,कुलसचिव ,सुनिल भिरुड.ंंबई विद्यापीठ मुंबई
- (३) डॉक्रांती जे.जुरकरमाजी कार्याध्यक्ष ,, तक्रार निवारण समिती
- (४) डॉमुंबई विद्यापीठ ,विद्यार्थी विकास ,संचालक ,सुनिल पाटील.
- (५) श्रीमहिला बाल व बालकल्याण विभाग ,विभागीय उपआयुक्त ,राहुल मोरे..

महिला व बालकांचे हक्क आणि कल्याण समिती
बुधवार, दिनांक २८ नोव्हेंबर, २०१८
स्थळ : विधान भवन, मुंबई.

समिती प्रमुख

डॉ. भारती लव्हेकर, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख

समिती सदस्य

- (१) श्रीमती मंदा म्हात्रे, वि.स.स.
- (२) प्रा.मेधा कुलकर्णी, वि.स.स.
- (३) श्रीमती स्नेहलता कोल्हे, वि.स.स.
- (४) श्रीमती तृप्ती सावंत, वि.स.स.
- (५) श्री.नारायण पाटील, वि.स.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

श्री. विलास आठवले, उप सचिव

श्रीमती प्रियांका कांदळगांवकर, कक्ष अधिकारी

समितीने उक्त बैठकीत पुणे महानगरपालिका, पुणे जिल्हापरिषद, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका व मिरा भाईंदर महानगरपालिका येथे दिलेल्या भेटीच्या संदर्भात प्रारूप अहवालावर विचार विनिमय करून तो संमत केला.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई
